

49 28957

ఉచ్ఛటారాధ్య

XIII/200 చరిత్రము

తెనాలి రామలింగ (కృష్ణ)
కవి విరచితము

విద్యారత్న, కళాప్రహర
నిరసవోలు మొకటరావు, యం. ఏ.,
రచించిన విపుల పీఠికా సహితము

035, INV, 1
F 25
28957

[ప్రకాశకులు :

ది లోటస్ పబ్లిషర్స్, మెయిన్ రోడ్ తెనాలి

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము

తెనాలి రామలింగ (కృష్ణ) కవి విరచితము

విద్యారత్న, కళాప్రపూర్ణ
నిడదవోలు వెంకటరావు, యం. ఎ.
రచించిన విపుల పీఠికా సహితము

ప్రకాశకులు :

ది లోటస్ పబ్లిషర్స్, మెయిన్రోడ్, తెనాలి

కాపీరైటు

మే 20-00

PRINTED

PLACED ON THE SHELF

Date.....

9-9-96

035, INV. 1

F25

RELK
F
T
TIRU
Acc. No. 913
Date 12/8/81

SRI VENKATESWARA
CENTRAL LIBRARY &
RESEARCH CENTRE,

Acc. No. 28957

Date.....

TIRUPATI.

పాఠక మహాశయములకి

విజ్ఞప్తి

ఉత్పటారాధ్యచరిత్ర మిప్పటికి నలువది తొమ్మిది యేండ్ల కిందట (క్రి. శ. 1923లో) ముద్రితమైనది. ఇది తెనాలి రామలింగ (కృష్ణ) కవి రచితమే యైనను, గ్రంథము లభ్యముకాని కారణమున- రామకృష్ణుని గూర్చిన సాహిత్య విమర్శలన్నిటి యందును- నీకావ్యము విడిచిపెట్టబడియున్నది. పరిశోధకులకు తెలిసినను, పాఠకలోకమునకు పరిచితము కాక పోవుటచేతను- ఈ గ్రంథము, రామలింగ (కృష్ణ) కవి రచనా విశిష్టత నెఱుగదలచిన వారికి, వాఙ్మయ చరిత్రకారులకు అత్యంతావశ్యకమగుటచేతను దీనిని పునర్ముద్రణముచేసి, విపుల పీఠికతో వెలయించినాము.

ప్రాచీనకావ్యసత్తిగల పాఠకులు-సంస్కారులైన చదువరులు సహృదయులైన-విద్వాంసులు-మాత్రమనుగుర్తించి, ఈ గ్రంథము నాదరింప గోరుచున్నాము.

ఇట్లు

ప్రకాశకులు

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

వీరికి

ప్రథమ ఖండము

1. పరిచయము

1. మతమీమాంస

తెనాలి రామలింగకవి ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము అను నీ ప్రబంధమును మొదట సాహిత్య లోకమున తెలుకవలచిన కీర్తి కీర్తిశేషులు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిది. వారిగ్రంథ మా కాలమున అనగా క్రీ. శ. 1925 లో ముక్త్యాలలో వెలువడుచుండిన సరస్వతి పత్రికలో పీఠికతో గూడ ప్రకటింపఁజేసిరి¹.

వేటూరి వారు దీనిని 1925 లో వెలువరించినను దీనిని గూర్చి అంతకేదేండ్లకు ముందే వాటి తెలియును. 1918 లో వారు ప్రకటించిన-“ప్రబంధరత్నావళి” పీఠిక 24 పుటలో నిట్లు వ్రాసినారు.

1 మాహిమ్మతీ ముద్రాక్షరశాల-ముక్త్యాల - 1925.

సరస్వతి-అను నీ పత్రికాధిపతులు శ్రీ రాజా వాసరెడ్డి దుగ్గన సదాశివేశ్వర ప్రసాదు బహద్దరు-జయంతిపురం శాఖావారు. ఇది 1923 - 1928 మధ్యనడచినది. ఇందే దగ్గుబిల్లి దుగ్గన నాసికేశ్వర పాఖ్యానము. అప్పన చారుచర్య మొదలగు ప్రాచీన కావ్యములు ప్రథమముగా ప్రకటితమైనవి. శ్రీ వేటూరివారి, తెలుగు దేశపు సంస్కృత కవులు అన్న వ్యాసములందే ప్రకటితములై పవి. అవి తరువాత పునర్ముద్రితము కాలేదు.

See literary Journalism by N. Venkatarao, V. R. Narla Shashtyabda purti Commemoration Volume History of Telugu Journalism (1968)

“రామలింగయ్య-తెనాలి-రామకృష్ణుడు వేటు, రామలింగుడు వేటుగా మా, రా. కవిగారు వ్రాసినారు. (ఆంధ్ర పత్రిక సంవత్సరాది సంచిక) సత్యము కావచ్చును.” అని తెలిపి ఉద్యోగారాధ్య చరిత్రమునుండి-

1. డి. గ్రాంథిక సన్నత ప్రతిభగాంచిన....

2. సి. మహితమూల స్థాన మల్లికార్జున...

3. మ. పరగన్ వారిధి వేష్టితాఖిల - అను పద్యములను ఆశ్వాసాంత గద్యము మదాహరించినారు. ఆపై నిట్లు వ్రాసినారు. మన్నిత్రులు చల్లా సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారు దీనిని బంపినారు. పాండురంగ మాహాత్మ్యకర్తయు, నేతత్కృతి కర్తయు నొక్కరేయనిగాని వేటనిగాని నిర్ధారించ బేలకున్నది. ఆతడు నీతడును రామయ పుత్రులే “కైవ వైష్ణవ పురాణావళీ నానార్థ రచనా వట్టిపైకరమ్యమతివి” కావున నాతడు గూడ నీ కైవ కథ రచించి యుండఁదగును. అక్కడ రామకృష్ణుడని యిక్కడ రామలింగుడని యున్నది. ఇక్కడఁదెనాలి ప్రశంస కానరాలేదు. ఈ యుద్యోగారాధ్య చరిత్రము గూడ బయల్పడినఁగాని యధార్థము తేలదు. ఇందూదాహరింపఁబడిన పద్యమందు, నాదిండ్ల గోప మంత్రి పేర్కొంటున్నాడు. ఈ రామలింగనికే గుమార భారతి యని బిరుదు”.

ప్రభాకరకాస్త్రిగారిట్లు 1918 లో వ్రాసినను 1925 నాటికి గ్రంథము సమగ్రముగా పరిశీలించి, ఉద్యోగారాధ్య చరిత్ర కృత్ కర్త రామలింగుడు, పాండురంగ మాహాత్మ్య కృత్ కర్త రామకృష్ణుడును నొక్కరేయని నిర్ణయముగా నిరూపించిరి. వారి ప్రథమ ముద్రణ పీఠిక యనుబంధముగా తిరిగి ముద్రితమైనది. ద్వితీయ ముద్రణమున గ్రంథపూరణ వివరములు సనుబంధములో చూపబడినవి.

2. తెనాలి రామలింగ (కృష్ణ) కవి

2. పంశోత్కర్ష - వివరములు

ఈ గ్రంథమునకు రామలింగుని కర్తయైనట్లుగా, ఆశ్వాసాంత గద్య వలన తెలియుచున్నది.

“ఇది శ్రీమదేశ్వర గురువరేణ్య చరణారవింద షట్పరణ సకల కళాధరణ, రామనార్య సుపుత్ర-మకవిజనమిత్ర-కుమారభారతి విరుదాభిరామ రామలింగయ ప్రణీతంబైన శ్రీ మదుద్భటారాధ్య చరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందు.... ఆశ్వాసము.”

గద్యయందు “తెనాలి” అని యింటి పేరు లేకపోయినను, తాను “రామేశ్వరస్వామి రమణీ కరుణా విశేషపోషిత విలసిత సమగ్రుడును” అని (1-24) చెప్పుకొనుటచేత, రామేశ్వరస్వామి అయియు తెనాలి యందుండుటచేతను, నీత దుద్భటారాధ్య చరిత్ర రచనా కాలమున తెనాలి వాస్తవ్యుడుగా నుండెనని తలవవచ్చును.

ఈతని కృత్యంతరమగు పాండురంగ మాహాత్మ్యమున-గద్యలో “రామకృష్ణ కవి” యనియే కలదు. అందు “తెనాలి” పేరు లేదు, అయినను ఆ కృతియందే-

“శ్రీ తెనాల్యగ్రహార నిర్ణేత” అని యుండుట వలన, సంకలన గ్రంథకర్తలు లక్షణ గ్రంథకర్తలు-తెనాలిరామలింగ, రామకృష్ణ నామములతో పేర్కొనుటచేత, తెనాలియే యింటిపేరై తరువాత ఆ పంశము వారి పేరు కూడ యైనది,

రామలింగకవి తలిదండ్రులు-రామయ లక్ష్మమాంబలని పాండురంగ మాహాత్మ్యమున నీ లక్ష్మమాంబ లక్ష్మమగా పేర్కొనబడినది. “లక్ష్మమవశనయా” (1-24). ఈతని గోత్రము కాండిన్య గోత్రము,

3. అగ్రబ్రాహ్మణ శాఖ

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమున రామలింగకవి శైవ సంప్రదాయము నవలంబించినట్లు తెలియుచున్నది. శైవులలో స్మార్తులవలె శాఖాభేదము లుండవు. ఈ కృతియందు చెప్పకపోయినను పాండురంగ మాహాత్మ్యమున, తాను

అగ్రశాఖా కోకిలమవు (1-23)

1 పెదపాటి జగ్గన-“తెనాలి రామలింగయ్య” అప్పకవి తెనాలి రామలింగము.

అని కృతినతిచే తన శాఖను చెప్పించినాడు, 'అగ్రశాఖ' యనగా |పథమశాఖ, ఈ శాఖీయులనే యాజ్ఞవల్క్యు శాఖవారని, ఆది శాఖవారని కాణ్యశాఖీయులనీకూడా చెప్పుదురు, యాజ్ఞవల్క్యు శాఖ వారందఱును శుక్లయజుర్వేదములు, తక్కిన బ్రాహ్మణశాఖల వారందఱును కృష్ణయజుర్వేదములు. యజుర్వేదమున-శుక్లయజుర్వేదము, కృష్ణయజుర్వేదము అను రెండు శాఖలు గలవు. వానిలో శుక్లయజుర్వేదము-|పథమము-అగ్రము సగుటచేత నీ శాఖవారికి అగ్రశాఖీయులు, ఆదిశాఖీయులు, |పథమ శాఖీయులు అని పేరు వచ్చినది.¹

ఈ కావ్యమున కైవముత సంప్రదాయము ననుసరించి, తన బ్రాహ్మణశాఖను తెలుపక పోయినను పాండురంగమాహాత్మ్యమున వృష్టవజ్రచుటకు పాతువున్నది. రామలింగము జన్మతః ఆరాధ్యుడు కొడు. అట్లయిన యెడల అతడు తన కృత్యంతరములో నీ రీతి వేటుగా తన శాఖనుగూర్చి చెప్పవలసిన యవసరము లేదు. కాను మొదట స్మార్తుడైన అగ్రశాఖ వాడననియు, ససగా యాజ్ఞవల్క్వి-

- 1 నేడు రాష్ట్రపతిగానున్న వి. వి. గిరి (వరాహగిరి వేంకట గిరి) గారి అగ్రశాఖీయులే. అగ్రపితము నధిష్ఠించుట విశేషము.

"యాజ్ఞవల్క్యుడు సూర్యుని పలన పొందిన శుక్లయజుర్వేదమును |పథమమున తన శిష్యుడైన కణ్వునకు నుపదేశ మొనగెను. |పథమ శిష్యుడగు కణ్వుని శాఖకు జెందిన వారగుటచే నీ శాఖీయులకు కాణ్యశాఖీయులని పేరు వచ్చినది. (అఖిండం సీతాకామశాస్త్రి - యాజ్ఞవల్క్యుడు-శుక్లయజుష్సు శారలి-నవంబరు 1948. పుటలు 405-408)

ఈ యాజ్ఞవల్క్యు శాఖీయులైన కవులనుగూర్చి వివరముగా ఘట్టువ్రథు ప్రణీతమైన యాజ్ఞవల్క్యు చరిత్రమునకు నేనువ్రాసిన పీఠిక చూడదగినది. (1955) ఆది లింగమగుఱుట సుబ్బయ్యగారిచే |పకటితము.

ననియు, నావెనుక కైవ సంప్రదాయమును స్వీకరించి ఆరాధ్యుడనై తి
ననియు తెలుపుటకే యని గ్రహింపవలెను.

ఈ ప్రథమ శాఖవారందఱు నియోగులే - గురజాడవారీతని
నియోగి బ్రాహ్మణుడనియే వాసి యున్నారు, ఈ విషయము
రామలింగకవి మత సంప్రదాయ పరిణామమునకు చాలా ముఖ్య
మైనది.

స్మార్తులైవ - ఆధ బ్రాహ్మణశాఖలలో, ఒక్క- నియోగులు
మాత్రమే, కైవమతముగాని, వైష్ణవ మతముగాని స్వీకరింతురు, గాని,
ఇతరులైన, వెలనాటి వైదికులు-తెలుగాణ్ణులు, కాసలవాటివారు,
బ్రాహ్మణులు-మొదలగు శాఖలవా రెన్నడును తమ మతమును
మార్చుకొనరు, ఆరాధ్య సంప్రదాయము పండితారాధ్యుడు ప్రవ
ర్తింపజేసిన తరువాత ఆ సంప్రదాయమును ఆరాధ్యులు గురువులుగా
స్వీకరించి, లింగభారణ దీక్షనందినది నియోగిశాఖ యొక్కటే.
అందువలననే నేటికిని ఆరాధ్యులకును నియోగులకును సంబంధ బాంధ
వ్యములు జరుగుచునే యున్నవి.¹

పాండురంగ మాహాత్మ్య కృతిభర్తయైన విరూపి వేదాద్రి
మంత్రి అచ్చముగా వైష్ణవుడుకాడు. ఆతడు ఆర్యేల నియోగి.

“సరసగుణరతీకా! పట్నకృపాస్వామ్యేకా”

అన్న సంబోధన-పంచమాశ్వాసాంతమున నున్నది. పట్నకృపాస్వా
మ్యేకుడనగా ఆరువేల నియోగి-జన్మతః కైవుడుగాని రామలింగకవి
కైవకృతిని రచించి, జన్మతః వైష్ణవుడుగాని వేదాద్రి మంత్రికి వైష్ణవ
కృతి నిచ్చుట సాహిత్యమున నొక విచిత్ర సన్నివేశము.

1 నావితామహుడు నిడుదవోలు వెంకటరామయ్య-ఆర్యేలనియోగి,
కాని నావితామహి-పార్వతమ్మ-మల్లంపల్లి భద్రారాధ్యులవారి
పుత్రిక. కీ, శే, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి తాతగారు సోమ
శేఖరారాధ్యుడును, భద్రారాధ్యులవారు ఏకోదర సోదరులు
(మా, మల్లంపల్లి పంకియుల చరిత్ర-త్రిలింగ పుత్రిక-1951)

రామలింగకవి

4. కైవమత స్వీకరణ

రామలింగకవి తొలిత స్మార్తుడైన-ఆదికాళియుడని తెలిసికొంటిమి. అతనికి బాల్యమునుండియు శివభక్తి ప్రవర్తులు విశేషముగా నుండుటచేత, తాను స్మార్తుడైనను కైవుడయ్యెను. ఈతడు గ్రహించిన కైవమునకు ఆరాధ్యకైవము లేక వీరకైవము అనిపేరు. ఇది రెండు విధములు.

1. బసవన ప్రతిపాదించిన జంగమ వీరకైవ సంప్రదాయము. కేవలము భక్తి ప్రధానము. ఇది అవైదికము - అనగా వేదముతో సంబంధము లేనిది. ఇది కన్నడ దేశముననే అధికముగా ప్రచారము గాంచినది. తెలుగు దేశమున ప్రచార మతి స్వల్పముగా గలిది.

2. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు ప్రవర్తిల్లజేసిన - ఆరాధ్య వీరకైవ సంప్రదాయము-ఇది శైవైకము-బసవన భక్తిమార్గమును, వైదిక సంప్రదాయమును రెండింటిని సమైక్యము చేసి “భక్తిమీది వలపు బ్రహ్మంబుతో పొత్తు” గలసినది. ఇదియే తెలుగు దేశమున విశేషవ్యాప్తి గాంచినది.

రామలింగ మీ ఆరాధ్యకైవ సంప్రదాయమువే స్వీకరించెను, ఈ ఆరాధ్యకైవు లండలును, యజుర్వేదము ననుసరించువారే, అయినను రామలింగము యజుర్వేద శాఖలలో ముందు చెప్పినట్లు - శుక్ల యజుర్వేది. ఆరాధ్యులందఱును-కృష్ణయజుర్వేదులు-కాబట్టి రామలింగ మీ ఆరాధ్యకైవమును స్వీకరించునప్పుడు, ప్రత్యేకముగా, కృష్ణయజుర్వేదము నభ్యసించెను. ఈ విషయమే అతడు

“యజుర్వేద వేది”

అని స్పష్టపఱచినాడు. తాను కృష్ణయజుర్వేదాను సారియైన ‘యజుర్వేది’ అని చెప్పుకొన్న చాలును. అట్లుగాక అతడు “యజుర్వేద వేది” అని చెప్పుకొనుట మొదట తాను శుక్లయజుర్వేదము నభ్యసించెనని తెలుపుటకే యని తెలియవలెను.

“ఆరాధ్యశైవము-వీరశైవము-వీరమాహేశ్వరము” అనునవి ఒక చాని కొకటి పర్యాయ పదములు. వీనిలో మొదటి రెండును విశేష వ్యాప్తిగలవి.

జంగమ, ఆరాధ్య సంప్రదాయములను ప్రచారము చేసిన పాల్కురికి సోమనాథుడే పండితారాధ్య చరిత్రమున “వీరమాహేశ్వరాచార మార్గమున” అని “వీర శైవాచార విధిప్రవర్తిల్ల” అని వ్యవహరించినాడు. శ్రీనాథ మహావి తన కృతులలో¹ శైవ, వీరమాహేశ్వర, వీరశైవ పదములను సమానార్థకములుగా వాడినాడు.

రామలింగకవి ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమునందే యీ శైవమత పారిభాషిక పదములు పర్యాయపదములని యిట్లు స్పష్టపఱచినాడు,

కా. మాయంశంబున నుద్భవించి చతురామ్నాయాగ మార్గాంతర
స్థాయి ప్రస్ఫుట వీరశైవవిధి సిద్ధాంతంబు నర్దిక్కులన్
న్యాయం బొప్పగించెనే మానవ హృదానందంబుగా శిష్యులు
ప్రచారం బొందఁ గటాక్ష దీక్షలను సంరక్షించు భద్రాత్మకా

(3-308)

కా. నీ వంశం జభివృద్ధి నొందు జగతిన్నీరేణ సంతాన న
చ్ఛానఃబొప్ప ననేకు లార్యుంతుల ప్రఖ్యాత కీర్తులహా
శైవ స్థాపిత వేదశాస్త్ర విదులై కాసింతు రారాధ్యతన్
తీర్థన్ లోకమునందు నాడు కృప రెట్టింపంగ వారందఱున్.

(3-107)

1 ఇంతవఱకు సాహిత్య ప్రపంచమున, శ్రీనాథుడు, శివభక్తినే తన కృతులలో ప్రపంచి. చెననియు, నాతని రచనలు శైవ సంబంధములే యనియు ప్రకటించిన విమర్శకులు శ్రీనాథుని శైవ సంప్రదాయమేదో, ఇంతవఱకు వివరింపనేలేదు. శృంగార శైవధమునకు సర్వంకష ప్యాఖ్య యున్నను నందు శైవమత సంప్రదాయక విశేషములు లేనేలేవు.

వీరశైవ మనగానే, కేవలము జనవన ప్రతిపాదించిన వీర శైవమే తప్ప వేరొకటి లేదను నభిప్రాయము వలన నిట్టి యవ్యవస్థ యేర్పడినది. తెలుగు సాహిత్యమున వీర శైవము-అనగా, జంగమ- అరాధ్య శైవ సంప్రదాయములు రెండును ననిగహింపవలెను. ఉద్భూతారాధ్య చరిత్ర కేవలము అరాధ్య వీర శైవ సంప్రదాయమును ప్రపంచించు కృతి.

4. లింగధారణ దీక్ష - గురువు

అరాధ్య శైవమునకు ప్రధానమైనది లింగధారణ దీక్ష - లింగ ధారణదీక్ష యనగా, కేదోక్తముగా, గురుముఖమున, గురువునుండి లింగమును గ్రహించి ధరించుట-గురువేతస్థ యీదీక్ష నిచ్చుట కితరు లధికారులు కారు. ఈ దీక్ష కంతకు నేకైకముగా గురువే ప్రధా నుడు గావున నీ శైవమత సంప్రదాయమున గురువున కత్యంత పాఠ్యముగలదు. గురువు హస్తమస్తక సంయోగముచే నీ దీక్ష పొందిన వెంటనే శిష్యునకు పునర్జన్మగలుగును. అందువలననే శైవులు గురుహస్త సంజాతులమని చెప్పుకొనుటయేగాక కొందరు గురునామ ముతో వ్యవహరింతురు¹-ప్రస్తుతము రామలింగకవి గురువు:

పాలగుమ్మి విలేశ్వరారాధ్యులు

“నీ, పాలగుమ్మిలేక పద పయోజ్యాయా
ధ్యానధారణ సముత్పత్తిచిత్తు”

-
- 1 ములుగు, పావయారాధ్యుల గురువుపేరు వేమనారాధ్యుల సంగ మేశ్వరారాధ్యుడు. ఆయన గురువు పేరుతోనే - అహల్యా సంకందనము రచించినాడు. వీరేశలింగకవి చరిత్రమున కి వ భాగములో నీ పేరే (76) చరిత్రమున గలదు, కాని పావయారా ధ్యుని దేవీ భాగవతము, శరన హృదయాను రంజనము వలన పై అహల్యా సంకందనకృతి పావయారాధ్యుడని తెలియగలదు.

అనుపాదమును గద్యయందు “ఇది శ్రీమదేలేశ్వర గురువరేణ్య చరణారవింద పట్టరణ” అను ప్రారంభము నీ గురుశ్వము నిశ్చితము చేయుచున్నది. కైపుడగు పోతనయు వీరభద్ర విజయమున నిల్చే అశ్వాసాంత గద్య గురువుతోనే పారంభించివాడు. ఇది శ్రీమద్మహామహేశ్వర యివటూరి సోమనారాధ్య దివ్య శ్రీ పాద పద్మారాధక-
“పోతన నామధేయ ప్రణీతంబు”

పోతనకు పూర్వుడైన ఎఱ్ఱన తన కృతులలో తన గురువైన శ్రీ శంకరస్వామిని స్తుతించుటయేగాక, గద్యంలో శ్రీ శంకరస్వామి సంయూహిశ్వర ధ్యానానంద” అని ప్రవాసికొన్నాడు - ఎఱ్ఱనకు ముందు నన్నెచోడమహాకవి “శ్రీవజ్రంగమ మల్లికార్జున దేవదివ్య శ్రీపాద పంకజ భ్రురాయమాణ”,

అని గురు ప్రశంసచేయుటయేగాక గురువునకే తన కుమార సంభవ కావ్యము కృతించియున్నాడు. కావున నిది కైవసంప్రదాయ కమే యని గ్రహింపవలెను.

కీ. పాలగుమ్మి గురువులు

ఈ పాలగుమ్మి గురు పరంపరలో, ఏలేశ్వరాచార్యులకుముందు పాలగుమ్మి శ్రీకంఠ గురుడొకడు శ్రీనాథుని కాలమున నున్నట్లుగా నొక కాగనము వలన దెలియుచున్నది.

“పాల్గుమ్మి శ్రీకంఠగురో పంచాక్షరమంత్ర పారు కర్మ”

ఈతడు క్రీ. శ. 1414-వాటివాడు,

రామలింగకవి గురువు-ఏలేశ్వరుడు-క్రీ. శ. 1520 ప్రాంతము వాడు. ఏలేశ్వరుని తరువాత, తెనాలి వారికి పాలగుమ్మివారే గురువులైయున్న తెలియుచున్నది. రామలింగకవి సోదరుడగు అన్నయ తన సుదక్షిణాపరిణయమున-

“పాలగుమ్మ భీమగురుని వద్దక్రిగొలుతు”
అని గురువ్రశంగ చేసినాడు.

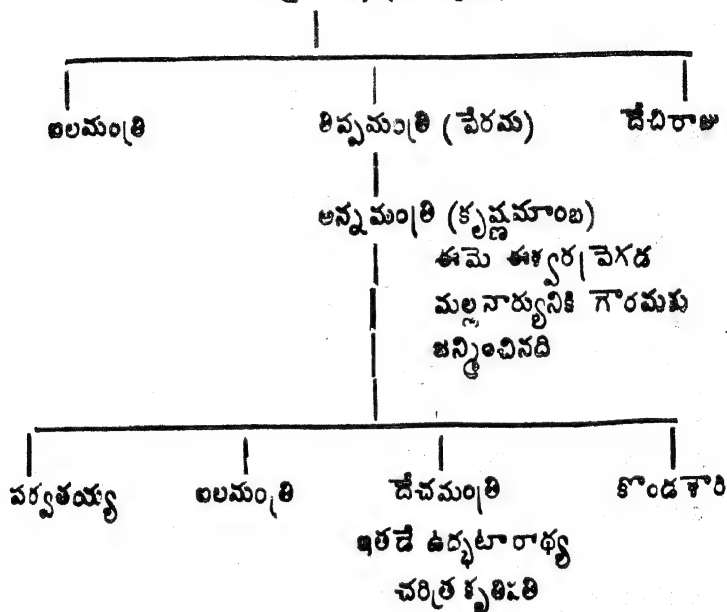
పాలగుమ్మ భీమగురువు క్రి. శ. 1560 ప్రాంతము వాడు
గావున, ఏలేశ్వరగురుని కుమారుడై యుండవచ్చును. కాని శ్రీకంఠ
గురునిమండి ఏలేశ్వరునికి మూడు తరములైతను గడచి యుండ
వచ్చును. (శృంగార శ్రీనాథము అనుబంధము, పెదకోమటి మారా
రెడ్డి కావనము)

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర కృతిపతి

ఊరదేచమంత్రి చరిత్ర

నియోగివంశము; కొండిన్య గోత్రము

పెదన్నమంత్రి (కొమ్మాంబ)

మంత్రిత్వము

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర కృతిపతుడు నాటికి దేచమంత్రి-కృష్ణ దేవరాయని మహామంత్రి తిమ్మరుసు మేనల్లుడగు నాదిండ్ల గోప మంత్రికి మంత్రి-గోపమంత్రి యాశాలమున కొండపీటి దుర్గాధ్యక్షుడై యుండెడివాడు-ఈ గోపన్న ప్రాథమమును గూర్చి రామలింగకవి యీ కృత్యావశాంశికలో నైదు పద్యములతో (15-20) వర్ణించినాడు. అందుండి మూడు పద్యముల మదాహరించుచున్నాను.

ఒక సీసపద్యమున-కొండపిటి వర్ణన చేసి-రామలింగ డిట్లు చెప్పి నాడు.

మ. పరగన్ వారిధి వేప్టితాళల మహిభాగంబునన్ రెడ్డి భూ
 వరసింహానమై కుభాయనమై పట్టిల్లు శత్రుట్టణం
 బురు బాహుల సంపదన్ బెనుచు భద్రోద్యోగి నాడిండ్ల¹గో
 పరసాధీశుఁ డశేష బంధు కుముదప్రసాదేయ ధామాకృతిన్. (1-15)

సీ. అరిపుగ జయలక్ష్మి హరునిబోలెనె కాని
 తగులఁడు విషధరత్నమ్ము నింత
 సంపూర్ణతర కాంతిఁ జూచుబోలెనె కాని
 దోషారోన్నతి దొరలదెందు
 నిజ భుజాబలరేఖ విజయుఁ బోలెనె కాని
 భీమోన్నత స్ఫూర్తిఁ బెరుగనీడు
 గాంభీర్యమునఁ బాలకడలిఁ బోలెనెకాని
 భంగసారిగత్యంబు బట్టఁడర్థి

గీ. నఖల దుర్మంత్ర వదనము దావతారఁ
 డాత్మవంకజ వీధి విహార శారి
 కీర్తి గంగా పవిత్ర తఱితితలుండు
 గుణమరున్మంత్ర నాదెండ్ల గోపమంత్రి. (1-19)

సీ. దరహాస చంద్రికాధాళ ధశ్యంబులు
 నురగేంద్ర కాంతా కపోలములకు
 తారహారచ్చటా ధాగధగ్యంబులు
 చారణ కామినీ స్తనములకును
 సంపుల్ల మల్లికా చాకచక్యంబులు
 గంధర్వ మదఃపతి కబరికలకు
 నవ చందనాలేప నైగనిగ్యంబులు
 దివిషన్నితంబినీ దేహములకు

1 గోపరసాధీశుఁడు - అనుచో గోపరసు + అధీశుఁడు అను నరము చెప్పవలెను. తన మేనమామయగు 'తిమ్మరసు'వలె గోపన గోప రసు అను పేరు ధరించినాడు.

గి. ధవళధామ సుధాకారదాసతీర

ధర సుధావాశినిధి సుధాంధః కరీంద్ర

సాంద్రతర కాంతి విభవం రంగతములు

తిమ్మదిభు గోపమంత్రి సక్తి రుచులు,

(17 ప)

మంత్రిత్వము

దేవమంత్రి, గోపమంత్రికి, “రాజ కార్య నిర్వాహకుడ” నియు గోపమంత్రి భూభరణ సాధమునకు స్తంభమువంటి వాడనియు వర్ణించుటచేత నితడు రాజ తంత్ర ప్రవీణుడని విశదమగు చున్నది. ఈతడు ముత్రియే మహా పరాక్రమశాలి, 1) నిమిష భుజా బలవిడంబిత కుమారుడు 2) దోషద్గలకా నిష్పీడిత విమలనృపుడు. 3) ప్రకాశానలుడు అన్న విశేషము తీయంశమును ధృవపఱచు చున్నవి.

ఇట్టి సచివుడు తనకు గలుగుటచేతనే-గోపమంత్రి సర్వరాజ్య రక్షణ భారము దేవమంత్రి కప్పజెప్పినాడు. గోపమంత్రి ఆ కాలమున తెలుగు దేశమున దుర్గావనములలో గొప్పవాడేకాక సంస్కృత భాషలో గొప్ప విద్వాత్తుగలవాడు. కృష్ణ మిశ్ర విరచిత ప్రబోధ చందోదయమునకు చంద్రికా వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన మనీషి. తెలుగు భాషలో ఆతడు కవి, కృష్ణార్జున సువాదము అను ట్విపద కావ్యమును రచించి, ప్రపథమముగా బహుజనాదరణ పాత్రమైన గయోపాఖ్యాన కథను సాహిత్యమున ప్రవేశ పెట్టినాడు అట్టి గోపమంత్రికి రాజకీయ సాహిత్య వైదుష్యము గలిగిన దేవమంత్రివంటి మంత్రి దొరకుట యాతని యదృష్టము.

వైదుష్యము

దేవమంత్రి శివపూజాపరాయణు డగుటయేగాక, శివస్తోత్ర సాహిత్యమును నాశించుకొన్నవాడు. శివస్తోత్రముల నాతడు నిత్యము పఠించువాడని రామలింగకవి యిట్లు చెప్పినాడు.

భవా నీకస్త వోచ్ఛారణ ప్రావీణ్య క్షమభావ (1-205)

శంభుస్తుతి పతన ధురీణ (3-1)

అను సంబోధనలతో నీ విషయము సూచితము

కైపులకు శివపూజా సమయమున శివస్తోత్రములు పారా
యణము చేయుట నియతము. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు శివ
పూజా సమయమున ననేక శివస్తవములు పఠించినట్లు పండితారాధ్య
చరిత్రము తెలుపుచున్నది వానితో ప్రసిద్ధము లైనవి-

శివ పంచస్తవములు¹

మహిమ్నము, మల్హణము, బిల్హణము, అనామయము
హలాయుధము అను నీ యైదును శివపంచస్తవములని కాడుక.
పాల్కురికి సోమనాథుడు శివపంచస్తవములని ప్రత్యేకముగా పేర్కొన
లేదు-కాని-అందు బిల్హణములేదు.

“ద్వి హరలీలః కేలుమ హరలీలః కదనర.

హరలీల యను కృతిహరలీలః బొగడు

మహిః జెప్పఁబడు మహిమ్న స్తవంబునను

మహిమాకరుని మహామహిమః గీర్తించు

మలహరణంబగు మలహణంబునను

మలహణ ప్రయునిఁగ్రదిమలహారుఁబొగడు

- 1 ఈ శివ పంచస్తవములకు గూర్చి తొలుత నేను క్రీ. శ. 1943 లో
అయ్యునికి వేంగటరమణయ్య సన్మార సంచికలో “వాఙ్మయ విశేష
ములు” అను, నా వ్యాసమున తెలిపితిని తరువాత కీ. శే. మల్లిం
పల్లి సోమశేఖరశర్మగారు-శివస్తవములను గూర్చి ఆంగ్ల భాషలో నొక
వ్యాసము వ్రాసినారు.

M. Somasekhara Sarma
Journal of Oriental Research
Madras Vol. No.

శ్రీమయం దైన యనామయంబునని
రామయఁడగుఁ గరుణామయఁబొగడు
నాంజనేయ పీఠి హాలాయుధంబున హా
తాయుధ ప్రియుఁడగు హాలాయుధఁబొగడు."

పండితారాధ్య చరిత్ర డీక్షావ్రకరణము పుట 70

దీని బట్టి క్రి. శ. 12వ శతాబ్దిలో శివవంశ స్తవము లనగా
1) హరలీల 2) మహిమ్నము 3) నుల్లాణము 4) అనామయము
5) హాలాయుధము-అని తెలియుచున్నది. కాని క్రి. శ. 1520 వ్రాంత
ముల శివవంశ స్తవములనునవి భిన్నముగా నున్నట్లు దేవ మంత్రి
వ్రాసిన శివవంశ స్తవి వ్యాఖ్య బట్టి తెలియుచున్నది ఆ విషయము
వివరింతును.

దేవమంత్రి

శివవంశ స్త వి వ్యాఖ్య

దేవమంత్రి నిత్య శివ స్తవ పఠకుడేగాక, వానిలో ముఖ్యమైన
శివ వంశ స్తవములకు వ్యాఖ్యకూడ వ్రాసియున్నాడు. ఆ వ్యాఖ్యా
వివరము లింతవఱకు పరిచితములు కాకపోవుటచే వానిని తెలుపు
చున్నాను.

దేవమంత్రి మహా విద్వాంసుడగు లొల్ల లక్ష్మీధరుని శిష్యుడై
యీ వ్యాఖ్య వ్రాసినాడు. శివ వంశస్తుతికి "శివ మహిమ స్తుతి
పంచిక" అని పేరు పెట్టినాడు.

"లక్ష్మీధర కటాక్షణ దేవయామాత్యశేఖరః

అకరోదాకరోవాచాం మహిమ్నస్తుతి పంచికామ్.

—మహిమ్నము

అకరోదా కరోవాచా మర్జుణ స్తుతిపంచికామ్

లక్ష్మీధర కటాక్షణ దేవయామాత్యశేఖరః —స్మృణము

నీలకంఠస్తుతేష్టికాం యూరదేవయ మంత్రిరాట్
 లక్ష్మీధర కటాక్షేణ కురుతే గురుతేజసా — నీలకంఠ స్తవము
 అనామయి శృతేష్టికామకరోదా కరోగిరాం
 లక్ష్మీధర కటాక్షేణ యూరదేవయ మంత్రిరాట్

— అనామయము

హాలాయుధ శృతేష్టికాం యూరదేవయ మంత్రిరాట్

లక్ష్మీధర కటాక్షేణ కురుతే గురుతేజసా — హాలాయుధము

వీనినిబట్టి దేవమంత్రి కాలమున 1) మహిమ్నము 2) మల్లాణము
 3) నీలకంఠ స్తవము 4) అనామయము 5) హాలాయుధము అనునవి
 శివసంచ స్తవములు- పాఠకులకు విశదముగా నుండుట కై స్తవములు,
 వాని కర్తల పేర్లు ఉదాహరించుచున్నాను.

1) మహిమ్నము- పుష్పదంతకృతము- శివ స్తవము అన్నింటిలో
 మహామహిమగలది.

2) మల్లాణము- మల్లాణ కవి విరచితము.

3) నీలకంఠ స్తవము- పారాణికము- శివపురాణోక్తము.

4) అనామయము- దండికవి రచితము

5) హాలాయుధము- హాలాయుధోక్తము.

స్తై స్తవములకు వ్యాఖ్య వ్రాయుటయన్న సామాన్యముగాదు.
 దేవమంత్రి శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాస రాజ్యసాహిత్యమును మధించి
 యీ వ్యాఖ్య రచించి యున్నాడు.¹ యందువలన యాతని యపార
 వైదుష్యము వ్యక్తమగుచున్నది.

1 దేవమంత్రి శివసంచ స్తవి వ్యాఖ్యల నైదింటిని సంపూర్ణముగా
 వాగరలిపిలో, మదరాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారము
 వారు ముద్రించియున్నారు. Bulletin of the Government
 Oriental Manuscript Library-Madras-Vol. III (1952)
 కాని వారు ప్రత్యేక గ్రంథముగా ప్రకటించలేదు. ఈ గ్రంథమును
 తెలుగు లిపిలో ముద్రించి ప్రచారము చేయుట యావశ్యకము.

శివ పంచస్తవి వ్యాఖ్య

ఈ సందర్భమున కాశీక్షేత్రమున-జంగమవాడి విశ్వారాధ్య మతాధ్యక్షులు వీరశైవ మతీయ మహావిద్వాంసులు నగు కీ. శే. దిదిరె మతము వీరభద్రశర్మగారు ప్రకటించిన శివపంచస్తవి వ్యాఖ్యను గూర్చి యుట్టంకింపవలసియున్నది ఇందు 1) మహిమము 2) మల్ల ణము 3) మలయరాజీయము 4) అనామయము 5) హలాయుధము- తెలుగు పద్యములతో విశేషవిలసిత, సంపూర్ణ టీకా తాత్పర్యము లతో నున్నది. సంస్కృత శివస్తోత్రములను గూర్చి పరిశోధన చేయు వారికే గాక, తక్కిన సంస్కృతులును పఠింపదగిన గ్రంథము పై వివర ములను బట్టి శివపంచస్తవములను గూర్చి పరిశోధన జరుగవలెనని తెలియగలదు వీని ప్రభావము తెలుగు సాహిత్యముపై గలదు.

దేచమంత్ర శైవాచార సంపన్నత

దేచమంత్ర-ఉద్భూతారాధ్య పంశీయుడగు చంద్రశేఖర గురు శిష్యుడు-ఆతని శివపూజాధురంధరత్వమును రామలింగకవి యిట్లు వర్ణించినాడు.

మ. ప్రణవత ప్రాభవుఁ దూరదేచ విభుఁ డభ్యర్పించు హస్తాగ్రకం
కణ ఝంకారము లంకురింప విరులంగంధంబునన్ బత్తిరిన్
మణిహారంబునఁ గాంచనాక్షతల శుంభద్వర్ణ పంచాక్షరిన్
బ్రణవాత్మున్ బరమ ప్రకాశు గిరిజాప్రాణేశు నశాంతమున్.

(1-48)

ఆతని శివధ్యాన పరాణయణత్వము నిట్లు సూచితమైనది.

“త్రిపుర మధన పాదాధిష్ఠిత ధ్యాన” (1-207)

శ్రీవగజాధిప చరణ ధ్యాన సుధానుభవలోల (2-1)

శంభుపద సేవా సావధానాత్మకా (3-139)

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

రచనా కాలము

అష్టదిగ్గజ కవీశ్వరుడుగా రామలింగము రాయల సభలో మున్నట్లందఱు నేకగ్రీవముగా నంగీకరించిన విషయమే రామలింగని కారాయల యాస్థానమున ప్రవేశము గలుగుట - ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర తచనము వలననేయని మనము నిర్ణయింపవచ్చును. ఇది యెట్లు సంఘటిల్లినదియు వివరింతును.

ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర-కొండవీటి దుర్గాధ్యక్షుడైన నాడిండ్ల గోపమంత్రికి మంత్రియగు ఊరదేచ మంత్రికి కృతి-యని తెలిపితిని. రామలింగమీ కృత్యవతరణికతో-కొండవీటి పట్టణము నిట్లు వర్ణించినాడు.

సీ. మహిత మూలసాన మల్లికార్జున శిరః

స్థల చంద్ర చంద్రికా ధవళిమంబు

చెదలు వాటిపుర శ్రీరఘూద్వహ భుజా

స్తంభరక్షణ విధానశృతంబు

వేదండ ముఖ తదాగోదిత వద్మ సా

గంధిక గంధ పాణింధమంబు

రాజ వింబాననా రాజిత గాంధర్వ

మాధురీ సాధురీతి ధరంబు

గీ. కరటి కట నిర్గళద్దాన నిరవధిక న

మగ్న నూతన వృష్టి జంబాలి కాళి

లావనీ పాలమందిర ప్రాంగణంబు

గురు సమృద్ధుల సయిదోడు కొండవీడు. (1-14)

శ్రీనాథుని తరువాత-అతని కొండవీటి వర్ణన సీసపద్యము ననుసరించుచు నా దుర్గవర్ణన చేసినది రామలింగకవియే.

కొండవీటిదుర్గము రెడ్డిరాజుల యనంతకము గజపతుల వశమై నది - ఇది తెలుగుదేశమున మిక్కిలి బలిష్ఠమైన దుర్గము - కృష్ణరాయ లీ దుర్గమును, తిమ్మరుసు పై న్యాధిపత్యము వహింపగా, తే 23-6-1515 లో వశపఱచుకొనెను. రాయలీదుర్గమును పరిపాలించుటకు మంత్రి తిమ్మరసునకే యొసగెను. అతడు తన మేనల్లుడు అల్లుడునైన - నాదిండ్ల అప్పమంత్రిని కొండవీటి దుర్గాధ్యక్షుడుగా నియమించెను - మఱి అటు నెలలైన తరువాత అనగా క్రీ. శ. 1516 ప్రారంభమున - నవ్వుటికి గుత్తిదుర్గ పాలకుడుగామన్న తన మేనల్లుని గోపమంత్రిని - కొండవీటికి నియమించి, అప్పమంత్రిని వినుకొండ దుర్గమునకు మార్చెను¹ - ఇందువలన గోపమంత్రి కొండవీటి దుర్గమును పాలింప మొదలుపెట్టినది క్రీ. శ. 1516 నుండియేనని మనము గ్రహింపవచ్చును.

గోపమంత్రి దుర్గాధ్యక్షుడు కాగానే, ఊరజేచమంత్రిని తన మంత్రిగా నియమించెనని మనమూహించిన - అది క్రీ. శ. 1516 ప్రాంతమగును - ఆ వెనుక రామలింగకవి జేచమంత్రి కెప్పుడు కృత్యిచ్చెనో నిర్ధారణచేయుటకు తగిన యాధారములు లభింపవు: ఉద్యటారాధ్యచరిత రచన క్రీ. శ. 1516 తరువాతనని - మాత్రమే మనము చెప్పగలము.

ఈ సందర్భమున ఉద్యటారాధ్య చరిత రచనాకాలమునుగూర్చి కీ. శే, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారేమి వ్రాసిరో తెలుసుకొనట యావశ్యకము.²

“రాయల మంత్రియగు తిమ్మరసు కొండవీటి పరిపాలనము తనల్లుడగు నాదిండ్ల గోపమంత్రి కప్పగించెను. నాదిండ్ల గోపమంత్రి సుప్రభాతుడు. గోపమంత్రి క్రీ. శ. 1517 న జేచమంత్రి కొక యగ్రహారము నిచ్చెను.

...
...

1. T. T. Devastanam Epigraphical Report. Page 132.

2. వధమ ముద్రణ పీఠిక పుట, 11.

దేచమంత్రి గోపమంత్రిచే సగహారాది సన్మానముల బడసి ప్రఖ్యాతుడయిన పిదపనే యుద్భటచరిత్రము కృతినంది యుండును - ఆకాశ మించు మించుగా కీ. శ. 1525. అనితలవవచ్చును - “దీనిచే తెవాలి రాష్ర్టలింగకవి కృష్ణదేవరాయలి సఖలోనున్నాడన్న ప్రతీతి సదాధారమై సంరక్షితమగుచున్నది.”

ఇప్పటికి నలుబదెనిమిదేండ్ల క్రిందట వేటూరివారట్లు వ్రాసినను- నేడు చారిత్రక సరిశోధన జరిగిన వెనుక, వారి వాక్యములట్లనే గ్రహించుటకు వీలుకాదు.

“గోపమంత్రి కీ. శ. 1517 న దేచమంత్రి కొక యగ్రహారము నిచ్చెను” అన్న వాక్యము¹ మనమంగీకరింపలేము దేచమంత్రి కగ్రహారము నిచ్చివది - గోపమంత్రి సోదరుడు అప్పమంత్రిగాని-గోపమంత్రి కాదు. ఆకాశన శ్లోకమిది.

శ్లో॥ కాకాజ్ఞేనిధి రామవర్గధరణి గణ్యేశ్వరే వత్సరే
కార్తిక్యాం వినుకొండసీమ్ని సుకృతే నాదిండ్ల యప్పవభుః
ప్రారాదీన్న వరాభిదంచ నకలం గ్రామం స్వనామాం కిరమ్
కొండిన్యాన్వయ యూరదేచ విదుషేష్టేశ్వర్యభోగాన్వితం

(59 శ్లో.)

ఈ దానకాలము - కీ. శ. 1517. పైదానినిబట్టి నాదిండ్ల అప్పమంత్రి దేచమంత్రికి - అన్నవరము గ్రామము దానము చేసినాడు.

1. పై వేటూరినారి వాక్యము పురస్కరించుకొని పాండురంగ మాహాత్య పీఠిక (అకాడమీ ముద్రణము) 19 వ పుటలో గోపమంత్రి దేచమంత్రి కీ. శ. 1517 లో నొక యగ్రహారము నిచ్చెను.” అని కలదు. అందే “తిమ్మరసు అల్లుడు మేనల్లుడునైన గోపమంత్రి” అని కలదు - ఇది యెంతమాత్రము సరికాదు - గోపమంత్రి తమ్ముడు అప్పమంత్రి తిమ్మరసు అల్లుడుగాని గోపమంత్రి కాదు. సాశ్వతిమ్మాఖ్యు జామాత” అని అప్పమంత్రి కంకితమైన రాజకేఖర చరిత్ర.

ఈ కాననమున - ఊరదేవమంత్రి కాండీగోపము శేషాచార్యుల
బడుటచేత నీత దుద్భటారాధ్యచరిత్ర కృతిని రచన చేసి
వాదము!

ఇక ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర రచనా కాలము క్రీ. శ. 1515 నుట
విచారితము - రామలింగకవి కృష్ణరాయ నభలో మన్ననాడని యంగీక
రించినపుడు, అత దుద్భటారాధ్యచరిత్ర రచనము క్రీ. శ. 1515 లో
చేసిన తరువాత రాయల ఆస్థానమున ప్రవేశించెనన్న అత డా యాస్థా
నమున నాల్గేండ్లు మ్రోమే యుడెనని చెప్పవలెను - ఏలనగా
రాయలు క్రీ. శ. 1529 క్రొత్తరు మాసాంతమున మరణించెను.²

ఈ నాల్గేండ్లు నమ రాయల చక్రమదళయని చరిత్రకారులు
తెలిసినారు³. అతడు చక్రమదళలో, రాజకీయముగా, మానసికవ్యధల
ననుభవించుచున్నపుడు - సాహిత్యగోష్ఠులు నెఱవెనుట విశ్వాసా
ర్థము కాదు - రాయలనభలో రామలింగని గూర్చినకథ లాతడు
నాల్గేండ్ల స్వల్పకాలముగాక, ఒక దశాబ్దము పోయిన నుండినట్లు
కన్పట్టుచున్నది - కాబట్టి ఉద్భటారాధ్య కృతి రచనాకాలము
క్రీ. శ. 1525 కి తప్పక ముందై యుండవలెను.

ఇప్పుడు మన మీ కృతిరచన - కీ. శ. 1516 - 1525 మధ్య
యని యొక నిర్ణయమునకు వచ్చితిమి, రామలింగకవి రాయల
యాస్థానములో నేడెనిమిదేండ్ల కాలమున్నట్లుగా నాతని కథలలో
ప్రసక్తమైన తాతాచార్యుల కథ పాఠ్యమిచ్చుచున్నది. కాబట్టి
ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర రచన క్రీ. శ. 1516 ప్రాంతము కాదగును.

1 ఈ కాననము 60 శ్లోకముల పెద్ద కాననము, ఇంద్రవజ్రమంత్రి
చేసిన 20 అగ్రహారదానములు గలవు, దీనిని నేను మదరాసు
విశ్వవిద్యాలయ పక్షమున ప్రకటించితిని. Selected Inscrip-
tions (Telugu) Edited by P. N. Venkatacharya No. 23
Mangalagiri Inscription of Krishnadevaraya.

2 అముక్తమాల్యద - ద్వితీయ ముద్రణ - ప్రకాశక విజయపుట, 32
TIRUPATI.

3 రాయల నిధనకాలము - లక్ష్మణరాయ వ్యాసావలి.

క్రీ. శ. 1516 ప్రాంతమనుట కింకొక యువపత్ని చూపుచున్నాను. దీనిని పరిశీలించుకొంటే ఇందు తెలుపుచున్నాను.

(1) ఒకటి —

క్రీ. శ. 1517 లో అవ్వమంత్రి ఊరదేవమంత్రి కిచ్చిన అగ్రహార ప్రశంస, ఉప్పటారాధ్య చరిత్రలో లేదు - రామలింగకవి తన కృతిపతికి పతియైన గోపమంత్రి సోదరుడు అగ్రహారమిచ్చి సంభావించిన, నది దేవమంత్రి కుత్సర్న దాయకమగు విషయముగాన రామలింగకవి తప్పక దానిని సూచించియే యుండును. ప్రస్తుత కృతిలోని విషయము సూచితము కా లేదు గాన - నీకృతి క్రీ. శ. 1517 కి పూర్వము క్రీ. శ. 1516 లో రచితమై యుండుననుట పొసగును.

కృతిపతి వంశీయులలో నిట్టి అగ్రహారాది సమ్మానములు పొందిన నావిషయము కృతి వంశావళిలో వర్ణించుటకు నొక యుదాహరణము చూపుచున్నాను.

శ్రీనాథమహాకవి భీమఖండమున - అన్నమంత్రి వంశమును నర్ణించుచు, అందు డన్నయమంత్రికూటస్థు డన్నయమంత్రి 'అరేడు' అను నగ్రహారమును గ్రహించెనని యిట్లు తెలిపినాడు.

చ. కొలను ప్రతాపరుద్రుడనగా కాకతీయ చక్రవర్తి ప్రతాప
సలిలవివర్ధమాన బహునస్య సమాకుల మగ్రహారమై
వెలయ విభాకరగ్రహణవేళ దగలగ బరిగ్రహించె బం
ధుల భరియించె నన్నవిభుతోగరి యెట్లు ప్రభానులెవ్వరున్.

(1-50)

ఇచట కొలను ప్రతాపరుద్రుడనగా కాకతీయ చక్రవర్తి ప్రతాప రుద్రుడుగాడు. అతడు కొలనిగుద్రమంత్రి ఇందులూరి అన్నయ పూర్వము.

నాకు తోచిన ఉపపత్నిని తెలిపినాను, విమర్శకులు నిర్ణయింప వచ్చును.

(2) రెండవది—

రామలింగకవి ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమును క్రీ. శ. 1516 లోనే రచించి దేవమంత్రికి కృతి నిచ్చియుండవలెను - అట్లుకాక, గోపమంత్రి దుర్గాధ్యక్షుడై చాలకాలము గడచిన వెనుక యూరదేవమంత్రి కీ కృతినిచ్చిన - కొండవీడును గోపనమంత్రిని నింతగా స్తుతింపవలిపిన యానశ్శకతలేదు - కొండవీటి దుర్గాధ్యక్షుడైన గోపనమంత్రికి సచివుడూరదేవమంత్రియని ముక్తసరిగా చెప్పి ఊరదేవమంత్రినే హెచ్చుగా ప్రశంసించెడివాడు - ఈ ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమూలముననే - రామలింగకవికి రాయల ఆస్థానమున ప్రవేశము గలిగినది.

కవులు - రాజసభా ప్రవేశము

(3) మూడవది—

ఆకాలమున వెంటటి ప్రతిభావంతులైన కవులకు రాజదర్శనము లభించుట దుర్లభముగా నుండెడిది. మహోద్దండ కవియైన శ్రీనాథునికి ప్రాథ దేవరాయల ఆస్థానమున వెంటనే ప్రవేశము గలుగలేదు, ఆ రాజదర్శన మాలస్యమైన కారణమున, నాతడెట్టి కష్టాలనుభవమునకు లోనయ్యెనో “కుల్లాయెట్టితి కోకనుట్టితి” అన్న చాటుపద్యము వలన తెలియవగును.

సంకుసాల నృసింహకవికి - అల్లసాని పెద్దన మూలమున - రాయల దర్శనము కలుగకుండ భంగమైన సంగతి - సాహిత్యలోకమునకు చిరపరిచితమే - ఎరపాటి ఎఱ్ఱన యను కవి, కృష్ణరాయలను సందర్శించి కృతి నీయదలచి, అట్టి అవకాశము లభింపలేమి, తన మల్హణ చరిత్రలో - “కృష్ణరాయ జనకాంతున కీయదలచిన కృతికన్య నీ కిచ్చుచున్నా”నని కృతినతితో విన్నవించినాడు.

అకాలముననేమి - ఆద్యతన కాలమునను నిట్టి పరిస్థితులేగలవు - గద్వాల సంస్థానమున తిరుపతి వేంకటకవులు - నెలలతరబడి ఉండవలసి వచ్చినది. “వేంకటేశ్వరీచే గద్వాలరాజు” అని వారే చెప్పుకొన్నారు - ఇంత యెదులకు ఆధునికయుగమున-అంధభోజుడైన-శ్రీపిరాపురాధిపము మహారాజావారి యాస్థానమున నీనాటి ప్రసిద్ధకవుల తెలిమిండికి ప్రవేశము కలిగినది? లేదనియే చెప్పవచ్చును¹.

నవీనకాలమున నొక సంస్థానాధిపతివద్దనే నిట్టివి ప్రవర్తించుచున్నప్పుడు రాయల కాలమున, అందును, సామాజ్య చక్రవర్తియైన - రాయల కాలమున వాతనిదృష్టి నాకర్షించి, ఆస్థానమున ప్రవేశించుట దుర్బటమనియే చెప్పవచ్చును, ఆస్థానకవు లెప్పుడును మత్సరగ్రస్తులుగాన పారిమూలమున కవులకు రాజదర్శనము గలుగదు - ఇక, ఇతర రాజకీయాధికారుల మూలమునగాని, రాజుగారి కత్యంతాప్తులైన అనుచరుల మూలమునగాని యిది జరుగవలసినదే - కందుకూరి రుద్రకవి రాయల రాచమంగలియగు మంగలి కొండోజీ మూలమున విజయనగరాస్థానిలో ప్రవేశించెనని తెలియుచున్నది².

రామలింగకవి విషయ మట్లుకాలేదు - అతని యదృష్టవశమున ఉదృటాచార్యచరిత్ర కృతినందుకొనగానే - దేవమంత్రి, రామలింగని కవితా ప్రాధమ్యము, పాండిత్యమునకు - చాలా సంతోషించి, తన కధిపతియగు గోపమంత్రికి విన్నవించగా, గోపమంత్రి రామలింగకవిని

1 ఇది నా యశఃభవపద్ధతైన విషయము - నేను శ్రీపిరాపురాధిపతులతో కీ. శ. 1985 నుండి 1952 వరకు నాంతరంగికముగా సంబంధించి యున్నవాడను.

2 అష్టదిగ్గజములు - అను గ్రంథము. ఆ గ్రంథమున అష్టదిగ్గజములు అను న్యాసము పుట 18. డాక్టరు నెలటూరి వేంకట రమణయ్య,

బిల్పించి గ్రంథము విని ఆతడు¹ కూడ స్వయముగ తెలుగున కవియై
గనుక, రామలింగకవి కవిత్వ వైదుష్యమునకు కడు సంతసించి, తన
మేనమామయ్య, మహామంత్రి శిఖామణియగు తిమ్మరసునకు సిఫారసు
చేసియుండవలెను - తిమ్మరసు మంత్రిమూలమున రామలింగకవి
రాయల ఆస్థానమున - అష్టదిగ్గజకవులలో నొకడై తన కవితా మహా
త్యముచే యశేషకీర్తి నార్జించెను.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

కావ్యకథావస్తు విమర్శన

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర యనగా ఉద్భటారాధ్యు డనెడు ఒక
కై వాచార్యుని మహిమలను దెలుపు కావ్యము. ఈ పేరు, పాల్కు
రికి సోమనాథుని పండితారాధ్య చరిత్రము ననుసరించి పెట్టబడినది.
పండితారాధ్య చరిత్ర వెనుక - చరిత్రపేరుతో నుద్భటారాధ్య చరిత్ర
వలకు నీక్రింది పద్యకావ్యములు గలవు.

-
- 1 నాడిండ్ల గోపమంత్రి సంస్కృతమున, ప్రబోధ చంద్రోదయ నాటక
మునకు చంద్రికావ్యాఖ్య వ్రాయుటయేగాక - తెలుగున కృష్ణార్జున
సంవాదమును ద్విపదకృతి రచించెను. ఇందు గయోపాఖ్యాన
కథ గలదు. దీనిని తొలుత తెల్పినవాడు గోపమంత్రియే. ఇది
క్రీ. శ. 1934 లో కీ. శే. సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగా రచ్యువేసిరి,
అది అనమగ్రము, అందుచే-1953 లో నమగ్ర పరిష్కృత ప్రతి,
విపుల పీఠికాదులతో వెలయించినాను. (1953)వావిళ్ళ ముద్రణము.

1. కేతనదశకుమార చరిత్ర - 2. మంచెన కేయూరబాహు చరిత్ర - 3. జక్కన విక్రమార్క చరిత్ర - 4. అన్నయషోడశకుమార చరిత్ర - 5. శ్రీనాథుని పల్నాటి వీరచరిత్ర¹.

పండితారాధ్య చరిత్ర ఉద్భటారాధ్య చరిత్రలు - కైవలమత సంబంధమైనవి : ఆధ్యాత్మికములు.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమున కథానాయకుడు ఉద్భటారాధ్యుడే. అతడు - రామలింగకవి ప్రబంధరచనమునకు మూడు శతాబ్దాలకు పూర్వము శివకవులచేత ప్రస్తుతుడైనవాడు. కాబట్టి ప్రథమమున నాతడు కైవలవాఙ్మయమునం దెట్లు వర్ణితుడో తెలిసికొనుటయావశ్యకము.

ఉద్భటుడు = అతని చరిత్ర

తెలుగు సాహిత్యమున ప్రప్రథమముగా 'ఉద్భటుని' మనకు క్రీ. శ. 1908 లో నన్నెచోడని కుమారసంభవ పీఠికలో కీర్తికేషులు కూనవల్లి రామకృష్ణకవిగారు పరిచయము చేసినారు. అందుద్భటుడు కుమారసంభవము అను సంగృహిత కావ్యము రచించినట్లు తెలుపబడినది. (కు, సం, 1-21). ఆ వెనుక క్రీ. శ. 1922 లో మల్లికార్జున పండితుని శివతత్త్వసారమున - 'హరలిలాస్తవ రచయిత యైన ఉద్భటుడు, దేహముతో కైలాసము జేరినట్లు చెప్పబడినది. (శివతత్త్వ. 410) అవైని క్రీ. శ. 1926 లో పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణమున - ఉద్భటుని కథయందు - అతడొక మట్టివృక్షము

1 'చరిత్ర' అను పేరుగల కావ్యములన్నియు కథా వస్తుస్వభావమున గూడ నొకరికిగా నున్నవని తలంపరాదు. వై 'చరిత్ర' పేరు గలిగిన కావ్యములలో - కేతన దశకుమార చరిత్ర, మంచెన కేయూరబాహు చరిత్ర - జక్కన విక్రమార్క చరిత్ర - అన్నయ షోడశకుమార చరిత్ర కేవలము కథాకావ్యములు - ఆధ్యాత్మిక దృష్టిలేనివి. పల్నాటి వీరచరిత్ర చారిత్రికము.

నాశ్రయించిన. ఏడువందల భూతములకు పితౄచర్యము తప్పించి, తన శిష్యుడైన భోజరాజును, ఆతని పరివారమును, తనతో కైలాసమునకు తీసికొనిపోయెనని చెప్పబడియున్నది (బస. 120, 129 పుటలు) సోమ నాథుని పండితారాధ్య చరిత్రమున నీవృత్తాంతము సంగ్రహముగా రెండువంక్తులలో చెప్పబడినది, హరలిల ప్రశంస ఆకథతోపాటు అందున్నది.

పై విషయములనుబట్టి - సంస్కృత వాఙ్మయమున నొక ఉద్యోగుడును తెలుగు కైవ వాఙ్మయమున మఱియొక ఉద్యోగుడును మనకు గానవచ్చుచున్నారు. వీరిరువురునుగాక, కన్నడ కైవ సాహిత్యమున ఉద్యోగియు అను కైవకవి మఱియొకడు మనకు కన్నట్టు చున్నాడు - కాగా, ఉద్యోగులు - ముగ్గురు మనకు తేలిరి.

1. సంస్కృత వాఙ్మయమున ఉద్యోగుడు.

2. తెలుగు కైవ ,, ఉద్యోగుడు

3. కన్నడ కైవ ,, ఉద్యోగుడు.

వీరు మువ్వురు వేట్వేతా ? లేక యొక్కరేనా అని మానము నిర్ణయింపవలెను - పై మువ్వురిలో, కన్నడకైవ సాహిత్యమున నుద్యోగుడు కన్నడకవి చరిత్రమున బ్రశంసించబడుటచేతను, ఆతడు 'హరలిల' అను కృతిని కన్నడమున రచించుటచేతను ఆతడు సంస్కృత కవి యగు నుద్యోగుడు కాడని స్పష్టమైనది.

సంస్కృత వాఙ్మయము - ఉద్యోగుడు

సంస్కృతమున నలంకార శాస్త్రములు రచించినవారిలో ఉద్యోగుడు సుప్రసిద్ధుడు. ఈతడు కాశ్మీరదేశమును క్రీ. శ. 778-813 ప్రాంతమున నా దేశము నేలిన జయప్రభుని ఆస్థానసభ నలంకరించిన మహావిద్వాంసుడు. ఈతనికి దినమునకు లక్ష దీపారములు వేతనము¹, ఈతడు రచించిన గ్రంథములలో ఒక్క 'కావ్యాలంకారసార సంగ్రహము' అను నలంకారశాస్త్రగ్రంథ మొక్కటియే లభ్యమగుచున్నది.

1 విద్వాన్ దీనారతక్షణ ప్రత్యహంకృత వేతన;

భట్టోఽభూదుద్భట స్తస్య (జయాపీఠస్య) భూమిభర్తుః సభాధిపతిః.

కల్హణుని రాజతరంగిణి 4-445

కావ్యాలంకారసార సంగ్రహమున నలంకారముల లక్షణము లతోపాటు ఉద్భట విరచిత కుమారసంభవమునుండి లక్ష్యశ్లోకములు దాహింపబడినవి, పై యలంకార గ్రంథము ప్రతిహారేందురాజు వ్యాఖ్యానముతో ప్రచారము గాంచినది. సంస్కృతాలంకార కాస్త్ర చరిత్రకెక్కినది.

కావ్యాలంకారసారసంగ్రహ ప్రకాశకులు - దినమునకు లక్ష దీనారముల వేతన మొక కవికిచ్చుట అతిశయోక్తి యనియు, ఉద్భటుడు సంవత్సరమునకో రెండేండ్లకో ఒకమాటు రాజదర్శనమునకు వచ్చినపు డట్టి వేతనము నిచ్చెడివారనియు వ్రాసియున్నారు. కాని యిది సరికాదు. ఇచట 'దీనార' నాణెమున కర్థమువేటు¹.

మఱియు, నా ప్రకాశకులే - ఉద్భటుడు "కుమారసంభవము" అను కావ్యమును, పై కాస్త్రగ్రంథముతోపాటు రచించెనని వ్రాసి యున్నారు².

పై విషయములనుబట్టి ఉద్భటుడు సంస్కృతాలంకార కాస్త్రమునకు జన్మభూమియగు కాశ్మీరదేశీయుడని, అతడు, కావ్యాలంకార సార సంగ్రహ, కుమారసంభవములు రచించెనని - ఆ వాఙ్మయ చరిత్రలో నిర్ణీతమైనది. కాని తెలుగుననున్న హరిలిల విషయము సంస్కృత వాఙ్మయచరిత్రలో లేదు.

1 దీనార మనగా, మనకు వాడుకలోనున్నట్లు - (దీనారటంకాల తీరమాడించితి దక్షిణాధీశు ముత్యాలకాల) బంగారు నాణెము కాదు - కాశ్మీర దేశమున నాకాలమున - 'దీనారము' అను చాల తక్కువ విలువగల తాగినాణెము (ఒక పైసా) ఉండెడిది - దీనిని బట్టి, ఆ లక్ష దీనారములు కొన్ని వందల రూపాయలగును. (See Kalhana's Rajatarangini - S. B. Pundit's English Edition - Page 265).

2 Introduction to Kavyalankara Sangraha of Udbhata Oriental Institute Baroda.

నన్నెచోడని కుమారసంభవము¹ను గూర్చి ప్రవధయముగా విపుల విమర్శన వెలియించిన కీర్తిశేషులు శ్రీపాద లక్ష్మీవతిశాస్త్రిగారు వై యుద్భటత్రయమునుగూర్చి - తమ గ్రంథమగు కుమారసంభవ విమర్శనమున. తృతీయ ప్రకరణమున 34 పుటల (88-122) లో కూలంకషముగా చర్చించివాడు - వారి విమర్శసారాంశము లివి,

(1) నన్నెచోడడు ప్రశంసించిన యాతడు కాశ్మీరదేశ నివాసి యగు నాలంకారిక మహాకవి తుతడు వీరకైపుడు కాజీపదు,

(2) బొందితో కైలాసమును బొందు ప్రభావ మీతనికి న్నట్లు ప్రమాణములు లేవు. కావున నీతడు మల్లికార్జున పండితుడు స్మరించినవాడును గాదు.

(3) పాలుకురికి సోమనాథుడు ప్రసంగించినవాడు కాదు.

(4) కన్నడ దేశమున 'ఉద్భటయ్య' అను కవి హరలిలాస్తవము - కన్నడమున చెప్పెనని సూచన యున్నది - కాని గ్రంథము లభ్యముకాలేదు - కన్నడమున - ఉద్భటకావ్యము ఉద్భటదేశర కావ్యము అని యున్నను - అవి కుమారపాల ఘోరారు డను శివభక్తుని చరిత్రయే ఉద్భటచరిత్రగా చెప్పుచున్నందున - ఆ కన్నడ ఉద్భటునితో తెలుగు శివకవులు పేర్కొన్న ఉద్భటునికి సంబంధము లేదు.

కీ. శే. లక్ష్మీవతిశాస్త్రిగారు సంస్కృతమునగల ఉద్భటుని కావ్యాలంకారసార సంగ్రహమున - నేక దేశముగా, ఆలంకారము నకు లక్ష్యబడణములుగా నున్న పటురూపధారణలను, నలంకార లక్షణబడణసహితముగ విశదముగా తెలుగుపదనమున ప్రకృతిని వివరించియున్నాడు. నన్నెచోడకవి, ఉద్భటునినుండి ఏ యే భావ ములను గ్రహించెనో వానిని విశదీకరించిరి! మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని శివతత్త్వసారము.

1 కుమారసంభవ విమర్శనము - మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ తెలుగు శాఖా ప్రచురణలు సంఖ్య 8. (1937)

నన్నెచోడకవి కుమారసంభవము. పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణ వండితారాధ్య చరిత్రలు - శివకవుల కృతులనియు, వారు మువ్వరును "శివకవు"లనియు, నీవిమర్శనకాలమునాటికే (క్రీ.శ. 1937) వాఙ్మయ చరిత్రలో నిర్ణీతమైన విషయము. శివకవులు మువ్వరును - వీరశైవ మతవాఙ్మయప్రకాశకు తెలుగున, ప్రత్యేక కవితా, సాహిత్య భాషాచ్ఛందోవిశేషములతో స్వతంత్రమైన శైవసాహిత్య శాఖను సృష్టిచేయుటచేతను, ఈ మువ్వరికి, రచనలయం దనుస్మృతముగా నవినాభావ సంబంధముఁడుటచేతను, సాంప్రదాయముగా వచ్చుచున్న నన్నయభట్ట భారత రచనావద్దతికి విరుద్ధముగా నుండుట చేతను, ఈ మువ్వరు విలసిల్లిన కాలమునకు వాఙ్మయ చరిత్రమున "శివకవియుగము" అని వాఙ్మయ చరిత్రకారులు వ్యవహరించిరి - నేటికిని వాఙ్మయచరిత్రలో - శివకవియుగమనియే పేరు.

ఈ శివకవికృతగ్రంథముల నామూలాగ్రముగా పరిశీలించిన వారికి - ఈ మువ్వరిలో నొకరు చెప్పిన విషయములు, మఱియొకరి గ్రంథములు అనూదితము లగుచుండునని తెలియగలరు - ఇంకొక విశేషమేమనగా, ఒకరు చెప్పిన విషయము, శైవమత సంబంధము గానిచో, రెండవవారు దాని నెంతమాత్రమూ పరిగ్రహింపనే పరిగ్రహింపరు - మువ్వరి కృతులలోను శివభక్తితత్త్వము, శివభక్తి మాహాత్మ్యము - శైవమత ధర్మములే శరీరమున రక్తమువలె వ్యాపించి ప్రవహించుచున్నవి. ఇట్టి యాంతరంగిక దృష్టితో ప్రస్తుతము ఉద్భటుని గూర్చిన విషయములు పరిశీలించిన - నన్నెచోడకవి పేర్కొన్న కాశ్మీర దేశవాసియై, కావ్యాలంకారసార సంగ్రహము - కుమార సంభవము రచించిన ఉద్భటుడు, మల్లికార్జున వండితారాధ్య పాల్కురికి సోమనాథులు ప్రశంసించిన ఉద్భటుడు - కుమారసంభవ విమర్శనమున నిరూపితులైనట్లు వేర్వేరుకాక ఒక్కరే యని నిర్ణయము కాగలదు.

మొదట పాల్కురికి సోమనాథుడు చెప్పిన ఉద్భటుని కథతో ప్రారంభము - బసవన, విజ్ఞులునకు, కొందఱు శివభక్తుల మాహాత్మ్యమును వినిపించు సందర్భమున నిధి గలదు.

పోమన చెప్పిన ఉద్భటుని కథ

బల్లకిపురమునకు రాజైన భోజునకు శివదీక్ష¹నిచ్చిన ఉద్భటుడు బ్రాహ్మణుడైనను, కులహీనులతో కలిసియుండుట గహింపజాలక యితర బ్రాహ్మణులు రాజుతో చెప్పగా ఆత డూరకుండెను - అంత శివుడే, ఉద్భటుని మహాత్మ్యమును లోకమునకు వెల్లడింపదలచి అతని తనలో చేర్చుకొనెను - ఉద్భటుని యైక్యస్థితిలోని దేహమునకు దహనక్రియలు జరుగుచుండగా, ఆ దహనధూమము, అక్కడనున్న యొక మట్టిచెట్టును తాకినది. దానితో ఆ చెట్టుపై నున్న భూతములు ఒకటి తక్కువగా ఏడువందలు కైలాసమునకు బోయినవి - ఒక్క భూతము, తిండికొఱకు పోవుటచే మిగిలినది - అది యేడ్చుచుండగా భోజుడువచ్చి ఏడ్చునకు కారణమడిగెను. “వల్లడెందు వేతేండనుండి, ఉద్భటుని చితి పొగకై వేచియున్న భూతములతో నేనొకడను - నా దురదృష్టవశమున గమయము తప్పినది. ఇప్పుడై నను కట్టెలు నాపై వేయించుము, నేను ఈ మట్టితోకూడ కైలాసము చేరెదను” - అని జవాబిచ్చెను. వెంటనే భోజుడు కట్టెలు తెప్పించి, అగ్నిదరికొల్పెను. శివుడు, ఆ భూతముతో భోజరాజును ఆతని పరివారమును కైలాసమునకు గొనిపోయెను.

(బసవపురాణము - 7 వ అశ్వాసము - 88 ద్విపదలు)

పోమనాథుడు చెప్పిన పై యుద్భటుని కథకు పూర్వమే - మల్లికార్జున పండితుడు, తన శివతత్త్వసారమున నిట్లుచెప్పియున్నాడు.

“హరలిలా స్తవ రచనా

స్థిర నిరుపమకిర్తి తనదు దేహముతోడన్

సురచిర విమానమున నీ

పురమున కుద్భటుఁడు ప్రీతిఁ జొవడె రుద్రా!”

శివతత్త్వసారము - 410 వ.

1 ఇతరులకు శివదీక్షను ప్రసాదించు నధికారము - ఒక ఆరాధ్యులకే తప్ప తక్కినవారికి లేదు.

శివశక్త్యసారము మూలమున - ఉద్భటుని శివభక్తియేగాక ఆతడు, 'హరలీల' యను శివస్తవము రచించినట్లు మనకు స్పష్టమగుచున్నది. బసవపురాణ కథలో, భోజనకు శివదీక్ష నిచ్చినది - ఉద్భటుడే యని మనకు తెలియుచుండుటచేత, ఆతడు భోజనకు దీక్షాగురువనియు - నాతడే ఉద్భటారాధ్యుడనియు మనము నిర్ణయింపవచ్చును. ఇంతేకాక బొందితో కైలాసమున కేగిన ఉద్భటుడే హరలీల అను కృతిని రచించినవాడని నిర్వివాదముగా నిర్ణయింపగలుగుచున్నది.

హ ర లీ ల

ఉద్భటుడు, 'హరలీల' అను రచనను కావించెనని నన్నెచోడ మహాశివి, తన కుమారసంభవమున నిట్లు చెప్పియున్నాడు.

“క్రమమున నుద్భటుఁడు కవి

త్వము మెలయఁ గుమారసంభవము సాలంకా

రము గూఢవస్తుమయ కా

వ్యముగా హరలీలఁ జెప్పి హరుమెచ్చించెన్ (1-21)

నన్నెచోడకవి పై పద్యమున సంస్కృతకవులను స్తుతించు సందర్భమున, వాల్మీకి, వ్యాస, కాళిదాస, భారవులను స్మరించిన వెనుక ఉద్భటుని స్తుతించినాడు - ఆ పద్య కాత్పర్యమిది.

“ఉద్భటుడు తన కవిత్వము ప్రకాశించునట్లు కుమారసంభవము, సాలంకారము, గూఢవస్తుమయ కావ్యముగా హరలీల (శివుని లీలతో నొక లీల) ను రచించెను - ఈ రచనవలన శివుని మెప్పించెను.”

విమర్శకులు నన్నెచోడకవి పద్యమున తెలిపినవి ఉద్భటుని కృతులు మూడని యిట్లు చెప్పిరి.

కుమారసంభవము — కావ్యము.

1 నన్నెచోడ కుమారసంభవ విమర్శనము - కీ. శే. శ్రీపాద లక్ష్మీవతికాస్త్రి - మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణము - పుట 40, (1987)

సాలంకారము — కావ్యాలంకార సంగ్రహము-అలంకారి
కాస్త్రము.

హరలిలి — హరలిలి యను కృతి - ఇది గూఢమైన
కథావస్తువు గలది.

వీరిట్లు మూడు కృతులని చెప్పినను నన్నెచోడని కవిలను నవ
గాహనము చేసికొన్నవారికి పై మూడును వేర్వేరు కృతులుగ క.
ఒక్కటే కృతి యని తెలియగలదు. ఈ ప్రతిపాదన వివరణ.

కుమారసంభవము

ఉదృట్టుని కుమారసంభవ రచనకు ముందే కవికులగురుడగు
కాళిదాసు మహాకవి కుమారసంభవ కావ్యమును రచించియున్నాడు -
అది జగద్వాప్తమైనది. అట్టియెడ ఉదృట్టుడు - ఆ పేరుతోనే ఒక
కావ్యమును రచించిన - అది కాళిదాస కావ్యము నుండు నిలువ
జాలదు - అలంకార శాస్త్రజ్ఞుడగు ఉదృట్టుడు అట్టి రచనకు పూను
కొనడు - ఆ కారణముచేత నాతడు - కాళిదాస కుమారసంభవవైక
దేశమగు - శివుని వటురూపధారణ కథను మాత్రమే గ్రహించి,
దానిని ఒక ప్రత్యేక కావ్యకళాఖండముగను, కైవల్య వంశదాయిక
ముగను దిద్ది తీర్చి తన కావ్యమునకు “కుమారసంభవము!” అనియే
పేరుపెట్టినాడు - కాళిదాస కథాశ్రమము ననుసరించినను శివుని
వటురూపధారణము - కుమారస్వామిసంభవ పేరువైన, పార్వతీ
పరమేశ్వర వివాహమునకు ‘నాంది’ కాబట్టియే - ఉదృట్టు డీ కథా
భాగము మాత్రమే గ్రహించియున్నాడు

ఒకవిధముగా నీ వటురూపధారణ ఘట్టము, కుమారసంభవ కథ
యంతటికి ముఖ్యఘట్టము - పార్వతి, పరమేశ్వర స్వరూపము మానసి
కముగా మాత్రమే యెలుగును - ఆమె, శివునికి పరిచర్యజేయునప్పు
డైన - ఆమెకు ప్రత్యక్షమైనది. శివుని యోగమూర్తి స్వరూపము
మాత్రమే, ఈ ఘట్టముననే శివుడు, పార్వతి నిశ్చలభక్తికి మెచ్చి,
స్వస్వరూపముతో సాక్షాత్కరించినాడు - పార్వతీ పరమేశ్వర సమా
గమమునకు మూలమైన - దృష్టాంగము - పర్యవసితమైనది -
పార్వతీ పరమేశ్వర ప్రణయమున కంకురార్యమైనది - ప్రత్యేకముగ

నీ కథాభాగమును మాత్రమే ఉద్భటుడు స్వీకరించుట కిది ప్రధాన కారణమైనది. ఈ క్రింది విషయము దీనిని సమర్థించును.

ఉద్భటుడు కుమారసంభవము పూర్తిగా రచింపలేదు -

అతడు రచించినది కుమారసంభవము కేవలము పూర్వభాగము మాత్రమే, అది కుమారసంభవమే

పార్వతీ పరమేశ్వరులు కుమారుని జననము నిమిత్తము - కలియుటయే కుమారసంభవమే అను పదమున కర్థము - సంభవము అనగా సంయోగము (సమావేశము) అని పూర్వసంప్రదాయసిద్ధాంతము - గర్భాదానాది సంస్కార ప్రణాళికను విధించు గృహ్యసూత్రములతో దంపతులు సంయోజనము చేయవలెననుదాని తెలుపుటతో సంయోగ శబ్దమునకు పర్యాయపదము సంభవము అను పదము గలదు -

భాదిరగృహ్య సూత్రము :- 1-4-18. "సంభవేద్గర్భం దేహీతి" దానికి రుద్రస్మృత్యంతి "సమ్యక్గా లోచ్యము హుర్తాది మిథునీధ వేత్" అని కలదు,

గోభిలీయగృహ్యసూత్రము :- 2-న ప్రకరణము 5-50-9 "సమార్పర్ప సంభవత్ :- సమావ్య సంభవత ఏవనేతరత్ కుర్యాత్ - అని వ్యాఖ్య.

పై ఉదాహృతవలన-దంపతులు సమాగమమునకు-లేక సంభోగమునకు ముందుచేయు సమావేశమునకే సంభవము" అని వైదికార్థము - సంభవమనగా పుట్టుట అని తాకికార్థము¹

ఉద్భటు డీ వైదికార్థమును గ్రహించియే - కుమారసంభవము నకు - శివప(టు) - పార్వతీ సమావేశమునకు - కుమారసంభవము అని పేరుపెట్టినాడు.

(2) సాలంకారము

ఉద్భటుడు హరుని వటురూపధారణ లీలమాత్రమే గ్రహించి, తాను ప్రతిపాదించదలచిన - అలంకారములకు యీ కథాభాగమును

1 నన్నయచోడ కుమారసంభవ విమర్శనము కీ.శ. శ్రీపాద లక్ష్మీవతి కామ్ర-మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణము-(1932) పుట 40,

మాత్రమే లక్ష్యముగా గైకొన్నాడు - అనగా, ఒక్కొక్క యలంకారమునకు లక్షణము నిచ్చి, లక్ష్యములలో వటురూపధారణ లీలవచ్చునట్లు క్రమముగా రచించినాడు - ఇందువలన, "ఏకక్రియాద్వ్యర్థికరి" అనునట్లుగా, నిది యిటు - అలంకారశాస్త్రము నైనది, అటు శైవ సంబంధకృతియైనది - ఇట్టిది యితర సంస్కృతాలంకారశాస్త్ర గ్రంథములలో నలంకారము విషయమై గానవచ్చుటలేదు. పరిశోధింపదగిన విషయము-ఇందలంకారముల సమన్వయముండుట చేతనే-నన్నెచోడ కవి సాలకారము అని స్పష్టపఱచినాడు.

చూ. పూర్వోక్తము-కుమారసంభవ విమర్శవము.

(103-112 పుటలు)

(3) గూఢవస్తుమయము

ఉద్భటకావ్యమున-ఇతివృత్తము-శివునికటురూపధారణకథయే యైనను, అది కథాక్రమము ననుసరించియుండక, ఒక్కొక్క యలంకారమునకు లక్ష్యమగుటచేత, కథావస్తువు గూఢమై యున్నదిగాని కాళిదాస కృతియందువలె, ప్రత్యక్షముగా, మనము వెంటనే గ్రహించుటకు ననువుపడదు-అలంకారిక గ్రంథములలో, లక్షణములకు సాధారణముగా లక్ష్యము లితర కావ్యములనుండి గ్రహింపబడును-అస్పష్టమైన క్తకములవంటివి కావున-మనము లక్ష్యాంశములను గ్రహించుట సులభము-కాని ఉద్భటకావ్యమునం దట్లు కాదు-లక్ష్యములన్ని ఉద్భటుని రచనలే-అవి యన్నియు ననుస్మృతముగా నొకే కథాభాగమునకు సంబంధించినవి-ఈఅలంకారిక సమన్వయము మూలముగా కథ వ్యక్తమగుచుండుటచేత-నన్నెచోడకవి దీనిని 'గూఢవస్తుమయ' మని చెప్పియున్నాడు.

(4) హ ర లీ ల

ఇందు వర్ణితమైనది ఒక హరలీల, లీల యనగా, భక్తానుగ్రహాది నిమిత్తము పరమేశ్వరుడుచేయు మానుషచర్య-ఇచట పరమేశ్వరుడు, పార్వతి భక్తిని పరీక్షించి, ఆమె ననుగ్రహించుటకు ప్రచ్ఛన్నరూపము

చాల్చుటచే వది యొక లీలగా పరిణమించినది-అట్టి శివుని లీలలు ముప్పదియాలు¹.

కాశిదాన కుమారసంభవమును మనము శైవమత సంప్రదాయిజ దృష్టితో పరిశీలించిన-నందు శివుని లీల లై దున్నవి.

- (1) మన్మథ దహనము (2) వటురూపధారణము
- (3) పార్వతి వివాహము (4) కుమార జననము
- (5) తార కామర సంహారము

కుమారసంభవైక దేశికమగు నీ వటురూపధారణ కథాఘట్టమునె. ఉద్భటుడు గ్రహించి, ఆ కథాభాగమునకు 'హరలీల' అను నామకరణము గావించెను.

కావ్యాంకార సంగ్రహము పై విషయములనుబట్టి ఉద్భటుడు కొండలు విమర్శకులు-భావించినట్లు కుమారసంభవము, హరలీల అను మూడు కావ్యములు రచింపలేదనియు అవియన్నియు మూడు అక్షణములుగల ఒకే కావ్యమనియు గ్రహింపవలెను.

పై ని వివరించిన మల్లికార్జున పండితుని 'హరలీల' ప్రశంసకూడ యీ విషయమును నిర్ధారణ చేయుచున్నది. శివతత్త్వసారమున 'స్తుతి' గా హరలీల పరిగణితమైనది.

శివతత్త్వసారమున నిట్లు చెప్పుటయేగాక-పండితు డీ హరలీల స్తుతితో, శివుని స్తుతించెనని పండితారాధ్య చరిత్రమున నిట్లు గలదు.

"హరలీలః దేలుచు హరలీలః దనర

హరలీల యను శృతి హరలీలః బొగడు"

దీక్షా పుట 181.

అకాలమున ప్రజాసామాన్యములో నీ స్తుతి ప్రచారములో నుండెను-శ్రీ శైలమున, శివరాత్రి మహోత్సవములలో దీనిని పఠించెడివారు

1 ఈ ముప్పదియాలు శివలీలలను, నిశ్చంక కొమ్మన తన శివలీలా విలాసమున వర్ణించి యున్నాడు ఈ ముప్పదియాలు లీలలును-శైవమతతత్త్వములు ముప్పదియాటింటికి సంబంధించినవి. ఈ తత్త్వ వివరణమునకు మల్లికార్జున పండితుని శివతత్త్వసారము (నూతన ముద్రణము) చూడవలెను.

*హరలీలరుద్ర సహస్రనామాదు

లర దొండఁ జదువుచు సంకించువారు”

పర్వ. పుట 488

ఇదియొక కావ్యమని చెప్పబడినదిగదా. స్తుతి కావ్యమెట్లయిన దని సందేహపడనక్కఱలేదు-ఇందు 41 అలంకారములకు-దెబ్బదియైదు లక్షణములును ఆ దెబ్బదియైదుకు పైత మఱి యిరువది లక్ష్య శ్లోక ములతోను అనగా 92 లక్ష్యలక్షణ శ్లోకములతో హరలీల యున్నది. కావుననే స్తుతికావ్యమని వండితుడు దీనిని నిర్వచించి యున్నాడు.

వండితునివంటి శైవమత ప్రవర్తకాచార్యనికి పారాయణ గ్రంథము కాదగిన మహాత్ము కలుగుటచేతనే నన్నచోడకవి. తన కుమారసంభవమున దీని ననుసరించియున్నాడు-ఈ విషయ మిప్పుడు వ్రస్తుతము కాదు.

బసవపురాణమున సేకాక వండితారాధ్య చరిత్రమున నుద్భట మహిమ ప్రశంసగలదు.

‘వటముతో నేణ్ణారు వరభూతములను

నిటలాడుపురికి సుద్భటుఁడు గొంపోడె”

పురా. పుట 411

పై వివరములవలన-సంస్కృతాలంకార కాస్త్రమున ప్రశంసి తుడై కావ్యాలంకార సుగ్రహము రచించిన యుద్భటుడే. ఆంధ్ర శైవ సాహిత్యమున, వండిత మల్లికార్జున, నన్నెచోడ, పాల్కురికి సోమనాథులచే వ్రపంచితుడైన యుద్భటుడని వారిరువురు వేఱు వేఱు వ్యక్తులుగాక, ఒక్కరే యని సిద్ధాంతిత మగుచున్నది.

ముందు నేను వివరించిన-కుమారసంభవ విమర్శనమునందే 118వ పుటలో లక్ష్మీవతికాస్త్రుగారిట్లు, సందేహములేకుండ వ్రాసినారు.

“బసవపురాణోద్భట కథయే కొన్ని మార్పులతోఁ దెనాలి రామలింగకవిచేఁ బ్రబంధముగా రచింపఁబడినది.”

కీర్తికేసులు ప్రభాకరకాస్త్రుగారు దీనిని బలపఱచిరి. “ఉద్భటుడు-ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమని తెనాలి రామలింగకవి ఈతని చరిత్ర మునే పద్యకావ్యముగా రచియించెను.”

బసవపురాణపీఠిక ప్రథమ ముద్రణము 1929 పుట 68.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

మూలము

ఉద్భటునిగూర్చిన వైవిధ్యరణమువలన-పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణ కథయే-ఉద్భటారాధ్య చరిత్రకు మూలముని నిశ్చితమైనది కాని రామలింగకవి తన కృతిలో నీ విషయమేమియు తెలుపలేదు-మూలకథయేకాక, అందందు నా కృతిలో ప్రసక్తములైన శివభక్తుల భక్తిమహిమ, దాసిని ప్రదర్శించిన భక్తులు-ఇవి యన్నియు బసవపురాణమునుండి గ్రహించినవియే-అయినను సోమనాథుని ప్రశంస, యిందు లేదు తనకు ముందున్న శ్రీనాథమహాకవి యడుగుజాడలను బట్టి వచించినది-శ్రీనాథమహాకవి హరవిలాసమున, బసవపురాణమున సిరియాలనికథ గ్రహించినాడు సోమనాథు పండితారాధ్య చరిత్ర ద్వీపదను పద్యకావ్యముగా చేసినాడు-ఈ విషయము కంఠోక్తిగా, తన కృతులలో చెప్పినాడు-అయినను కవిస్తుతిలోగాని, వేఱుగా గాని పాల్కురికి సోమనాథుని స్తుతించలేదు.

ఇందుకు కారణము తెల్లము. శ్రీనాథుని కాలమువఱకు పాల్కురికి సోమనాథుని కృతులు కేవలము మతసంబంధములైనవి. వానియందు సాహిత్య విశిష్టత మున్నను, అవి సాహిత్య కావ్యములుగా పరిగణితముక లేదు. శ్రీనాథుడే తొలుత, కవిత్వయ సాహిత్యమును, శివకవిత్వయ సాహిత్యమును సమ్మేళనముచేసిన మహాకవి! అతడు కావ్యరచనాదృష్టితో నిట్లు చేసినను, అసల గ్రంథములు కేవలము మత ప్రాధాన్యము లగుటచే, పాల్కురికి సోమనాథుడు, మతప్రచార మహాకవి యగుటచే సోమనాథుని స్తుతించలేదు-అనగా, ఆకాలమున వానికి సాహిత్య ప్రాధాన్యము లేదనుట-నేడు మనకు మతమక్కఱలేక,

- 1 చూడుడు. సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యం-4, 5, 6 సంపుటలు విమర్శన-భారతి-1965. ఎక్స్లొబరు పుట 76 కి. శ్రీ. బండారు తమ్మయ్యగారి శ్రీనాథమహాకవి పీఠిక-ఈ సమ్మేళనశక్తి మూలముననే హరవిలాసము కేవలము కైవసుత సంబంధమైన కృతియైయు దానిని సాహిత్య కావ్యముగా నేడు పరిగణించుట జరిగినది.

సాహిత్యమే ప్రధానము గాన-సాహిత్యమున శివకవులను, ప్రధానముగా గ్రహించుచున్నాము. ఇంతే భేదము.

శ్రీనాథుని వెరుక రాయల యుగమున-సోమనాథుని కృతులు మతగ్రంథములే-కావుననే-కైవకధావస్తునే స్వీకరించి, పాల్కురికి సోమనాథుని కన్నప్పకథను గ్రహించిన ధూర్జటి తన శ్రీ కాళహస్తి శ్వర మాహాత్మ్యమున-పాల్కురికి సోమనాథుని పేరెత్తలేదు.

ధూర్జటికి, సమకాలికుడగు ఎడపాటి ఎఱ్ఱన-మల్లినాచరిత్రయను తన ప్రబంధమున కథనంతయు, పాల్కురికి సోమనాథునినుండి గ్రహించినను, అతని పేరెచ్చటను తడవలేదు. ఇందువలన రాసులింగ కవియు, పాల్కురికి సోమనాథుఁ ప్రశంస యీ కైవకృతితో చేయలేదు.

ఇక ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర వద్యకృతికి మూలమైన సోమనాథుని ద్వీపదశక నుదాహరించుచున్నాను.

ఉద్భటుని కథ

బసవపురాణమున పాల్కురికి సోమనాథుడు చెప్పిన ఉద్భటుని కథ మొదట నిచ్చుచున్నాను.

అదిగాక “బల్లకి” యను పురంబునను
నుదుబటుడన నొప్పు నొక్క భక్తుండు
వర ‘భోజరాజ’ను సరనాయకునకు
గురువయి శివదీక్షఁ గరుణించి మఱి యు
వేదకాస్త్రార్థ సంపాదితయుక్తి
నాదేశమున సన్యవాదంబులుడిచి
జోణికునకుఁ బాదు బొమ్మవ్వనాఁగఁ
కాణేశు గద్యక్తివరురాలు గాన
నతివయుఁ దాను సమంచిత భక్తి
గతి నిరంతర సుఖసిద్ధిఁ జేలుచుండ
మనుజు లత్యద్భుత మావసుఁ గుచుఁ
బనుపుచు నిట్టి సద్రాహ్మణోత్తముడు
కులహీనులు దాను గూడియున్నాడు
తలవంగఁ బెద్దలు తారయిబ్బునిని

సనుచు పబ్బోజిరాజున కెటిగింప
 వినియుఁ దొల్లిటియట్ల కొనియాడుచుండఁ
 బరమేశ్వరుండు నుద్బటయ్యగారి
 వరభక్తిమహిమ యిన్వ సుమతితోన
 సతుడుగా మెఱుముంతునని యప్పుహాత్ముఁ
 గరమర్థితోఁ దన్నకాఁ గూర్చుకొనుడు
 దహనక్రియలు చేయఁ తత్సమీపమున
 మహినెదురేచూచు మట్టిభూతములు
 ఎగిది యొక్కటసాల కేణూరు నచటి
 పొగడాకి కైలాసమున కప్పువోవ
 నందొక్క భూత మాహారాధమేగి
 వందుచు మఱుపూటవచ్చి భూతములఁ
 గానక యేడ్చుచుఁ గటకటా యనుచు
 మానక వాచర్స మహియెల్ల నద్రువ
 కూయిడ నిదియే మెఱియించు జనని
 కాయంబు భోజుండు గ్రక్కున వచ్చి
 యెవ్వరేడ్చిన వారలేమికారణము
 నెన్నిధమునగాని యేడ్చుడుగ వన
 "విసవయ్య! పండ్లెండు వేళేడ్లవండి
 మనుజేశ! యుద్భటు మరణంబుగోరి
 యేడునూటిమట్టి నెలమి భూతములు
 నేడకుఁ నేగక నెదురునూచుచును
 మండె నేనేగితి నుదరాగ్నిఁజేసి
 యుండంగఁజాల కొక్కొండ చిక్కితిని
 పెనుపొంపగాఁ గూటిపేద దోడప్పె
 నని యాడుమాట నాయుండ సంధిలై
 నెలమి నొక్కటసాల కేడ్చుతు భూత
 ములు నుద్భటునిగాల్పు పొగడాకఁ దడవ
 కైలాసమునకేగ గరిచెడి కాన

భూలోకమున జిక్కి పొగిలెద తండ్రి

* * * *

భూతంబులై బొగ వొలయంగఁ దడవ
భ్యాతిగా మట్టివృక్షముఁ గూడఁ బెటికి
కొనుచు నక్కైలాసమున కేఁగె భోజ
జననాథ జనయూథపహితఁబుగాగ.

బసవపురాణము-సప్తమాశ్వాసము

పుటలు 219-220

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

కథాసంగ్రహము

రామలింగని ఉద్భటారాధ్యచరిత్రయందలి కథాసంగ్రహమిది.

ప్రథమాశ్వాసము : సూతుడు కాశకాడి ఋషులకు చెప్పును.

కైలాసపర్వతమున సుద్యానవనమున పార్వతీపరమేశ్వరులు విహారా
ర్థము వచ్చిరి. ఆ సమయమున-గంధర్వులు కొందఱు దంపతీ యుక్త
ముగా, నంది వారించుచున్నను, ఆ యుద్యానమున డిగి, హరిగిరిజ
విహారమునకు భంగము కావించిరి-శివుడు వారిని పిశాచరూపులు
గండని శపించెను. వారు తక్షణమే పిశాచరూపములు దాల్చిరి.
తమ యశృత్యము నెఱిగి వారు శివునివేడగా, శంకగుడు భూలోకమున
ఉద్భటుశను- కైవగురు పుద్భవించును-అతడు వల్లకియందుండును,
ఆతని శవధూమము మీకు తగిలినంతనే మీరు గంధర్వరూపులగు
దురు, మీఁట్లు నూఱుద్దీప్యనమ మనుభవింపవలెను-అని శాపమో
క్షము చెలిపెను. వారును వల్లకినిజేరి అచట నొక మట్టిచెట్టు నివాస
ముగా నుండిరి.

వల్లకిపురమును ప్రమథేశ్వరుడను రాజు పాలించుచుండెను-
అతడు గొప్ప శివభక్తుడు. తన రాజ్యమంతటా కైవనుతము విస్తరింప
జేసెను-ఆ సమయమున కైలాసమున నీశ్వరుడికి తన తలపుతో-గంధ
ర్వుల శాపము నిలిచెను. వెంటనే, ఆతని తలపునుండి ఉజ్జ్వలదేహముతో
ఉద్భటుడు వమయ్యెను. శివు డాతనిజూచి, నీవు మాసుషరూపముతో

వీటితోయి అచట ప్రమథేశ్వరుని గురువుగా నుండుము, నీ శవధూమముచే నచ్చటనున్న పికాచములకు శాపమోక్షము గలుగును, అని యాజ్ఞాపించెను.

ద్వితీయాశ్వాసము : ప్రమథేశ్వరుడు తనకు సంతానము లేక పోగా తన భార్యయగు వభావతితో కాండిన్య మహాముని యాశ్రమమునకు వెడలి, ఆ మునీశ్వరునితో తనకోరిక తెలిపెను. కాండిన్యడు. “నీవు కాశికి వెడలి శ్రీనాథుని తపస్సుచే-నలర జేయుము, నీకోర్కె నెఱవేఱును.” అని యానతిచెను.

కాశీక్షేత్రమహిమ చెప్పనవుడు కాండిన్యడు మహాలమ డను నొక విప్రుడు, పతితుడయ్యును-కాశీక్షేత్రమున మరణము చెందిన కతన, శివగణములలో చేరెనన్న కథను తెలిపెను.

తృతీయాశ్వాసము : కాండిన్యని యాదేశము ననుసరించి. ప్రమథేశ్వరుడు కాశీకేగి, తపస్సుచేసి, శివుని మెప్పించి, పుత్రుని బడసెను-ఆతనికి ముంజభోజుడను పేరుపెట్టెను. ముంజభోజుని-యశావనము రాగానే-ఆతనికి పట్టాభిషేకము గట్టి ప్రమథేశ్వరుడు తామను భార్యయు కాశీక్షేత్రమునకు వెడలిపోయిరి.

ముంజభోజుడును తండ్రివలె, శివభక్తివరాయణుడై గురువు కొఱకు-వెదకుచుండగా, ఉద్భటు డతనికి మొదట కలలోగనబడి మఱునాడు ప్రత్యక్షమయ్యెను-ఉద్భటునివలన లింగధారణ విధానము నెఱింగి, ముంజభోజు డాతనిచే శివదీక్షపొందెను ఇంతటిలో పికాచముల శాపావధియగుటచే, నాతడు యోగముచే, ప్రాణము త్యజించెను. వెంటనే రాజు చితివేర్పించి అగ్ని నెరికొల్పి, అవటవృక్షముపై-యాశవధూమము వ్యాపింపజేసెను, పికాచము లన్నియు, గంధర్వులైరి. కాని ఒక్కడుమాత్ర మాహార్యమై, వెడలి ఆ సమయమున నచ్చట లేకుండుటచే నాతడు తిరిగివచ్చి-వారికి శాపమోక్షమైన సంగతి తెలిసికొని, ముంజభోజునివద్దకు వచ్చి, తన దీనస్థితి చెప్పగా ఆతడు, వీరవ్రతముబూని, శంకరునే రప్పించి, ఆపికాచమునకు గంధర్వత్వము నిప్పించెను, కొంతకాలము రాజ్యముచేసెను తైలాసమున కాలడేగెను.

ఉద్భటుని వంశమువారు, కాళియుందు నివసించిరి. అక్కడనుండి వారివంశ మభివృద్ధి యయ్యెను. వారు కాళీనుండి తెలుగుదేశమున ముదిగొండకు వచ్చి-అచ్చట స్థిరపడిరి. ఆ వంశీయుడే-ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర కృతివతి దేవమంత్రి గురువు చంద్రకేళురుడు-ఆతని వంశ చరిత్రతో కావ్యము ముగియును.

ఉద్భటారాధ్యుల కథ

పాల్కురికి సోమన-రామలింగకవి-రచనాభేదములు.

పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణమునుండి కొన్ని ద్విపదలు ఉదహరించితిని. రామలింగకవి కృతికి బీజము-మూలకథలో అనగా, ఏడునూలు భూతములు, ఉద్భటుని చితిపొగడాకి కైలాసమునకు వెడలుట-అను ముఖ్యవిషయముతో భేదములేదు. తక్కినవానిలో కొన్ని భేదములున్నవి. నానిని వివరించుచున్నాను.

బసవపురాణము

బలికి

భోజరాజు

ఉద్భటుడు గురువై శివదీక్ష
నొసగుట.

ఉద్భటునికి జొమ్మవ్వ అను
భార్య-ఆమె హీనకులజురాలు.

పండ్లెందు వేలేండ్లు ఉద్భటుని
మరణముగోరి భూతములు నిరీక్షిం
చుట.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

వలికి

ముంజభోజుడు

ఇందును గలదు.

ఇది లేదు. 1-122

నూలు దివ్యసమలు అని
కలదు. దివ్యసమ అనగా దేవ
సంపత్సరములు దేవమానము
ననుసరించి - మానవులకు ఒక
సంవత్సరము దేవతల కొకరోజు
కాబట్టి నూలు దివ్యసమలు-
అనగా 36500 మానవ సంవత్సర
ములు తృతీయాశ్వాసము
280 లో విడిపడిచిన భూత

ము"తో చిలినుగ్రాహకరమున్
 కథ దివ్యసమంబులు" అని
 చెప్పెను.

అన్ని భూతములు కావమోక్ష
 మంది ఒక్క భూతము మిగిలి రాజు
 వద్దకువచ్చి వేడుకొనగా రాజు చితి
 యుండగ్ని నెలకొల్పును.

ఇచట రాజు విడివడిన భూత
 మును బ్రోవుచుని, కంఠమున
 కత్తికేలింతును. ఈశ్వరుడు
 ప్రత్యక్షమై - ఆ భూతమునకు
 కావమోక్ష మొనంగును.

ఇందు "ఉదుబటుడు" అను ఇందు లేదు.
 తద్భవరూపము వాడబడినది.

ఇచట నొక విషయము మనము గ్రహింపవలెను. ఉద్భటారా
 ధ్యుడు పాల్కురికి సోమనాథునకు, అయిదువందలయేండ్లు ముందున్న
 నాడు-ఇక బసవపురాణ రచనమునుగూర్చి సోమనాథుడే - "కథా
 సూత్రము వెఱవెఱిగింపు"డని శ్రీశైలమున భక్తుల వేడుకొన్నట్లవ
 తారికలో చెప్పినాడు-కావున-ఆతడు-భక్తులమూలమున విన్న ఉద్భ
 టుని కథను-మాత్రమే గ్రంథము చేసినాడు.

రామలింగకవి-ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర ప్రబంధముగా రచింప
 బోవుచున్నాడు గాన-యుద్భటుని గూర్చి యంశములను సేకరించి
 నాడు-ముఖ్యముగా-ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర కృతివలె దేవమంత్రి గురువు
 చంద్రకేళిరుడు ఉద్భటారాధ్య పంశ్యుడే గావున-ఆతని మూలమున
 పంశపారంపర్యముగా వచ్చుచున్న యుద్భటుని చరిత్రమును తెలిసి
 కొని రామలింగకవి యీ ప్రబంధము రచించెనుట నిర్వివాదము—

రామలింగకవి ఉద్భటునకు వివాహమైనట్లుగా నిట్లు వర్ణించి
 నాడు.

గీ, తద్భుధులలో సుబుద్ధియన్ భరణి సురుడు

సుగుణమణి సౌభాగ్యసుందరి యను

పేరుగలిగిన కూతురఁ బెండ్లిచేసె

సుద్భటారాధ్యునకు నీశ్వరుండు దెలుప. (8-318)

ఇది సోమన చెప్పినదానికి ప్రత్యక్షర విరుద్ధము-సోమన ఉద్భటుని
 భార్య తొమ్మిదవ అనియు, ఆమె హిసకులజయని చెప్పినాడు-ఇవియున్న

వారు వారు విన్న కథలను మాత్రమే గ్రంథస్థము చేసిరని చెప్పవచ్చును. ఈ రెండింటిలో రామలింగకవిచే ప్రామాణికమని చెప్పవచ్చును.

ఏలననగా, ఉద్భటురాధ్య వంశమున ననేకమంది యుద్ధవిల్లిన వేనుక-చంద్రశేఖర గురుని మూలపురుషుడు జన్మించెను-గాన. ఉద్భటునికి సాభాగ్యసుందరి భార్యయనుట మనము నిశ్చితముగా గ్రహింపదగినదే.

ఉద్భటుని - ఉత్తర కథ

రామలింగకవి ఉద్భటుని ఉత్తరకథ కొంత చెప్పినాడు. ముంజభోజానికి వ్రత్యక్షమైన శివుడు తాను కాశీవిశ్వనాథ స్వరూపముతో కాశీయందు నివసించుననియు, ఉద్భటుడు నక్కడే గురుభావముచాల్చి యుండుననియు, ఉద్భటుని కాశీనివాసమును గూర్చి చెప్పెను.

(3-304-308)

శివుడిట్లు చెప్పిన తరువాత విశ్వనాథుని ఘర్మజలముల ఉద్భటుడుద్రవించెనని-యిందే గలదు,

గీ. అవినవేగాల యని శిష్యునాజ్ఞ జేసి

నాకు సాహాయ్యదవుకమ్ము నన్నియెడల

ననిన నట్లని వరమీయనంత, విశ్వ

నాథు ఘర్మజలంబుల నవతరించె,

(3-309)

రామలింగకవి యిట్లు వ్రాసినను నేడు ప్రచారములోనున్న కథ వేఱుగా నున్నది-“ఉద్భటుని ఉపనయనము” అను గ్రంథమున¹ విశ్వేశ్వరలింగమునుండి సువర్ణాంశువుగా నవతరించెనని చెప్పబడియున్నది.

కా. శ్రీవిశ్వేశ్వరలింగ గర్భగత రోచిశ్చక్రనంఘర్షణ

వ్యావృత్తిం బహిరుద్గతమ్మయిన సౌవర్ణాంశుకొండర్చకుం

దై వారాణసి నాడుకోనతని లోకాతీతసౌందర్య వి

ద్యావృద్ధుల్ పలికించె నాకమున గంధర్వావళి గీతముల్.

(1-12)

1 ఇది శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారిచే రచితము, సువర్ణధార అన్న గ్రంథమున తొలుత, తక్కిన కృతులతో ముద్రింపబడి, ఆ వెనుక వేఱుగ్రంథముగా ప్రకటితమైనది.

దీని కాకరమేమో తెలియకాలేదు, గ్రంథకర్తలు, ఇమ్మగోష్టి అను
పేర వ్రాసిన దానిలో—

“నే నుద్భటారాధ్య వంశమువాడను, మా వంశస్థు లందఱును
(శ్రీ) కాశీసువర్ణలింగ గర్భస్థంజనితోద్భటారాధ్య వంశోద్భవు” అని విడు
దము కలదు. అని తెలిపినారు వారు రామలింగకవి యుద్భటా
రాధ్య చరిత్రను సూచించి కాని కథాభేదమును తెలుపలేదు.

ఇప్పటికి వదేండ్లకిందట నేను శైవాచార్య పరంపర నిట్లు
తెల్పితిని¹.

ఆచార్యత్రయము— 1. హరదత్తాచార్య
2. భట్టభాస్కరాచార్య
3. నీలకంఠాచార్య - (త్రయము)

ఆరాధ్యత్రయము— 1. ఉద్భటారాధ్య
2. కోటిపల్యారాధ్య
3. వేమనారాధ్య (త్రయము)

సిద్ధిత్రయము— 1. రేవణసిద్ధ
2. మరుళసిద్ధ
3. ఏకోరామసిద్ధ (త్రయము)

పండితత్రయము— 1. శ్రీపతిపండిత
2. శివలెంకమంచెన పండిత
3. మల్లిఖార్జున పండిత (త్రయము)

ఇది వీరశైవాచార ప్రదీపిక యను గ్రంథమునుండి గ్రహించి
తిని, అందింతకన్న ఏకేషములులేవు.

కీ. శ, ఇవటూరి సానందారాధ్యులు, ద్వాదశారాధ్య చరిత్ర
మని యొక గ్రంథమున్నదని తెల్పిరి. కాని దానినిగూర్చి కొంతమంది
ఆరాధ్యులకు వ్రాయగా, వారేమియు తెలుపలేదు-ఈ విషయము
నిశ్చితముగా తెలిసినంతవరక-రామలింగకవి ఉద్భటారాధ్య చరిత్రకు-
మూలము. రామలింగకవి కృతిపతి గురువు మూలమున తెలిసికొనిన
విషయములే యని మనము గ్రహింపవలెను.

పై ఆచార్యవరంపరలో-సిద్ధత్రయ ప్రశంస పాల్కురికి సోమ నాథుని గ్రంథములలో లేదు.

క థా స ం వి ధా న ము

1. చంద్రశేఖరగురు ప్రశంస

పై కథాసంగ్రహమునుబట్టి-రామలింగకవి-తన కృతిపతియైన దేవమంత్రి గురువు చంద్రశేఖరుని కీర్తించుటయే ప్రధానముగా, నాతని మూలపురుషుడైన యుద్భటుని చరిత్రమును రచించెనని మనము నిశ్చయింపవచ్చును-శైవసంప్రదాయమున మారునకు గురువు నకు నభేదముగాన రామలింగకవి. అదినంచి, అంతమువఱకును నచ్చటచ్చట శివునికి బదులుగా, చంద్రశేఖర శబ్దమునే వాడినాడు. మొదటి పద్యముననే-"అధ్యాత్మ విద్యావిశాంతుడు చంద్రశేఖరుడు"

కాలక"చంద్రశేఖర కళాదర్ప స్ఫురద్గర్భయై" 8-159-3-41

పూనినాడవ సుభాభరమున్ గురు చంద్రశేఖరా !

ఇది ఉద్భటునికి సంబోధన.

గ్రంథాంతమున-చంద్రశేఖర గురురాజ చక్రవర్తి-అని ముగించినాడు.

2. కౌండిన్య మునీశ్వర ప్రశంస

ఇందు ప్రమధీశ్వరుడు కౌండిన్యమహామునిని దర్శించినట్లు వ్రాసియున్నాడు. ఈ కథకు కౌండిన్యనకు నేమాత్రము సంబంధము లేదు-కాని, కౌండిన్యడు, తన గోత్రకర్తయేగాక, ముఖ్యముగా కృతిపతి దేవమంత్రి గోత్రము-కౌండిన్యగోత్రమే కాబట్టి-కృతిపతి వంశోత్కర్షకై కౌండిన్యమహామునిని కథయందు ప్రవేశ పెట్టెను¹.

1 ఈ కౌండిన్యడు మలయాదేశమున - కంబోడియాలో హైందవ సంస్కృతి ప్రతిష్ఠాపించినవాడు. (చూ. కౌతవరం చరిత్ర) సముద్ర యానముచేసిన మొదటి ఋషి కౌండిన్యడని భారతీయ చరిత్ర గ్రాంథకు తెలిపిరి.

3. మదాలసుని కథ

ఇదియు ప్రత్యేకముగా, కథను పెంబొందించుటయేగాక, శ్రీనాథ మహాకవి రచన ననుకరించి, తానుగూడ యట్టి రచన చేయగలడని సామర్థ్యము వ్యక్తపఱచుకొనుటకై - యీ మదాలసునికథ యిందు చేర్చినాడు. శ్రీనాథమహాకవి కాశీఖండమున వండుడు గుణనిధికథలు శివరాత్రిమహోత్సవమున మకుమారుఃకథ దీనికి ప్రాతిపదికలు. హరి భట్టు ఉత్తరనారసింహ పురాణమున మందేహుని కథయు, రామలింగ కవి చూచి యుడవచ్చును. ఉద్భటారాధ్య చరిత్రయందలి మందేహుని కథ యందలి ప్రాథమిక రచనాశిల్పము-పాండురంగ మహాత్మ్యమున నిగమశర్మకథలో, ప్రాథకావ్యక కాశిల్పమున వరిణమించినది.

మూలకథతో సంబంధింపని యీ మందేహుని కథ చేర్చుట కింకొక కారణము గలదు. శృంగార రసాత్మకమగు నిట్టి కథ యున్న గాని కావ్యవర్ణనల కనుకూలముగాదు-అందుచేత ప్రత్యేకముగా దీనిని సంతరించినాడు-రామలింగని యుద్భటకృతి తరువాతనే నీ మందేహుని కోవలోనినాడైన-నిరంకుశుని కథను, నిరంకుశోపాఖ్యానమును పేర కల్గుదుకూరి రుద్రకవి కమనీయ కవితతో చెప్పియున్నాడు.

4. కాశీక్షేత్రమహిమా వర్ణన

ఇందు కాశీక్షేత్ర వర్ణనము-మూడు పట్టుక-రికి పద్యములలో గలదు. (1) కాండిన్యుడు కాశీక్షేత్రమహిమ చెప్పట (2) మదాల సుడు కాశీక్షేత్రమున మరణమునందు సందర్భమున (3) ప్రమధేశ్వరుడు విశ్వనాథుని సేవించుట. శ్రీనాథుని తరువాత యింతి పాచ్చుగా కాశీవర్ణనచేసిన కవులు లేరు. రామలింగకవి కాశీఖండమున-కాశీ వర్ణన యనుసరించినవాడు గావున-అందలి గుణనిధి వృత్తాంతమును గ్రహించి, అరితిగా మదాలసుని కథయు రచించెను.

ఇట్లు పాల్కురికి సోమనాథుని కథావీణముగా తాను సేకరించిన విషయములతో ప్రోదిచేసి శ్రీనాథమహాకవి కవితాకథాంశములను-కాఖలతో నొక ప్రత్యేక ప్రబంధముగా, సనువమాన వైదుష్యముతో రామలింగకవి, దీనిని నిర్మించినాడు. ఆ యీ కథలను తమంతటా మతుకుకొన్నట్లు సమన్వయించి, ఏకకథాశరీరముగా నేర్పఱచుట

రావతింగని కావ్యకథానిర్మాణశక్తి వెల్లడించును, పై నాలుగు విషయములేగాక, ఈ కావ్యమునకు ప్రబంధ సాహిత్యమున ప్రత్యేకత నిచ్చినది, శైవసంప్రదాయ విశిష్టత.

శైవసంప్రదాయ విశిష్టత

ఉద్భూతారాధ్య చరిత్ర-ఆంధ్ర వీరశైవవాఙ్మయమునకు సంబంధించిన కృతి-ఈవీరశైవవాఙ్మయము రెండు విధములు,

- 1 పండితసంప్రదాయక వాఙ్మయము-పండితారాధ్యుడు ప్రవర్తిల్లజేసిన, ఆరాధ్యసంప్రదాయము, ఆ భక్తుల కథలకు సంబంధించినది-ఇది నవైదికము.
2. బసవ సంప్రదాయక వాఙ్మయము-బసవన ప్రవర్తిల్లజేసిన జంగమ సంప్రదాయమునకు, ఆ భక్తులకు సంబంధించినది. ఇది అవైదికము¹

శ్రీనాథమహాకవి ఈ రెండు సంప్రదాయముల నొక కావ్యమున హరవిలాసమున-నిట్లు నిబంధించినాడు,

హ ర వి లా స ము

1,2	ఆశ్వాసములు	సిరియాకునికథ	బసవసంప్రదాయము
3,4	„	గౌరీకల్యాణము	పండితసంప్రదాయము
5	„	దారుకా	„
		వనవిహారము	„
		లింగాకారముగా	„
		శివుడావిర్భవించుట	„
6	„	హాలాహల భక్షణము	„
7	„	కిరాతార్జునీయము	„

శ్రీనాథుడారాధ్య సంప్రదాయకుడు గావున పండిత సంప్రదాయమునకు హెచ్చు ప్రాముఖ్యము నిచ్చి బసవ సంప్రదాయమునకు సంబంధించినకథ నొక్కటి మాత్రమే గైకొన్నారు-శ్రీనాథుని కృతు

1 చూడుడు, శివరత్నసార పీఠిక-పుట. 81.

లతో, హరవిలాసము. పూర్తిగా, శైవమతసంప్రదాయమునకు జేరిన గ్రంథము గావుననే. నాతడు, తన కృతులలో దీనిని ప్రత్యేకముగా పేర్కొనలేదు, శ్రీనాథుని శివరాత్రిమాహాత్యము, భీమఖండ, కాశీ ఖండములవలె² శైవులకు స్మార్తులకు నిరువురకు సంబంధించినది.

శైవసంప్రదాయ విశిష్టత

ఆంధ్ర వీరశైవవాఙ్మయము, బసవ సంప్రదాయము పండిత సంప్రదాయము అని రెండు విధములుగా నున్నది³ వీనికే జంగమ సంప్రదాయము-ఆరాధ్య సంప్రదాయము అని నామములు.

‘రామలింగకవికి ముందు, శ్రీనాథు డీ రెండింటిని-హరవిలాసమునందు వర్ణించినాడు, హరవిలాసమున-మొదటి రెండాశ్వాసముల చిటుతొండనంటి కథ బసవసంప్రదాయము-గుప్తమాశ్వాసమున కిరా తార్జునీయకథ పండిత సంప్రదాయము.

రామలింగకవి, హరవిలాసమున శ్రీనాథుడు రెండు సంప్రదాయములు సంధానించిన పద్ధతి విడనాడి నవసంప్రదాయక కథలను పూర్తిగా పరిత్యజించి, ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమునంతయు, పండిత సంప్రదాయముగా రచించినాడు. భక్తులనుగూర్చి చెప్పినప్పుడు-బసవన పేరుమాత్రము స్మరించినాడు-తన కావ్యమంతయు నారాధ్య సంప్రదాయక గ్రంథముగా తీర్చిదిద్దినాడు.

శ్రీకృష్ణరాయల కాలమున-శైవుడైన రామలింగకవి ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమున-పండిత సంప్రదాయమునే నేకైకముగా వివరించుట చూచియే, ధూర్జటి, తన శ్రీ కాళహస్తీశ్వరమాహాత్యమును నేకైకముగా బసవ జంగమ సంప్రదాయానుసారముగా రచించినాడను-నూహ పొడముచున్నది. ఇందు ప్రధానమైన కన్నవృకథ బసవ

2 హరవిలాసము, శైవసంప్రదాయక దృష్టితో విపుల వ్యాఖ్యానముతో ప్రకటించదగినది-కేవలము బసవ సంప్రదాయముగు శివ భక్తుల కథలు-సిరియాళుని కథ తెలుగు సాహిత్యమున నవతరించుటకు హరవిలాసమే కారణము.

3 చూ. నా శివతత్త్వసార పీఠిక.

పురాణమునుండి గ్రహించినదే-తక్కిన కథలయందు-జనన సంప్రదాయమే కలదు. కాళహస్తీమాహాత్మ్యము రచనాకాలము మనకు తెలియరాదు. అయినను, అది కృష్ణరాయల కాలములో-రామలింగకవి రాయల అష్టదిగ్గజములలో నున్నప్పుడు రచితమైనది. రాయలసభలో ధూర్జటి అతులితమాధురీ మహిమ ప్రశంస-రామలింగడు దానిని వివరించుట-అను విషయము తెలుపుచున్నది-“స్తుతమతియైన యాంధ్రకవి ధూర్జటి పల్కుల కేలగల్గె నీ యతులిత మాధురీమహిమ” అన్న సనుస్మృత, ఆస్థానమున కైవులైన-నండితిమ్మన, మాదయ్యగారి మల్లన-కవులుండగా, రామలింగడే దీనిని పూరించుటవలన-వారిరువురకు సంబంధము కలదని-మనమూహింపవచ్చును.

ఇట్టి దృష్టితో రాయల సమకాలికముగా నవతరించిన ప్రబంధములను-విమర్శింపవలయునని చూపుటకే పై విషయము తెలుపబడినది.

ఆరాధ్యశైవ సంప్రదాయములు

28957

లింగధారణ దీక్ష

శైవసంప్రదాయమునకు ప్రధానమైన లింగధారణదీక్ష విధానము శివకవుల గ్రంథములలో లేదు-“దీక్ష” అనగా లింగధారణ “దీక్ష” యని యర్థము-ఇప్పటికి కైవులలో మీరు “దీక్ష” పుచ్చుకున్నారా అని వ్యవహారమున్నది-ఈ దీక్ష పొందినగాని, శివపూజ కర్తృత లేదు. శివపూజ యనగా లింగమును నరచేతిలో నుంచుకొని అభిషేకించి పూజ చేయుట¹-ఈ సంప్రదాయమునే సూచించుచు, పాల్కురికి సోమనాథుడు, పండితారాధ్య చరిత్ర తొలి ప్రకరణమునకు దీక్షాప్రకరణము అని పేరు పెట్టినాడు, అందు ప్రధానముగా పండితారాధ్యుని లింగాల్పన లేక శివపూజయే వర్ణితము. సోమనాథుడు పండితారాధ్య చరిత్రకు కావ్యత్వము నాపాదించినవాడు కావున-దీక్షావిధానము నెంత

1 భాగవతమున పోతన, “చేతులారంగ శివుని పూజింపడెని” అన్న పద్యపాదమున కరము, శివుని పూవులతో పూజించుట కాదు-చేతిలో లింగము పెట్టుకొని అభిషేకించి పూజించుటయే యని యర్థము,

మూత్రము తెలువలేదు-రామలింగకవి దానిని యీ కావ్యము వివరముగా తెల్పినాడు-ఈ విధానము తృతీయాశ్వాసము 137-157-191-200 పద్యములలో గలదు¹,

విభూతిధారణ

విభూతిమహిమ (165-169) నాల్గవపద్యములలో చెప్పబడినది.

(1) విభూతి (2) భస్మము (3) భసితము (4) రక్ష (5) ఊరము అని విభూతి అయిదు విధములు-విభూతి ఉత్పత్తియు నిందు చెప్పబడినది. ఈ విభూతిని శరీరమంతయు నతిదుకొనిన, దానిని “భస్మోద్ధూళనము” అని యందును. భస్మోద్ధూళిత దేహకాంతులు 3-124, రామలింగకవి పాండురంగ మహాత్మ్యముననీ సంప్రదాయమునే తెలిపినాడు. “భస్మోద్ధూళన పాండురాంగము రమాప్రాణేశు పాదద్వయిన్” 2-54) “భస్మోద్ధూళిత నిర్మలావయవుడున్ పంచాక్షరీ సంతతాభ్యసన వ్యాప్తిపరాయణుండు” (7-29)

రుద్రాక్షధారణ

రుద్రాక్షలు-రుద్రుని అక్షులు-అనగా కన్నులనుండి జనించినవి-ఈ రుద్రాక్షలు శరీరమునందు నాభికిపైగా, ఏ యే చోట్ల నెన్నెన్ని ధరింపవలెనో ఆ నియమము 3-170 పద్యమున చెప్పబడినది-రుద్రాక్షమాల శైవులకు భూషణము- “పురహరు నేత్రోద్భవ రుద్రాక్షలు భూషణములు మాకు” అని యాగంటివారి వచనములు.

పంచాక్షరీ మంత్రము

“నమశ్శివాయ” అను పంచాక్షరీ మంత్రము, దీక్షాకాలమున నుపదేశింపబడును. శిరమున రుద్రాక్షలు-ముఖమున పంచాక్షరీ-వక్షమున లింగధారణము, మూడును శైవులకు నిత్యలక్షణములు. ఈ పంచాక్షరీ మంత్రముచేతనే లింగార్చన జరుగును.

1 ఈ దీక్షావిధానము క్రిందటి తరమువఱకును తూర్వా తప్పకుండ జరిగెడిది. నే నీ దీక్షావిధానము ననేక పరియాయములు చూచినాను,

“శుంభద్వర్ణ పంచాక్షరిన్” సూరదేశవిభుడభ్యసించు” (1.46)
 ఈ మంత్రభేదములు పంచాక్షరి ప్రణవము ఓంకారముతో గూడుకొన్న
 దానిని (ఓం నమశ్శివాయ)

1. “షడక్షరి” అని యందును. దీనినే రామలింగకవి ఆఱుదశం
 బుల మంత్రమునుమనుననవి రాజము కియలలిఁ గ్రీడించితి”
 (3-287) అని సూచించినాడు. శివు డీ ప్రణవమంత్రము (ఓం
 కాక మంత్రమున) కాశీక్షేత్రమున-మరణించిన మనుజునికీ-
 చెవిలో నుపదేశము చేయును-చూ, కాశీఖండము, ఓంకా
 రాక్షరమంత్రరాజము చెవిన్ యోజించుఁ గ శీసలిన్ ఈ కృతి
 యందు 2-99 లో నిది సూచితము,

2. ప్రాసాద పంచాక్షరి : ఇది బీజాక్షరముతో గూడుకొనినది.
 హరవిలాసము-పంచబ్రహ్మపడంగబీజములు ప్రాసాద పంచా
 క్షరీ పంచస్మృత పరంపరాపరమ సిష్టా త్పరశ్చైవబున్ (7.33)
 ఈ కృతియందు “ప్రాసాదపంచాక్షరి” సూచితమైనది పార్వతీకు
 బ్రాసాద పంచాక్షరీకుఁ బొగడి. (3-196)

ఉద్భూతారాధ్య చరిత్రయంతయు. నారాధ్య సంప్రదాయ
 ప్రవర్తకమే-ఆ సంప్రదాయమున కతి ముఖ్యమైన లింగధారణ విధి
 విధానమును-పూర్తిగా వర్ణించునది-తెలుగున నిది యొక్కటియే-
 ఈ దీక్షావిధానము, శైవాగమశిఖామణి వీర శైవాచార సంగ్రహము
 మొదలగువానియందును, వర్ణితమైనది-కాని కేవలము మత నిబంధన
 గ్రంథములు-వానికి కావ్యప్రశస్తితేదు-ఉద్భూతారాధ్యచరిత్ర సాహిత్య
 మున-కావ్యస్థానము గడించినది,

లింగధారణ దీక్షావిధానమేకాక, ఇందు పట్కాలశివపూజ-
 శివుని అష్టమూర్తిత్వము-పంచాక్షరీమంత్ర పఠనము విభూతిమహిమ-
 రుద్రాక్షధారణ-ప్రాసాద పంచాక్షరి-కోడకోపచారపూజ-మొదలగు
 నారాధ్యమత సంప్రదాయములు-ప్రమాణముగా, వివరింపబడినవి. ఇట్టి
 మత నిబంధనలనే-సంతరించిన, నీ కావ్యమీపాటికి మూలబడియే
 యుండును-ఇందట్లుగాక-కావ్యమంతయు,

శివభక్తిప్రబోధకముగా

భాసిల్లినది-అంతా "రామమయం దీ జగమంతా రామమయం"
అన్నట్లుగా-

నీ కావ్యమున- "అంతా శైవమయం దీ జగమంతా శైవమయం" అని
శివభక్తి యుద్ధీపించుచున్నది- "ఇందుల కుదాహరణముగా నిందలి
ప్రతిపద్య ముదాహరింపదగినదే-ఆయిన నొక్క యుదాహరణ.

వల్లకిపురవర్ణనలో శైవులవర్ణన-పురవర్ణనలో చాతుర్వర్ణ్యముల
వర్ణన-యుండును - రామలింగకవి చాతుర్వర్ణ్యములను వర్ణించి-
"శైవులు" అని ప్రత్యేకముగా శైవులను వర్ణించుట-యాతని శివభక్తి
తత్పరత వెల్లడించుచున్నది.

షోడశోపచార పూజ

(1) అవాహనము (2) అసనము (3) పాద్యము (4) అచ-
మసీయము (5) స్నానము (6) వస్త్రము (7) ఉపవీతము (8) గంధము
(9) అక్షతలు (10) పువ్వులు (11) ధూపము (12) దీపము (13) నైవే-
ద్యము (14) తాంబూలము (15) వ్రదక్షిణము (16) స్తుతి.

లింగమును నీ షోడశోపచారములచే ప్రతినిత్యము శైవులు
పూజింతురు. ఈ పూజావిధానము 3-208 మొదలు 219 వద్యముల
వఱకు- 16 కందపద్యములలో వర్ణితమైనది. 219 వద్యమున-"అని
షోడశోపచారముల" అని యీ విధానము పేర్కొనబడినది.

షట్కూల శివపూజ

శైవులకు షట్కూల శివపూజ-అనగా దినమునకు 6 పర్యాయ
ములు శివపూజ చేయవలెనను నియమమున్నది. (1) అరణోదయము
(2) తపనోదయము (3) సంగమ కాలము (4) మధ్యాహ్నము
(5) సాయంకాలము (6) అర్ధరాత్రము-శ్రీనాథుడు హరవిత్తానమున
నీ షట్కూల శివపూజను 6 వద్యములలో వర్ణించినాడు. 7-30-36
వద్యములు.

ఈ కృతిలో షట్కూల శివపూజ వేత్సేటు వద్యములతోలేదు.
కాన 1-201-202 వద్యములలో నీ ప్రశంసగలదు.

పూజాపుష్ప వివరణ

ప్రమధీశ్వరుని శివపూజా సందర్భమున నవి వర్ణితములై నవి,
సీ. తిలయుతాక్షతల దూర్వలఁ, దుమ్మిపువ్వులఁ

బిల్వదళంబుల, విసరుహములఁ

గలువల బొండుమల్లెల నాగ కేశరం

బుల దవనంబునఁ దులసి, మాచి

పత్తిరిఁ జేమంతి బంతి నారగ్వధం

బులఁ గారిచనంబులఁ బొన్నవిరుల

మరువంపుననల గన్నెరులఁ బలాశ ప్ర

సముల జాజులఁ జంపకముల

గీ. సాంధ్ర ఘనసారమయ గంధసారచర్మ

ధూపముల దీపముల ఫలాపూప సాయ

సాదులనుఁ దుష్టిగావించు నతఁడు మంత్ర

పూరణలఘాతమూర్తికి భూతపతికి,

(1-176)

శివభక్తి ప్రబోధము

ఈ కావ్యమంతయు శివభక్త్యుద్దీపకము-అపద్యములన్నియు నిట
నుదాహరింపక, వాని మొదళ్ళను మాత్ర మిచ్చుచున్నాను.

ప్రథమాశ్వాసము

1-54 సీ. అచలసుతాభర్త కర్పించి మఱికాని

మృగములులేబారి మేయవచట.

1-64 ఉ. వాలుకలెన్నవచ్చు; 65 ఉ. అంగద యోగసిద్ధికి-

66 ఉ. ఆకులఁ గండమూలముల. 67 సీ. మ్రొక్కునెవ్వఁ డష్ట

మూర్తికి 68 వాసనలేని పూవు 69 గీ. చూడగదే 70 గీ. కైపులగు

వారు. 71 సీ. శివపదాంభోదహ 72 క. శివలింగదర్శనంబు-

78 సీ. ఏ వేల్పు పదములు.

తృతీయాశ్వాసము

3-28 దండకము 3-279 నీ, కారణంబులును నీ కార్యంబులును
నీవ 3-280 మ. వదనాంభోజము 3-281 నీ, నీయందె పొడముచు
నీయందె పొడలుచు,....

శివపారమ్యము

ఈ వాక్యమున శివపారమ్యము ప్రతిష్ఠితమైనది. శివుడప్రకృతి
(1-67) ఆయప్రకృతిత్వము-హృది, జలము, వాయువు, అగ్ని,
ఆకాశము-సూర్యుడు, చంద్రుడు సోమయాజి-అని (3-132) వివరింప
బడినవి. అనువాదప్రకృతిత్వము ప్రకృతియంతట శివపా
రమ్యము వర్ణితము. (3-141)

నీ, కారణంబులు నీవ కార్యజాలము నీవ
భావజ్ఞుడవు నీవ భావమీవ
జనకుండవును నీవ, జన్యవస్తువు నీవ
ప్రాపకుండవు నీవ ప్రాపమీవ
ఆధారమును నీవ యాధేయమును నీవ
భోక్తవ్యమును నీవ భోక్తమీవ
రక్షకుండవు నీవ రక్షణీయము నీవ
హర్యంబు నీవ సహర్తవీవ
గీ. పూజకుడవీవ పూజ్యంపుబొడవు నీవ
వాచకుండవీవ తలపోయ వాచ్యమీవ
జ్ఞానమును నీవ చూడంగ జ్ఞానివీవ
నిటలలోచన! సకలంబు నీవ నీవ.

3-279

శివభక్తుల పరిచయము

కామలింగకవి పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణ పండితా
రాధ్య చరిత్రములను సంపూర్ణముగా నాకళించుకొన్నవాడు కాబట్టి
అందలి భక్తులను-మనకు ఉత్పటారాధ్య చరిత్ర ద్వారమున పరిచ
యము చేసియున్నాడు-అది యీనాటివారికి పరిచితముకాని కారణ
మున వాని వివరముల నిచ్చుచున్నాను.

గంధర్వులు విశాచరూపధారులై శివుని వేడుకొనుట.

సీ. తలఁపవైతివె కాలరాచివైనుమిసిన

యెటుకమా లినయట్టి యెటుకువాని (1)

ధృతిఁ జిత్తమునమానితివె తాఁబగొని టుప్పు

సాంఖ్యతొండఁడు సేయు సాహసంబు (2)

చింతింపవైతివె చేపవింటను బెట్టు

కొన్న కుంతిదేవికొడుకు గుఱ్ఱ

ఊహింపవైతివె యుగధాటి చల

చేరమ ఊతిపతి చేతగాని

గీ. అకట ! నీబంటు బంటులమైన మమ్ము

నొక్కతప్పును సైరింప కుఱక ఘోర

శాపదావాసలంబున నగవు చావు

చంపిలివి చాబు నికఁబ్రోవు చంద్రజూట ! (1-116)

రామలింగకవి, ఎంతో సందర్భకుద్దిగా పూర్వ శివభక్తులను ప్రవేశ పెట్టినాడు. శివుడు పార్వతి వనవిహారము సలుపునపుడు గంధర్వులు వాడున్న వనమున విడిసిన తప్పునకే శివుడు వారిని విశాచులు కమ్మని శపించినాడు. కాని ఇంతకన్న హెచ్చుగా శివునిగూర్చి తప్పులు చేసిన వారిని-అతడు కరుణించినాడు. దీనిని నిరూపించుట కట్టి భక్తులను రామలింగకవి యేగ్గి-ప్రథమముగా చెప్పినాడు.

క న్న ప్ప

మొదటి పాదమున-తన కాలిచెప్పుతో, లింగముపై నిర్మాల్యము ద్రోచి, తన పుక్కిటిసీటితో లింగము నభిషేకించిన-కన్నప్పకథ సూచి తము-తన భక్తిచూపుటకే కన్నప్పచేసినను, ఇవి లోకదృష్ట్యా తప్పు పనులేకాని శివు డాతనిభక్తి మెచ్చినాడు. ఈ కథ కైవలవాఙ్మయమున చాలా ప్రసిద్ధమైనది-ధూర్జటి శ్రీ కాళహస్తి మహాత్మ్యమున ప్రధానకథ కన్నప్పకథయే-బసవపురాణమున తక్కిన భక్తుల కథలకన్న విరివిగా నిది చెప్పబడినది. (4-ఆ. 280 ద్విపదలు-560 పంక్తులు)

సాంఖ్యతొండడు

రెండవ పాదమున సాంఖ్యతొండడు-మొదట బొద్దుడు తరువాత కైవుదై నాడు. ఈతడు వ్రతనిత్యము పువ్వులతో శివుని పూజించెడువాడు. ఒకనాడు పువ్వులు దొరకలేదు-అందుచేత అక్కడ చిన్న చిన్న రాళ్ళను, శివునిపై వానగా కురిపించి పూజించెను-అందుకు శివుడు మెచ్చి వ్రత్యక్షమయ్యెను.

“సాంఖ్యతొండని రాలజడికి నోర్చినవాని” అని త్రిపురాంత కోదాహరణము.

అర్జునుడు

మూడవ పాదమున-కుంతీమహాదేవి కొడుకుఁ గుట్ట పాండవ మధ్యముడగు అర్జునుడు-కిరాతార్జునీయ ఘట్టమున-సతదు శివునితో యుద్ధము చేయునప్పుడు, జాణములు ఊణించిపోగా తన గాండివముతో నాతని మోదనారంభించెను. శివుడు అర్జునునకు వ్రత్యక్షమయ్యెను. ఈ కిరాతార్జునీయకథ నన్నయ భారతమున నున్నది. వీరశైవ్యపంప్రదాయాను సారముగా దానిని శ్రీనాథ మహాకవి హరవిలాసము సప్తమాశ్వాసమున మనోహరముగా రచించినాడు.

చేరమరాజు

నాల్గవ పాదమున చేరమరాజు శివభక్తుడు. ఈతడు ద్రవిడ దేశమున నొక మాండలికరాజు. ఈతనివద్ద సైన్యము లేదని యెఱిగి, ఈతని భక్తి పరీక్షింపగోరి శివుడు ఒక సైన్యము నాతనిపై పంపెను. చేరమరాజు తన రాజ్యమున నక్కల నన్నింటిని గుట్టములుగా అసంఖ్యాక సైనికులుగా మార్చి-శివుని సైన్యముపైకి పంపెను. శివుని సైన్యమాధాటి కాగ లేకపోయెను-శివుడు నాతనిమెచ్చెను. చేరమరాజు గొప్ప భక్తుడు, ఈతడు రాజు కాబట్టి-రామలింగకవి యీ గ్రంథమునందే-మఱియొకచోట. (1-235)

ముంజభోజుని ప్రశంసలో—

“నీవుం జేరమభూవరాదుల గతిన్నేత్రత్రయోద్భాసిలో

కానాసుం.....బ్రసన్నుజేసి”

అని చేరమరాజును ప్రవేశపెట్టినాడు.

ఈతనికే సేనమరాజుని నామాంతరము

"తలఁచి సేనమరాజు చాడికోర్చినవాని"

అని త్రిపురాంతకోదాహరణము-

శ్వేతుడు

ఉ. "తొల్లియు శ్వేతుఁగాచితివి తుచ్చుఁడు వీడని చూడ కాత్మశోఁ

భిల్ల దయారసంబుగల ప్రేమదగంగని." (2-277)

ఇది బ్రహ్మసూత్రమున మదాలసుడు, కాశీక్షేత్రమున మరణించినపుడు, యముదాతని కొనిపోవుటకు రాగా, కాశీక్షేత్రమున మరణించినవారు శివసమానులే యని, శివుడు చెప్పినప్పుడు యముడన్నమాట,

శ్వేతుడను దాముకు దొకడు దేవలోకమున రంభనే కోరెను, రంభ ప్రత్యక్షమై నీవద్దకు రానని చెప్పెను. అంత, శ్వేతుడు శివపూజ చేయుటకు బయలుదేరెను. మార్గమధ్యమున నుచ్చిష్టప్రదేశమున నొక పుష్పము పడియుండగా, దానిని తీసికొని శివుని పూజించెను. శివుడు దేవేంద్రవదని నిచ్చెను. అతడు-రంభను రమ్మనెను. కాని-ఆమె శివ దేవాలయములో నీవు శివుని పూజించుచుండుము. నేను వచ్చెదను. అని చెప్పి తప్పించుకొనెను. శ్వేతుడు శివునిగుడిలో పూజచేయుచుండెను. ఇంతలో ఉచ్చిష్టప్రదేశమున-బడిన పుష్ప పూజచేసిన పాతకమునకు యముడు-శ్వేతుని తన పాతముచే బంధించెను. శివుడు ప్రత్యక్షమై, యముని శూలముతో పొడిచి పంపివేసెను. ఈ శ్వేతుని కథ పండితా రాధ్య చరిత్రమున పురాతన ప్రకరణమున గలదు.

ఓ డ య న ం బి

ఈతడు సుందరమూర్తి నాయనారు అను మహాప్రసిద్ధ ద్రవిడ శైవభక్తుడు-ఈతని ప్రశంస యీ కృతిలో మూడుపట్టుల గలదు.

(1) గీ. తొడరి యింతంతయనరాని పొడవువయ్యుఁ

గుదురుకొంటివి నేరీతి కొమ్మచంట

నిట్టి నీసొంపువర్ణింప నెవ్వడోపు

హరిణలాంఛనజూట వశ్యలరాట.

1-3-14

(2) దండకము "రామా కుచాభ్యంతరంబెట్లు నీకున్నిపట్టయ్యెనే

3-28

(8) రగడ “ఒడనంబెన్నడుగాఁ దత్కాంత ప

యోధరమున నోహోయనఁ బలికితి.”

కి-287

ఒడయనంబికి నంబెన్న, నంబి అని నామాంతరములు-అతడు పరమనాచి యను వేశ్యను వలచెను. కాని యామె పౌచ్చుధనము కోరెను-నంబివద్ద అంత ధనము లేకపోవుటచే శివుని నామెను కూర్చు పొరించెను. శివుడు కుంటెనకాడై దినమునకు వేయినూడ లిచ్చు చుండెను-నంబియు పరమనాచియు సౌఖ్యముల దేలుచుండిరి.

“నంబి వనువఁగుంటెనలకు నడచిన నెడకానిచేత” అని త్రిపు రాంతకోదాహరణము-

ఒకనాడు నంబి, పరమనాచి యింట నుడగా నర్థరాత్ర మయ్యెను-షట్కాల శివపూజావిధానము ననుసరించి అర్థరాత్రమున శివపూజ చేయవలెను-కాని లింగములేదు-ఆకాలమునాటి కింకను లింగము శరీరమున ధరించు నాచారములేదు-ఎచ్చటకైనను వెళ్ళి నప్పుడు లింగమును గొనిపోవలసినదే- నంబి, ఆ దినమున లింగమును దెచ్చుట మఱచినాడు-అర్థరాత్రమైనది-కావున నాతడు పరమనాచిని విలిచి, “నీవయోధరమునే లింగముగా భావించిపూజించెదను”-అనెను. ఆమెనవ్వి-“స్తనమేమి? శివలింగమేమి?” అని పేళనచేసెను-అట్లు కాదు. చూడుము-నీ స్తనమునందే శివుని పలికించెదను-అని చన్నునకు మిన్నగా పూజచేసిన వెంటనే, శివుడందుండి ‘ఓ’ యని పలికెను-ఇది కై వవాజ్ఞయమున బహు ప్రసిద్ధమైన కథ. దీనిని పాల్కురికి సోమ నాథుడు పండితారాధ్య చరిత్ర-మహిమా ప్రకరణమున విపులముగా దెలిపినాడు.

శ్రీనాథమహాకవి నైషధమున (8-102) నీ ఘట్టము మనో హరముగా వర్ణించినాడు.

చ. కుతుకమునన్ గురంగమదకుంకుమ చర్చనహించినీలలో

హితరుచులై, స్వయంభుమెయి యీ హితసౌఖ్యవిధాయులై నయ
య్యతివ పయోధరంబులకు నర్థనికాగమయంబునందు నం

చితసఖికింకు కార్పణముచేసె మహిపతిభక్తి యేర్పడన్.

తెలుగుదేశమున-అచంట రామేశ్వరక్షేత్రమహాత్మ్య కథ ఇదే-
ఏస్థలమున చంటియందు శివుడు పలికెనో, అచంటగల గ్రామమే-

అచట అయినది ఈ తే.తమాహాత్మ్యముపేరు, బదయనంబి విలాసము అజ్ఞరపు పేరయలింగకవి రచించినది-చాలకాలము క్రిందట ముద్రితమైనది. ఒక్క వేటూరి వారు మాత్రమే దీనినిగూర్చి తెలిపిరి.¹

రామలింగకవికి సంబెత్తు కథ ప్రచారము తెలియును గావున మూడుమార్లు పేర్కొన్నాడు.

రామలింగ డి గంధమున ముఖభోజము లింగధారణ స్వీకరించు విధానము తెల్పు సంతకమున శివభక్తుల నామములు సందర్భానుసారముగా నొక్కపద్యముతో వర్ణించినాడు. అపద్యమిది.

సీ. సింధుబల్లహురీతి, శ్రీపతి పండితు

మరియాద, ధూపద మూచిదేవు

నట్లు, మహాకాళు ననువున నల్ల

క్కడ బ్రహ్మరేవ కక్కయ విధమున

కూలద బ్రహ్మయ్య చొప్పున బిబ్బ బా

చనకీల వీరనాథాంకు పోల్కి

కడిరె రెమ్మయగారి కైవడి తెలుగేళు

మనణయ్య చందాన మూచిరాజు

గీ. కరణి మోలిగమారయ్య గతి చెలుంగు

జొమ్మనాన్మనివడువున సురియ చౌడు

పగిది జన వేశ్యరునిమాడ్కి భక్తియుక్తి

కంఠః బూజించి బ్రహ్మ రాజన్యచంద్ర.

(3-186)

ఈ పద్యమున శివభక్తులపేళ్ళు మాత్రమే ఒక పట్టికగానున్నను ఇందు విశేషములున్నవి,

పై పద్యమున పేర్కొనబడినవారు.

(1) సింధుబల్లహుడు (2) శ్రీపతి పండితుడు (3) ధూపద మాచయ్య (4) మహాకాళయ్య (5) కల్కడ బ్రహ్మయ్య (6) కక్కయ

1 కీర్తిశేషుడు ఆ రంగసామి సరస్వతి. ఆంధ్రులు-ద్రవిడవాఙ్మయము అన్న భారతి (1925) వ్యాసమున దీనిని తెలిపియున్నాడు. చూ. శృంగారనైషధము సుపరిష్కృత ముద్రణము భారతీ అక్టోబరు 1963.

(7) కూలద బహుయ (8) బిబ్బ కాచయ (9) పీర నాచయ్య (10) కదిరె
రెమ్మయ్య (11) తెలుగేసు మసణయ్య (12) మాచికాజు (13) మోలిగ
మారయ్య (14) తెలుగు జొమ్మయ్య (15) సురియ చౌడయ్య
(16) శ్రీ బసవేశ్వరుడు.

రామలింగకవి యితకుముందు పోడకోపచారపూజను ముంజ
భోజుడు చేసిట్లు చెప్పియున్నాడు. గాన నిక్కడ పోడకోపకులను
(16) మాత్రమే తెలిపినాడు.

పై శివభక్తులకథ లీనాటివారికి పరిచితములు కావు-సర్వగ్రహ
ముగా వాని వివరము:-

(1) సింధుబల్లవలడు. ఇతడే భల్లాణరాజు కథ- అను తెలుగు
దేశమున విశేష ప్రచారములోనున్న కథకు వాయకుడు. పాల్కురికి
సోముని కృతులలో నీతనికథ లేదు-భల్లాణుని శివభక్తిపరీక్షించుటకు-
శివుడు జంగముడై, ఒక వేశ్యను కోరగా, వేశ్య లేకపోవుటచే, తన
భార్యయైన చల్లమాంబను పంపెను-చల్లమ్మ శివునిపై బడబోగా, అత
డామె చేతిలో నెల్లాళ్ళ శిశువయ్యెను.

“భల్లాణరాయని పణతి రత్నముకు

నెల్లాళ్ళ శిశువై న నిర్మరక్షింపు”

సోమనాథ స్తవము “బల్లహాదులరీతి ప్రాభవముఁదాలె” అని రెండవ
మాటు నీతని ప్రస్తావన కలదు. (3-224)

(2) శ్రీవతి పండితుడు-ఆంధ్రదేశమున నారాధ్య కై వసుత
ప్రవర్తకులైన పండితత్రయములో తొలివాడు-విజయవాడ వాస్త
వ్యుడు. ఈతడొక శివభక్తుడైన గొడారివాని యింటికి బోవగా,
విజయవాడలో బ్రాహ్మణులు వెలివేసిరి-అతడు శివమాహాత్మ్యము
చూపింపదలచి, బ్రాహ్మణుల యిండ్లయందలి అగ్నిహోత్రముల తన
ఉత్తరీయమున, సంగ్రహించి, ఇంద్రకీల పర్వతముపై నొక జమ్మిచెట్టు
వద్ద నిక్షేపించెను-బ్రాహ్మణు లీతని మహత్తు నెఱిగి ప్రార్థింపగా
దానిని విడిచిపెట్టెను-“చిచ్చొడింగట్టిన యట్లు” అన్న జాతీయమీతని
వద్దనుండి “యేర్పడినదే-ఈయన నిప్పులు మూటగట్టి నిక్షేపించిన
సంగతి నేటికిని విజయవాడ ఇంద్రకీల శిలాశాసనము సాక్ష్యమిచ్చు
చున్నది.

(3) ధూపదమాచిజేవుడు— ధూపమర్పించుటలో ప్రసిద్ధుడైన భక్తుడు బసవని కాలమువాడు.

(4) మహాకాశయ్య— ఇతనికి జంబూర్ణహాకాశయ్య అని పేరు. ఈతడు బసవనకు పూర్వుడు. ఇతడు తన తల్లితండ్రుల శివునకర్పించి, తిరిగి పడసెను.

(5) కలకద బ్రహ్మయ్య— బసవని కాలమున భక్తుడు-కరహాళ బ్రహ్మయ్య అని నామాంతరము.

(6) కక్కయ— ఇతడు గొప్ప శివభక్తుడు. ఇంద్రకాలము చేసెడివాడు.

(7) కూలద బ్రహ్మయ్య— ఇతడు కూలము నెపుడు ధరించెడి భక్తుడు.

(8) బిబ్బబాచన— ఇతడు భక్తుల చెప్పటట్టలను-చెవులను చాల్చి, భక్తులయింద్ల మిగిలిన పథార్థము తీసుకొని వానిని బడిమీద వేసుకొని జనులకు పంచిపెట్టెడివాడు-అది చూచి అచ్చట చిపులు ఆ బండినాపుటకు ప్రయత్నించిరి గాని ఆపలేకపోయిరి.

(9) వీరనాచయ - ఇది వీరనాగాంకు అని యుండవలెను. శివభక్తుడు.

(10) కదిరె రెమ్మయ్య— ఈతడు, ఏడుదినము క్రింద చచ్చిన మనిషిని బ్రదికించెను.

(11) తెలుగేసు మసణయ్య—ఈతడు మసనము-(శ్రమకానమున) నివసించుభక్తుడు.

(12) మాదిరాజు— ఇతడు సకలేశు మాదిరాజయ్య అని ప్రసిద్ధికెక్కినవాడు. ఏడువందలయేండ్లు జీవించెను.

(13) మోళిగ మారయ్య— ఈతడు కట్టెలమ్ముకొను భక్తుడు. బసవ దీతని భక్తికి మెచ్చి ఆతడింటలేనప్పుడు కొన్ని బంగారుమాడలు దిండుక్రిందపెట్టి వెళ్ళిపోయెను. మారయ్య ఇంటికివచ్చి చూచి ఆ మాడలన్నింటి నితర భక్తులకు పంచిపెట్టెను.

(14) తెలుగు జొమ్మయ్య—ఇతడు వేటకాడు. ఈత జొకనాడు వేటకు వెళ్ళగా, మృగములు తమంతలాము వచ్చి, జొమ్మయ్యను చంపుమన జొమ్మయ్య వానిని చంపగా, వారు గంధర్వులైరి.

(15) సురియ చౌడయ — ఈ భక్తుడు చేతితో కళ్ళుచేసి యాయగా శివుడారగించెను.

(16) బసవేశ్వరుడు-దక్షిణ దేశమున వీరశైవమును ప్రచారము చేసి ప్రతిష్ఠించిన మతసంస్కర్త, జంగమ సంప్రదాయమును పేర వీర శైవము మూలమున, సాంఘిక చైతన్యము గలిగించిన మహావ్యక్తి. ఈతడు నందీశ్వరుని యవతారము, ఈతడు ప్రతిపాదించిన వీర శైవము, ప్రజలను భక్తివీరులుగా రూపొందించినది. ఈతడు కన్నడ దేశీయుడు నేడచ్చటనున్న లింగాయతులందఱు బసవని నారాధింతురు. తెలుగు దేశమున జంగము లీ బసవ సంప్రదాయమువారు,

పాల్కురికి సోమనాథు డీ లోకోత్తర పురుషుని చరిత్రను మొదట తెలుగుభాషలో వ్రాయగా, భీమకవి దీనిని కన్నడమున కనువదించినాడు. శంకరాచార్యుడను కవి దీనిని సంస్కృత పరివర్తనము చేసినాడు. తమిళభాషలో నాగిసెట్టియను నతడు, దీనిని వెలియించి నాడు. అన్నింటికి పాల్కురికి సోమనాథుని తెలుగు బసవపురాణమే మూలకారణము కాబట్టి. దక్షిణదేశమున, బసవ వాఙ్మయమునకు తెలుగు బసవపురాణమే ప్రాతిపదిక.

ఉద్భటారాధ్యుడు-ముదిగొండవారు

నేడాంధ్రదేశమున నారాధ్యులలో ప్రఖ్యాతులైన ముదిగొండ¹ వంశీయులందఱకు ఉద్భటారాధ్యుడే కూటస్థుడు. తెనాలి రామ లింగకవి యీ గ్రంథమున నీశ్వరుడే, ఉద్భటారాధ్యుని నీలోకమున నవతరించునప్పుడు చెప్పెనని యిట్లు వర్ణించినాడు-

“ఉ, గోపతి నెక్కి మంచుమలకూఁతరీతో నిటయున్కిమాని నే
నేవురి గావురంబు వసిలుంపుదు నా “ముదిగొండ వట్టణం”
తో పురుషాగ్రగణ్య ! భవదు త్తమవంశజులుం దపోధన
క్రీ! వలునైన ధీరులకుఁ బ్రేమపదంబగు ధామమయ్యెడిన్.

1 ముదిగొండ చారిత్రక స్థలము-ఇచ్చట పాలించిన రాజులు చాళుక్యులు, వీరికి ముదిగొండ చాళుక్యులు అనిపేరు.

సీ. నిఖిల కై వాచార్య వేత్తత్వగరిష చేఁ
 బరగుచు గురుసార్యభామ లనఁగ
 దుర్మతధ్వంసబంధులౌచుఁ బ్రతివాది
 జనభయంకర యశస్సొందు లనఁగ
 పట్కాలశంభుపూజా పరాయణవృద్ధి
 జరుపుచు గురురాయశంభులనఁగ
 గొలుచువారికి నిష్టఫలదులై నిజశిష్య
 బహుళ దారిద్ర్య విభాకులనఁగ

గీ. నన్ను సర్వంబునందుఁ గానంగఁజూలు
 మనతచేపట్టి వేదమార్గప్రతిష్ఠఁ
 బదిలులన నుండుదురు భవద్యానివంశ
 జాతులాచార్య ముఖ్యులు చారుచరిత ! (1-201-202)

ఈ ఉద్భటారాధ్య పంశ్కులు-

సీ ప్రతివాది వేదండ పంచాననంబులు
 నిజధర్మపాలన నిపుణమతులు
 కలలోననైన నవ్వలకైన భవియగు
 మూఢువీక్షింపని గాఢయశులు
 పట్కాలమున నన్ను కాస్తొక్తమార్గంబు
 చే సమారాధించు శిష్టమూర్తు
 లిది సుఖంబిది దుఃఖమిది నాయదిది వాని
 దని విభేదంబునేయని మహాత్ము

గీ. లొరుల ధనదాతలకు నింతయును మనమున
 నట్టుతలచని నిత్యపుణ్యాభిరాము
 లర్థి ముదిగొండ పురపరాధ్యక్షులగుచు
 వెలియగలరింక మీవారు విమలచరిత, (1-203)

సీ. పా. ఉండనే యారాధ్యమండలేశ్వరుండు భూ
 మండనంబగు ముదిగొండయందు (1-128)

పై పద్యములనుబట్టి-పండిత్రయ సంప్రదాయమునకు ముందుగానే-ఉద్భటారాధ్యుడారాధ్య సంప్రదాయమును తెలుగు జేశమాన ప్రవర్తిల జేసెనని తెలియుచున్నది.

రామలింగకవి ముడిగొండవారి ప్రాభవము వర్ణించుటకే యీ కృతి రచించినాడు. కృతిపతి యూరజేచమర్తి గురువు చంద్రశేఖరుడు-ఉద్భటారాధ్య వంశీయుడని యీవఱకే తెలిపితిని. ఈ కావ్యము చివర, ఆ చంద్రశేఖర గురునిపంక ముద్భటునుండి ప్రారంభమైనది, ఆ వంశవృక్షములు— 31-322 నుండి 31-333 వఱకుగల గద్యపద్యములలో తెలుపబడినవి. ఆ వంశవృక్షము నిట పొండువఱచుచున్నాను.

ఉద్భటారాధ్యుడు - సాభాగ్య సుందరి

(అనేక తరములు గడచిన వెనుక)

మల్లికార్జునుడు - వికలాక్షి

ప్రోలయ్య-కాంకరి

మన్మథుడు-గంగాంజ

నవ్యయభువు-భద్రాంబిక

మల్లికార్జునుడు-నాగమ

శంకర దేశికుడు-భవాని

చంద్రశేఖరుడు-ఈరదే

సోమనాథయ్య-గౌరమ

యూరజేచమర్తి
గురువు

లింగనారాధ్యుడు-మల్లమ

మన్మథుడు

ఆరాధ్యయ్య

చంద్రశేఖర గురుడు క్రీ. శ. 1520 ప్రాంతమువాడు-మూల పురుషుడగు ఉద్భటారాధ్యుడు క్రీ. శ. 780 ప్రాంతమువాడు-రామ లింగకవి-చంద్రశేఖరునికి ముందు 8 తరములను వర్ణించియున్నాడు-తరమునకు 30 సంవత్సరములు లెక్కించినను ఉద్భటుని తరువాత ప్రథముడగు మల్లికార్జునుడు $30 \times 8 = 240$ సంవత్సరములు.

క్రి. శ. 1520 లో పోగా నాతడు క్రీ. శ. 1280 ప్రాంతము వాడగును-
అప్పటికింకను ఉద్భటుని కామున కైదు శతాబ్దము లెడమున్నది-
ఇందువలన-చంద్రశేఖరుని పూర్వునికి. ఉద్భటునికి-15 శతములైన
గడచియుండవచ్చును.

ముదిగొండపాడు నేడును, తెలుగుదేశమున తామరతంజరగా
వర్ణిల్లుచుండుట తేట-తెలుగుదేశమున నారాధ్యులతో. ప్రాచీనకాలము
నుండి నాడు ప్రాధమ్యముతో శివార్చనని చెప్పుట తేట-కాలము నుండి
పాములేదు.

నేటి ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమును ఉద్భటారాధ్యవంశీయులైన
శ్రీ ముదిగొండ సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు ప్రకటించుటయు, నొక చిత్ర
సంఘటనమే-అది శివానుగ్రహము.

అప్పటికింకను-5 శతాబ్దము లెడముండుటచేత పదియేను-తరము
లైన గడచియుండునని మనము గ్రహించియుండవచ్చు.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర - సాహిత్య వివాహాంస II

పూర్వకవి అనుసరణలు

కృతిపతి యూరదేవమంత్రి తన్ను దిలిపించిన సందర్భమున
రామలింగకవి యిట్లు తెలిపినాడు.

సీ. కొండీన్యముని రాజమండలేశ్వర వంశ

పాథోధి నవసుధాభానుమూర్తి

కాలపక్షేలేశ పదవయోజ్యయీ

ధ్యానధారణ సముదాత్తవిత్తు

మానితాయాతమా మా (నామ) భావిత

విపుల మహాయజుశ్చేదవేది

రామేశ్వరస్వామి రక్షణీయ కరుణా వి

శేషపోషిత నిలసితనమగ్ర

గీ. సహజ సాహిత్యమాధురీ గంయుతాత్మ

లక్ష్మమాంబకు ఘనముఖోలక్ష్మి వెలయు

రామధీమణిని బుత్తు రామలింగ

నామ విఖ్యాతుఁ గానన్యనిర్ణయధురీణు,

(1-24)

చ. విలసదయాతయామ బహువేదవివేక పవిత్రభావ సం

కలితములైన వాక్యములఁ గావ్యముఁ జెప్పఁగనేర్తు వాదికా
పుష్పల కవితానిగుంభన సమున్నతిఁ గాంచినవాఁడవోదు వీ
వలఘు వచోవితాన సుగుణాకర రామయలింగ సత్కవీ!

(1-26)

పై పద్యములలో జెప్పకపోయినను, ఆశ్వాసాంత గద్యలో
తనకు 'కుమారభారతి' విరుదమున్నట్లుగా తెలిపినాడు. "ఇది శ్రీమదే
లేశ్వర గురువరేణ్య చరణారవింద పట్టరణసత్త శాభరణ రామనార్య
పుత్ర సుకవిజనప్రిత కుమారభారతి విరుదాభిరామ రామలింగయ
ప్రణీతంబైన శ్రీమదుద్భటారాధ్య చరిత్రంబను మహావ్రబంధంబు
నందుఁ బ్రథమాశ్వాసము."

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర రచనాకాలమునాటికి రామలింగకవి,
తనకుగల సాహిత్యవిద్యావిశేషములతో తక్కిన పెక్కుమంది కవుల
వలెగాక, తనకు వేదవిద్యయందు పాండిత్యముగలదని వ్యక్తజాపి
నాడు. వేదవిద్యాపాండిత్య మొక విశిష్టగుణము-ఆయన కావ్యరచనకు,
వేదవిద్యకు సంబంధమేమియని విమర్శకులు ప్రశ్నింపవచ్చును. రామ
లింగకవికి శ్రీనాథమహాకవి యాదర్శము-ఆతడు "అధ్వర్యువేదశాఖా
ధీర నిష్ఠాకు" అని చెప్పికొన్నాడు. ఇతడు "అధ్వర్యువేదశాఖ"
అనగా యుజుర్వేదమని గ్రహింపవలెను. అట్లే రామలింగకవియు
చెప్పినాడు 'యజుర్వేదవేది' అనుటలో విశేషమేమో ముందు తెలిపియే
యున్నాను-ఈ విషయ ముద్భటారాధ్యచరిత్ర రచనా సందర్భమున
చెలుపుట యత్యంతావశ్యకము-ఈ కావ్యమున-లింగధారణ దీక్షావిధా
నము వర్ణితమైనది-ఆ దీక్షావిధానమంతయు, యజుర్వేదమంత్రముల
ననుసరించినది-యజుర్వేదము నధ్యయనము చేసిన కవితప్ప, తక్కినవారి
కది వివరించు నధికారములేదు-శాబట్టియే గురుముఖమున యజుర్వే
దము నభ్యసించిన-రామలింగకవి ప్రత్యేకముగా దీనిని పేర్కొన్నాడు.
ఇందుచాహరింపబడిన వేదవాక్యములను వేటొకచో చూపుచున్నాను.

వేదము, వేదవాక్యములు పవిత్రభావ సంపన్నములు-తాను
రచింపజోవు కృతి వేదసమ్మితమైనది. అందువలన తనకావ్య మొక

సాహిత్య ప్రక్రియయేయైనను అది పవిత్రభావ సంకలితమైనది-అని రామలింగకవి యభిప్రాయము.

ఇక సాహిత్యవిషయము చూచిన-అప్పటికే రామలింగకవి-రామేశ్వరస్వామి కరుణచే సహజ సాహిత్యవిద్య బడిసినాడు. ఆ విద్య యండలి “సూర్యము” అనగా సారము గ్రహించినాడు-పోతన “సహజ పాండిత్య” బిరుదాభిరాముడు-కాని ‘సహజ సాహిత్య’ బిరుదము ధరించిన కవులలో రామలింగము తొలివాఁ డనిపించుచున్నది. ఇది ఇంకను పరిశీలన చేయదగినది :

ఇంతేకాక ఆతడు-

- (1) కావ్యనిర్ణయ ధురీణుడు
- (2) ఆదికావ్యుల కవితా నిగుంభన గ్రహణశీలి
- (3) అలఘునచోవిలాసుడు-అని తెల్పినాడు

నిర్ణయమనగా సిద్ధాంతము; పూర్వపక్ష ప్రతిపక్షములను విచారించి తీర్పుచెప్పట-అని యర్థములు గావు రామలింగకవి, కావ్య సిద్ధాంతములను, విమర్శపూర్వకముగా విచారణచేసి, కావ్యరచనమునకు తగిన యధికారము గడించినాడని మనము గ్రహింపవలెను.

ఆదికావ్యుల కవితా నిగుంభన

తెలుగున కావ్యరచనచేయు కవికి, పూర్వకవి కావ్యములతో పరిచయముండుట యత్యవసరము-కవి, తాను స్వయముగా ప్రతిభావంతుడే కావచ్చును-కాని-ఆ ప్రతిభ పూర్వకవి కృతులయందు ప్రవేశముగలిగి, వానిని జీర్ణించుకొనిన, అది వికసి చుటయేగాక-పూర్వ కావ్యములతో సమాన ప్రతిపత్తి గడించును. తొలుత పూర్వకపుల ననుసరించుచు, తాను ప్రత్యేక విశిష్టత ప్రదర్శించుటయే మహాకవి లక్షణము. తిక్కన, ఎఱ్ఱన, పోతనకవులిట్టి ప్రతిభను ప్రదర్శించినవారే-శ్రీనాథమహాకవి, డంకామోయించినట్లు, తాను, వేములవాడ భీమన, కవితయము వారి పోకడలను గ్రహించినట్లు ప్రకటించినాడు-వారి యనుసరణము లాతని కవితలో మనకు నడుగడుగునకు ప్రత్యక్షమగుచునే యుండును. అయినను నే విమర్శకులైన-శ్రీనాథుని కృతులు చదువగానే ఇది శ్రీనాథకవి రచనయని నిర్ణయింతుమేగాని

ఇవి పూర్వకవి యనుసరణములని చెప్పగలమా? అట్లు చెప్పట యసాధ్యము.

అల్లసాని పెద్దన కట్టి ప్రత్యేక రచనాపాటవము లేకపోవుటవలననే ఆతడు పూర్వకపుట ననుసరించెనే కాని స్వతంత్రత చూపలేదని విమర్శ నకు గుటియైనాడు.

తనకు పూర్వులైన, తిక్కన, ఎఱ్ఱన, శ్రీనాథుడు, పోతన మొదలగు కవులవలె, రామలింగకవియు, ఆ పూర్వకపుట తనవలన్నింటిని నెంత కూర్చుకొనగా వ్యాసుంగముచేసి, వానిపోకడల నెట్లు గ్రహించెనో ముందుచూతము-రామలింగకవి శైవుడగుటవలన శ్రీనాథునివలె, కవిత్వము కృతులనేగాక, శైవకవిత్వము కృతులను చక్కగా. వదలోకించి-ఆ రెండు సంప్రదాయములను సమ్మేళనము చేసినాడు. అదియు వీనియందు వ్యక్తమగును. ఇదియును రామలింగ కవి ప్రత్యేకతగా వొకటి.

శ్రీనాథమహాకవి యనుసరణములు

రామలింగకవి తన ప్రథమ ప్రబంధముగు ఉద్భటారాధ్య చరితము, శ్రీనాథుని నైషధము వరవడిగా పెట్టుకొని రచించినాడు. కవితా విషయముననేకాక, సాహిత్యమున ఆరాధ్యమతసంప్రదాయక విషయమున, శ్రీనాథుడు రామలింగకవికి మార్గోపదేశికుడైన ఆరాధ్యుడు ఆ యనుసరణములను చూపుచున్నాను.

శ్రీనాథుడు,

1 నీ ధనదానమహిమ సంతాన చింతారత్న

జీమూత సురభుల సిగ్గుపలువఁ

నై. 1-9.

గీ. బరగు శ్రీవేమమండలేశ్వరుని మంత్ర

యహిత దుర్మంత్రవిదన ముద్రావతార

కానమఁడు 'రాయ వేశ్యాభుజంగ' విరుద

మంత్ర పెద్దన సింగనామాత్యవరుఁడు.

నైష. 1-9

నీ. తనదాన విభవంబు ధనకానవద్యుని

కాణనప్రక్రియఁ శౌకశఙ్ఖువఁ

ఉ.త. 1-21

2 సీ. వీరభద్రదోదార ఘోరవీరావేశ

విహతిఁగందనినాటి తుహినకరుడు. నై 1-35

సీ. వితతభైరవ కరాహతిఁ దలంకని నాటి

పద్మగర్భుని వ్రతిభాధరంబు

ఉచ 1-38

3 సీ. అనవద్యహద్య విద్యాబుద్ధి సంసిద్ధి

బసరుహ సను నుద్ధి పెద్ది విఘ్నంబు

భద్ర క్షిప్రనామ్మదాసముద్వృత్తిఁ

గదూభవుండు వీరభద్రమంత్రి

నై. 1-26

భామవీరతిరాజు నామరాజు

గీ. మామిడిశ్వరసాగరామర కుబ్జంబు

లక్కమాంబికాశుక్తి రత్నాంకురములు

వంశపావనులరాతి వాంఛితార్థ

దానధుర్యులు సోభిత ధర్మపరులు

నై. ప. 1-28

సీ. సర్వసర్వంసహ దుర్వాతతర భార

నిర్వాహక భుజండు పశ్యతయ్య

నీలకంధర హిమనాళిక రిపుహార

కైలాసనిభకీర్తి యైల మంత్రి ఉ. చ. 1-40

4 సీ. పా. నిఖిల విద్యాకటి నృత్యరంగస్థలా

యత కామమాన జిహ్వించలుండు నై. ప. 1-40

“మ. తన జిహ్వించలరంగ మధ్యమున విద్యాతత్తకీ

రత్నమింపున నర్తింప”

ఉ. చ. (1-167)

5 “మ. ప్రణతానేక సృశాలమేళివల భీషర్యంక రత్నావళి

ఘృణికిర్మిత పాదపిత జయలక్ష్మీ కేళి మాణిక్యదర్శణ”

నై. ప. 7-199

“మ. ప్రణమద్యూపకీటకోటి ఘటితదాఘిష్టరత్నచ్ఛటా

ఘృణికిర్మిత పాదపద్మంబు

ఉ. చ. (3-315)

6 “దయ్యమునెత్తికోట తుదిదాంబలు

నై. ప. 5-31

దయ్యమునెత్తికోట గనదక్కట !

ఉ. చ. 1 (3-22)

7 సీ. పా. గగన కల్లోలినీ కల్లోలమాలికా

(2-47) ఉ. చ.

హస్తి నకములతో నవఘళించి.

నై. ప. (1-32)

సీ.పా. వెలయునే నగరంబు విబుధకల్లోలిసి

కల్లోలహస్తిసకముల కలిమి (2-28) ఉ చ

8 సీ. పా. కానకకన్న సంతానంబు శిశువులు

జీవనస్థితినేన కావలంబు, (2-26) ఉ. చ

సీ.పా. కానకకన్న సంతానంబు గావున

నాఁగదనగనోడు నంబతనయుఁ (2-127) ఉ చ

నైషధమేకాక కాశీఖండమును రామలింగకవి యనుసరించి
నాడు-ఇది ద్వితీయాశ్వాసమున ముంజభోజుడు కాశీవిశ్వనాథుని
సేవించు ఘట్టమున-కాశీవర్ణనగలదు-అది చాలగా కాశీఖండము
ననుసరించినదే,

9 “కింకుర్వాణపురందరాచిక మహాగీర్వాణోటీ కిరీ

టాంకస్థాపిత నూత్నరత్న రుచిభాకాశ్లేషకీమీర వ

త్సంకేజుడు హరుండు జంతువులకుం బ్రాణాంత కాలంబునం

దోంకారాక్షర మంతరాజము చెవిం యోజించుఁగాశీసలిన్.

కాశీఖండము

సగ్ధర. (దివిజాధీశేశమాళి) స్థితమణికవికోదీర్ఘ సంపూర్ణకీర్ణా

శువిశేష శ్రీవిలాస స్ఫురితవదనరోజుండు ఖండేందు జూటుం

డవధానంబొప్ప గంగాంబ్యవహృత కలుషప్రాణికిం గాశీలోనన్

జెవిసోంకారా (క్షరంబున్ గురుకరణిద) గంజేర్పుఁ

బ్రాహ్మంతవేశన్

ఉ.చ. (2-99)

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమున-కాశికి పర్యాయపదములుగా-నుప
యుక్తములైన-అవిముక్తము (2-71) అనందకాననము (2-76) మహా
శృకాననము (2-96) అనునవి కాశీఖండమునుండి గ్రహించినవే-
“మహాశ్మా-యవిముక్తంబు మోక్షస్థానంబనియు, మణికర్ణికాతీర్థంబు
తీర్థరాజంబనియును, ఆ పుణ్యక్షేత్రం బవిముక్తం కానందకాననంబు
మహాశృకానంబు బుధావాసంబు వారణాసి, కాశియను-వామధేయం
బులు ధరియించుననియుం జెప్పుదురు.” (కాశీఖండము. 5-4)

పాండురంగ మాహాత్య ప్రారంభముననే కాశీపట్టణ వర్ణనగలదు.
కాని యందు 'కాశీ, వారణాసి' అను పదములు తక్కు తక్కినవి
ప్రయుక్తముకాలేదు.

కొన్ని పదబంధములు కాశీఖండమునుండి గ్రహించబడినవి.
ప్రాణము ప్రాణమువైన నిన్ను-(3-271) ఉద్య.

ప్రాణము ప్రాణము తల్లియున్నదే- కాశీ. 4-115

భీమఖండము

10 కా. ఆ మందాకిని యా త్రివేణివలనం బా బా హ్యకత్వాన్థలం
కామధ్యాంతరకక్ష్యలావిమల దివ్యజ్యోతి రుజ్జ్వంభణ
శ్రీమద్విశ్వపతీశలింగము మదిం జింకింతుఁ గాశీమహా
గ్రామంబెప్పుడు నా కనుంగటవ సాక్షాత్కారముంగైకొనున్.
(భీమ. 2-9)

కా. ఆ గంగాజలసేకమావటుక నాథావాససంవీక్షణం
దాగంధేభముఖప్రసాద విభవంబాయన్న పూర్ణార్చనం
బా గంగాధర పాదపంకజ యుగధ్యానానురాగంబునా
హా! గీర్వాణులకైన ముచ్చటలు సేయంజాలినే భూవరా.

2-74

సీ. పా. తేజోవిశేషంబుతెఱచి రాజననేల భీమ. 1-69
తేటవెన్నెలమించు తెఱచి రాజనిపించు శి.చూ. ('-97)

11 రామ. కా. ఆ వింధ్యాచలపార్శ్వపట్టణము లత్యంతంబు.
హరవిలాసము (2-233) ఉ. చ.
ఆలుమగలును నొక కుత్తుకైనగాక (2-21)
కొండరాచూలితో నొక కుత్తుకైన (2-61) ఉ. చ.

12 శ్రీనా. కా. ఆ వింధ్యాచలదుర్గమేలు శబరాధ్యక్షుండు.
శివరాత్రి మాహాత్యము (1-12)

జితర కవ్యనుసరణములు-శివకవులు

పండితారాధ్యుల శివతత్త్వసారము

- 13 క. ఆయురిఁ దిపురాంతక జే
 వాయని, సతిచటజేటు నంతన వేగ
 న్నాయెడను నొడయ నలికి
 'నో' యని యేలుఁగీవె తొల్లియురగాభరణ! పీఠిక, 1922
 రగడ. "ఒడనంబెన్నకుఁగాఁ దత్కాంత వయోధమున
 నోహోయని పలికితి- (3-287) 27 వ పాదము
 నన్నెచోడకవి కుమారసంభవము
- 14 సీ. పలఁకెడు కారాకులలితాస్థిచయముగా
 సోలుకొమ్మలు పలుకేలుగాఁగ
 బాలపల్లవములువేలు కెంజడలుగా
 బెనఁగుతీగలు దొడ్డఫణులుగాఁగఁ
 గఁకంతనికరంబు గళమున కప్పగాఁ
 బుప్పొడిమేని విభూతిగాఁగ
 ఫలములు వరదాన ఫలములుగా నవి
 మాలికల్ రుద్రాక్షమాలికలుగ
- ఆ శంభుమూర్తిఁదాల్చి నవాకార భూరుహ
 చక్రవర్తి నవవసంతవేశ
 నతిశయిల్లుచుండె నక్కడఁగని మది
 నుదరివడి మనోహఁడోగరింప. (4-101)
- సీ. చిగురు తొంపంబుల నిగిడిన కెంజాయ
 రుచిర జటాచ్ఛటారోచిగాఁగఁ
 గలయంగఁగప్పిన కమ్మ పుప్పొడిదుమ్ము
 పొలుపొందు భసితంపుఁ బూతగాఁగ
 సోలుచుఁ బూజేనెఁగ్రోలు రోలం బా
 లికలు రుద్రాక్షమాలికలుగఁగ
 తలుచు కొమ్మలవెంటఁదగిలి ప్రాణిన నవ్వు
 తలహిఁహూషణ తలులుగాఁగ

గీ, ఇసుక చల్లిన రాలక వనరుడాలు

నాకు దళసరిహస్తీ చర్మాంబరముగ

నలరి సాక్షాత్కరించిన హరునిఁబోలి

పాదుకొనియుండు నక్కొండ పాదపములు. (1-80)

నన్నచోడ దుపయోగించిన క్రియలను రామలింగకవి యుపయోగించుటచే, నా గ్రంథము నాతఁడు చక్కగా చదివినాడని గ్రహింపవచ్చును. సోదుముట్టు - సొలయు నెత్తావులు సోదుముట్టు - (కు.సూ. ఉద్యట-సొలయు నెత్తావులు సోదుముట్టు. 1-90, 2-148. అరలు-అచ్చరపుపదములు

పాల్కురికి సోమనాథుడు-వేశ్యమాత వర్ణన

15 పండితా రాధ్య చరిత్ర

ద్వి. నెట్టననేలకు నింగికి సూత్ర

పట్ట, మోఁకాళ్ళను బండతలయు

నిలమంచుకుంచానఁ గొలువ, రేబవలు

సేయ నాకనమునఁ జిత్రరూపములు

సీ. పగలు రాతిరిసేయఁ బరగంగరాతిరి

పగలుసేయఁగ గాడ్చుఁదగిలిపట్ట

...

...

...

...

మున్నీరు చెగనీద మన్నుమిన్నునుఁగూర్చ

(మంచునుగొలువ ధూమంబు) దివియుఁ

ద్వి. గచ్చుఱనీనఁగాచి నక్కలకు

నిచ్చినయట్లయ్యె నీడితకీర్తి వ స. 7-612-14 పంక్తులు

ఈనునంతకున్ గాచి వృకాలికిచ్చిన ప్రకారముదోచె

(8-20) ఉ. చ.

16 యథావాక్కుల అన్నమయ్య సర్వేశ్వర శతకము

మ. జలజాత ప్రభవాండబుచ్చుదము లక్రాంతంబునుం బుట్టుచున్

గలయగ్గిగాఁగుచునుండు నీవృథుల లింగస్ఫూరగర్భాభిలో

7-వ పద్యము

గీ. వారినిధిదోచు బుద్ధుద్రప్రాయమట్లు
త్రిజగములు భగవేతోద్ధిఁ దేలనెఱుఁగు.

3-64.

17 రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు

ప్రథమావిభక్తి-రగడ-

ఆటుజేకుల మంత్రత సుమమునందు వెలిగెడి చంచరికము.

ఆటునశంబున మంత్రకుసుమమున

నవి గాజముక్రియనవిఁ గ్రీకించితి-

3-287

కొలులినదయ బాణామరు మోసలఁగూరిమి గాచిన ఫణిహారికినై

కడఁ త్రియమున బాణామరు మోసలఁగాచు

టకును నిరవధి కృపనలిపితి-

3-287 ఉ. చ.

దశకుమార చరిత్ర

అందనిమానిపండ్లకును నట్టులుసాచెద నేమి నేయుదున్ (3-331)

అందనిమానిపండ్లకును నట్టులుసాచినయట్లు (2-61)

ఇ త ర క వు లు

తి క్క న

18 నిర్వచనోత్తర రామాయణము

రవియుదయంబుకంటె మునిరాజశిఖామణి మేలుకాంచి 7-189

రాజునకంటె మున్ను మునిరాజశిఖామణి మేలుకాంచి

(2-51) ఉ. చ.

19 భారతము

ఉ. ఆయతబాహులున్ వెడఁదయైన సమున్నత పక్షమున్ వి.రా 1-234

ఆయతబాహులున్ వెడఁదయైకనుపట్టు

భుజాంతరంబునున్

(1-245) ఉ. చ.

20 కేతన

ఉ. అందనిమానిపండ్లకును-నట్టులుసాచెద నేమి నేయుచున్

దశ. (3-131)

ఉ. అందనిమానిపండ్లకును నట్టులు సాచినయట్లు

ఉ. చ

21 ఎఱ్ఱన-ఎత్తుగడ

సీ. పా. కమనీయ కమలినీ కల్లోలపీఠుల- అఱ్ఱ 7-213

సీ. పా. కమనీయకల్లోల కలితఘనాబోధి-2- 30 ఉ.చ.

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము

చ. రవి యుదయంబుకంటె మునిరాజశిఖామణి మేలుకాంచె

నిర్వ. 7-189

ఉ. రాజనకంటె మున్ను మునిరాజశిఖామణి మేలుకాంచి (2-5)

రామ. తిక్కన.

ఉ. ఆయతబాహుబున్ వెడఁదయైన సమున్నత పశుమున్.

భార. విరా. (1-284)

రామ. ఆయతబాహుబున్ వెడఁదయై కనుసట్టు భుజాంతరంబునున్

1-24

1 ఉదాహరణ వాఙ్మయ చరిత్ర-ద్వితీయ ముద్రణము

పుట 104; 107,

22 నాచన సోమనాథుడు

సీ, యమునాతరంగదోలాధి రోహణమున

డబుమీతెడు మతాళంబువోలె

హరినీలమణి మనోహరమందిర స్తంభ

ముల వినోదించు కేల్పొమ్మవోలె

దళితనీలోత్పదకదామ సంగతిఁ

గొమరారు సంపఁగిగుత్తివోలెఁ

దరుణతమాల పాదపశిఖాశాఖలఁ

జెచ్చెలువారు పరిరాచచిలుకవోలెఁ

తే. బారిజాత గోవర్ధనోత్పాటసమున

బలిమితొడవైన మురవైరి బాహుయుగము

తెప్పగా మస్మథాంబుధి దేబుచుండె

రమ్యగుణమణి రుక్మిణి రమణి బీతి,

ఉ. హ. (2-73)

సీ. తరుణ శశాంకశేఖర మరాళమునకు

సారగంభీరశాసారమగుచుఁ

గైలాసగిరినాథ కలకంఠభర్తకుఁ

గొమరాకు లేమావికొమ్మయగుచు

సురలోకవాహినీధర పట్టదమునకుఁ

బ్రాతుడుద్బుద్ధ కంజాతమగుచు

రాజరాజప్రియ రాజకీరమునకు

మానితపంజర సానమగుచు

గీ. వరగవల్లభహార మయూరమునకుఁ

జెన్నుమీటిన భూధర శిఖరమగుచు

లలిత సాభాగ్యలతణ లక్ష్మితాంగి

యద్రీనందనబొల్పె విహారవేశ.

(1-94) ఉ. చ.

ఉత్తర హరివంశమున రుక్మిణీ కృష్ణులు-ఇచ్చట పార్వతీ పరమేశ్వరులు-రెండింటియందు రుక్మిణీ పార్వతుల వర్ణనయేగఁదు-అయినను రామలింగకవి, పై పద్యమువ జగత్తున కాధారాధేయమగు శివశక్తి స్వరూపము నతి మనోహరముగా వర్ణనతో సంతరించియున్నాడు-

శక్తిస్వరూపము-ఆధేయము

శివస్వరూపము-ఆధారము

శాసారము-

మరాళము

మావికొమ్మ-

కలకంఠము

తామరపూవు-

పట్టదము-

పంజరము-

కీరము

బూధరశిఖరము

మయూరము-

శక్తిస్వరూపమాధేయము - శివస్వరూపమాధారము - నాచన సోమునితో-నీ-యాధ్యాత్మికదృష్టిలేదు. “మన్మథాంబుధి దేలుచుండె” అనునదియే యిచ్చట-కేవలము కావ్యశృంగారపరమైనది.

ఇంకను నాచన సోము ననుకరించు రచనలు గలవు.

28 “కూడనివనిసేయజ్ఞాతు పకటా వికటా చరణంబుపాడియే

ఉ. హ. 1-93

“నీ యనుపమ సత్ప్రభావ మకటా వికటా చరణంబుచూపదే

(8-282) ఉ. చ.

- 24 "ప్రతివీరప్రమదాకపోల ఫలకప్రాంతాల కాంతమ్మలన్
(1-15) ఉ. హ.
"ప్రతివీరప్రమదాకపోలతంమున్ సాపించుగన్తూరి.
(1-199) ఉ. చ.

జక్కన

- 25 సీ. భరతునిలాగున, పరశురాముని భాతి
రంతి దేవునిభంగి, రాముగరిమఁ
అంగునిరేఖ యయాతిభావంబునఁ
బృథునిధంబున భగీరథునిమాడ్కి
గంధులీల మాంధాతకై వడి నంబరీ
ఘనిరీతి శశిబిందు సోయగమున
శిబిపోలిక మరుత్తుచెల్వునను దిలీపు
కరణి సుహోత్రుని గారవమున
గీ. సగరు వెతవునఁ బురుకుత్సనరణి నలుని
రమణ, నర్జునుక్రియఁ బుహారపుని చంద
మున హరిశ్చంద్రు తెఱంగున వినుతికెక్కి
సాహసాంకుండు వసుమతీ చక్రమేలె. విక్ర. చరిత్ర-(2-89)
ఇందిరువదిరెండు ఇవారములు గలవు, లాగు, భాతి, భంగి,
గరిమ, రేఖ, భావము, విధము, మాడ్కి, లీలకై వడి, రీతి, సోయగము,
పోలిక, చెలువు, కరణి, గారవము, వెతవు, సరణి, రమణ క్రియ,
చందము-తెఱంగు.

- సీ. సింధుబల్లహురీతి శ్రీవతి పండితు
మరియాద ధూవద మాచిదేవు
నట్లు సుహృత్తుననువున, నల్లక
ల్కద బ్రహ్మతేవఁ గక్కయవిధమున
శూలదబ్రహ్మయ్య చొప్పున బిబ్బిబా
చనలీల వీరనాచాంకుపోల్కి
కదిరె రెమ్మయగారి కై వడి తెలుగేశు
మహానయ్య చందాన మాచిరాజు

గీ. కరణి, మోళిగ మారయ్య గణించెలుంగు

జొమ్మనార్యుని వడపున సురియచాడు

వగిది బసవేశ్వరునిమాడ్కి భక్తియుక్తి

శంభుఁబూజించి బ్రదుకు రాజన్యచంద్ర.

(3-86)

ఇందు రీతి. మరియొడ, అట్లు, అనువున, రేవ, విధమున, చొప్పున, లీల, పోల్కి, కైవడి, చందము, కరణి గతి, వడుపు, వగిది మాడ్కి-అను 16 ఇవార్థములు గలవు. ఈ రెండింటిలో సమాన పదములు తీసివేయగా తెలుగున 30 ఇవార్థము లున్నవి.

26 “వచ్చునె తెడ్డనాకి యుపవాసముమాన్చి కొనంగనేటికిన్”

1-110, విశ్రమార్కచరిత్ర

“వారక వ్రేలునాకి యుపవాసఫలం బెడలించునట్లు”

ఉ. చ. (3-236)

27 స్నేమనుదాన నింక నెటులేమనుదాన మహాదరిద్రతన్”

విశ్రమార్కచరిత్ర (3-8)

“ఏమనువాడ నిన్ను సఖ! యేమనువాడ నె-”

2-197 ఉ. చ.

పిల్లలగుట్టి పినవీరన ఎత్తుగడలు

28 “క, వాలికలై వెలిదమ్ముల

యేలికలై భవభవునియెల దూపులకుం

బోలికలై”

కృంకా. 2-88

“క, వాలికలగు తెలిగమ్ముల

బాలికలై”

2-194 ఉ. చ.

29 సీ. పా, అమృతాంశుకు మండలంలవాబాలముగాఁగ

జైమిని. భా. పీఠి. 22

సీ.పా. అమృతాంశుకులవనాయత వసంతాగమంబు

(3-44) ఉ. చ.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర ననుసరించిన కవులు

ప్రౌఢతరమగు తెనాలి రామకృష్ణకవి పాండురంగమాహావ్యము కన్న-ప్రాథమికముగా రచితమైన ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమునే-కవులు

హేమ్యగా ననుసరించుటచేత, నిది చాలా వ్యాప్తి కెక్కినదని మనము నిర్ణయింపగలము-తన పెదతాత కృతియగుటచే, మనుమడగు రామ భద్రకవి దీనిని అనుసరించినాడు-వాని వివరములు దోమారి కోనేరు నాథకవి.

స ర స్వ తీ స్తు తి

సీ. సింహా[సనీకృత చిరయశఃకవిత] త
యుపవనీకృత రసాఘ్నదిత రచన
లీలావదీకృత కీలతాచ్ఛాం] భోజ
సైంధవీకృత మదస్ఫారహంసి
ప్రియగుభికృత మనఃప్రియద పౌండురకిరి
సరసీకృతాఃభోజిత వ[దన]
విహృతస్థలీకృత వేధాఃపరిష్కృత
విహ్వలిస్థలీకృత వేదవిధి

గీ. అనవరత కడుదారురీకవదపాంగ
ధ్వజిత మణిమయ వీణావితాత ఝంకి
యాసమాకర్ణన ప్రహృష్టాంతరంగ
కారణాదేవి మతికృతీశ్వరున కొనగు. 1-9 ఉ. చ.

దోమారి కోనేరునాథకవి పద్య బాలభాగవతము

సీ. సింహాసనీకృత శ్రీమదోంకారయా
స్థానీకృతోపనిషదహస్య
కుభమంటపీకృత శుతిసూతికాగేహ
శేఖరీకృతతాణ శిశిరకిరణ
ముఖరీకృతానేక సుకవి శుద్ధస్వంత
సహచరీకృత వాక్యచతురకిర
హస్తభూషీకృత పుస్తకోజ్జ్వల వీణ
యాతవత్రీకృత శ్వేతవద్న.

గీ. హరినీహరిఫణిరాజ హరిహర
హరిభానురఘునసార చారువర్ణ

భారతీదేవి మన్మథాపద్మ సద్మ

వసతియై సత్కవిత్వంబు నొసంగుగాత.

(1-1)

కోసేరునాథ కవి క్రీ. శ. 1580 ప్రాంతమువాడు—

వ్యాసస్తుతి—

శా. సంసారార్థవపారగున్ పరమహంసవ్రాత చూడాననో

తంతంబున్ శ్రుతి సంకరోద్ధకనపాథః క్షీరభేదక్రియా

హంసంబున్ పరిశీలితస్మృతికసున్ వ్యాసున్ బ్రహంసించెదన్.

(1-10)

కాకమాని గంగాధరుడు— బాలభారతము (క్రీ.శ. 1580)

శా. సంసారార్థవపారగున్ పరమహంసవ్రాత చూడాననో

తంతంబున్ శ్రుతిసంకరోద్ధకనపాథః క్షీరభేదక్రియా

హంసంబున్ జగదేకవంద్యు జలదశ్యామున్ మహాపాతక

ధ్వంసాభారతు భారతామృతసిధిన్ వ్యాసుం బ్రహంసించెదన్.

ఇది ప్రబంధరత్నావళిలో నుదాహృతము. 182 పద్యము.

శా. మత్తారాతిన్మపాలకంధరల |దుంపంబుట్టి కొన్నెత్తుడున్

హత్తన్ జిప్పిలుచెమ్మగ్రమ్మససిధారాధ్యంబులే మెట్టియు

ద్వృత్తిన్ వచ్చును జిక్కువారక సమిక్షీధిం జయశ్రీ తదా

యత్తత్వంబునహించి చిత్రఘటనా వ్యాపారపారిజయై, ఉ.శి-67

బాలభారతము

శా. మత్తారాతిమహాంధకారపటలీ మూర్తాండుఁ డుద్ధాటికా

దత్తోద్యత్తురగావళీఖురప్రటోత్పన్న క్షమాధూళికా

యత్తాబోధి యయాతిఁజెప్పఁదగు నుద్యద్యజ్రధారావభా

జిత్రైఘన్ సితకీర్తికై తకదళ శ్రీమాతనాంబోధమున్.

ప్రబంధరత్నావళి 128 వ,

తెనాలి అన్నయ్య

రామలింగని తరువాతి కవులు-అతని కృతి ననుసరించినను,

కవియై, రామలింగనికి సాక్షాత్తు సోమరుడైన-అన్నయకవి తన మద

క్షిదాపరిణయమున రామలింగని కృతుల ననుసరింపకపోవుట సరికదా-

అనిపేరైన-తన కృతిలో నెత్తలేదు.

రామకృష్ణుడై, పాండురంగమహాత్మ్యాది కృతులు రచించిన ప్రసిద్ధుడైన కాలమున-అన్నయ పెద్దవాడై యుండును-కాని. రామ కృష్ణుడు, తొలుత కైపుడేయైనను, తరువాత వైష్ణవసరమగు కృతులు రచించుటచే, సహజ కై వాచార సంపన్నుడగు అన్నయ తన యన్నను స్తుతియింపక పోవచ్చును¹.

రామకృష్ణుని పోదరుని మునుముడు రామభద్రకవి మాత్రము తన పెదతాత యందలి గౌరవమున నాతని కృతులను-చక్కగా, ననుసరించివాడు. తన ఇందుమతీ శరణమున నాతని సగౌరవముగా, పేర్కొన్నాడు-ఆతని యనుసరణ లిక చూపెదను.

క. వారణవాజి వధూవసు

వారాత్మకమైన రాజ్యవైభవమిది చా
నౌరసుండులేని కతమునఁ

జారుముఖి! యెన్నులేని సస్యముగాదే. (2-21) ఉ. చ

క. ఇల నాలుచెఱుగులఁడును

గలరాజులు కరములియ్యఁగా వెలిసిన నా
కలిమియిది సుతులు గలుగమి

జలజాతీ! యెన్నులేని సస్యముగాదే. ఇందు. (1-126)

కా. నీల స్తంభ విజృంభితోజ్జ్వల హిమానీశుభ సౌధంబులో
నాలోలంబగు తొట్టిమంచమున నొయ్యంజేర్చి జోకొట్టి యు
య్యాలోజొంపలయంచు నూపుడురు శుద్ధాంతాబ్జ పతాకులా
బాలుం బాలకళాంకశేఖర కృపాపారిణు గా రామునన్.

(3-54) ఉ. చ.

కా. లీలాకల్పిత చితచితతర కేలీధామ మధ్యఃకున్
డాలుంజొంపములీను మానికపుఁ దొట్లంజెట్టి జోకొట్టి “యు
య్యాలోలాలి” యటంచుఁజేరి కలకంఠారావ కంఠధ్వజన్
జోలల్పాడుదు రొయ్యనొయ్యన సఖి చూడామణుల్ రాసుకున్.

(ఇందు. 2-51)

1 ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర ప్రథమ ముద్రణ పీఠిక-6.

సీ, అలికపట్టికమీద నతుల ముక్తాఫల
 శ్రీకరంబగు రావిరేక మెఱయఁ
 బాలబుగ్గలకాంతి మేలంబులాడుచు
 మద్దికాయల తక్కుముద్దుగురియ
 మణిబంధములయందు మట్టగుంబగుచేతఁ
 గనుజ్జు హస్తకంఠము లమర
 సిగ్గెఱుంగని కటిసీమ నడ్డిగలుగు
 చ్చిన గట్టియగు కాంచిజిదొలంక

గీ, తొక్కువల్కుల నప్పశంబు పిక్కటిల్ల
 మురిపమంతయు తావణ్యగరిమగాఁగ
 నడ్గులకు మద్దులొత్తంగ నల్లనడుచుఁ
 బడుచు నవకంబుమీఱిన పాయమునను, (8-58) ఉ, చ.

సీ, అలకావళులనంటి తళుకుముతైపురాని
 రేక నెన్నుదిట్టవై, జాకళింప
 నిద్దంపుఁజెక్కుల నిగనిగల్ గొను తెంపు
 మద్దికాయలచెల్వ ముద్దుగుల్క
 రాణించు నునుమూల రాకట్టు నునుమింత
 పులిగోరుగళమునఁ బొలుపుమిగుల
 జిగిమించు నవతఁజి చిటుత గంటలచాలు
 మొలనూలు కటిసీమ మురువుసూప

గీ, అలిత కలహంస కలకవక్రమము దోపఁ
 జరణముల నందియలమోత నందడింపఁ
 "దల్లిదండ్రుల కనుపమోత్సాహ మొనఁగు
 లీల నడయాడుచుండు నబ్బలకుండు, (ఇందు, 2-59)

స్వ సంవాదములు
ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర
పాండురంగ మాహాత్యము

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

1. మదాలసుని కథ 180 గద్య పద్యములతో చెప్పబడినది. ఇచట మదాలసుని విశహ వర్ణన-15 పద్యములలో గలదు

2. మదాలసుని పుట్టుక. "మింటి దయ్యముల నేలకుఁ దెచ్చి కుమారుఁగాంచె దత్పతి"

2-115

3. పొటమరించిన వీటివీటుల యల్కలుదీర్చు 2-129

4. మదాలసుడు గుడి కొల్లగొట్టి "ఇరులు ఓనున నోయను నడికిరేయి." వెళ్ళిపోయెను. 2-137

5 మదాలసుఁడు ఎత్తుగొనివచ్చిన సొమ్ముతో క్రొత్తయూరితో నిట్లున్నాడు. "మానితలీల సజ్జనునిమాడ్కి మహీసురుఁ డప్పురంబులోమానవవం కితోఁ గలసి మచ్చియై తలలోని

నాల్కయై

ధీనిధి యీతఁడే యనఁగఁ

పాండురంగ మాహాత్యము

1 నిగమ శర్మోపాఖ్యానము 110 గద్యపద్యములున్నవి. మదాల సుని కథకన్న కవితాశిల్పము హెచ్చుగానిండు గలదు. ఇందు నిగమశర్మ వాచాలు డని మాత్రమే చెప్పినాడు. విరహ వేదనలేదు.

2. నిగమశర్మ పుట్టుక. "నింగి వేల్పుల నేలకు నేలవేల్పు కులము నింగికిఁ దెచ్చుచుఁ గొలువ"- పుట్టినాడు. (3-5)

3. విటవాదములు దీర్చు వేగిలేచి (8-12)

4 నిగమశర్మ భార్య సగలన్ని యొలుచుకొని "గాఢతమో నికర మతనతగు తోడుగ" వెడలిపోయెను,

5 కాపుపుత్రునియింట నిగమశర్మ ఇట్లున్నాడు:

క తలలోపల నాలుక, పూ

నలతోదాహంబు, పాలజల్లిన నీరుం

బలెవెలి యెటుఁగక మనసులు

గలిసి యభేదమున కాపుకడ

నతఁడుండెన్. 3-59

దేకువఁదేజముగాంచె, (2-141)

మానసపద్మకీలితోడధ్వజధర్మము తులితోడధ్వజము
(1-7)

ద్యావాపృథ్వీవశాశపుంఖత ద్యావాపృథ్వీవశ
(1-33)

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

కందర్పకేతువిలాసము

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రలో దండకమున సార్వభౌమముగా నిరూపితమైనది.

“వక్షోఃచక్రంబులన్ జారునేత్రానితాబ్జంబులన్ :
బునం గుంకలోతూల శైవాలజాలంబునన్, బాహువల్లిః
లన్, బంధురోష్ట్రాచ్ఛబంధూకపుష్పచ్ఛటన్ మందహాసా
పిండిరసారంబునన్, నిమ్ననాభీశుభావర్తగర్తంబునన్. గోః
శీచేదవీచీనముల్లాస సాభాగ్యయోగంబునన్. నిత్యలక్ష్మీ
తంబస్పృశతైస్కతాభ్యున్నతిన్ బాదకూర్మసిత్తిక, జేష్ఠిమ
తైలాత్మజాతా సరోజాకరంబున్ మహాకేశిహంసంబవై (చి
కందర్పకేతు విలాసమున దండకములోని రూపకవ
మున సంగ్రహింపబడినది.

మ. లలితాస్యాంబుగుహంబు నీలకచరోలంబంబు నేత్రా
త్పలముచ్చైస్తన కోకమోక్ష విలసద్బంధూక ముద
పులింగబద్గత చిత్తజాతరసవాః పూరంబు ప్రాణేశ
జలజా వాలేమి సోచ్చి యాదకమనోజాతానలంబాః

మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి కుమారసంగ
ప్రథమ భాగము లఘుటీక, (1908)

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

ఘటికాచల మహాత్మ్యము

రామకృష్ణుని చివరికృత్యమందు, ఘటికాచల మహా
ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమునుండి సంపాదము లుండుటచే

రాధ్య చరిత్ర మాతని ప్రథమకృతియైనను నెంత ప్రాధాన్యము వహించెనో తెలియుచున్నది.

సీ. అచలసుతాభర్త కర్పించి మఱికాని
మృగములు లేఁబారి మేయవచట
అసమజు చనునకు నర్పించి మఱికాని
యశులు క్రొవ్విరి తేనెలానవచట
అంధకధ్వంసికి-నర్పించి మఱికాని
కోయిల లిగురాకు కొఱుకవచట
అంగజారానికి నర్పించి మఱికాని
చిలుకలు పండ్లు భుజింపవచట

గీ. తక్కుగల జంతువులు-శంభు దలచికాని
యచితవర్తనముల గోరి యుండవచట
పదనములు వేయుగల యంతవానికై న
నా యశద్యంబు గొనియాడ నలవియగునె. ఉ.చ. 1-54

సీ. మొకరితేటలు మూతిముట్టవు తేలియల్
శ్రీమధు కానికర్పించికాని
కోకిలమ్ములు చిగురాకులు గొఱుకవు
శ్రీ వనమాలి కర్పించికాని
లేబచ్చికలు గలగింపవు హరిణముల్
శ్రీ నీలమూర్తి కర్పించికాని
ఫలభుజిక్రయలకుఁ జిలుకలు దలచవు
శ్రీ మాధవునకు నర్పించికాని

గీ. ఇతర జంతువులును హరి మతిదలంచి
కాని యేవర్తనమునకుఁ బూనవనిన
నా తపోవనమాహాత్మ్య మభినుతంప
నలవియే వేమొగంబుల చిలువకై న. ఘ.చ.మ (1 13)

మ. హరిణంబుల్ బురివెంచు సింగ మొగి నయ్యటంబులాడున్ గరిక.
ఉత్ప. చ. (1-55)

మ. పులువేదున్ మృగకాబకంబుల హరుల్ పోషించు నక్కాద్యుతిన్
ఘటికా, (1-11)

గీ. తఖిసి మొత్తంబు రేపాడి తానమాడి
దిగ్గియతి చేరువలను (బూదియింతుడు)
కాలమునఁ బల్కునుఁ “ద్రియంబకంబుజాను
పే” యటంచును జలపడులెల్లయెడల. ఉద్య.చ. (1-56)

క. ఒక చిత్రయచటి జటిపట
లికమున్ సంజలను గ్రుంకిలేచి సమాధిన్
సకల శకుంతలలు కా
రక మంత్రోచ్చారణాభి రతిమతిఁ బొదలున్ ఘటి. (1-9)

ఉ. సామగుణంబుఁ గ్రోల్పుఁ బికకాజికవక్తులు కైవధర్మముల్
ఉద్య.చ; (1-57)

మవికముల్ సాత్రాజిత్రపాణనా
యక నామాళినకుల్ పతిఁచు
సతతోద్బద్ధితికా చాతురిన్ ఘటికా, (1-8)

సీ. అభ్రగంగా ప్రవాహంబు లెన్ని యొకాని
తలధరియింతు రందఱును నదులు
పదినూలుపడగల పాములెన్ని యొకాని
నందఱును రగేత్రహాకయుతులు
డాలోందు చంద్రఖండంబు లెన్ని యొకాని
యందఱు ధరియింతు రన్యతకరులు
విషరాశిబుట్టిన విషములెన్ని యొకాని
యందఱు హాలాహలాంకగకులు

గీ. గంధగజదైత్యు లెందఱోకాని యంద
అతులి కరివర్మ నటధారులై నపారు
కర్మబంధంబు [స్వప్నభాగముననైన]
త్రాలుకొనకుండ నిద్రింపఁజాలు ఘనులు. ఉద్య.చ. (2-87)

సీ. నునుగాలి దూదిపానుపు లెన్ని యొకాని
యందఱు శయనీయతాపివరులు
సురలోకవాహి నిర్మరము లెన్ని యొకాని
యందఱు దివ్యతీర్థాంబువరులు

నీటజనించు మానికము లెన్నియొకాని

యందటు కౌస్తుభహారయుతులు

చలివేడి వెలుగుల సాములెందటోకాని

యందటు నిందు కంజా వృద్ధులు

గీ. ఖగకులాధీశు లెందటో కలరుకాని

యందటును పులురాటెక్కియములవారు

నారువోపినరీతి నున్నారు ధీరు

లన్నగరి యందు కాపురంబున్నవారు. ఘటికా. 1-25

మ. వలభీంద్రోవల ఖండధీధతులరేవల్ కంఠహాలావాలం

బులు సున్నంబులు భూతి వెల్లవడగల్ మూర్ధస్థితస్వర్ధు నీ

జలపూరంబులులోన గ్రుమ్మకునతుల్ సాఁజాబుమైఁగొన్న యా

యలడుంబోడుల యొప్పునై తగుఁబరిన్ హర్ష్యేశ్వరశ్రేణిన్.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రలో (1-151)

అను నీ పద్యమే-ఘటికాచరి మాహాత్మ్యమున - కాంచీపుర
వర్ణనలో గలదు. 2-206.

సంస్కృతకవి అనుసరణములు

తెలుగుకవుల యనుసరణలేగాక, సంస్కృతకవి అనుసరణలు-
గలవు,

గీ. శైశవంబునఁ జదువును జవ్వనమున

భోగసక్తియు వార్ధకమున మునీంద్ర

వృత్తి నిలుచుటయును మీఁద విపులయోగ

కలనమై ద్రోచుటయు మన కులము నడక.

3-86

గ్లో. శైశవేభ్యవవిద్యానాం యావనే విషయైషిణామ్

వార్ధకేమునివృత్తీనాం యోగేంత్యశ్చతమత్యజామ్.

తఘువంశము,

"చ. హరిహరిదంబుజాక్షి నిటలాంచిత చందనబిందువోయనన్

గరముఁ దలిర్చె జందురుఁడు"

(2-168)

"దిక్కుందరివదన చందన బిందురిందుః"

విల్వాణియము,

క: దొంగకు నిరంతర పుణ్యము

వరోపకారమునఁ గరము పాపమువచ్చున్

పరపీడనంబుచే నని

పరువడి నయ కాన్త్రవిదులు పలికిరి వత్సా,

“వరోపకార పుణ్యాలు పాపాలు పరపీడనమ్”

క వి తా క క

ఉద్యటారాధ్యచరిత్రయందలి కవిత-కుమారభారతి బిరుద మన్వర్థమగునట్లు, సౌకుమార్యముతో నలకాడుచున్నది-ఇందు సౌకు మార్యమును కావ్యగుణము గలదు-పరుషత్వములేని పడబంధము సౌకు మార్యము అర్థము ప్రసన్నముగానుండు గుణమును సౌకుమార్యమే. ఇది రామలింగని ప్రథమకవిత-కౌమారమున రచితమైనది కావున కోమలత్వమిందు ప్రాయికముగా నున్నదని చెప్పవచ్చును-

ఈ కృతియందలి “ముక్తికామిని చంచల దృగ్విలాసములు- (31-199)-ముక్తికురంగలోచనాకోమల దృగ్విలాసములు (81-135)- పాండురంగమాహాత్మ్యమున-” ముక్తికామిని కఠినకుచద్వ యీ నిచిత కాంచన మాలికయైనది. (1-32)

ఉద్యటారాధ్యకృతి కోమలత్వము, పాండురంగ కృతిలో ప్రాధ త్వము సంతరించుకొన్నది.

రసము. ఈ కృతియందు ప్రధానమైనది భక్తిరసము¹. ఇది శైవసంప్రదాయక విశిష్టమైన కృతి యని, శివపారమ్యము శివభక్తి యిందాద్యంతముల ప్రతిపాదితమైనదని యీ వరకే వివరించి యున్నాను.

శృంగారము: శృంగార రసావిష్కరణకు మదాలసుని కథ యిందు ప్రత్యేకముగా, కథాసందర్భమును పురస్కరించుకొని రచిత

1 భక్తిరసమును నొక కావ్యరసముగా, శృంగారాదులతో నాలం కారికులు పరిగణించినారు. (చూ. కావ్యాలంకార సంగ్రహము సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారిది. (రసప్రకరణము) తృతీయాశ్వాసము. 804-807 పుటలు.

మైనది-ఇందు సంభోగ, వివలంభ శృంగారములు రెండును వర్ణితము
లైనవి-పురుషవిరహమిందు సరసముగా మన్నది-ఈ సందర్భమున
భావములు మనోహరములు.

వి ప్ర లం భ ము

సీ, మదిరాక్షి! నీ ముద్దుమాటలాడించివ
పారబట్టినె పిక స్ఫారరమణి
ఎలనాఁగ! నీముఖంబింత చూచిన మాత్ర
వెలవెలచేయనే విధువిభూతి
హరిమధ్య! నీ వదనానిలంబులు గ్రోలి
కలచి తూలించనే కమ్మగాడ్చు
కొమ్మ! నీకమ్మని కెమ్మోవిఁ జూపించి
చిదిమివైవనె మావి చిగురుటాకు

గీ, మత్తగజయాన నీమేను హత్తియుండి

చెలుచనాకుల పలువనే యలరుదీవ

నీ యుపేక్షణ నాకింత నివిడితాన

మానవలసె, వివేకంబు మానవలసె" (2-191) ఉ. చ.

జరుహగంధి! నీ వదనసన్నిధి, చెన్నిధి నీ మనోహరా

త్యలన కటాక్షవీక్షణ విహారము, హారము, నీ సుధామిళ

త్కలి మృదువాక్యవైఖరులగర్వము, సర్వము, నీకపాల ని

స్తులకళ చెక్కికల్మియంతోఁచెడునాకిక నెన్ని రితులన్. 2-190

మదాలసునికి కనకతత యను వేళ్యపై ననురాగముగలిగి,

అమెమగూర్చి చెప్పిన మాటలుగల వద్యములను పరిశీలింపగా, రామ

లింగకవి బిల్వణకవి సంస్కృతమున రచించిన బిల్వణీయ కావ్యము

ననుసరించినట్లున్నది. అందలి, 'అద్యాపి' అను ప్రారంభముగల శ్లోక

ముల భావములు కొన్ని యిందు గలవు-

సంభోగ శృంగారమొక్క వద్యములో వ్యంగ్యముగా సూచిత
మగుట హృద్యము.

ఉడుగని కామతంత్రములనూని మనోబ్జము పల్లవింపఁగాఁ

గడఁగి వశావశేభవత్తికై వడి మత్తమరాళికాతపిం

బుడికెడు రాజహంసవతిపోల్కి మచాలమఁ జమ్ముగాఁగిఁ
నొడబఁడియుండె సంతతము నొందుతెఱంగుల ముష్టిగించెదన్.

2-229

అ. వె. కమలనయన నీవుకలచోటు నరసంబు

నీవులేనిచోటు నీరసంబు

కంబుకంటి నీవుకలవాఁడు కలవాఁడు

లేనివాడు నీవు లేనివాఁడు,

కాశీ. (3-48)

క రుణ

శివుడు గంధర్వులపై కోపించి, వారు విశాచ రూపములు
గండని శపించునపుడు గంధర్వులు శివుని వేడుకొను ఘట్టము కరుణ
రసస్థుకము.

క. కలుపించితేల తృణక

బృలమగు మామీఁద కరుణవోనాడి! కటా!

బలుతెగఁగొని బ్రహ్మాత్మం

చిలచిచ్చుక మీఁదఁబూనియేయఁగఁ దగునే. (1-119 ఉ.చ.

అయిదు వద్యములలో కవి యీ రసము వర్ణించి తానే యిట్లు
చెప్పినాడు.

“అని యనేక ప్రకారంబుల సకరుణంబు గాఁ బ్రార్థింపుచు.”

అ ద్భు త ర స ము

కాశీక్షేత్రమున మళిణించినవా రీశ్వరునికన్న నధికులని, యద్భు
తముగా నీ క్రింది వద్యమున వివరింపబడినది.

సీ. పారుషంబు కొఱతవడుట మేననెగాని

కలుకదు వాని వంగడమునందు

నెద్దుచంపంబెల్ల నెక్కిరింతనెగాని

తగులదు వాని వర్తనమునందు

రెండునాలుకలాట పెండారమునగాని

హత్తదు వాని వాక్యములయందు

(కడిఁది బరిడతనంబు) నిడుపుటెంతనెగాని

వరగదు వాని ప్రాభవమునందు

గీ. భంగపోవుట తలపూవుపై నెకాని

నాటుకొన దింక వాని మాననమునందు

నెవ్వడే కాళికాపురి కేగుదెంచి

బొంది దిగఁద్రోయు భాగ్యంబుఁ బొందెనేని, (2-280) ఉ.చ,

భయానక రసము-పిశాచవర్ణన

సీ. తలలపెఁ బచ్చపూసలు కండతిండియు

భీషణ దగాస్థిభూషణములు

కూతాగ్రవర కంఠశోణితా స్వాదంబు

బిలసంప శిశుశిరః పరిలసేవ

నవ్యశంకాళ తండములు చేపట్టుట

యూత నల్గడచిచ్చులు మియుటయును

బలితంపుఁ బ్రేవుల మొలమూలి చేతయుఁ

గిలకిలయును బొబ్బనులిపుతవణి

గీ. కొఱవి మసిబొట్టు పురియల కోఱలుదు

నింగలంబిడి రాజించు టెఱ్ఱగుడ్డు

మిడుగురులు గ్రమ్మఁ ద్రిప్పుచు బుడమిమింట

బ్రమరి వాటుటయునుఁ బిశాచముల కొదవె, (1-13)

కాంతరసము

భక్తిరస ప్రధానమగుటచే నీ కావ్యమంతయు కాంతరస
|పాధాన్యముగా పఠ్యవసించుచున్నది.

వర్ణనలు

ఇందలి వర్ణనలన్నియు సందర్భానుసారములై యున్నవి.

1. పురవర్ణన - వల్లకిపుర వర్ణన - (1-142-162)

కాళీపురవర్ణన - 2-70-110 40 వడ్డములు

- 259 1 ..

279 - 288 9 ..

విశ్వేశ్వరాలయ వర్ణన 12

62

కాశీక్షేత్రవర్ణన యింత వివ్రలముగా వేటొక కావ్యమున గన్పట్టదు.

2. నాయకవర్ణన - (ప్రమథేశ్వరుడు (1-162-167)
3. వనవర్ణన - నైమిశారణ్యము (1-52-59)
4. కైలవర్ణన - కైలాసపర్వతము (1-76-1-82)
5. ఋతువర్ణన - (1) వసంతవర్ణన - (1-82-88)
(2) శరదృర్ణన - (2-172-179)
6. సంధ్యావర్ణన - (2-177) 9. చంద్రవర్ణన (2-179-186)
7. నక్షత్రవర్ణన - (2-178) 10. సూర్యోదయము (2-49)
8. సూర్యాస్తమయము (2-179) 11. దౌహృద వర్ణన - 3-37-44
12. స్త్రీసౌందర్య వర్ణన - 1-13, 2-159, 217.

వర్ణనలన్నియు శివవరములే-

పురవర్ణనయందు ప్రతిపద్యమున కైవసంప్రకాయముకలే గలవు.

1. పుర సౌధములు- "శ్రీకంధరాచళోత్థిత సముజ్జ్వలకూట

శంకాశవిధుకాంత సౌధకులము-

2. హర్మ్యముల కేతనకింకిణులు- హరునహంకరించుచున్నవి.

3. అచ్చట హర్మ్యములు శివుని బోలినవి.

మ. వలదీంద్రోపల ఖండధీధతుల లేవత్ కంఠహాలాహలం

బులు సున్నంబులు భూతివెల్లపడగల్ మూర్ధస్థిత స్వర్థుని

జలపూరంబులు లోనగుమ్మరు సతుల్, సాంకాలుమైగొన్న యా

యలరుంబోడుల యొప్పునై తగు బురిన్ హర్మ్యేశ్వర శేడికిన్.

(1-151)

హర్మ్యములు

వలభియందలి

యింద్రసీలములు

సున్నములు

వెల్లపడగలు

లోనగల లోలాకులు

శివుడు

శివుని కంఠమున

కేళిను

విభూతి

హర్మ్యములపైనుండు తెల్లని

నీరుగల కేకాకూకులు-

శివుని అర్థశరీరమున నున్న

మగువ.

4. పల్లకి కాశినిదోలినది

5. బ్రాహ్మణులు శివదత్త కాంతబుద్ధులు.

వ స వ ర్ణ న

1. జంతువులు శంభుఁడలచి కాని యుచితవర్తనలు నెఱవవు.

2. జలవతులు-“త్రయంబకం యజామహే” యను శ్రుతి పఠించును.

3. పికములు- సామగానము సేయును.

చిలుకలు- కై వధర్మముల నుపన్యసించును.

కారికలు- ఈశ్వర యోగశాస్త్రములు పాడును.

తుమ్మెదలు- తుమ్మెద పదములు పాడును.

పత్తియందలి యింద్రనీలములు - కంఠ

4. తపస్వులు- కై వధర్మగతిచే నొప్పుదురు.

వ స ం త ఋ తు వు

1. శివపూజ కనునగునట్లు పువుగుత్తులు పూచినది,

2. భవుగొల్పువారల పాతకములు రాలిపోవునన్నట్లు కారాకులు రాలినవి.

శివునిపై విబుధులకనురాగము గలిగినట్లు చెట్లు చిగిర్చినవి.

ఈశ్వరభక్తులిండ్ల సంపదలు నశలై త్తినవన్నట్లు చెట్లు మొలకలై త్తినవి.

శంభుదాసుల సంకల్పమాలట్లు చెట్లు ఫలించినవి.

3. ధారుణీకుహములు, నీలరుచిచేత, మొగ్గలచేత, చంద్రఖండమును ధరించిన శివు ననుకరించుచున్నవి.

4. గురువిందకమ్మతీగె లలుకొనిన సహకారములు (తియ్యమామిడి చెట్లు) గిరిజనాలింగనము చేసికొన్న పరమేశ్వరునట్లుండెను.

రా జ వ ర్ణ న

1. మనఃపద్మమునకు-హరగాధ-సరిమళము.

2. కీర్తిపల్లికి-సర్పవిభుడు-కూకటివేరు.

3. గుణములకు-శివభక్తవర్ణములు-ఉనికివట్టు.

అ లంకా ర ము లు

- 1-67. సీ. మ్రొక్కు నెవ్వఁడవ్వఁజూర్తికి. క్రమాంకారము.
70. గీ. వానపై వానకురిసిన నాను నొక్కొ
 సహజ కా తిన్వముడిగి పాపాణకులము అర్థాంతర న్యాసము.
 (2-109)
76. చ. విలసుదార నాగకుల విశ్రాంతము. క్లేష,
80. సీ. చిగురు జొంపంబుల నిగుడిన కెంజాయ
 రుచిర జటచ్చటారోచిగాఁగ ఉత్పేక్ష
- 2-29. శచీపురందరులు ధారుణిపై విహరించు కై వడిన్. ఉపమ.
- 3-298. అకూపారములు (వోలె) నూతులు
 కైరవహితురాక బొంగగా నేర్చునొకో.
 అర్థాంతర న్యాసము.

భా వ ధ్వ ని

- ఉ. శేతువు నీటముంచి. తమకించి ధనుర్లత మశ్శుబెట్టి వి
 భ్యాతబలంబు చెట్టులకుగట్టి, గుణంబునగల్గు పక్షముల్
 వేళఱిలించి, యంపగమివేడుక మూలకుఁద్రోచి యమ్మనో
 జాతుఁడు తత్పురింగలుగు కైపులపై జననోడు నెంతయున్.
- మన్మథుడు శివునిపై దండెత్తినప్పుడు-మత్స్యధ్వజముతో చెఱుకు
 వింటిలో. కోయిల బలగముతో, తుమ్మెద నారిలో వుష్ప కాణములతో
 వెడలినాడు. కాని యవియన్నియు-వర్ధరములై నవి. శివుడు లోబడ
 లేడు నరికదా, అతడు భస్మీభూతుడై నాడు-మన్మథధ్వంసకుడను కీర్తి
 శివునకే టక్కినది-నాటినుండి మన్మథుడు, శివునిపై వేగాడు శివాపరావ
 తాతులగు కైపులపైని అతడు దండు వెడలుటకు భయపడునని రాను
 తింగళవి పై పథ్యమున ధ్వనిగా పర్ణించినాడు.
- శేతువు నీటముంచి = అతని ధ్వజము చేపగాన దానిని నీటిలో ముంచి
 నాడు-చేప యెప్పుడు నీటిలో నుండును.
- ధనుర్ల తమశ్శుబెట్టి = చెఱుకు, మడిలో-అనగా, పొలములలో ప్రవేశ
 పెట్టెను.
- బలగము = కోయిల బలగము చెట్టులందుండజేసెను,

గుణంబులగల్గు పక్షముల్ తరలించి = తుమ్మెద జెక్కలను తరలించి,
అంపగమి = పువ్వులను - మూలకు అనగా కొవ్వలందు చేర్చినాడు.

వ్యాకరణ విశేషములు

రామలింగకవి, కావ్యమును సలక్షణముగానే రచించినాడు -
అయినను సచ్చటచ్చట కొన్ని లక్షణ విరుద్ధములకు ప్రయోగములు
కానబడుచున్నవి. అవి తత్సూర్యకవులనుబట్టి సమర్థనీయుములే - అట్టి
వానిని కొన్ని వివరించుచున్నాను.

(1) కొనికి, క, ప్రయోగము.

“కూడుకజత్తురే బుధులు.” (1-41)

“కూడుక యుచ్చగంబులై” (3-45)

ఇట్టివి పివవీరన-తైమిని భారతమున గలవు. కట్టుక (3-103)

పట్టుక - (4-123) ఎత్తుక - (8-24)

(2) స్త్రీవాచక సంధి.

“వయోనిధి నావృటిస కరణి” నావ + అంటు = నావయంటు
అని యుండవలెను. స్త్రీవాచక తత్సను సంబోధనములకు
సంధిలేదు,

(3) విసంధి-

భవ్యంకర దానముల్ ఒసగి - 3-315

ప్రావీణ్యంబగు దానముల్ ఒసగ 3-313

(4) మిశ్ర సమాసములు.

నవచన్నుడోయి-2-174. ఇదివైరి సమాసముక్రింద పరిగణితము.

కాని యది సరికాదు. ఇది మిశ్ర సమాసము. రామలింగకవి,
పాండురంగ మాహాత్మ్యమున నిట్టి సమాసములు ప్రయోగించినాడు.

దినవెచ్చము-3-18 కనక క్రోవి- (4-8)

ఇట్టివి పూర్వకపుల కృతులలో గలవు¹. పాండురంగ మాహాత్మ్యమున “వ్రాయసప్రవృత్తి” (1-10) అను సమాసము గలదు. వీనిని గూర్చి-అకాడమీ ముద్రణ-ఉపోద్ఘాతము 32 వ పుటలో నిట్లుగలదు?

“అతనియెడ రామకృష్ణుని విశిష్టముగా కానవచ్చిన శక్తి చక్కని చేతివ్రాత! కనుకనే కాబోలు కొందరు పై ‘రాయసము’ వ్రాయసముగా పఠించినారు. కాని వ్రాయసము అనురూపము-వ్యుత్పన్నముగా గాని ప్రామాణికముగా గాని నాకు తోచదు. రాజసము రాయసముగా ప్రాకృత కన్నడ ద్రవిడ భాషలలో నున్నది. అర్థమందును భేదములేదు.”

‘వ్రాయసము’, అనురూపము వ్యుత్పన్నము కాకపోవుట యేమి? ఇది ‘వరై’ అను ద్రవిడభాషవునుండి వుట్టినది. ‘వరై’ కన్నడమున, “బరై, బరి” తెలుగున “నీ కై దుబ్బి వచ్చునా” అను నామడిలో నీ ‘బరి’ శబ్దమున్నది. ఇక తెలుగున, “వరై” వ్రాగా మాటినది. పరజ్-ప్రా-కురంగ-క్రోగా మాటుట-తెలుగున గలదు. కావున నిది వ్యుత్పన్నమే.

వ్రాయసము ప్రామాణికముగా తోచననుటయు నట్టిదే-ఇంగ్లీష్ ప్రయోగములు.

వర్గంబు కవిలియ వ్రాయించి-పండితా రాధ్యచరిత్ర పురాతన ప్రకరణము.

వానవట్టులు నీటివ్రాతలు,

³వ్రాయసప్రవృత్తి- (1-20) దినచెక్కుము, (3-16) కనకక్రోవి (4-8)

1. చూడుడు శబ్దరత్నాకరానుబంధము- స్కందపురాంధ మిశ్ర సమాసములు-

2. ఉపోద్ఘాతకర్తలు శ్రీరాళ్లవల్లి అనంతకృష్ణశర్మ

3. ఇది “రాయసప్రవృత్తి”గా నుండవలెనని- అకాడమీ ముద్రణ పీఠిక (పుట) కాని ప్రయోగములలో ‘రా’తో ప్రత్యేకముగా యతి చెల్లించబడిన ప్రయోగ మింతవఱకు లభ్యముకాలేదు.

[వాసిష్టాచార్య యజ్ఞయిని-రాజ్యము చేరంగ. (విక్రమ 2-55)
 వరుసతో నిలుగేల | వాయవేరే (విక్రమ 1-50)
 వనిత కుచద్వయబువయి వాసిష్ట- (పారి 1-118)
 చాటుపద్యమును జూచిన నెన్నో ప్రయోగములు కన్పట్టును.
 “వాయరె యెల్లతోకమున-వారలు-”
 “వాయుట చిత్రమాలి కృతవైదికమా”

“క. ఏవాలైనను వాయుడు
 నా వాయుడు | వాసేనేని నవ్వుచు నైనన్
 నీవాసి తావడియ్యడు-
 భావజ్ఞుడు రాయనార్య భాగ్యుడు డెలమిన్”

చాటుపద్య మణిమంజరి- 77-90 పుటలు

ఇంకను గలవు-

పై ప్రయోగము లన్నింటియందును- ‘వా’లో ‘వ’తోడను
 ‘ర’తోడను యతి యున్న పదములే యున్నవి గాని, “రాయసము”
 అను రూపముతో నున్న ప్రయోగములే లేవు. ఒకవేళ రాయసము
 రూపమున్నను- అది వాయు ధాతువునకు సంబంధించినదై యుండదు
 | వాయుసమునకు ‘రాయసము’ అనునది గురియైనరూపమైన- | వాయు
 నకు- ‘రాయు’ అని లేఖనపరముగా క్రియ యేర్పడి యుండవలెను.
 ఏకవిధమైన ‘రాయు’ అని ప్రయోగించినాడా! అది వ్యావహారిక
 రూపము- అట్లే రాయసము వ్యావహారిక రూపముగాని కవిప్రయుక్త
 రూపముగాదు- ఒక్కొక్క శబ్దమునుగూర్చి- ఎంతగా మనము పరి
 శోధించవలెనో చూపుట కింతగా వాయువలని వచ్చినది.

చందస్సు

ఈ కృతి చంపూకృతి-ఇందు ప్రథమాశ్వాసమున 207, ద్వితీయా
 శ్వాసమున 294 తృతీయాశ్వాసమున 341. మొత్తము 842 గద్య
 పద్యములు గలవు. వీరిలో 4 పద్యములు పరిపూరితములు కావున
 రాసులింగకవి గద్య పద్యములు 838, ఇందువచనములు 44 కావున
 పద్యసంఖ్య 794, అని గ్రహింపవలెను- పద్యములలో- విశేషశృత్త

ములు- 1 మాలిని- 2 పంచచామరము 2 స్రగ్ధరలు 2 మత్తకోకిలలు.
1 అంబురుహవృత్తము 1 దండకము మాత్రముగలవు-

ర గ డ ఇందు 97 పాదముల రగడ గలదు. దానికి పేరు
ముద్రణమున లేదు- (31-287)

శ్రీకంధర గంధేభ ముఖజనక శీతాంశు కళాశోభి జటాధర
కాళోదరవల్లభ హారలతా కలిత సుధీజనవద్భు దినాకర.

ఇది హరిగతి రగడ, చతురస్రగతిని నడచునది- అనగా నాలుగు
మాత్రలకు విలుగునది.

శ్రీకం, ధరగం, దేభము, ఖజనక, శీతాం, శుకళా, శోభిజ,
టాధర.

(రగడలో గురువును రెండు మాత్రలుగా లెక్కింపవలెను)

దండకము ఇందలి దండకము, (31-27) శ్రీమన్మహాదేవ!
దేవప్రపంతి వయోధాతసుస్నిగ్ధరుగ్ధారి చంచజ్జటాబృంద !

ఇది ఖండగతిని నడచుదండకము, ఖండగతి యనగా 5 మాత్ర
లకు విలుగునది.

శ్రీమన్మహాదేవ, దేవప్ర, వంతివ, యోధాత, సుస్నిగ్ధరుగ్ధారి,
చంచజ్జటాబృంద-

ఇందు రగడవలె, ఒక గురువు రెండు లఘువులుగా చేసికొనవలెను-

పందస్సు- రామలింగకవి యిందు ప్రసిద్ధవృత్తములనేతప్ప
విశేషవృత్తములను వాడలేదు- ఆశ్వాసాంత పద్యములలో నొకే
శ్రమము పాటించలేదు.

పథమాశ్వాసము- శార్దూలము- కందము- మాలిని-

(31 పద్యములు)

ద్వితీయాశ్వాసము- శార్దూలము, కందము, పంచచామరము

(31 పద్యములు)

తృతీయాశ్వాసము- మత్తేభము- కందము- అంబురుహ

వృత్తము. (31 పద్యములు)

ఇందు రెండు పట్టుల గీత పద్యములకు ప్రాస పాటించబడినది-

గీ. చూచు శుద్ధాంతవీధిలో పోమధనునిఁ
 గాచు శరణన్న మాత్రలోఁ గడిచివగఱుఁ
 ద్రోమఁ గలిదోష మెచ్చట దొరలకుండఁ
 బోచు నారాజు జయపెట్ట భూమిప్రజలు, (1-171)

గీ. చేవ సంసార భవక్షితిజమునకు
 నావ కలుషాంబునిధి తారణంబునకును
 ద్రోవ దుర్లభతర ముక్తి దుర్గమునకు
 శ్రీమదారాధ్యపాద రాజీవసేవ, (3-303)
 ఇందు మూడుపాదములలో ప్రాస పాటించబడినది.
 ఈ క్రింది కందమున త్రిపాస గలదు.

క. అలకాంత కవితముభయగు
 కులకాంతయుఁ దానుగూడి గోపతిగమముం
 డలకాంతక కలధౌతా
 చలకాంత స్థలుతఁ గ్రీడనలుపుచు నుండెన్. (1-94)

య తి వి శే ష ము లు

ప్రాదియతులు-

“జంబాలితాభ”

లావనీపాల మందిర ప్రాంగణంబు- (1-14). ఆ-ప్ర+అంగణ
 =ప్రాంగణ.

అచ్చందకిరీటుఁ బలుకఁ జాంబలి యగుచున్. (8-288)

ఉపసర్గయతి-

వై భవోపేతుఁడు ముంజభోజుఁడు మహేంద్రుఁడు. (3-297)

ఏవకార్యయతి-

నీవ రచింపుము కావ్యమొకటి వర్ణనకెక్కన్. (1-29)

ఏవకార్యమున ఆకారమునకు వ్యంజనయతితప్పస్వరయతిలేదు.

శకంధ్యాదియతి-

కౌండిన్య మహామునీంద్రుఁడు మనీషికలాగఁగి- (1-32)

ఇచట వ్యంజనయతి.

రలియతి

సా, రెకుఁ గన్వేళ జరింపుచున్ ఫలము దూలింపన్. (1-80)

అఖండయతి

నాభీసరస్సున వాడఁజొచ్చి- (2-159)

నో నా డ

జామాటఁ జేయు దృఢప్రతిజ్ఞఁడు. (3-277)

బోరున-

(3-293)

బోరున- అను దానికి నిర్ధారకము.

గొబ్బున- గొబ్బున.....భోగేంద్ర. (3-283)

వీనికి ప్రాచీనమున బోరన, గొబ్బున- అని తూపము లుండెడివి.

వే ద సూ క్తు లు

అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి (2-59)

అవయో స్సిద్ధిరస్తు (3-157)

ఓమానస్సర్వ (3-155)

గుతోరాజ్ఞాం నతంఘయేత్ (3-241)

త్రయంబకం యజామహే

నకచాదిద్వియోజయే. (3-157)

నయమ్మే అస్తోభగవాన్ (3-157)

ప్రారబ్ధకర్మాణాం దేహభోగక్షయం (1-110)

బాహ్మణో నహంతవ్య (2-131)

లోకాస్సమస్తా స్సుఖనోభవంతు (2-337)

శతాయుః పురుషః (3-79)

శ్రు తి స్మృ తి వా క్య ము లు

“త్రయంబకం యజామహే”

ప్రారబ్ధ కర్మాణాం భోగాదేవ క్షయమ్ (1-110)

అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి (2-59)

బాహ్మణో నహంతవ్య (2-131)

శతాయుః పురుషః (3-79)

అనెడి వేదవాక్యము	(8-155)
ఓమాన స్మర్య	
అవయో స్పిర్ధిరస్తు	(8-157)
నయమ్మే అస్తోభగవాన్	(8-15)
శకచాచి ద్వియౌజయే	(8-157)
గురోరాజ్ఞాం నలంఘయేత్	(8-241)
లోకాస్సచుస్తా స్సుఖినోభవంతు.	(8-337)

సూక్తులు

ఎంత వారికిఁ దప్పనే యీశ్వరాజ్ఞ	(1-100)
దైవగతి దీర్చన్ శక్యమే యేరికిన్	(1-134)
చెడదె యశము కామి మగు మూఢునకున్	(1-30)
విత్తహీనుడగు వాఁడును, ప్రాణము లేనివాఁడు	

ధాత్రిసములు (2-236)

వతియట్ల మెలఁగవలదా, పతిదేవతలైన పుణ్యభామలకెల్లన్
(3-18)

హరకరుణా సంపన్నుల కరుదారఁగ నందరాని యట్టిదిగఁదే
(3-21)

క. తమ తలఁచిన యత్నంబులు

సమకూడుచు నుండునెపుడు సత్కర్ములకున్

దమదలఁచిన యత్నంబులు

సమకూరవు దుష్టకర్మ సంఘన్నులకున్, (3-261)

ధనకాంక్షానరుడైన వానికి నిషేధంబేల చూపట్టెడిన్,

(2-256)

సామెతలు

అందని మానిపండ్ల కట్టులుసాచినట్లు (2-61)

ఈనునంతకుం గాచి వృకాలికిచ్చిన ప్రకారము (3-260)

(ఈనగాచి నక్కలపాలు చేసినట్లు)

ఎన్నులేని నవ్వుము (2-21)

ఓ యన వో యను మాడ్కి (1-137)
 కాపురము నాకుఁ గడుఁబెద్ద కంచెయంత (2-253)
 (కంచంత కాపురము)

కొలుకనకుంబోవబడి కలుఱక వయింబడిన కరణి. (1-108)
 తోఁబుట్టిన పుట్టెగుఱము తొలగునె (2-142)
 పిచ్చుకమీద బ్రహ్మాస్త్రము (1-119)
 పులినాకి విడిచినట్లు (1-109)
 పొన్నాకుపై తేనియ (2-102)
 బయలాడిన మాటలు (2-64)
 బయలు పందిరి పెట్టుట (2-86)
 మొలకైన తటినిఁ జెట్టువలెన
 బడుగాక పాచ్చిన వంపనగునె? (1-132)

బెడకఁబోయిన తీగఁ గాలకుఁ జుట్టినట్లు (2-257)
 వ్రేలునాకి యుపవాసఫలం బెడలించునట్లు (3-259)

జాతీయములు

అర చేతితోని సురరత్నము (3-120) అనాయాసలభ్యము
 ఆబాతిగోపాలము (2-33) ఆందఱుజనులు
 ఈనుబుచ్చుకొను (2-225) ఇచ్చిపుచ్చుకొను సమర్థత
 ఉఱుమని పిడుగు (1-108) హఠాత్తుగావచ్చిన కష్టము
 ఊపరివట్టు (1-114) త్రాణ తెచ్చుకొను
 ఏనికకొమ్ము దాదిరోమ్ము (3-81) దంతపు టుయ్యల
 దాదిరోమ్ము

ఇదు పది నేయు (1-160) నమస్కరించు
 ఓడగట్టిన దూలము (2-211) అనుకూలముగు
 కనుపుగొట్టు (2-8) ఖండించు

కన్నువైచు: (1.69) దీనికి "వలచుట" అని యర్థము. రామలింగకవి
 దీనిని శివభక్తిపరముగా నుపయోగించినాడు, విష్ణువు శివుని

వేయికమలములచేత ప్రతినిత్యము పూజించువాడు- ఒకసాజా
వేయింటికి ఒక కమలము తక్కువైనది- వెంటనే ఆతడు తన
కన్ను నర్పించినాడు శివుడు విష్ణుని భక్తికి సంతసించి ఆతనికి-
చక్రము నిచ్చినాడు-

ఇచట విష్ణువు శివునియందలి భక్తి వలపు- గొన్నవాడు గావుర
కన్నువైచుపదము సరసముగా నున్నది.

కాలనుభౌక్మగట్టు (2-103) జయించినవారలను కాలిక్రిందనణచు-
కొండవేయు బండు (8-79) అధికముగా ఫలించు
గుల్ఫము బంటి (3-131)
చాయనుమాట (2-174) తిరస్కరించుట
జిఱ్ఱుమని చీదడు (1-171) అశోగ్యముగా నుండుట-
తంగెటి జున్ను (1-86) అనాయాసముగా లభ్యమగునది
తలలోని నాల్క (2-141)
తిప్పకాయచందములు (2-139) దుష్టచేష్టలు
తీగతెంపు (8-161) ఎడతెగకుండ నుండుట

జాతీయములు

కొండవేయుబండు (8-79) అధికముగా ఫలించు
అరచేతిలోని సురరత్నము (8-120) చేతిలో దింతామణి- కొంకు
పసిడి వంటిది

గుల్ఫము బంటి (3-131)
కొండముక్కువడు (3-177) తండోప తండములుగా
జున్నుబుచ్చుకొసామర్థ్యము (2-225) ఇచ్చివుచ్చుకొను సమర్థత.
తెరచిరాజు (1-97)
కొండముక్కు పడియె (3-177) బాగుగావండు
నల్లిండ్లు (2-85) అగ్రహారములు
నేలయూనినట్లు (3-181) తండోపతండములుగా
పటాపంచ (2-18) నలుదిక్కులచెదరు
పుట్టగతి లేక (1-143) జన్మాంతరములేక
పూచిన తంగెడు కరణి (2-125) శోభాయమానమైన విధము

ముంగొంగువసిడి (2-15) తంగెటి జమ్మ
 ముక్కాచుపంట (1-170) సస్యసమృద్ధి
 మూసినముత్తము (2-128-129) గారాబముగా పెరుగుట
 పట్టినమాటు లిగురుపట్టుట (1-153) మోడుమాకులు చిగుర్చుట
 సగము చావు (1-116) అరచావు

సంస్కృతము తెలుగు సేతలు

ఆకాశవాణి బయటాడినమాట- (1-64)
 ఆకాశవార్తము- బయలుపండిరి. (2-66)
 వ్యాఘ్రాజినము- పసిడిండివలువ. (2-77)
 కన్నువైచు- (1-69) దీనికి వలచుట యని యర్థము. రామ
 లింగడి జాతీయమును శ్లేషగా ప్రయోగించినాడు- విష్ణువు, శివుని
 వేయి కమలములచేత ప్రతిదినము పూజించుచుండెను- ఒక్కనాడ
 వేయిటిలో నొకటి తక్కువైనది- అప్పుడు విష్ణువు తనసేతము,
 (కన్ను) నర్పించి పూజించెను- అందుకు శివుడుమెచ్చి సుదర్శనచక్రము
 నిచ్చెను- ఇచ్చట కన్నువైచుట యనగా కన్నర్పించుట అనియే
 యర్థము. కన్నువైచుట యనగా వలపు గొనుటయని యర్థము-
 శివునియందు వలపుగొన్నవాడు అనునర్థము సరిపడును
 చా యనుమాట (2-174) తిరస్కరించుట
 ఓడగట్టిన దూలము (3-211) అనుకూలముగానుండు
 అజాల గోపాలము (3-33) జనులందఱు
 ఏనికొమ్ము దాదితోమ్ము (3-61) దంతపు టుయ్యెలలోను దాది
 రొమ్ముపైని పెరుగుట.

పద ప్రయోగములు

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమున కొన్ని పదములు నిఘంటువున తెక్క
 దగినవి కలవు.

కావ్యుడు, కావ్యకర్త: కవి. నిఘంటువులలో కావ్యుడనగా శుకా
 చార్యుడను నర్థమున్నది. గాని- తెలుగున నిది కవి పదముగా
 వాడుక. సంస్కృతమున కవి యనగా శుకాచార్యుడు- కాని
 శుకాచార్యుడమే ప్రసిద్ధము.

ఇందు- “అదికావ్యుల కవితా నిగుంభనల” (1-28) అని ప్రయోగము. దీనికి బసవపురాణమున- “శ్రీవతిపంసిమల్ శివుడ మీ కావ్యుడు” అనియు, సుమతి శతకమున- “గాథలు పెక్కాడువాడె కావ్యుడు సుమతీ” అని ప్రయోగములు గలవు. రామలింగకవి తరువాత పెక్కా ప్రయోగములు గలవు- కావ్యుడు నితపక్షమునను గావించిన “అప్ప కవీయము.” (2-414)

కెల్లా- (అన్యజే అరబీ) కోట- ‘తన కెల్లా కెల్లగ’ (1-140)

చిట్లు కన్ను- డే. అనలనేత్రము-

సీ. పా. నెలకొల్పఁడేల కో నిటలభాగమునఁ గాశ్మీర
లిండువుగాఁగ చిట్లుకన్ను. (1-178)

ఈ పదమున కిదియొకటే ప్రయోగము.

చిట్లు పదమునకు నిఘంటువులలో అగ్ని అన్న అర్థములేదు. కాని చిట్లకోటి పదములో చిట్లు చిట చిటలాడు అన్న అర్థములో నున్నది. అగ్ని చిట చిట లాడును.

చెదలువాడ- చెదలువాటిపుర శ్రీరఘుద్యహభుజా

స్తంభ రక్షణ విధానంభృతంబు (1-14)

ఇవట ‘చదలవాడ’ అకారాదిగా నుండుటకు బదులు-

ఎ కారముతో ‘చె’ అని నిర్ధారకముగా యతిస్థానమున నున్నది. ‘చదలువాడ’ అనునది గ్రామనామము- 1 చతుర్వాటికాశబ్దభవము - కాని గ్రంథములలో “చదలు” అనగా, అకాశమని యర్థము గావున- దీనికి- ఖవాటము- అని సంస్కృతీకరణము చేసిరి (చూ. చదలువాడ సుందరరామకావ్యీగారి ఆదిత్యశతకము. (శ్రీ ఖవాటాన్వయేనఖ = చదలువాట-వాడ).

చెన్నశబ్దమునకు చన్న అను రూపముగలదు- “చన్నమల్లెళ శివలింగ శరణు శరణు” అను మకుటముతో నొక శతకమేగలదు.

చేయిచ్చు- ఆసరాయిచ్చు- ‘నికాకరులకు చేయిచ్చునిధంబు (1-18)

దీనికి పూర్వకవి ప్రయోగము గలదు.

ఇంటివారిని లేపి యీవల దొంగ

1. చూడుడు- శబ్దరత్నాకరము- సంశోధితముద్రణము.

బంటుకు చేయిచ్చు సాపాత్మురాలి-గౌరవహరికృంద-1 భా.పుట. 168

చేయొడు = వెనుకకు జరిగట. అవనిభరింపం జేయొడు. (1-131)

“బడుల యీగికి నకట చేయొడకుండ-భార. కాంతి. (4-158)

చేర్వ = చేరువ: రుద్రభూమికి: చేర్వ. (1-122)

పుట్టగతి- (మిశ్ర) మానవుడుగా జన్మించుగతి: మనుష్యజన్మ

“ఇట్టి చెడ్డచేసినవానికి పుట్టగతులుండవు” అని వాడుక-

పుట్టగతి లేక భూత ప్రేత పితృచ రూపంబులు (1-148)

భంగపోవు = భంగపడు, భంగపోవుట తలపూవుపై నెకాని (2-280)

రసము ఈ శబ్దమును భూమివత్సాయవదముగా రాజులింగకవి వాడినాడు- ఇతరకపులలో నంతగా కన్పట్టదు. రసాధీశుడు (1-15)

రసావలయము (1-179) జలముచే చుట్టబడినది, భూమి

రసావల్లభా- (2-158) రసావరసీరుహలోచన (3-38)

భూకాంత- రసావలి భూమి (3-16)

రసశబ్దమునకు భూమియను నర్థము నిఘంటువులతోలేదు- అది నానార్థ రత్నమాలతో సున్నది.

అస్వాదనధ్వని సుధాంబురసాఖ్యధాతు

ష్యిష్టోరసోఽథ రసనా ధరణీ రసాస్యాత్-

472-శ్లో.

రసశబ్దము స్త్రీలింగమైనపుడు నాలుకకును భూమికిని పేరు.

హాలహలము = హాలాహల రూపాంతరము.

“శబ్దము హాలహల భోజనము గాఁగ. (1-18)

హిమానీ-మంచు. హిమానీశుభ్రకీర్తి (3-30)

హిమానీ శుభ్రసాధంబులో (3-54)

కావ్య విశేషములు

1. 1-12. కుకవినిండ వద్యమందు మకవి ప్రశంసయే పొచ్చు.

2. 1-14. సీ. మహితమూలప్థాన.....

గీతము చివరిపాదము- గురుసమృద్ధుల నయిదోడు కొండవీడు.

ఇందు గూఢ శత్రుత్వగలదు, గూఢచతుర్థి అనగా సీనవద్యమున గీతమున వాగ్దేహములో చెప్పవలసిన యంశము నిమిషము.

వైవద్యమున, నాల్గవపాదము లేనిచో నీ వద్యము దేనికి వర్తించునో తెలియదు.

3. చాటుకవితాస్పరణ- రామలింగని చాటు కవితాస్పరణ కి కింది రెండువద్యములుదాహృతములు.

ఉ. నాలుక లెన్నవచ్చు నుడువర్గము తెన్నఁగవచ్చు భూరతో
జాలము లెన్నవచ్చు నశించలవార్తిలి కర్ణవీచికా
మాలిగ లెన్నవచ్చు బుధమండల కర్ణపుటామృతంబుకా
కాలశకాఁక శేఖరుని భవ్యచరిత్రము లెన్నవచ్చునే. (1-84)

ఉ. వాసనలేనిపూవు, రసవర్ణనలేని కవిత్వరేఖ య
భ్యాసములేని విద్య జలవాప్తుడులేని దినంబు శండ్రికో
ల్లాసములేని రాత్రి కమలస్థితిలేని కొలంకు చూచె కై
లాస నివాసు నాత్మల దలంపని మూఢులజన్మ మారయన్.
(1-68)

41-142. ఉరిపెట్టుకొని మరణించిన వారు, నీటిలోబడి ప్రాణము పోగొట్టుకొనెడివారు- విషముతాగి చనిపోయినవారు- అగ్ని హోత్రమున కాహుతియై జీవము గోల్పోయినవారు- ఏకాచ రూపములు ధరింతురు.

3-113) సీ. పా. పెనుబాము రెడ్డిగంబునమించి వలయాచ
తాన్వరక్షితివోలె నలరువాని

ఇది ఈశ్వరుని వర్ణన-

పాము రెడ్డిగము వైచుకోని కూర్పున్న ఈశ్వరుడు చక్రవాళ వర్వతముచుట్టిన భూమివలె నున్నాడు- అని చెప్పబడినది.

“రెడ్డిగము” అనునది ఆసనములలో భేదము-

“ముడుచుకొన్న యెడమకాలి తొడమీది మోకాలు మీఁదుగా, ముడుచుకొన్న కుడికాలి పాదము మోపి, ఆ కాలిని నీపును పస్త్రముతో బిగించి కట్టుకొని కూర్చుండుట-” (క.ర.)

ఈశ్వరుడు శేషుని- పస్త్రమువలె- ఈ ఆసనమున, కాతికి నీపు నకు బంధించినాడు-

ద్వితీయ ఖండము.

1. రామకృష్ణుని రచనలు

నేడు మనకు, రామలింగ (కృష్ణుని) రచన లీక్రిందివి మనకు తెలియుచున్నవి.

1. లింగపురాణము.

2. ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

3. కందర్పకేతు విలాసము

4. హరిలిలా విలాసము.

రామలింగనామముతో
వెలయుచున్నవి.

5. పాండురంగ విజయము.

6. పాండురంగ మాహాత్మ్యము.

7. ఘటికాచల మాహాత్మ్యము.

రామకృష్ణ నామముతో
వెలయుచున్నవి.

పై వానిలో ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర, పాండురంగ ఘటికాచల శ్లోతమాహాత్మ్యములు సంపూర్ణముగ లభ్యమగుచున్నవి. కందర్పకేతు విలాస, హరిలిలావిలాస పాండురంగ విజయములలో కొన్ని పద్యములు మాత్రమే లభించుచున్నవి. లింగపురాణమునుండి పద్యములు లభించలేదు.

1. లింగ పురాణము

రామకృష్ణుని కృతులలో మొదటిది లింగపురాణము. దీని నాశకు, లింగధారణ స్వీకరించిన వెంటనే రచించెను- లింగపురాణమున లింగధారణ దీక్షావిధానమంతయు నున్నది. లింగపురాణ రచనమును మెచ్చుకొని కవులిట్లు ప్రశంసించినారు.

“ఉ. లింగనిషిద్ధు కల్వలచెలింగని. మేచక కంధరుండ్రీకూ
లింగని, సంగతాళిలవలింగని, కర్ణమదూపిత స్మృణా
లింగని, కృష్ణచేలునిహలింగని నీలకచన్ విధాతృనా
లింగని, రామలింగకవి లింగనికీర్తి హసిండు నిచ్చలున్.

ఇది చాలా వ్యాప్తిలోనున్న పద్యము.

ఈ పద్యమును క్రీ. శ. 1650 ప్రాంతము నందుండిన కోడూరి వేంకటాచలకవి తన శివరహస్య ఖండమున దీని నిట్లనుసరించినాడు.

ఉ. లింగస్పృహల పుత్రుడగు లింగస్పృహలుని శుభ్రకీర్తి కూ
లింగని, కారకాభ్రపట లింగని. జాకధునీతరంగ పా
లింగని నీలచేలునుహలింగని మానవ విస్ఫురన్మరా
లింగని పద్మగర్భునిచెలింగనిసారె హసించువెంతయున్.

(శివరహస్య ఖండము- సంభవ కాండము అవతారిక)
ఇందువలననీగ్రంథమువ్యాప్తిలోనున్నట్లుమనము భావింపవలెను.

కందర్పకేతు విశాసము

ఈ ప్రబంధము రెంటూరి చిట్టమరసుకు కృతీయని తెలియుచున్నది. ఈవిషయము మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసినారు.¹ ఈగ్రంథము లభ్యము కాకపోవుటచే నే విషయము నిర్ణయింప వీలులేదు ఇందుండి నాల్గు పద్యములు మాత్రము లభ్యమగుచున్నవి. ఆ పద్యములను బట్టి చూడగా నిది శృంగారరస ప్రధాన ప్రబంధమని తెలియనగును.²

ఉ. అక్కచుతాక్షిఁ గన్గొనిన యప్పటినుండియు నేమిచెప్పనా
రెక్కడఁజూచిన నృదనుఁ డెక్కడఁజూచిన రోహిణి విభుం
డెక్కడఁజూచినం జిలుక రెక్కడఁజూచిన కమ్మకాడ్పు లిం
రెక్కడ వెట్ట యోర్వఁగల నీవిరహానల తాపవేదనన్. 425-వ.

ఉ. కామిని చంద్రుఁజూచి మదిగందు సరోరుహగంధి ముందిరా
రామముఁజూచి మానుపడు రాజనిభాననసారెకున్ శుక
స్తోమముఁ జూచియే కరును దొయ్యలి కోకిలఁజూచి కంటఁగెం
పొమదలీలదాబ్బు మదనానలతాప విషాద వేదనన్. 426-వ.

సీ. తారామనోరంజ నారంభమే దొడ్డు

శిలలు ద్రవింపంగఁ జేయుననినఁ

జాకోరహర్ష యౌ జనకేళి యేదొడ్డు

పేర్చి యంబోధు లుబ్బించుననినఁ

1. పూర్వోక్త మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి వ్యాసము-
తెనాలికపులు ఆంధ్రవృత్తి సంవత్సరాదిసంచిక. 1914- పుట. 103

2. ప్రబంధ రత్నావళి: 424-428 పద్యములు.

గుముడేషు తాపోప శమకృత్య మేదోడ్డు
సృష్టియంతయుఁ జల్ల నేయుననినఁ

వరనికాకామినీ వాల్మభ్య యేదోడ్డు

వర్ణింప నత్క-కాపూర్ణుఁ డనినఁ-

గీ. దనకు నర్వజ్ఞ కేభవత్వంబు గనిన

హితసుఖాహార వితరణంబేమి దోడ్డు

ననఁగ వింసిల్ల హరిదంత హ స్తిదంత

కాంక్షినిభ కాంతిఁ జెలువారి కలడువైరి.

427-వ.

ఉ. వారిజ! మీన! కోక! యశివర్గ! సితచ్ఛద! నల్ల తావనీ

మీరుచిరాన్య మీనయన మీకుచ, మీయలకాలి మీ గతిన్

మీ రమకాంగి మత్ప్రియనమేయగతిన్ విరహాశురానన్

మీరును మీరు మీరు మఱి మీరును మీరును మీరు

మీరునున్. 428.

ప్రభాకరకాస్త్రిగారు వై వాల్మ పద్యములు మాత్రముదాహరించిరి కాని రామకృష్ణకవిగారు కుమారనంభవము ప్రథమభాగము లఘుటీకలో - కందర్పకేతు విలాసమునుండి యీ క్రింది పద్యముదాహరించినారు.

మ, లలితాస్యాంబురుహంబు, నీలకశరోలంబంబు, నేతాసితో

త్వలముచ్చైస్తన కోక మోవ్యవిలసద్భం ధూక ముద్యత్కట

పులినంబుగ్ధత చిత్తజాత రసవాఃపూరంబు ప్రాణేశ్వరి

జలజావాతము సొచ్చి యాడక మనోజాతానలం బారునే

(చూ. కుమారనంభవము ప్రథమభాగము ముద్రణము, 1908)

ఇందువలన నిందులభించిన పద్యము లై దని గ్రహింపవలెను.

హ రి లీ లా వి లా స ము!

కందర్పకేతు విలాసము తరువాతి కృతి హరిలీలావిలాసము-పెదపాటి జగ్గన- దీనినుండి పద్యము లుదాహరించుచు, నీది తెనాలి రామలింగయ్యది అని చెప్పుటచేత నిందలి గద్యమందు రామలింగకృత మేయని యుండుననుట నిశ్చితము.

జగ్గన యిందుండి 21 పద్యముల నుదాహరించుటచేత నీది చాల ప్రకృత ప్రబంధమని చెప్పవచ్చును. లభ్యములైన పద్యములనుబట్టి

చూడ నిందు సాశేతపుర వర్ణన ముండుటవలన, నివి రామూపతార
లిలను వర్ణించునవిగా నుండవోలును. ఇట్లే దశావతార లిలలను
వర్ణించు నీశ్వరి, హరిలిలావిలాసము అనుపేరు రామలింగకవి పెట్టి
యుండవచ్చును. ఈ పేరు నిశ్చంక కొమ్మన శివలిలావిలాసము నుండి
|గహించెననుట నిర్వివాదము.

రామకృష్ణుని కీరచనయుండు మిక్కిలి మక్కువ- అందుచే
రెండుపద్యముల నిందుండి తన పాండురంగ మాహాత్మ్యమున, దీసి
కొన్నాడు. మొదట నిందుదాహరించిన పద్యములను వివరించి యాపై
పాండురంగ మాహాత్మ్యమున మన్న పద్యములను గూర్చి తెలిపెదను.

హరిలిలా విలాసము¹

తెనాలి రామలింగకవి

పు ర ప ర్ణ న²

క. పురనిధి రక్షకునై ఫణి

పురము వెడలి వెట్టికట్టి పొంగారు ఫణి

ధరపరివృథు కరణి భయం

కరమగు |పాతారపరిధి కడునచ్చెరువై.

1

ఉ. పున్నమచందమామః బొరపుచ్చి సుధారస మొయ్యః

జిల్కుచున్

గన్నముగాగ నూటి ఘనసారమునం బ్రతిపాక మిచ్చి మీఁ

దన్నెఱయంగ నల్కిన విధంబున వెన్నెలగాయ నప్పురిన్

సున్నపుమేడ లభ్రపదచు బి శిరోగృహరాజి రాజిలున్,

2

1. నిశ్చంక కొమ్మన క్రి. శ. 1485 ప్రాంతమున రచించిన శివ
లిలావిలాసము ననుసరించి. రామలింగకవి- హరిలిలావిలాసము అను
పేరు పెట్టినాడు.

2. ప్రబుధరత్నావళిలో- పద్యములు వరుసగా నున్నవి. నేను
చానిని నక నాంకముల క్రింద వివరించితిని. (427-458 వ)

చ. సరళ దంత్యరోదుహససార వరాగ పరంపరా పరి
 స్ఫురిత సుపర్ణవర్ణమును బూరిత దిబ్బుహంసనాదమే
 క్షురమునై యగడ్డ కనుదోయికి పండుగ నేయఁ మ్రోయఁ ద
 త్పురవరలప్తి యెప్పుడును బూనెడు కాంచన కాంచియో
 యనన్, 3

బ్రాహ్మణులు

ఉ. వేదపురాణ శాస్త్రములు వేడుకదిద్యలు, సర్వయజ్ఞ సం
 సాదనశక్తి నిత్యనిరసాయవిధి ప్రతిపాలనంబు దా
 రాదిమత త్వముం గనుట, హస్తగతామలకంబుగంట భా
 త్రి దివిజావరణముల కరింపమ మప్పుగిగల్గు వారికిన్, 4

క్షత్రియులు

ఉ. పీటి మహానుభావుడిహి హి జమదగ్ని తనూజుఁ దేదు ము
 మ్మాటులుగాని శత్రుమదమర్దన దడుమగాడు గోత్రమే
 మాఁటుగఁ జేత, కల్లిమెడ ద్రుంచెగదా యని యీనడింతురా
 గాటపు పంఠగాంధు కులగణ్ణుల గణ్ణులు పుణ్ణులప్పురిన్, 5

వైశ్యులు

చ. యుగములు వేయువోపు నొక యుద్ధరువుల్ గణుకించు నంతకే
 యుగములు తటచెల్లుఁ బొరినున్నధనంబు మితింపనమ్మహా
 యుగ శతకోటులేగు నిలరోడ్చిత పస్తువులెన్నఁ గీన వె
 ల్లిగ నలకాధినాథులు గదే పురిలోమను వైశ్యపుంగవుల్, 6

శూద్రులు

ఉ. అకరివేల్పాసామి చరణాబ్జములన్ జనియించినారు మం
 దాకిని పోడునీడలయి వారు నిజంబుగఁ గమ్మగట్టి దా
 మై కమనీయ కీ రిమహిమాశిశయంబున మించినారు భ
 ద్రాకృతులద్రి ధీరులు ప్రభాద్రులు మూదులు శూద్రులప్పురిన్ 7

(స్త్రీ) లు

సీ. ముదురుఁ జీకటి మన్నె మూఁగకుఁ గైజీర

మొగఁగు కుఁతలముల యొప్పు వెలయఁ

బండువెన్నెల రాజు బంటుగా నేలు చ

క్కని మొగంబుల నిక్కుగని భజింపఁ

బసిడిగ్రుచ్చెని చేపట్టు కంచము నేయు

జిగిమించు చన్నుల విగువు నిగుడ

గబ్బి యేనిక దొర గా రాముగాఁగ మ

న్నించు వేనడవుల నేర్పు మెఱయ

గీ. యూరువులె గాదు రణభమై యొటపుఁ దమ వ

శమ్ముఁ గావింపఁ బదనఖ చయమెగాదు

విలసము దార పాటింప వీటఁ బద్మ

పత్రనేత్రలు చాల చూపట్టుచుందు

సీ. వలమాల చంపకోత్పల మాలికాది సుం

గ్రథన చాతురి నెఱ కవులఁ బోలి

దశము గెలిచిన నూత్రమున నూలు కొల్పునే

ర్పున యాధవీరుల పాలుపు దెలిసి

ఖండితత్వమున రాగముగల పల్లవా

వలిగోయుటల వేళ్యవలపు నెఱపి

వలుతావులరసి యెత్తులు వచరించు పెం

పున జూదరుల లేవ పొడమఁజేసి

గీ. తమవిజాంగ మురిచులు తత్తదన్య

పుష్పములసావి నిక్కంపుఁ బువ్వు లమరు

పేరఁ బేర్కొను పొరుల గేరిగేరి

నవ్వుదురు పుష్పతావి కానలినముఖులు,

ఏ నుఁ గు లు

సీ. మదభిన్నకట గళస్యోక్తికంబులు తొట

తొటరాల మ స్తవిధూననముల

ఆనమత్కులంబులగు పదక్రమముల

ఘణ ఘణం కృతి నాభిఘంటులియఁ

గీర్తిచంద్రికల యాకృతి దట్టమై ధళ

ధళఁ బర్వదంత కుంతముల రుచులు

పుష్కర పూత్కారముల నకాలపు వాన

కారులెల్లఁ దమతార కురియఁ

గీ. దమకుఁ బరవాహినులలోను దటియఁజొచ్చి

క్రిడలాడుట యుచితంపు జాడలనఁగఁ

బెనగి నరయూ జలంబుల నరస లీలఁ

గ్రాలఁ జనుచుండు నవ్వరి గంధకరులు.

10

గుట్టములు

ఉ. చంగునదాటు ధే యనిన సప్తముదములైన వేగ వా

గొంగుదియింప నిల్చు నడుగెట్లనె శత్రునిపాత ధీరతన్

సంగర రంగవీధిఁ దమస్వామి! గెల్పు ఘటించునట్టియు

త్తుంగతరంగ రత్నములు తొటి హయాకృతి శాస్త్రి

పుట్టువుల్. 11

ప్రాకాశ మారుతము

చ. తెలతెలవాఱ నొయ్య నరుదెంచు నితాంతర తాంతతాంతలె

చెలువల కింపుగా మెలఁగుఁ జెక్కులఁగూరిన మూర్ఖకుంతలా

వళిససరసంబుగా జడియు వాడిన నెజ్జలమీద ప్రావిరుల్

దొలఁగఁగనేయు నూడిగవుఁ దొయ్యలులంబిత వేగు

దెమ్మెరల్. 12

రాజనగరు

సీ. వినుత మాణిక్యనందన మాలికాకాండ

శల్పిత రోహితాకార రేఖ

జాలకానన నిర్వదాలోల వాసనా

గరుధూప పోషిత కంఠరాశి

చంద్ర కాలాతిగర్జస్మదంగధ్వన

విరచిత పరిఘోష విభవలహరి

సంభోగ సంరంభసమయ విచ్చిన్నము

క్రాహారమణి కృతకర కనికర

గీ. మదనమద భార మంధర మత్తకాళి

నీ దృగంచల సంచిత నివిడ చండ
లాలితాత్మజయునై యిలా వివక్త
వర్షయన నొప్పుగాకుత్స వంశనగరి.

18

గృహ దీపములు

గీ. భాను శశిమండలంబులలో నడంచి

యిరులు పెనువాన గురియుచు నేపుచూపు
రాత్రి వర్షర్తువునఁ బుట్టెఁ బ్రతిగృహంక
రములఁ బటు దీప వైడూర్య రత్న సమితి.

14

సాంధ్య రాగము

ఉ. రాసి సహస్రభాను ఫణరత్నము లెల్లనుఁబోవఁ దన్నుచున్
నానర భోగిరాజు ఫణివైతి కడున్వడి నొక్కినక్కుగాఁ
జేసినఁ గ్రమ్ము తద్రుచిర శీకరపూర విజృంభణం బనం
గానముద్రగతం బొలిచెఁ గమ్మి బహిష్కరసాంధ్య

సూర్యాస్తమయము రాగముల్. 15

ఉ. ఎంతయురాజు తోడ పగయేకొదవో మధు ప్రసక్తియ
క్రాంతముగల్గు తమ్ముల ప్రచారముగాదని చూడనోడి దే
కాంతరమేగె నాఁగ నపరాళఁ బటఁగుడు దాఁగెనట్టి వృ
త్తాంత మెఱింగి సిగ్గులపినట్టులఁగందె సరోదుహంబులున్. 16

నక్షత్రములు

గీ. ఉడువధం బనుములు దోసతొడిమ యూడఁ

దామకన బంధుడను వణిడుతనకుఁ దానె
విశృతి గనుపింప కనువట్టు విత్తులనఁగఁ
దనరె నెఱసంజఁ గెంపగు తారకములు.

17

ఉ. కాలధనంజయుండు తనుగాంచి దివాకరమత్స్యయంత్రమున్

గీతెడలించి సంధ్యయును కృష్ణ నుదంచిత రూపవిభ్రమ

శ్రీలలితాంగిని దగవరించి తమోమయ ధార్త రాష్ట్రభూ
పాలక సేనసేయు సిత భల్లములొయనఁ బర్వచారకల్. 18

చంద్రాస్త మయము - సూర్యోదయము

పి. నీరింగదొడంగె వెన్నెల మానికంబుల
 వేడి రాతూపుల విడిసెనహ్ని
 కలంగె జీవం జీవముల నిండుమనములు
 జక్కన పులుగుల జాలివదలె
 గనుమూసె కుముదకానన విభావిభవంబు
 శ్రీలక్ష్మీనిలిచె కాజీవపీఠి
 వాఙ్మహిమగఁ జొచ్చె వరుణుని దిక్కున
 నేర్పడి దీపించె దూర్వపలన

గీ. తారలుడివోయె వికసించె దరులవిరులు
 చంద్రికలు గందె కొలఁకులు చాలందేతె
 దీవరుచిచాంగె తలసూపె లేవలెండ
 చందురుఁడు వాలె, తొడిచె గంజాత హితుఁడు.

వంటకము

ఉ. అలఘృతంబు వేడియగు నన్నము నుల్పిన మద్దపప్పు కొం
 చాళిపుకూర అప్పడము ద్రబ్బెడచాడలు పానకంబులున్
 మేలిమి పిండివంటయును మింగడతోడి దధిప్రకాండమున్
 నాలుగు మూడు తోయములు నంజులు గంజదళాక్షి

పెట్టంగన్. 20

మధుపానము

చ. సరసులపొందు గల్గినఁగఁజాలి బహున్నతచారు కాఖిలం
 బెరిగి మహాద్విజావనమె వేర్పినిజాయతిగాఁ దనర్చిని
 ర్భర జనతాపనహరణ పాత్రముల మృదు మహిజవాటికల్
 పురివెలినిల్చె మేటియు నపూజుఁడగున్ మధుపానుకూలతన్. 21
 హరిలీలా విలాసమునుండి రామకృష్ణుడు పాండురంగమాహాత్మ్య

మున గ్రహించినవి-

అ శ్వ వ ర్ణ ము

ఉ. చంగునచాటు ధేయవిన స వ్రసముద్రములైన వేగవా
 గెం గుడియింప “నిల్పు నడుగెంటనె” శస్త్రనిపాత ధీరతన్
 సంగరశంకవిధిఁ దమస్వామికి గెల్పు ఘటించునట్టియు
 త్తుగ తురంగ రత్నములు తొంటి హయాశృతి శార్ఙ్గ
 పుట్టువుల్. (435 ప)

పాండురంగ మాహాత్మ్యము నందలి యీ క్రింది యశ్వవర్ణనము చూడుడు.

ఉ. తెరలక క్రమ్మరించు “నడుగెంటనె నిల్పు” నొకింత నూకినన్
 శతనిధులేడు చాటుమెయి చాచి చివుక్కున, నుక్కుమీటి శం
 గరమున గాయమైన పతిఁగాచుఁ జలింపక, తత్పురిహరుల్
 హరిహయు మాపుమున్ దిగిన యంబుధి తేవున వచ్చె
 నోజుమీ. (1-114)

రెండును అశ్వ వర్ణనములే. ‘అడు గెంటనె నిల్పు’ అను నది రెండింటికి సమానమే. భావములు సమానమే- అయినను పద్యభావ విన్యాసమున మొదటి దానికంటె రెండవది యే ప్రాధత చూపుచున్నది

ప్ర భా త మారు త వ ర్ణ న

చ. తెలతెలవాట నొయ్య నడుదెంచు నిశాంత రతాంతతాంతలా
 చెలువల కింపుగా మెలఁగుఁ జెక్కులఁగూరిన చూర్ణకుంతలా
 వళిసరసంబుగా జడియు, వాడిన నెజ్జలమీఁది ప్రావిరుల్
 దొలఁగఁగఁజేయు నూడిగపు తొయ్యలులంబలె వేగు
 చెమ్మెరల్. (ప 437)

పాండురంగ మాహాత్మ్యము నందలి ప్రాభాత మారుత వర్ణనము,
 చ. 1 తెలతెలవాట నొయ్య నడుదెంచి, నిశాంత రతాంత తాంతలా
 చెలువల కింపుగా మెలఁగి, చిక్కులఁగూరిన చూర్ణకుంతలా

1. అకాడమీ ముద్రణము- రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారి పరిష్కరణము.

హా సరళంబుగా జడిసి, వాడిన నెజ్జలమీఁది | పావిదుల్
దొలంగఁ బ్రభాతవాయువులు దోచు (దోచు?) మరిం

బరిచారికా కృతిన్, (1-119)

పుటయజ్ఞగున పాతభేదములలో 10. చెక్కుల ముద్రి. అని కలదు.

ఈ పద్యమున రామకృష్ణుడు నాల్గవపాదము కొంచెము మార్చినాడు. ఊడిగపు తొయ్యలి “పరిచారికాకృతిన్” అన్నాడు. కాని రెండు పద్యములలో కొంత భేదమున్నది. పాండురంగ మాహాత్మ్యము నందలి పద్యమున క్రియలు క్షార్థకములుగా నున్నవి. హరి లీలా విలాసమున పద్యమున కాలవివక్షతేకుండ, సర్వకాలములయందు ఆ క్రియ జరుగునని సూచితమైనది.

తెల తెలవాటగానే పనిమసిపి వచ్చి, ఇంటివారి కింపుగా మెలఁగి ప్రక్కలను దులిపి, యిల్లు మాళ్ళము చేయట నేడును మనము చూచు చుండినదే- రామకృష్ణు డీ పద్యమున ఆ ఊడిగపు తొయ్యలినే వర్ణించియున్నాడు-

పరిచారికకు “ఊడిగపు తొయ్యలి” అనుట రామకృష్ణుడు సంస్కృతమును తెనుగు చేయు నేర్పు సూచించును. ఇట్లే ప్రభాత జాయువులకు వేగుదెమ్మెరలు “చిక్కులగూఱిన... సరళంబుగా జడిసి-” అనుట కన్న “చెక్కులఁ గూరిన... సరళంబుగా జడిసి” అనుటయే సరసము.

ఈ పద్యమున నింకను నొక విశేషము- పురవర్ణనలో మారుత వర్ణనము నన్నెచోడుని కుమారసంభవముతో ప్రారంభమైనది. కవులందఱును, వాయువును, ‘గంధవహుడు’, ‘మందానిలుడు’, పవనుడు ‘కోడెగాడ్చు’ అని పుల్లింగ వివక్షచే వర్ణించిరి. కాని యిందు రామకృష్ణుడు వాయువునకు స్త్రీత్వము ఘటించుట చిత్రము-

సాధారణముగ కవులు రాము ప్రథమముగా వదించిన కృతుల నుండి తరువాతి తమరచనలలో పదబంధములను, పద్యములను నుత్తాహరించుకొందురు. వీనినే స్వ సంతాదము లందురు. తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము నందలి పద్యములను భారతమున నుద్ధరించుట పారస్వతేయులకు పరిచితమే. అట్లే రామకృష్ణకవి హరిలీలాసము

నుండి వద్యమును పొందురంగ మాహాత్మ్యమున మార్పుతో సంఘా
నించెను.

దీనినిబట్టి 'హరిలిలా విలాసరచన' పాండురంగ మాహాత్మ్యము
కన్న ముందని గ్రహింపవలెను.

హరిలిలా విలాసమునుండి యీ క్రింది పద్యమును కూచిమంచి
లిమ్మకవి తన గర్వలక్షణసార సంగ్రహమున 'లింకువడి' లిట్టముగా
మదాహరించి యున్నాడు-

ఉ. అకతివేల్పుసామి చరణాబ్జములన్ జనియించినాడు నుం
దాని లోడునీకలయినాడు నిజంబుగఁ గమ్మకట్టి దా
మై కమనీయకీర్తి మహిమాతికంఠంబున మించినాడు భ
ద్రాకృతులది ధీరులు వ్రభాదులుమాదులు కూడులప్పురిన్.

(పుట 188)

ఈ పద్యము ప్ర. ర. లో 429 వ పద్యముగా నున్నది.

పై లిట్టమునుబట్టి లిమ్మకవి కామునాటికి అనగా క్రీ. శ.
1740 నాటిది ప్రచారముతో నున్నదని తెలియుచున్నది.

పాండురంగ విజయము

హరిలిలా విలాసము తరువాత రచితమైనకృతి పాండురంగ
విజయము-

1) ఈ గంధమును తెనాలి రామకృష్ణకవి రచించినట్లు లోలుత తెలి
పినవాడు ప్రథమ కవిచరిత్రకారులు గురుబాడ శ్రీరామమూర్తిగారు¹
వారి నాక్యము లీ కింద మదాహరింపబడుచున్నది. "ఈరీడు నియోగి
బ్రాహ్మణుడు. ఈ కయలకృష్ణులలోని వాడు. ఇతడు తనవంశమును
గూర్చి పాండురంగక్షేత్ర మాహాత్మ్యముతోఁ గొంత చెప్పియున్నాడు.

1. అంధ్ర పంచరావ్య కవుల చరిత్రము-12 తెనాలి రామకృష్ణ
కవి. (1893) (పుట 193) ఈనాడు గురుబాడ శ్రీరామమూర్తిగారు
పుక్కిటి పురాణముగా పరిగణించుట వల్లయు వరిత్రకారులకు
పరిపాటియైనది. తెనాలి రామకృష్ణకవిననుసారముగా వానిన
విజయములే, తరువాతి చరిత్రకారులకు ఉపాకములైనవి.
(చూ. తెనాలి రామకృష్ణుడు; ఆతని గ్రంథములు భారతి-1941)

అంతకు విశేషముగ వృత్తాంతములేమైనను "పాండురంగ విజయమునే గ్రంథములో నుండవచ్చును- కాని యా గ్రంథ మామూలాగ్రముగ దొరకుటలేదు- నామిత్రు లా గ్రంథములోని కొన్ని యాశ్వాసములు చూచినట్లే చెప్పియున్నారు." ఇట్లు వాయుటయే గాక- అందుండి కొన్ని పద్యముల చాటువుల గా నుదాహరించి, "ఇవి పాండురంగ విజయములోనివి" అనికూడ తెలిపియున్నారు- కావున నీ కృతి రామ కృష్ణునిదే-

దశావతార పద్యములు

2) శ్రీరామమూర్తిగారే తొలుత నేను వ్యాప్తిలోనున్న దశావతార పద్యములను రామకృష్ణుని రచితములుగా నిట్లు ప్రకటించినారు.

"విష్ణుని దశావతారములు పద్యదశకంబున వర్ణించె దానిం జూచిన నీతని సంస్కృత సాహితీ పటిమయు, సమాసకల్పనలోని ప్రజ్ఞయు గాన్పించును"గాన వాని నీక్రింద వివరింతము (పుట 240-241), పద్యముల చివట-

ఈ పద్యములలో నేకసమాసము లుండుటయు 'అను' అను తెనుగు పదముండుటయుఁ జిత్రము. (పుట 241) యీ పద్యము ఎల కూచి బాలనరస్వత కృతమని కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చాటుపద్య మణిమంజరి ప్రథమభాగము () న తెలిపినారు-

గురజాడవారు దశావతార పద్యములను, పాండురంగ విజయములోనివే యని చెప్పలేదని పైనియుదాహరించినవాక్యములే తెలుప గలవు, అయినను- అవి పాండురంగ విజయములోనివే యని యీ క్రింది "దశావతార పద్యటిక" తెలుపుచున్నది-

దశావతారములు; సటీకము. పై పేరున, ఈ దశావతార పద్యములు- మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భండాగారమున నొక తాళపత్ర గ్రంథమున గలవు (గంథసంఖ్య R 542) ఆ గ్రంథ గద్యయం దిట్లున్నది.

"ఇది శ్రీవత్సగోత్ర పవిత్ర శ్రీమదావస్తంబసూత్ర శ్రీమదఘనాథభట్టరాచార్య కృపాపాత్ర శ్రీమతోదండరామాచార్యవర్యపుత్ర.

దుర్వాదిగర్వలతాలవిత్ర, శ్రీమద్భాష్యాది గ్రంథపరిభాష్యయనాభ్యా
వన విరచిత కృష్ణమాచార్యగోత్ర విరచితాఖండ పండితమండలిదుర్వి
శేయ తాత్పర్య పర్యాయ పిచండిల, పాండురంగ ప్రబంధ మధ్యనిధేయ
హృద్యతమ దశావతారికా పద్యమాలికా టీకా నిగూఢార్థ చరిదికా
శర | దాకా నమాప్తా"1

పై టీకయందు దశావతార పద్యములు పాండురంగ విజయ
మున మన్నవని తెలుపువేగాని అవి రామకృష్ణ కవిత్వమని తెలుపదు.
కవిని నిశ్చయపఱచుటయేగాక, అవి పాండురంగ విజయస్థ పద్యము
లని నిర్ధారణ చేయుచున్నది. కాని ఆ తాళపత్ర లేఖన మేనాటిదో
తెలియలేదు.

ఇది చాటువేయెనను నిది పాండురంగ విజయమున రామకృష్ణ
కవిడే యన్న మాటకు బలమొసంగుచున్నది.2

పై యుదాహరణము దశావతార పద్యములు, పాండురంగ
విజయములోనివని స్పష్టము చేయుచున్నది గాని, పాండురంగ విజ
యము తెనాలి రామకృష్ణునిదే యని చెప్పుటకు నీగద్యయందే
యాధారము లేదు-

3) పాండురంగ విజయము లోనివని పద్యములుగా, పైదశావ
తార స్తుతి పద్యములు నిశ్చితములైనవి- ఇక, వివికిని రామకృష్ణుని

1. ఈ దశావతార పద్యటిక- టీక ప్రతి పూర్వోక్త ఘటికాచల
మాహాత్మ్య పీఠిక రీతి పుటలో నుదాహృతమైనది. ఈ దశావ
తార టీక-కృష్ణమాచార్యుల గద్యలేకుండ "వానార్థ గాభీర్య
చమత్కారి" అన్న గ్రంథమున క్రిత 1888 లో ముద్రిత
మైనది. ఇందే "పద్యపూర్వాదిత్రము గూడ నున్నది. ఇది
నా జనకులు సుందరము పంతులుగారి పుస్తక భాండాగారము
లోనిది. నేను శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వ విద్యాలయ పుస్తక భాండా
గారమున నున్నది.

2. ఈ చాటుపు రామకృష్ణ కవిడిగాదు. అయినను పాండురంగ
విజయము తెనాలి రామకృష్ణకవిడిగా తెలుపును-అంతే.

కృతులకును, పోలికయున్న, లేక భావానుసరణములున్న నవ్వుడి కృతి రామకృష్ణునిదేయని మనము చెప్పట కవకాశము గలుగుచున్నది-తీసికొని దళావతారస్తుతి పద్యము లెట్లు తోడ్పడునో చూడము-

పాంశురంగ విజయమున దళావతార పద్యములు పడునొకండు గలవు. ఇందు బలరాముడు, కృష్ణుడు వేటు వేటు పద్యములతో స్తుతించి యడినారు-

బలరాముడు

మ. కరిపూదుద్ధచేత లాంగవి భగ్నబ్యాకరాదవది
కృతిపావ ప్రహర స్ఫుటిస్ఫుటిత భోగవ్యావృతగ్రీవ సూ
కర పీఠేకత వృత్తకాహిత మహాగాడాధి కూర్మాధి రా
త్పురిక వై ప్రళయమాంబుగాహవహవిబ్రహ్మన్ స్తుతుస్తామనున్
కృష్ణావతారము

మ. అతిదోషితవ కర్కశఫలిత కంఠాభత్య మద్దర్శ్య ధూ
ర్తతృణావర్త దృఢాంగ పాతహితగోత్రా భర్తృకోత్పాదిత
కఠం భగ్రాద్గ్రహణా గ్రహోన్ముఖ శతారధ్వస్తమైవాక ని
వృతత బ్రాంతిక నందగోపక మత బ్రహ్మన్ స్తుతుస్తామనున్-
ఇట్లు, బలరామ కృష్ణులకు తెండుపద్యములు వేటు వేటుగా నుండి వదలొండు పద్యము లైనను, నివి దళావతార పద్యములే యని వ్యవహారమగు చున్నది అందుచే సాహిత్య విమర్శకులకు సంభేదము గలిగించినది-

కాని రామకృష్ణుడి దళావతారస్తుతి శ్రీనాథమహాశవి నడుగుతిండి చేసినాడు- శ్రీనాథుడు నైషధమున నిశ్చే-బలరామ కృష్ణులను వేటు వేటుగా వల్లించినాడు. శ్రీకృష్ణు నైదుపద్యములతోను, (8-181-185) బలరాముని ఒక్కపద్యముతోను (8-186) స్తుతించి, ఆ యవతారైక్యమును గూర్చి ఇట్లు చెప్పినాడు-

క. బలరామ కృష్ణ సంజ్ఞితః
దెలుపు నలుపునై న దివ్యతేజంబులతో
నిలమీద నవతరించిన

బలరాముని వెలులు శర్మ సారథమొనఁగున్. (8-187)

ఇట్లుచెప్పి- కల్కి- అవతారమును-

జ్ఞాన కర్మేంద్రియోపాధి సంప్రభూత
దశ మహాకల్పనీకాః దశ కథాంకు
దశమ దివ్యావతారు సత్కంత నిమితిః

గర్భి చేవుని నినుగొల్తు కైటభారి

(8-141)

కర్మి అవతారము స్పష్టముగా దశమావతారమని చెప్పబడేత బల
రామ కృష్ణులు వేటువేటుగా పట్టికులైనను ఒకటే యవతారముగా
పరిగణించ వలెను- రామకృష్ణకవి శ్రీకాథు ననుసరించి బలరామ
కృష్ణులను, పాండురంగ విజయమున- వేవ్వేటుగా స్తుతించి, తరువాతి
రచనలైన పాండురంగ మహాత్మ్యమున ఘటికాచల మహాత్మ్యమున-
వాతిరువురేకావతార మగుటవలన- బలరామము శ్వేచ్ఛుడు గావున
బలరామునే స్తుతించి శ్రీకృష్ణుని విడిచి పెట్టినాడు- అదీరహస్యము.

ఇందువలన రామకృష్ణకవి కృతులు మనమెంత జాగ్రత్త
తతో సద్భయనము చేయవలెనో తెలియగలడు- దీనిని కనిపెట్టలేక-
ఘటికాచల మహాత్మ్య పీఠికాకర్త తిట్లు వ్రాసిరి.

“శ్రీమహావిష్ణువు సంపూర్ణావతారములు రెండింటిలో కృష్ణావ
తార మొకటి యైనప్పుడు, తాను కృష్ణకృతుడై యుండి దశావతార
ములలో కృష్ణావతారమును రెండు వైజ్ఞవ గ్రంథములలోను రామ
కృష్ణుడు స్మరింపబడుట యది వింత”¹

బలరాముని స్తుతించిన శ్రీకృష్ణుని స్తుతించినట్లే- అందువలన
రామకృష్ణకవి కృష్ణస్తుతి ప్రత్యేకముగా రెండింటియందు చేయలేడు-

దశావతారస్తుతులు, వైరెండు గ్రంథములలో నొక్కొక్క
పర్యాయము మాత్రమే యున్నట్లు వై పీఠిక తెలుపుచున్నది. కాని
యది సరికాదు-పాండురంగ మహాత్మ్యమున దశావతారస్తుతి-మూడు
మాటులు చేయబడినది. వీనిలో రెండు నొకేచోట యున్నవి-² కావున

1. ఘటికాచలమహాత్మ్య పీఠిక. 75 పుట అకాడమి ముద్రణము
సంపాదకుడు డాక్టరు శేతవరపు కామకోటికాస్త్రి.

2. ఈ దశావతారములను గూర్చి నేను వ్రాసిన వ్యాసము
చూడుడు- పరిశోధన- బుద్ధజయంతి సంచిక - (1957)

నా స్తుతులు మూడు, మొదటిది ద్వితీయాశ్వాసమున- 55 నుండి 65 వద్యము వఱకును దశావతారస్తుతి, రెండవది దీని వెనుక నీక్రింది సీసవద్యమున గలదు. మూడవది తృతీయాశ్వాసము 102 వద్యము రెండవది-

సీ. నీటిలోఁ జివుకక నిలిచి క్రుమ్మరుపూని
కఠిన కర్పరపుఁ జుక్కాను విగువు-
దంష్ట్ర నెత్తిన మహితలపు గాడుపుఁజీర
యరు దాతు కలవయుం దుదయమగుట
పరులకు తన కట్ల బలిమిఁజూపు నిధంబు
పులిమిన నెత్తు గుగ్గిలపునూనె
ద్వీపాంతరమునకుఁ దెగువయైఁ జనుపెంపు
చేముట్టు నాగంటి జీని తగులు,

గీ సాగతా గతమాలిమి శాస్త్రరరణి
వల్గులన చిత్రధావనము గలుగు
నిన్నుఁ దరిచేసి భవవార్ధి నిస్తరించి
దరిఁ దఱియకున్నఁ గలదె మోహము మురారి. 66-వ

ఈ వద్యము బహుగంభీరమైనది, భావవిస్తరణకు చోటులేదు-
అవతారములను మాత్రము తెలుపుదును-

మొదటి పాదము:-

మొదటి దశము	నీటిలో నిలుచుట-	మత్స్యవతారము
రెండవ దశము	కఠిన కర్పరము	కూర్మావతారము

రెండవ పాదము:-

మొదటి దశము	దంష్ట్ర నెత్తుట	వరాహావతారము
ద్వితీయ దశము	దారుకలనోద్భవము	నృసింహావతారము

మూడవ పాదము:-

మొదటి దశము	తనకట్లబలిమిచూపుట	వామనావతారము
రెండవ దశము	పులిమిన నెత్తు	వరకురామావతారము

నొల్ల పాదము-

మొదటి దశము ద్వీపాంతరమునకుఁ జనుట రామావతా

రెండవ దశము నాగంటి జీని జలరామావతారము

గీ. మొదటి పాదము సౌగతాగమము బుద్ధావతారము

రెండవ పాదము వల్గువల్గునచిత్రధావనము కలికివతారము,

మూడవది- తృతీయా శ్వాసము- 102 పద్యము.

నిగమకర్మవ్వన కన్యతో సంసారము- అను ఘట్టము-

సీ. ఒక యింత టెప్పవేయక చూచుఁ బెటవారిఁ

దలగొట్టుకొని దుఃఖజలధి మునుగు

విలము తెలుపుమందు పృథివిలోఁ జూటఁబాటు

సమధిక స్తంభోద్భవము గమించుఁ

దిరియువాఁడును బోలె దెసలకుఁ జెయిజూచుఁ

దొరగు నస్త్రాంబుధిఁ దొప్పదోఁగు

“హ”పోయిలేయని యటచు భార్య గుఱించి

బహువిధారాసక్తి భ్రాంతిఁబొందుఁ

గీ. జేరఁగారాని దర్శన స్థితి వహించు

బాడబన్సూర్తిలోగొన్న పగిదిమండు

దానవారాతి కాఁబూని తదవతార

దశకమును మున్నె తాలైనా ధరణిసురుఁడు,

ఇందుస్పష్టముగా దానవారాతియవతారదశకమని చెప్పియున్నాడు.

మొదటి పాదము-

మొదటి దశము. టెప్పవేయక చూచుట- మత్స్యావతారము

చేసె అనిమిషము- టెప్పపాటులేనిది-

రెండవ దశము- తలగొట్టుకొని జలధి కూర్మావతారము

మునుగుట

తాబేలు తలగొట్టుకొనుచు నీటమునుగును

రెండవ పాదము-

మొదటి దశము- పృథివిలో దొరకాటుట- వరహావతారము

వరాహము-భూమిలో దొరియులు చేయును.

రెండవ దశము- స్తంభమున తావిర్భావము నరసింహావతారము.
మూడవ పాదము-

మొదటి దశము- తిరియుట విష్ణువేడుట వామనావతారము.

రెండవ దశము- అమ్ములయంబుధి దోగుట- పరశురామావతారము.

నాల్గవ పాదము-

మొదటి దశము- భార్యనుగూర్చి యటచుట- రామావతారము

రెండవ దశము- బహువిధౌరాగ కృష్ణావతారము

గీ. ప్రథమ పాదము- చేరగారాని దర్శనస్థితి- బౌద్ధావతారము.

ద్వితీయ పాదము- కాడబస్సూర్తి- కలికి అవతారము.

ఈ పద్యమునను రామకృష్ణకవి రచనా ప్రాధిమ్యం కలిగి యెంతటిదో తెలుపును-

ఇందు నిగమశర్మ మానసికస్థితి మానవచేష్టా దశావరిణామము వర్ణితము-

1. ఐవ్యవేయక- అదేవనిగా జేనినైన చూచుచుండుట,

2. తల కొట్టుకొనుట.

3. బలమున్ననందు లోనికి పోవుదుననుట.

4. స్తంభమువలె నిశ్చేష్టత వహించుట.

5. తనకు కావలసినది విష్ణు చెట్టుడని దిక్కులకు చెయిచాచుట.

6. ప్రజాకన్యకు గూర్చి విచారించుట.

7. ఏ భూమికైనను పోదతునుకొనుట.

8. ఏమి చేయుటకు తోచక మౌనముగా నుండుట.

9. హృదయములో దుఃఖము బడకానలమువలె రగుల్కొనుట.

ఇచట రామకృష్ణుని నిశిత మనస్తత్త్వ పరిశీలనము- వ్యక్తమగుచున్నది. ఇతి నిగమశర్మ చరమదశ- అహోబల సరసింహుని తర్కించినాడు- అట్లే, ఆ సృసింహవిగ్రహమును భ్యానించి. తాదాత్మ్యస్థితి బొందినాడు-

ఇందలి రచనాశిల్ప మనల్పమైనది-

ఘటికాచల మాహాత్మ్య పీఠికారత గ్రంథ పరిశీలనచేయకయే వ్రాసినందున నింతగా వ్రాయవలసి వచ్చెను.

పాండురంగ విజయములోని కూర్మావతార వర్ణన ననుసరించి పాండురంగ మాహాత్మ్యమున కూర్మావతార వర్ణనగలదు- దానిని వివరించుచున్నాను.

కూర్మావతారము

కా. ద్యౌత్రంభద్గిరి కల్పితావతరణద్యౌత్రాహిని సంగమో
చాత్రేందూదయ నిస్థిత్యాణజలధి ప్రారబ్ధ పుత్రోత్సవో
దాత్రక్వాత్ర గజాశ్వ వన్యశన కహ్యాగోమణి దానసం
పత్తిప్రీడిత దేవ ధుల్యధిపతి బ్రహ్మన్ మమ స్వామిమన్.

కూర్మావతారమున, శ్రీమహావిష్ణువు మందర పర్వతమీర్తి నప్పుడు, ఆకాశగంగా సంగమముచేత-సముద్రుడు చంద్రుడనుపుత్రుని గనెను- తనకు పితృబులు విముక్తి యైనదని పుత్రోత్సవము చేసి లక్ష్మి అనేది కన్యాదానము కామధేనువను గోదానము, ఐరావతమనే గజదానము- ఉచ్చైశ్రవమనే అశ్వదానము- అమృతము అనే అన్న దానము ఇంద్రునకు చేసికాడు. ఇట్లు సముద్రునకు దానములు చేయుట కపకాశము కల్పించిన కూర్మరూపుడైన విష్ణువును స్తోత్రము చేయుచున్నాను- అని పద్య తాత్పర్యము-

పాండురంగ మాహాత్మ్యము తృతీయాశ్వాసమున సముద్రవర్ణన గలదు, అందీ క్రింది పద్యమున నై పాండురంగ విజయ పద్య భావము గలదు-

ఉ. ధేను గజాశ్వ రత్నమదతి ప్రముఖాఖిల వస్తుకోటి నై
మానికభర్తముద్ గొనియు మచ్చరమారఁ బయోధిలోతు గై
కోనెనొత్పన్నో బలు మొగుల్ గను పుష్పకరీషపిండ రే
భానిభక్తుత్తి నత్రైఘ్నం గాకట నీరవి ప్రాప నేటికిన్. 144-వ.

పాండురంగ విజయమున భావముకంటె ప్రాథత దాల్చినది.

రామకృష్ణుని చాటు ధారా పద్యములు- గురజాడవారు
పైశ్చి కలో నిట్లు వ్రాసినారు-

“ఈ రామకృష్ణుడు పదగుంభన కవిత్వమునకు మిగుల బ్రసిద్ధుడు-
కావున నీతడు పాండురంగ విభుని పదగుంభనమని తొంటి పదంబున

వాక్రుచ్చేను. శానికి దార్శాణంబుగ నీక్రింది కొన్ని పద్యంబుల విచరింతము.

తే. అతివశచనాభిజఘనదేహసనములు

మీనదరసాలతా రాజసా నిరాళ

రణమనంత మనాదినేత్ర గళభుజ న

భోష్టకుచ పచోదంతములు భయగతిని.

ఈ చిన్ని పద్యంబున వోశస్త్రి యవయవంబులవర్ణన మంతయునిమిత్తై
మఱికొన్ని పద్యంబుల వివరింతము-

సీ. భుజగలోకాధీశ భూరితల్ప శయాన

హరిరూపధర మహాపురుష యనుచు

నతులాజమకుట వర్ణిత పాదరాజీవ

రామార్చనీయ శ్రీరంగయనుచు

మారీచ మదభంగ మహిత వాయవ్యాస్త్ర

శరద నిద్రితనేత్ర జలజయనుచు

సముద్రగ వర్షావసర యోగ నిదాణ

కరిరాజవరద శ్రీకాంత యనుచు

గీ. దలఁకునులుకు నలంకు చెగ్గిలుచుఁ బలుకు

సఖుల నయనస్వన శిరోజు చర్యకలన-

పవన కందర్ప ఘనహంస జవన తురగ

భటనట ప్రియ సముదాయ పటిమదోప-

క. విధుకృత కదనము పదనము

మధుకర నికరమాలగేరు మగువ చికురముత్.

విధుమధుకర లీలాజయ

మధురోక్తులు పిక్కలార మధురాథరన్

సీ. ద్విరదంబు నడలోడ నారాళ ముఖభంగ

దశనొంది నవ్వుతో-దనరఁ జూచె

గగనంబు నడుముతోఁబగఁజెంది మధ్యమాం

తమునొంది వేడితో సమతఃబూన

సారసం బ్రహ్మితో సరిరాక సావర్ణ్య
గతిమాని మోవితోఁ గదియఁజూచె
కనకారి కటితోడ నెనమాని నారి వే
షముఁ బూని మేనితో సరిగఁజూచె

గీ. దిరిగి సతి కంక కుచ బాహు సరస నావి
కలకు భయమంది మొటపెట్టి గతులుమాని
యొరగి ధరకూలవత్తులై యొకట రెంటు
మూట నాల్గింటితో సరి మొనయవయ్యె
గీ. అధర ముఖవర్ణ శూన్యంబు లతివకుచము
లాన నాకార రహిత మజ్జాపి మేను
అజ జఘన మండలము లంచయానకురులు
చరఁ భాటి తకరములు చాన తోడలు-

తే. గీ. వల్లఁబూని సకియ మేవల్లఁ జేసె
వద్యగర్భుండు లా దీసి వాగుడిచ్చి
బూ విసర్జించి యప్పు డప్పుపుబోడి
డెంద మొనరించె సందేహమందనేల.

ఇంకను ననేక వద్యంబులున్నవి. ఇవి యన్నియూ, శాండురంగ
విజయములోనివని యందురు. శాండురంగ విజయమునకు గథానాయ
కుడగు దన పేరిటి వానినే నిర్మింప వలించి తన నామాంతరమైన
శాండురంగడను పేరిడెనట! (పు. 240)

అపై మరికొన్ని చాటువుల నుదాహరించినారు.

చ. ధర భుజగైఁ ణ సంహములఁ దగ్గత వేణ్యవతో కనడ్వయో
దరముల కోడి వారిధివదంబులఁ బుట్టుఁ బూరులన్ గుహం
తరములఁబూన నిక్కఁదిన చాగఁ గ్రవింపఁగ నూర్పులూర్పు న
త్వరముగ నేఁగి నిడగని త త్తరమందఁగ జేసితా చెలి

మ. పులింజాధరమున్ వయోధరములున్ వక్త్రాలకంబుల్ మనో
హరలోలాకులఁ జూప కన్వలి మొగంబైనంతనేమాయె నీ
గురు భాస్వజ్జఘనంబు క్రుమ్ముడియు మాకుం బాలవే గంగ క
ద్ధరి మే లిద్ధరి కీడునుంగలదె యుద్యదాజనితానవా

క. వారకములఁ గోరకముల

వారకములకెల్ల నెల్లవారకము విడున్
శ్రీరమణి హార మణి
భారమణియ త్వదీయ వద నభరంబున్

తే. తామర వివారుకొమ్మ చెమ్మొమునకును
సారచంద్ర చంద్రస్ఫూర్తి సాటియగునె
నాతి తలమిన్న చెక్కిలి వా తెలుకును
సారచంద్ర చంద్రస్ఫూర్తి సాటియగునె

సీ. ఘనకేశయని నీవు చెవకరాకు గమిర
భుజగరోమాళి యీపువ్వుబోడి
మీనాక్షి యనినచో మీటకు కోకంబ
చంద్రికాహాస యీ చంద్రవదన
వింబోష్ణియనినచో వెదరింపకు కుకంబ
సాంకవామోద యీ గన్ను తాంగి
కంబాస్య యనినచో గంహించకు మృగాంక
స్వర్ణానువేణి యీ జలజపాణి

గీ. శ్యామ, వక్షోజ వచనాస్య కాంధవములు
బంధువులుగాన మీకు తెప్పంగవలనె
నిట్లు వినకున్న బరువులువిడుట యెగిరి
వడుట వదరుట కందుట ఫలము మమ్ము

సీ. చక్ర ప్రనిమిటంచు జగదించకు శశాంక
గురుతమోవేణి యీ కుందరదన
మధుశాధర యటంచు మట్టు మీకకు తేటి
చంపకవాస యీ జలజవదన
చిసబాహాయని మాటుమనలకు రాయంచ
జలధరచికుర యీ కలువకంటి
వల్లవకరయని త్రుళ్లకుకోయిల
శ్రీరామమూర్తి యీ కీర వాణి

తే. వదన కుంతలయాన సుస్వర సఖ్య
మెననియుండిన కతన మీ కితనొనర్చు
ననుచు నళిచంద్ర పరశ్చత హంసములకు
భయము నయమను రెలియంగఁ బలికెమఱియు

చ. అల భుజ చంద్రబింబ నిభ మైగుఁగాంత మొగలు దానితోఁ
గలిగిన యర్థ భేదములఁ గై కొని చెప్పఁగ నొప్పుకొప్పు తె
క్కులు రదశాంకుకంబు నవి గుల్బులకున్ సరిరాకపోయెఁ జే
తులు సరియయ్యె దానిగతి దోచెను బొంగపు టాకు దానికిన్

ఉ. ఆన లిదాక్షి వేసలికి నంబుధరఁ బు సమలుగామి చే
దానిరు వయ్యలై చనినఁ దద్దళఁజూచి దయార్ద్రులై బుధుల్
దాని పరాంతరంబునను తారువనించినవారు గావునన్
బూనితదంతమున్ నమరఁ బోల్చిరి తత్పతి దృక్కుచంబులన్

ఉ. అక్షర పక్షపాతమున నర్థము నూళ్లనొసంగ నుబ్బుచున్
భిక్షజటాధరాధికులు భిన్ననిజవతు లొదులై న దు
ర్భిక్షద జాళికుచ్చుతులు పెక్కుగు భక్తియచాలు దాననొ
తకుభిక్షత్వమే యఘము దార్చుడు శంక జొఱంగుమీయెడన్

చ. సతి క చవాక్యమత్వ మరిజాత సుధల్గనఁ బూని వాడులై
హతులై పారిజాత వసుధాశ్రమలూని యుదృక్ష్ణితం బని
ర్జితకుచిగాంచియుం ధర నరిత్యముజెందిన చంద్రసేవధి
నీతిని ... నోదినన్

తే. వల్లవఁబూని సకియ మేనెల్లఁజేసి
పద్మగర్భుండు లా దీసి వా గుడిచ్చి
పూవినర్జించి యన్ప డపూవుఁ బోఁడి
డెందమొనరించె సందేహ మందనేల,

క. అతివ కచనాభి జఘనదేహాననములు
మీన దరసాలతా రాజపా నిరాక
రణమనంత మవాది నేత్రగళ భుజ న
భోష్ట కుచ వచోదంతములుభయగతిని,

తే. అననాధర గళమూర్తు లతివ కఱుడు
చంద్ర కురువింద కంఠ చంచలలః తేనె
చెలఁగితచ్చిన్న కాతన్యసీత చలతలు
సారిది కచకుచ హాసదృష్టులుగ తేనె,

సీ. నడచెనా గంధ గండక బంధ ధుర్య వే
దంతతడడు నటుండుండు మనును
పలికెనా పల్లకీ కలకంఠ కలరవ
మండితద్యని నటుండుండు మనును
నవ్వెనా మల్లికా నవహీర చంద్రికా
డిండిరముల నటుండుండు మనును
మాచెనా పుష్ప నారాచ జాతస్మర
క్యాండద్యుతుల నటుండుండు మనును

గీ. ఏమి చెప్పడు నా యితి కెవ్వరీడు
అహహ! రతివలె నిది నీకు నబ్బెగాక
వరమ భాగ్యైకకాలి యో పాండురంగ
విరలేక! యవంత రవిప్రకాశ!

చ. అల ఘన చంద్రబింబ సమమై తనరారెడు వక్త్రమందులోఁ
గలిగిన నామభేదముల కై నడి నొప్పెడి గవ్వ కొప్పు చె
క్కులు రదవాంతుకంబులవి గుబ్బలకున్ పరిరాక పోయెఁ జే
తులు సరులయ్యె దానివలె నున్నది పొంకపుటారు బోటికిన్,
ఈ పద్యముల నుదాహరించి, చివరకు వారిట్లు వ్రాసినారు :

పై పద్యములలో నన్నియుగాని కొన్నిగాని రామకృష్ణుని
పని నిస్సంశయముగ తెప్పజాలము. కావనియు నిర్ధారణచేయ వలెను
వడదు- (పుట. 243)

శ్రీరామమూర్తిగారు వీనిని చాటు ధారా పద్యములక్రింద
పరిగణించినను నివియొక ప్రబంధములోని పద్యములేయని మనకు నవ
కాళము కల్పింపది వీరేశలింగముగారు- ఈ పాండురంగ విజయముపై
వారి యభిప్రాయమును వివరించుచున్నాము-

పాండురంగ విజయము

“దీనిని గూర్చి విరేళింగముగారి యభిప్రాయమిది. పాండురంగ మాహాత్మ్యమునకే పాండురంగ విజయమును నామాంతరము గలదు. ఇదిగాక పాండురంగ విజయముని రామకృష్ణకవి విరచితగ్రంథము వేటొకటి యున్నదని కొందఱుందురు. గాని యా మాట పాటించ దగినది కాదు. ఈ కవికి తర్వాత నల్పకాలములోనే యున్న యొకవి లోను గాగల లాక్షణికు లొక్కఁడును పాండురంగ విజయమున్నదని చెప్పి దానితో నుండి యొక్క పద్యమునైన నుదాహరించి యుండలేదు. ఇప్పుడు పాండురంగ విజయములోనివని యుండందు జదువబడు పద్యములలో ననేకము లితరగ్రంథములోనివి గాను యుప్రధానకవి కల్పితము గాను గానబడుచున్నవి ఎటవఁగా :

సీ, భుజిగలోకాధీశ భోగితల్పశయాన

హరిరూపధర మహాపురుష యనుచు

నతుల్యా మకుటవర్ణిత పాద రాజీవ

రామార్చనీయ శ్రీరంగ యనుచు

మారీచ మదభంగమహిత వాయవ్యాస్త్ర

శరద నిద్రితనేత్ర కారయనుచు

సముదగ్ర వర్షావసర యోగనిదాని

శరీరాజవరద శ్రీకాంత యనుచు

గీ, తలఁకు నులుకును నలుకు బెగ్గిలుచుఁ బలుకు

సఖుల నయనస్పర శిరోజ చరణకలన

పవన కందర్ప ముసహంస జవనతురగ

భటునటప్రియ సముదాయ పటిమదోష,

ఈ పద్యము పాండురంగ విజయము లోనిదని సర్వసాధారణముగాఁ జదువుదురు— నిజము విచారింపగా నిది పైడిమొట్టి వేంకటకవి కృత చంద్రాంగద చరిత్రములోని చతుర్థాశ్వాసమున నున్నది. ఇట్లే

గీ, అరుణ పల్లవరుచిబోలు నావదంబు

నావదంబులఁబోలు నయ్యలక జాత

మలక జాతముఁబోలు నిత్యముఖ లీల

నిత్యముఖ లీలఁబోలు నన్నెలఁత నడుము.

అను నీ పద్యము పాండురంగ విజయము లోనిదని చెప్పుచున్నను, ఇది సింహాద్రి వేంకటాచార్య విరచితమైన చతుర్థాశ్రమంజరిలోఁ గనబడుచున్నది. ఈ ప్రకారముగానే పాండురంగ విజయము లోనివని చదువ జడెడు మఱికొన్ని పద్యము లితర ప్రబంధముల లోనివిగా గనబడుచున్నవి. తాను ప్రబంధరూపముగా పాండురంగ మాహాత్మ్య కథనే స్వీకరించి యా కవియే మరల పాండురంగ విజయముని మఱియొక ప్రబంధము జేయవలసిన యావశ్యకము సహితముండదు గాన పాండురంగ విజయమును వేటొక ప్రబంధము మున్నదన్న వార్త కల్గెయని నిశ్చయింప వలసియున్నది-

అంధకపుల చరిత్ర, ద్వితీయ భాగము. (175-177 పుటలు)

వీరేశలింగము పంతులుగారి యభిప్రాయము ననుసరించి యిది రామకృష్ణకవి కృతముకాదు- అయినను నిడులో తారు చాటుధారలని దశావతార పద్యములలో పాండురంగ మాహాత్మ్యములోని వానికి పోలిక లుండుటచేత వై పద్యము లన్నియు గాక పోయినను కొన్నియైన పాండురంగ విజయము లోనివని మనము నిర్ణయింప వచ్చును-

5. ఇందుల కుపబలముగా నొకయుదాహరణము చూపుచున్నాను.

ఉ. అక్షర పక్షపాతమున నర్థము నూళ్ల నొసంగ మబ్బుచున్

భిక్ష జటాధరాధికులు భిన్న నిజవ్రతు లాదురైన దు

ర్భిక్ష రుజాశిశుచ్యుకులు పెక్కుగు భక్తియచాలు దాన నా

తకుభితత్వమే యఘము దార్పుడు శంకదొంగు మీయెడన్

ఇది వైషధము నందలి నీ క్రింది పద్యము ననుసరించినది.

ఉ. అక్షరముల్ పఠించు సమయంబునఁ జాతము సేయఁ డయ్యెనో

శిక్షితవర్ణ మధ్యమునఁ జెందెనొ విస్మయి? నంచునర్థులు

త్రేక్షయ్యెకర్తు రీ క్రియ నభిష్టఫల ప్రతిపాదనక్రియా

దక్షుని నిష్కుఁ గూర్చిన యధర్మ నికారము నన్నకారమున్

(1-70)

రామకృష్ణ డితరకృతులలో శ్రీనాథుని పాచ్చుగా ననుసరించినాడు-

6. పాండురంగ విజయము నందలి యీ క్రింది పద్యము చాలా వ్యాప్తి చెందినది.

మ. పరమింబాధరమున్ వయోధరములున్ వక్త్రాలకంబుల్, మనో
 శార లోలాడులుచూప కవ్వలి మొగంబై నంక సేమాయె నీ
 గును భాస్వజ్జనునలులు శ్రుమ్ముడియు చూకుంజాలవే గంగక
 ధరి మేలిద్దరి కీనునంగలదె యుద్వదాక వింకాననా

ఇది యిప్పటికే రెండుకతాబ్జాల క్రిందట సంకలనము గావించ
 బడిన "ప్రబంధ మణిభూషణము" అను గ్రంథమున 802వ పద్యముగా
 నున్నది. దీనిని తొలుత క్రీ.శ. 1910లో ప్రకటించినమానవల్ల రామకృష్ణ
 కవిగారు "ఈ చాటువు లెఱుఁగి రామకృష్ణకవి చెప్పినట్లున్నది" అని
 వ్రాసారు.¹ ఈ పద్యమును రామకృష్ణకవి పద్యముగా నిర్ణయించుచు
 గురజాడ వారు- దీనికి సంబంధించిన కథను గ్రంథస్థము చేసియున్నారు.
 ఇది స్వల్ప యోగ చింతామణిలోని యోగి భోగిని సంవాదములో,
 వ్యాఘ్రాశ్రిత శయ్యా సందర్భమున- చెప్పినది- రాయలివారి వేళ్ళ
 యొకతె రాయలు తనయందే ఎక్కువ మోహముగల వాడనియు,
 తాను పరపురుషుని కన్నెత్తి చూడననియు డంబములు పల్కుచుండె
 డిది రాయలును ఆమెనుగూర్చి- కవిపండిత గోష్ఠిలో శ్లాఘించు
 చుండెడివాడు. రామకృష్ణుని కవియు మఱికొంతటి వేళ్ళమాట
 నమ్మరాదని చెప్పినను, వేళ్ళలలో పతివ్రత లుండురని వాదించెను.
 రామకృష్ణుడు, ఆ వేళ్ళ యెట్టిదో ప్రకటించుటకు వూనుకొని, ఒక
 యోగి చేపముదాల్చి, వేళ్ళ ఇంటి యెదుట పీఠముచెల్తెను. కొంత
 కాలమున కా వేళ్ళమాత తన యింటిలోనికిరమ్మునెను. హస్తసంజ్ఞల
 చేతనే నాత డక్కడ నివసించును, నొకవాడు. మూడువరహాతి నిచ్చి
 తనకు కావలసిన వస్తువులను దెమ్మనెను. అదియే పదిపేజుగా సంతో
 షించి వేళ్ళమాత యితనివద్ద స్వర్ణ యోగవిద్య యున్నదని గ్రహించి,
 దానిని పడయవలెనని తన కూతురైన రాయలవేళ్ళను ఆతని పరిచర్య
 కప్పగించెను. ఆ వేళ్ళయు చాల కాల మాతనిసేవ చేసినను, ఆత

1. ప్రబంధ మణిభూషణము సంకలన గ్రంథము- ద్వితీయ ముద్ర
 ణము 1971 పీఠికాకర్త- నిడుదవోలు వేంటరావు- సంవాద
 కులు డాక్టరు పి. సుబ్బన్. ఆర్. అప్పారావుగారు- ఆంధ్రప్రదేశ్
 సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణము- పుట 60.

డిండియ నిగ్రహము చూచి అతని లోబటుచుకొన లేరటమెను. ఒక నాచామె, యోగి విభూత్యాకృత నికారాననము చూచి, కన్నులు మూసికొని యోగిప్రక్కనే పరుండెను- ఇదే సమయమని రామకృష్ణ శవి తలంచి, స్వర్ణయోగవిద్య నుపదేశించెదనని పైపద్యము చదివెను- వెంటనే ఆమె యోగి రామకృష్ణుడని తన్ను భంగపఱచెనని తల్లితో చెప్పెను. తరువాత రాజాపానమునకు వచ్చి,

“గంగ కడ్డరి తేలిదరి కీడుమం గలదె యుద్యుతాజ విభాననా”
అను సమస్య నిచ్చి కవులను పూరింపుననెను- కాని వారు కాము పూరింపలేదునియు, అతడే పూరింపవలయునని చెప్పిరి. అతడది స్వర్ణ యోగ చింతామణిలో యోగి భోగినీ సంపాదము లోనిదని చెప్పి-
రాయల వెలయాలు అని చెప్పక ఒక దేశమున రాజు వెలయాలని, ఆమె దంబముతెట్లు భంగమైనవి- వివరముగా చెప్పెను. రాజు తన వృత్తాంతమే యిది లోన తెలిసికొని నెబాష్ యోగిని మెచ్చుకచ్చు ననెను- యోగియు నంతమాత్రమునే కోరియుండెను- అని రామకృష్ణ డుత్తర మిచ్చెను-

ఈ దేశ్యా కథా సందర్భము పాండురంగ విజయము లోనిదే యని కవి కావ్య ప్రశంసా చంద్రిక అను గ్రంథము తెలుపుచున్నది- డుత్తరపాంతమున నీ కథ ప్రచారములోనున్నది.

దీనినిబట్టి పై వర్ణనల పద్యములను బట్టి యిది శృంగార రస ప్రధానమైన కావ్యముగా గన్పట్టుచున్నది. తొలుత రామకృష్ణుడు పాండురంగ విజయమున శృంగార రసమును ప్రదర్శించి ఆ వెనుక పాండురంగ మాహాత్మ్యమున భక్తిరసమును ప్రపంచించెనని గ్రహింప వలెను.

ఇంతకుముందు నేను వాసింట్లు, పాండురంగ శబ్దము శివుని పర్యాయమైనను నది వైష్ణవపరమైనది. నుటియు నీ పాండురంగ విజయమునందే తొలుదొల్ల పాండురంగ విత్థల ప్రశంస గాన వచ్చు చున్నది-

సీ. నడచెనా గంధ గండక బంధ దూర్యనే

దండతండము నటుండుండు మనును

వలికెనా వల్లకీలకంత కలరవ

మండితధ్వని నటుండుండు మనును

నవ్వెనా మల్లికా నవహీరవల్లికా

డిండితముల నటుండుండు మనును

చూచెనా పుష్ప నారాచ జాతస్పర

కాండ ద్యుతుల నటుండుండు మనును

గీ. ఏమి చెప్పుదు నాయితీ కెవ్వరీదు

అహహ! రతివత వతి నీకునచ్చ గాక

వరకు భాగ్యైకకాలి యో పాండురంగ

విత్తలేక! యవంత రవిప్రకాశ-

చాటువత్స మణిమంజరి వ్రథను భాగము పుట

పై వద్యమునుబట్టి- పాండురంగ మాహాత్మ్యమున పాండురంగ విజయము తరువాతి రచనయని మనము విశ్వయింపవచ్చును-

ఆంధ్రకవితరంగిణిలోని కీ. కే. శ్రీ చాగంటి కేశయ్యగారు-వీరేశలింగముగారి ననుసరించి పాండురంగ విజయము రామకృష్ణుని వి కాదని వాసినారు. 'ఆరుద్ర' గమక ఆంధ్ర సాహిత్యమున నీ పాండురంగ విజయ కర్తృత్వ విషయము లేవేలేదు- ఇట్లున్నను, పై యువశత్రుల వలన తెనాలి రామకృష్ణుని రచనకు పాండురంగ విజయమని- జన ప్రవాదము చాటువులు సరియైనవేయని- మనము విశ్వయింపవచ్చును

పాండురంగ విజయమున పై వద్యమును రామకృష్ణుడు పాండురంగ మాహాత్మ్యములో నిట్లు సమకూర్చు కొన్నాడు-

సీ. కరుణించి చూచెనా కవిగాయ కాధారి

నివహ గోహంబున నెనయు ఏరులు

కోపించి చూచెనా కొండలో నెనవత్తు

నెనవత్తు నెనవత్తు నెనవత్తు

మెచ్చి కున్నించెనా మెదక పాలమండ్రెన

దొరతనంబున నిల్చి పరిధవిండు

బొందుగావించెనా కునినెట్టి ఖలునకు

నాదట గగడా వసాదమొనగు

గీ. మంత్రమాత్రుండె దుష్కృతి మథన కథన

చారుచర్యా చమత్కార చక్రవర్తి

యద్రవిభుడు విమూరి వేదాద్రి, రామ

భద్రపాద సతోరుహ బంధరంబు.

(1-84)

ఇందువలన- పాండురంగ విజయము నిస్సంశయముగా రామ

కృష్ణుని కృతమే-

పాండురంగ విజయము, కృంగార వరము: పాండురంగ

మాహాత్మ్యము భక్తివరము-

కవికాలము - అష్టదిగ్గజకవి

రామలింగ(కృష్ణ)కవి కాలమునుగూర్చి తొలిత 1829 వ్రాసిన కావలి వేంకటరామస్వామిగారు. అతడు కా. శ. 1384-అనగా క్రీ. శ. 1462 వ సంవత్సరమున నువ్వుట్లు వ్రాసినారు.¹

గురుబాడవారు తొలిత- పాండురంగ మాహాత్మ్యము క్రీ. శ. 1543 నాటిదని- నిరూపించు శిలాశాసన ప్రమాణము జూపిరి.²

వీరేశలింగముగారు పై పాండురంగమాహాత్మ్య రచనాకాలము నుచేపించి యిట్లు వ్రాసినారు-

పాండురంగ మాహాత్మ్యము రచియింపబడిన కాలము 1650 సంవత్సరముగంటె పూర్వమై యుండదు. అప్పటికి రామకృష్ణుడు వృద్ధుడను కొన్నమ నతడు కృష్ణదేవరాయల యాస్థానమున ఉవుల వాడేమించెనన్న కథ లన్నియు ససత్యకల్పనము లగుట స్పష్టము.³

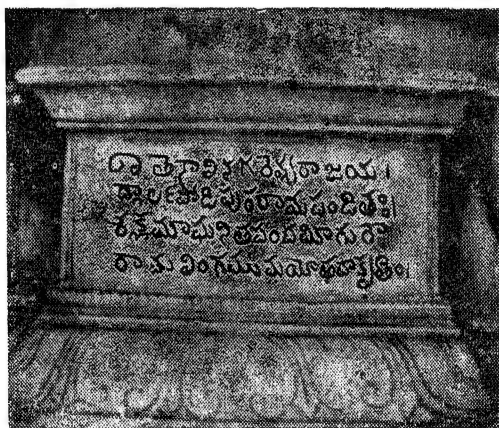
1. Sketches of Dekhan Poet-English. (1829)

2. కవిజీవితము పుట, 233- (1898)

3. అంధకవుల చరిత్ర- ద్వితీయ భాగము- పుట 173. (1897)

♦ తెనాలి రామేశ్వర (రామలింగేశ్వర) స్వామి వారి తలయను లోని ఉత్సవ విగ్రహములు

“Tenali was the birth place of Garlapati Ramalingam one of the eight poets who adorned the Court of Krishna Deva Raya. On one of the bronze images in the Rameswara Swamy Temple, there is a Sanskrit Sloka in four lines that in Vol. 23 (1509) AD this poet performed the marriage Ceremony of the God.”

—Mackenzie : The Krishna District Gazetee

♦ ఫోటోలు : తెనాలి శ్రీ రామేశ్వర స్వామి వారి దేవాలయ బ్రహ్మీ లిపి సాజనముతో

రామలింగకవి, రాయలఆస్థానమున అష్టదిగ్గజములలోని వాడని పరంపరాయితముగా వచ్చుచు, గురజాడ వా రుదాహరించిన కథలను గూడ వీరేశలింగముగారు విస్మరించితి.

కాని క్రీ. శ. 1935లో ఉద్యటారాధ్య చరిత్ర ప్రకటితమైన వెనుక- రామకృష్ణుని కాలము మాటివది- అది యాతని కాలనిర్ణయమున కెట్లు తోడ్పడినది వివరింతును-

ఉద్యటారాధ్యచరిత్ర పీఠికలోని యంశము-

ఈశవి జీవిత దశలు- (3)

- 1) గార్లపాటి రామలింగము.
- 2) తెనాలి రామలింగము.
- 3) తెనాలి రామకృష్ణుడు.

1. గార్లపాటి రామపండితుడు

తెనాలి రామలింగ(కృష్ణ)కవి తండ్రి రామయనంపితుడు తెనాలిలో నున్న రామలింగేశ్వరాలయమున- రామలింగేశ్వరుని ఉత్సవ విగ్రహాన్ని చేయించి వసుర్పించినట్లుగా, ఆ ఆలయములో ఉత్సవ విగ్రహ పీఠము మీద యీ శ్లోకమున్నది.

“శ్రీతెనాలి నగరే వ్యరాజయ

ద్వార్లపాటిపుర రామపండితః

శుక్ల మాఘ సిత పంచమీ గురౌ

రామలింగమమ యోగ్యవాక్యజిమ్”¹

కీర్తిశేషులు ప్రభాకరశాస్త్రిగారి శ్లోకము నుదాహరించుచు- నిది రామకృష్ణుని తండ్రి రామయనంపితుడు ఉత్సవ విగ్రహాన్ని వసుర్పించినప్పుడు వేయించిన శ్లోకమని వాయుటయేగాక, సామికణ్ణపిల్ల గాతి గ్రంథము ననుసరించి కాలనిర్ణయము చేయుటకు వీలుగాకున్నది యని వాసివాడు.²

1. ఉద్యటారాధ్య చరిత్ర పీఠిక. పుట-7. వే. ప్ర కా.

2. వైశ్ణోకముక్తింద పుట యడుగున అభోజ్ఞాపికలో నీ విషయము గలదు. మాహిష్మతి ముద్రాక్షరశాల ముద్రాణ.

కాలనిర్ణయము

సైన్లోకమున- శక సంవత్సరములు తెలుప బడక పోయినను “శుక్ల మాఘశిత పంచమీ గుర్రా” అని వాకముకూడ నీయబడుట చేత- కాలము నిర్ణయించుట కవగ్రు చున్నది. కాని శుక్ల సంవత్సర మాఘశుద్ధ పంచమీ గురువారము- సామికణ్ణుశిల్లగారి గ్రంథము ననుసరించి 14-1-1510 అగుచున్నది. కాని- అది గురువారము కాదు, కావుననే ప్రభాకరకావ్యుగారు “కాలము కుదుర కున్నది” అని వ్రాయుట తటస్థించినది- కాని మాతృముగా పరిశీలించిన సైన్లోక కాలము నరిగి నిర్ణయించ నవకావమున్నది- “మార్గశిర పంచమి” అను టను బట్టి, శిల్పి “మాఘశిర పంచమి” అని తప్పుగా డెక్కినాడు మార్గ శబ్దము పూర్వ లిపి సంప్రదాయము ననుసరించి “మాగ్”గా వ్రాసెడి వారు. ‘మాగ్’ క్రిమముగా ‘మాగ’ “మాఘ”గా లేఖ కులు వ్రాయుట తటస్థించినది- అందువలన కాలనిర్ణయము చేయ వీలులేక పోయినది, సైన్లోకమున-

“శుక్ల మార్గశిర పంచమీ గుర్రా”

అనునది పరియైన పాఠము- అప్పుడు శుక్ల సంవత్సర మార్గశిర శుక్ల పక్ష గురువారము క్రి.శ. 14-1-1510 కో పరిపొవుచున్నది.

ఈ కాలము క్రి.శ. 14-1-1510 రామకృష్ణుని గ్రంథరచనా క్రమమునకే గాక- ఇతని శైవమతావలంబనమునకు చాలా ముఖ్యమైనది- కాని యింతవఱకు సైన్లోకము తెనాలిరామకృష్ణుని తండ్రియగు రామయవండితునిచే రచింపియు రామకృష్ణుని కే మాత్రము సంబంధము లేదనియు నిరూపింపవలసినది- అతని కాలనిర్ణయమునకు గ్రంథరచనా క్రమమునకు, అన్యతస్థ యేర్పడి వివాదముల కాస్పదమైనది,

1. Indian Ephemeris Vol-5

2. “మార్గ” “మాఘ” శబ్దముల తేఖన ప్రమాదమువలన కాలనిర్ణయమున నెట్టి చిక్కులు గలుగునో, వా- “మడిగి నెగ్గన కాలనిర్ణయము”-అన్న వ్యాసమున తెలిపితిని. (శ్రీ భాకరి-జాతె 1957).

ఈ శ్లోకము తొలుత ప్రకటించిన ప్రభాకరశాస్త్రిగారు గార్ల
పాటి రామవండితు డనగా తెనాలి రామకృష్ణుని తండ్రి రామవండితు
డని వ్రాసియుండుట నీ వలనకే తెలిసితిని! దీనిని అంధకవి తరంగిణి
శారులు మొదలుకొని అబద్ధవలకు పండ్లుని యథాతథముగా నను
వదించిరి.¹ కాని

“ఉత్పవగ్రహములు ప్రతిష్ఠించిన వాడు

రామకృష్ణకవి తండ్రి కానియ్య కాదు

అతడు రామలింగముగా నున్న

రామకృష్ణుడే”

అని ప్రమాణ పూర్వకముగా నిరూపించుచున్నాను.

గార్ల పాటి రామవండితుని కొడుకు రామయ్య తెనాలి శ్రీరామ
లింగేశ్వరునిపై భక్తిప్రపత్తుల వలన-

‘గార్ల పాటి రామలింగము’ అని వ్యవహరింప బడుచుండెను.²

తెనాలి రామలింగేశ్వరస్వామి ఆలయమున ఉత్పవగ్రహముల
ప్రతిష్ఠించినది రామకృష్ణకవి తండ్రి రామయ్య కాక రామలింగకవియే
యని ఈ శ్లోది శృష్టానుండల వృత్తాంతిని నిరయించుచున్నది.⁴

“Tenali was the birth Place of Garlapati Ramalingam one of the eight poets who adorned the Court of Krishna Deva Raya. On one of the bronze images in the Ramalingaswara Temple.

there is a sanskrit sloka in two lines that in (23)(1509 Ad) this poet performed the marriage Ceremony of the god”

1. పూర్వోక్తము, పుట-7

2. అంధకవి తరంగిణి 9 వ సంపుటము- ననుగ అంధసాహిత్యం
8 వ సంపుటం- నవాబులయ్యగం తెనాలిరామకృష్ణుడు,

3. దీని ననుసరించియే- గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు తమ
కవి జీవితములలో- తెనాలిరామకృష్ణునిగూర్చి వ్రాయునపుడు
వీరింటిపేరు “గార్ల పాటివారు” అని వ్రాసిరి. (పుట-199)

4. Krishna district Mannual gordan Mackenzie P-253
Lawrance Asylum Press Madras-1883. (Repalle
Talug)

“కృష్ణ దేవరాయుని అష్టాశములోని నలంకరించిన విషయండుగురు కవులలో (అష్టదిగ్గజములలో) ఒకడైన గార్ల పాటి రామలింగము జన్మ స్థలము, తెనాలి- అచ్చట రామలింగేశ్వరాలయములో నున్న కంచు విగ్రహములలో నొకదాని కింద నొక సంస్కృతశ్లోకమున (రెండు పాదములలో) కీ. శ. 1509వ సంవత్సరమున నీ కవి రామలింగేశ్వర కళ్యాణ మహోత్సవము జరిపించెను” అని పై అంగ వాక్యములకు తెలుగు.

పై “కృష్ణామండల వృత్తాంతిని”లో చెప్పబడిన విషయము చాలా ప్రామాణికమైనది- ఆ వృత్తాంతములను సంగ్రహించిన వారికా కాదు మున- మెకంటేదొరవారి చారిత్రక సంపుటములే- అథారములు- అందున్న కైఫీయతులలోని విషయము లా యా మండల వృత్తాంత సంగ్రహములు రచితము లైనప్పడు- తత్కర్తలచే గ్రహించబడినవి- పై విషయము మెకంటే సంపుటములలో తెనాలి కైఫీయతునుండి గ్రహించబడినది. ఇట్లే నెల్లూరు - కర్నూలు - మండల వృత్తాంత సంగ్రహములలో మెకంటే కైఫీయతునుండియే విషయములు గ్రహించబడినవి- తరువాత- అంగ ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించిన- మండల వృత్తాంతముల (District Gazetteer లో పై Manual లోని విషయములు లేనేలేవు.¹

తెనాలి కైఫీయతు

ప్రస్తుత మీ కైఫీయతునుండి ఉత్పన్నవిగ్రహములను శ్రీ రామ లింగేశ్వరాలయమునకు గమర్పించినది. తెనాలి రామలింగేశ్వరుని నిరూపించు భాగము నుదాహరించు చున్నాను.

“వదనంతరం వీరశ్రీపురుషోత్తమదేవు వీరభద్రదేవు అధికార ములు జరిగిన తరువాతను కాలివాహన కళం గజజ మొదలుకొని నరపతి సింహాసనస్థుడైన కృష్ణదేవ.మహారాయలు ప్రభుత్వం చేసే

1. ప్రస్తుత మీ మండల వృత్తాంతములు (Gazetteer) అన్నియు సంస్కృతీకరించబడినవి- వీటిలో పూర్వపు గెజటిరులలోని విషయ ములు లేకపోవుట విచారకరము నివీయికను అచ్యుతాలేమ- వ్రాతలోనున్నవి- నేను రెండు మూడింటిని పరిశీలించినాను.

టన్నకు గార్ల పాటి రామలింగం అనే లింగధారి యీ స్థలంలో ఉండి శ్రీరామలింగేశ్వరస్వామి వారిని గురించి బాల్యకాలమండే వుపాస్తి చేసినందున స్వామివారు ప్రత్యక్షమై అభీష్టవరములు యిచ్చినారు. అతడు ఈ స్థలమందు వుండుటవల్లమ తెనాలి రామలింగమని పేరువచ్చి నది. అరిని దినములలో స్వామివారి ఆలయం మరమ్మత్తు చేయించి నాడు. ఉన్నవముల నిగ్రహములకోడు సమర్పించినాడు. తదనంతరం రాయలవారి సమఖమునందు ఆస్థానకవి అయినాడు.

కృష్ణదేవరాయలవారు ఈ స్థలానికు వచ్చి శ్రీగోవర్ధనస్వామి వారికి తెల్లప్రోలుకనే మణికూరిలో చేరిన శివారుపాలెం కుచ్చెళ్లు అం ఖాదీక యిచ్చినారు.¹

ఈ భాగము తెనాలి రామకృష్ణకవి చరిత్రకేళాక, కృష్ణరాయల చరిత్రకు చాలాముఖ్యము- కృష్ణదేవరాయలు, తెనాలివచ్చి అచ్చటి గోవర్ధనస్వామి ఆలయమునకు తెల్లప్రోలుగ్రామము అర్పించి నట్లెంత వఱకు విజయనగర చరిత్రకారులెవ్వరును వ్రాయలేదు- అది యట్లుండ నిండు- రామలింగకవిని గూర్చి యింకను మఱికొన్ని విషయములు తెనాలిరామేశ్వరాలయ ధర్మకర్తమండి, స్థానాచార్యులనుండి తెలియు చున్నవి.

తెనాలి శ్రీరామలింగేశ్వరస్వామి ఆలయమున ప్రస్తుత స్థానాచార్యులు- అర్చకులు వాసిన విషయములు, వై యంశములు సరియైన వని ఋజువు చే యుచున్నవి.²

1. Mackenzie ducal Records Vol. 23 P. 59 ఈ ducal records నే స్థానిక సంపుటము లందురు, ఇవి 89 సంపుటాలు. ఈ సంపుటాలన్నింటిని బ్రౌన్ దొరగారు తమ స్వంతద్రవ్యము వెచ్చించి మెగంటి కైఫీయతులనుండి వ్రాయించినారు. ఈ తెనాలి కైఫీయతు ప్రజోత్పత్తి వామసంవత్సర వైశాఖ ౧౦౩౮ లు సోమవారం మే ౨౦ అన ౧౮౧౧ న నుల్లయచే వ్రాయబడినది. ఇవి అముద్రితములు.

2. ఫినిని పేరొంది వాకు శ్రీ మదిగోడ ముద్రహృద్భాగ్యకర్మగారు వ్రాసినారు. చారిత్ కృతజ్ఞుడు.

1. వారును- ఉత్పవవిగ్రహములు- ఇవిమూడు- పార్వతి, శివుడు, నంది- అష్టదిగ్గజవిశ్వరుడైన గార్లపాటి రామలింగ మర్పించి నట్లే తెలిపిరి-

2. ఉత్పవవిగ్రహ సమర్పణ శ్లోకము వేటికిని గలదు.

3. వారు తెలిపిన వానిలో నొక క్రొత్తవిషయము గలదు. అది రామలింగకవి- "అష్టభుజ దుర్గ"ను సేవించుట- ఆమె కటాక్షమువల్ల ఆతడు కవియయ్యెను¹. ఈ అష్టభుజ దుర్గ విగ్రహ మిటీవల కనుగొన బడినది.

ఇందువలన తేలిన సారాంశము-

1. తెనాలి రామలింగేశ్వరాలయమున- ఉత్పవ విగ్రహములు సమర్పించినది- తెనాలి రామలింగకవియేగాని- అతని తండ్రి రామయ్య ఎంతమాత్రము కాదు-

2. ఆతడు క్రీ.శ. 1510నాటికి నిండు యావనదశలోనున్నాడు-

ఇది రామలింగని కాలనిర్ణయమున కత్యంత సహాయకారి- రామలింగకవి తండ్రి కాలమును కొన్న వాఙ్మయ చరిత్రకారులందఱును మొత్తము మీద క్రీ. శ. 1510 ప్రాంతమున రామలింగకవి యున్నట్లు నిశ్చయించినారు. తండ్రియనుకొనుట వలన నొకతరము తప్పినది- అంతే- అప్పుడు రామలింగకవి జననము క్రీ.శ. 1480-85 ప్రాంత మగును.

వాఙ్మయ చరిత్రకారు లిట్లు వ్రాసినను- ఉత్పవవిగ్రహ శ్లోకము లోని- కాలవర్గణనను బట్టి, అతడు క్రీ.శ. 1630 ప్రాంతమున నుండె నని- అర్థ భాషాధి కారులైన- శ్రీ యన్. లక్ష్మీనారాయణ రావుగా రిట్లు అంగమున తెలిపినారు-

"కాసనమున నిచ్చిన కాలము- మాఘశుద్ధ 5 గురువారము, యీ క్రింది సంవత్సరములలో నిట్లు వచ్చినది-

1510 Ad మాఘ శు 5 సోమవారము

1. రామలింగము వికటకవి యైనందుకు కాలికాదేవి నుపాసించిన విషయమునుగూర్చిన కథను గురజాడవారు గ్రంథస్థము చేసి కాదు. (చూ 232-33 పుటలు).

1570 Ad మాఘ శుక్ల బుధవారము

1680 Ad ,, ,, గురువారము

1690 Ad ,, ,, ఆదివారము

వై వానిలో క్రీ. శ. 1680 సరియైన తేది 7-1-1680 నాడు రామకృష్ణ డివిగ్రహములను స్థాపించెనని నిర్ణయింపవచ్చును-1

కాని క్రీ.శ. 1680 ప్రాంతము రామకృష్ణకవి కాలమని, ఒక్క వీరేశలింగముగారు తప్ప మఱి యెవ్వరును తెలుపలేదు- ఈ వ్యాస కర్తలు బహుళః వీరేశలింగముగారి కాలనిర్ణయము ననుసరించి దీనిని సరిపెట్టెట్లున్నది- ఉత్పదిగ్రహ శ్లోకమున-నేను ముందు సూచించిన మార్పుతోకూడ- ఆ తేది 1510 కి సరిపోవుచున్నది. కై ఫియతున సంవత్సరము లేకపోయినను, కృష్ణామండల వృత్తాంతమున- నిది క్రీ.శ. 1509 గా నుండుట గమనింపదగినది. అందుచే నిది గ్రహముకాదు-

ఇందువలన- రామలింగకవి క్రీ. శ. 1510 లోనే వాని సర్పించె ననుట నిశ్చితము- క్రీ. శ. 1510 లోనే రామలింగకవి శ్రీరామ లింగేశ్వరునకు ఉత్పదిగ్రహములు సమర్పించి ఆలయమును కాగు చేయించుటచే నాతని కప్పటి కిరువది యెడు సంవత్సరము లుండి యుండవలెను. అప్పుడాతని జననకాలము క్రీ.శ. 1485 ప్రాంత మగును- నిడుజివ్వనము చాటి కౌమార దశలో నాతడు రాయల ఆస్థానమునకు క్రీ.శ. 1515లో నేగెను- ఆ వెనుక నాతని జీవితమును రచనలును నీక్రింది విధముగా నేర్పఱింపవచ్చును.

రామలింగని కాలము - కావ్యరచనాక్రమము

క్రీ. శ. 1485- జననము-

1510- ఉత్పదిగ్రహ సమర్పణము లింగపురాణ రచనము-

1516- ఉద్భూతాధ్యచరిత్ర రచన-

-
1. A definite date for Tenali Ramakrishna by N. Lashminarayana Rao Govt. of India Epigraphist. Journal of oriental Research Madras Vol. XXI- 1951-52 Part 1 te IV P. 102-104.

1516- 1530 రాయల ఆస్థానమున- అష్టదిగ్గజముగా నుండుటః
చాటుకవిత్వా విహారము-

1530- 1540 కందర్పశేఖ విలాసము- హరితీతావిలాసము-
పాండురంగ విజయము-

1541- పాండురంగ మాహాశ్మృతు-
1560- ఘటికాచల మాహాశ్మృతు- జీవిత సమాప్తి.

ఘటికాచల మాహాశ్మృతు రామకృష్ణుని చివరకృతి యని తొలుత తెలిపినవారు క్రి. శే మానవల్లి రామకృష్ణకవి మహోదయులు- వారిప్పటి కించుమించుగ నరువ డేండ్లకు పూర్వమే¹ మనకు రామకృష్ణకవిని గూర్చి సూతనాంశములు దెలిపినారు. తెనాలి రామ భద్రకవి ఇందుమతీ పరిణయమును గూర్చి మొదట లోకమునకు వెల్లడించినది వారే² ఈ శ్మృతిమూలమున తెలియదగిన తెనాలి కవుల వివరములు దెలుపుచు- కందుకూరివారు చేసిన తెనాలి రామకృష్ణకవి కాలమును విమర్శించుచు- కాననాది ప్రమాణములు చూపుచు నిట్లా తని కాలము నిర్ణయించినారు.

“రామకృష్ణకవి కృష్ణరాయల సభలో సూక్ష్మ యావనము చెలించి తిరుమలరాయని రాజ్యకాలమున- వృద్ధుడై ఘటికాచల మాహాశ్మృత్య కృతిలో జేవడకు చుండును-”

అనాటికి ఉద్భూతాధ్యచరిత్ర వెలువడలేదు. శ్రీకవిగారి కాల నిర్ణయము ననుసరించి నేను పై వివరించినరీతి వ్రాసినది-

1. ఆంధ్రవృత్తిక 1914 సంవత్సరాది సంచిక ఈ వ్యాసము మానవల్లి రచనలు అనుగ్రంథమున పునర్ముద్రితమైనది. పుట 815 ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణ పీఠికాకర్త నిడుదవోలు వేంకటరావు.

2. ఇందుమతీ పరిణయము రామభద్రకవిది యున్నట్లు- కవిగారు వ్యాసము వ్రాటించిన 21 యేండ్లకు- క్రి. శ. 1915 లో తంజావూరి గ్రంథాలయ పుస్తక సూచినుండి తెలిపినది- అది ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ ప్రకటితము.

పాండురంగ మాహాత్య కృతివతి- క్రీ.శ. 1541లో నున్నట్లు కావనప్రమాణమున్నను, ఆకృతి. ఆనందకృష్ణులలోనే రచితమై ట్లు తెప్ప వలెనుపడదు. అందలి ప్రాధత్యమును బట్టిచూడగా, రామకృష్ణ కవి, తన కరువదేడ్లకు పైబడిన వయస్సున దీనిని రచించి యుండ వచ్చును- అట్లయిన పాండురంగ మాహాత్యము క్రీ.శ. 1545-50 ప్రాంతముల రచితమై యుండవచ్చును-

ఘటికావల మాహాత్య రచనము నాటికి నాతడు కడువృద్ధుడై అంతిమదశలో నుండవచ్చును. దానికి కృత్యాది లేకుండుటచే- అది పూర్తియైన వెనుక ఆతడు మరణించి యుండవచ్చును- ఎట్లచూచినను క్రీ.శ. 1485-1500 అతని జీవితకాలమని నిర్ణయింపవచ్చుని చెప్ప వొప్పును.

అష్టదిగ్గజ కవీశ్వరుడు- రామలింగము. రాయల అష్టదిగ్గజకవిగా రామలింగము క్రీ.శ. 1515 నుండి ఒకదశాబ్దార్థ అనగా క్రీ.శ. 1530వఱకు మండినట్లు మనమా కాలమందు జరిగిన విద్యాగోళ్యంలో ప్రవర్తించిన- విషయములనుబట్టి అందు పాల్గొన్న కవులను బట్టి ప్రహింప గలము - రాయల ఆస్థానమున తెనాలి రామలింగము రామలింగుడుగానే యున్నాడు- ఆ రామలింగని పేరి తోనే -- అతని గూర్చిన కథలన్నియు ప్రచారములో నున్నవి-¹ అంతే కాదు సాహిత్య ప్రపంచమున రామలింగనిపేరే కవిత్వములలో వెలసినది- ముందు నే నుదాహరించిన పట్టమెట్ట పరస్వతీ సోమయాజి స్తుతికి నమకాలికమగు జగ్గన ప్రబంధ తత్వాకరమున నుదాహరణలు- రామలింగ నామమునే స్థిరపఱచుచున్నవి. జగ్గన- రామలింగని కృతులు. కందర్పకేతు విలాసము- హరిశీలావిలాసము అను రెండింటినుండి వద్యములురాహించుచు- స్పష్టముగా- తెనాలి రామలింగయ్య కందర్పకేతు విలాసము- తెనాలి రామలింగయ్య హరిశీలావిలాసము- అనియే

-
1. రామలింగని కథలు తమిళ భాషలోను-ఆంగ్లభాషలోను కూడ కలవు. దీనినిబట్టి దక్షిణదేశమున వాని వ్యాప్తి యూహించవచ్చును.

పేర్కొన్నాడు,¹ "అల కాళ్లపాక దిన్నన్నను శ్రీ రామలింగకవిండు" అని రాజలింగకవి కూర్మపురాణమునను "రామభద్ర రామలింగన తిమ్మన ప్రముఖులగుచు" అని గూర్గిల్లు వేంకటరక్షణకవి కనకరంజిత శిఖామణిపరిణయమునను. "భీమకవి రామలింగని శ్రీమంతుండై వెలుంగు శ్రీనాథకవిన్ - అని కూచిమంచి జగ్గకవియు రామలింగ నామమునే పేర్కొనిరి- ఇక వల్లూరి నరసింహకవి నాగ్నజితీపరిణయములోని యీ క్రింది స్తుతి చూడుడు-

ఉ. రంగుగఁ బాండురంగని తెఱంగలరంగ రచించి వేడ్కమీ
అంగ చలోక్తులన్ నృపుగరంగ నొనర్చు హారంగు నింగి ము
ట్టంగ మెలంగు పేరుపు గడంగి చెలంగు సద్యశో
లింగని రామలింగ శశిలింగ కళానిధిన్ గణించెదన్².

ఇంకను కొన్నిగలవు. గంధవిస్తర భీతిచే నిరమించుచున్నాము. వైవమగు రామలింగని పేరే- కాశ్యపముగా సాహిత్య లోకమున వెలకొన్నది-

అద్యతన కాలమున- శతావధాని చెల్లపిల్ల వేంకటకాస్త్రిగారు రామలింగకవిగానే రామకృష్ణుని సుతించి యున్నారు.

ఉ. సంగత చాతురీమహిమసార ఘుమం ఘుమిత ప్రసిద్ధ గ
ర్వాంగ మనోహరాయు కవితారభటి పరిపూర్ణ సర్వ ది
క్ష్వాంగణు హాస్యకృత్కవి ననర్గళచారు పదప్రయోగ కా
లింగణుతించువాడఁ గవి లింగని లొంగని భక్తిపెంపునన్-³

ఆంధ్రకవులు, 1914.

1. చూడుడు ప్రబంధరత్నావళి, వేటూరి ప్రభాకరకాస్త్రిగారి సంకలనము (1918) పుటలు 125 1:6.

2. ఈ ప్రబంధములన్నియు నముద్రితములే- ఒక్క కూచిమంచి జగ్గకవి చంద్రలేఖా విలాసము మాత్రము రహస్యముగా ఇందరులో ముద్రించబడినది.

3. కలగూరగంధ.

రామలింగకవి పేర కొన్ని ప్రబంధములు బున్నను- అవి రాయల
అస్థానమున నతని హాస్యరాటు కవితా రచనా ప్రతిభ వలన- అతను-
ప్రబంధకవిగా పరిగణితుడు కాలేదు- రాయల అస్థాన ప్రవేశము గలి
గించినది- ఉద్యుతారాధ్య చరిత్రమే- తగువాతకూడ నాతడు కందర్ప
కేతు విలాస హరిలిలా విశాసాది కృతులు రామలింగని పేరితో రచి
యించినట్లు తెలియుచున్నది- అంజనను- పై కారణమున నాతడు
ప్రబంధకవి ప్రకృతి బడయలేదు-

అతని కాంధురంగ మాహాత్మ్యము వ్యాప్తముకాగానే అనగా-
అవ్వకవి యుదాహరించిన కారణమున- నతడు కావ్యకవిగా పరిగణితు
డయ్యెను. కావున రామకృష్ణనామము తోడనే ప్రసిద్ధి (కవుల)
కెక్కెను- శబ్దరత్నాకర కారునినుండి- కవుల చరిత్రలం దన్నిట- నీ
రామకృష్ణనామమే గలదు-

ఆధునికకాలమున రామకృష్ణనామము తోకూడప్రతిలేకపోలేదు,
గోక్రియావధాన కోవిదత్వంబున
బహుముఖముల వారి వద్దచూచి
పాంధురంగ మహిమ భాసిల్లుచుండుట
రామకృష్ణ ఘనత రహితంతు-

అని తమ విశ్వేశ్వరీయమున కవిస్తుతిలో- భారతవర్ష మహా
మహోపాధ్యాయ కొక్కొండ వేంకటరత్నము వంతులుగారు పేర్కొ
న్నారు-

శివపురాణాది మహోద్గ్రంథ కర్తలు శ్రీ నందిరాజు చలవతి
రావుగారు తమ మంగళగిరి మాహాత్మ్యములో రామకృష్ణకవి నిట్లు
మెలిచినారు :

చ. నకల కళా విలాసయుతు సారరసజ్ఞుని గణ్యవృద్ధా భా
క్తుకవి సమాజముంబువదగుంభమ సన్నత పాంధురంగ నా
మక కృతికర్త హాస్యరసమాన్యుని ధన్యుని ధీమత రామ కృ
ష్ణకవి మధీవతం నమును నన్నుతిరేచెడ మానవంబునకే! 1-51

ఇంకొక విశేషము, కవులచరిత్రలలో రామకృష్ణకవి పేరున్నను, రామకృష్ణకవి జీవితములో - అన్నియు రామలింగిని కథలే యుండుట చేత, తొలినుండియు వారిరువురు నొకే వ్యక్తులని స్పష్టపడుచున్నది.

అధునిక ఖండ కావ్యములలో కృష్ణవక్షమునకు ప్రతిద్వంద్విగా వ్రాయబడిన కుళ్లపక్షమున- తెనాలిరామకృష్ణు నద్భుతముగా ఉద్ధృంభకర్తలైన- ఆనంతవంతుల రామలింగస్వామిగారు చిత్రించినారు-

తెలుగుకవులలో వెండితెరపై యెక్కిన చరిత్ర తెనాలి రామకృష్ణుడే-

తె న లి వం శ ము

తెనాలి రామకృష్ణకవి మూడవ తమ్ముని మనుమడు. రామభద్రకవి తన “ఇందుమతి పరిణయము” అన్న కృతిలో తన వంశము నిట్లు వర్ణించుకొన్నాడు-

పి. ప్రౌఢి మీ పెదతాత పాండురంగాది న

తృతీయ తొనరైన రామకృష్ణ మకవి
యనుటఁ దన్నప్ప మీ పినతాత రచియించెఁ
బంగ సుదక్షిణ పరిణయంబు

మీ తాత శ్రీగిరి చాతురీ విభ్యాతి

శ్రీకైలసాహాస్య కృతియొనర్చెఁ
గడిమి మీ తండ్రి యిమ్ముడి రామకృష్ణార్యుఁ
డనఁ గీర్తిగనెఁ సంస్కృతాంధ్రములను

గి. వారలను మించె మీ యన్న వీరరాఘ

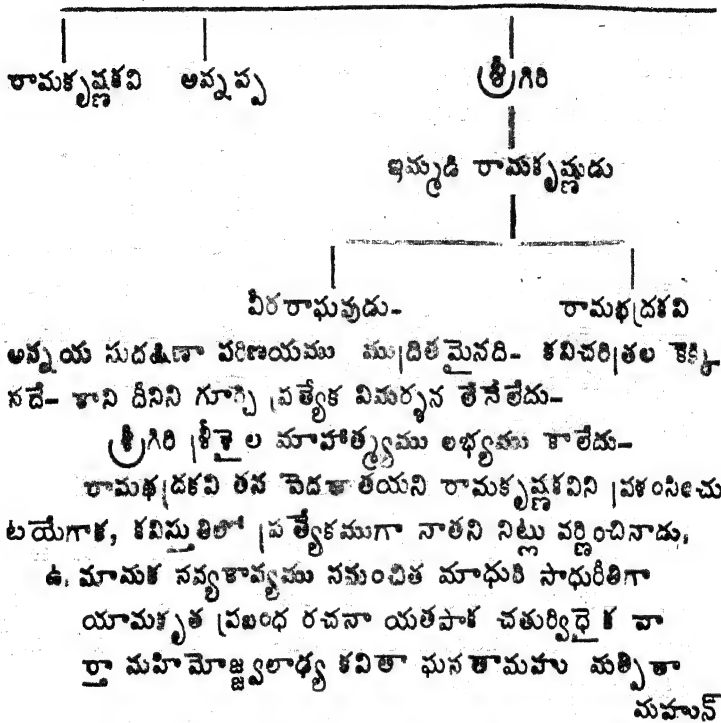
వాఖ్యకవి సర్వకవితా మహత్త్వమునను
నిన్ననూ చాత సంతాను నెన్నఁ దరమె ?
ప్రాజ్ఞ హృదయాబ్జ రవి! రామభద్ర సుకవి.¹

22 వ.

1. ఈ ప్రబంధమును నీనడుచునే- ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము వారు ముద్రించియచ్చారు.

పై పద్యమును బట్టి రామకృష్ణకవి పంశము నిట్లు దెలుప
వచ్చును-

కాండిన్య గోత్రము-
రామయ - లక్ష్మణు-

రామయ రామకృష్ణకవిరాజుఁ దలంచి మఱించి మొక్కెదన్.
13. ప.

తన పినతాత నన్నయ నిట్లు స్తుతించినాడు-

గీ. తదను సంభవ మణిని సుదక్షిణా వ
రిణయముఖ కావ్యరచనా ధురీణు సంధ్ర
కవిగదంబులోనఁ బ్రఖ్యాతిఁగన్న
యన్నప కవీంద్రు ధీసాంద్రు నభి నుతించు-

14-వ.

రామకృష్ణకవికి కొడుకులు లేరు. ఒక్క కొమార్తె మాత్రము
గలదు- ఆమెను లింగమగుంట రామకవికిచ్చి పెండ్లి చేసినాడు- "రామ

కృష్ణాఖ్యజామాత ప్రకట విభవ" అని అతడు చెప్పకొన్నాడు-
"రామకృష్ణాఖ్య జామాత" అన్నందువలన రామకృష్ణుడుగా వ్యవ-
హృతుడైన తరువాతనే యీ వివాహము చేసెనని తెలియుచున్నది.

అల్లుడు లింగమగుంట రామకవి క్షేత్రమాహాత్మ్యములు వాయు-
టలో. మామగారిని మించినవాడు. మామ రెండు క్షేత్ర
మాహాత్మ్యములు వాయుగా. అల్లుడు మూడు వాసినాడు-

అవి : 1. అనందకానన మాహాత్మ్యము- (కాశీ క్షేత్రము)

2. చతుర్వాటికా మాహాత్మ్యము- (చదలువాడ)

3. వేంకటగిరి మాహాత్మ్యము- (తిరువతి)

ఇవికాక మత్స్యపురాణము, వామనపురాణము-అనుపురాణము
లనే గాక లక్షణతిలకము అను అక్షణ గ్రంథము రచించినవాడు- పై
వానిలో మొదటి రెండు మాత్రమే లభించుచున్నవి- అవి అముద్రిత
ములు. ఈ విషయములు నేటి కవిచరిత్రల వాఙ్మయ చరిత్రల మూల
మున తెలియుచున్నవి.

లింగమగుంట రామకవి - రామకృష్ణుని జామాత

లింగమగుంట రామకవి రామకృష్ణకవి యల్లుడని నిదినాకేకవి
చరిత్రకారులు, వాఙ్మయ చరిత్రకారులు లిఖించినట్లు వ్రాసి
తిని- కాని యీ విషయమై కొంత నిజానించి చూడగా నిది సరియై
నట్లు కన్పట్టుట లేదు.¹

తెనాలిరామకృష్ణుని యల్లుడైన రామకవి- క్రీ. శ. 1560-70
ప్రాంతమువాడు- రామకృష్ణుడు క్రీ. శ. 1560 ప్రాంతములకు చెప్పిదై
దేడ్ల పైబడిన వృద్ధు- అతను తానేది యరువది సంవత్సరముల

1. ఈ విషయము నా దృష్టికి తెచ్చినవాడు, నా పెద్దకూరుడు
శివసుందరేశ్వరరావు- అతడి పితృను చదువుచున్నప్పు డీరామ
కవి జామాతృత్వమునుగూర్చి సంజేహము వెలిపుచ్చి నన్ను
మఱియొకసారి పరిశీలించమని కోరినాడు. కాగుగా పరిశీలిం-
పగా, అతని సంజేహము సరియైనదే యని తోచి యీవిషయ
ప్రకటించాను.

లోపల నీ వినాహము చేసెనని యనుకొన్న నది పొనగడు-ఆకాలమున
సంతకుముందు రామకృష్ణుడు, రామలింగనామముతోనే యున్నాడు.
రామకవి- రామకృష్ణనామము చెప్పటచే- అతడు తన వయఃకాలమున
నీ వెండి చేసెనని చెప్పట కుదురదు-

ఇంతకూ, రామకృష్ణునిగూర్చి ఆతని సోదరులను గూర్చి-
తెనాలికవి కుటుంబమును గూర్చి విశేషములను చెలిపిన-రామభద్రకవి-
రామకృష్ణకవి మూడవ తమ్ముని కుమమడు- రామకృష్ణుని కొక
కూతురున్నట్లు గాని- ఆమె లింగమగుంట వారి కోడలని కాని తన
యిందుమతీ పరిణయమున చెప్పలేదు. (చూడుడు ఇంతకుముందు నే
నిచ్చిన తెనాలి కవివంశవృక్షము) వాస్తవముగా లింగమగుంట రామ
కవి, రామకృష్ణుని అల్లుడే అయిన యెడల- వారి సమకాలికుడగు-
రామభద్రకవి యీ విషయము తప్పక తన ఇందుమతీ పరిణయమున
చెప్పెడివాడు- ఆతడు రామకృష్ణకవికి సంతానమున్నట్లు చెప్పలేదు-
సరికా తన చిసతాత- అన్నప్పకు సంతానమున్నట్లు చెప్పలేదు-
తన తాత శ్రీగిరిసుండియే ప్రారంభించినాడు, రామకవికూడ కవిగా
ప్రసిద్ధుడేగాన- రామభద్రకవి తనకృతిలో నాతని పేర్కొని యుండెడి
వాడు.

అయితే, "రామకృష్ణాఖ్య జామాత" అను దానికెట్లు సమన్వ
యము- అన్న ప్రశ్న వచ్చును దానికి జవాబు నిట్లుహింపవచ్చును.

రామభద్రకవి యిచ్చిన వంశ వృక్షమును బట్టి రామభద్రుని
తాతయైన- శ్రీగిరికవికి- రామకృష్ణుడను కొమారుడుగలడు- ఇతడే
ఇమ్మడి రామకృష్ణకవి, రామభద్రకవి తండ్రి- రామభద్రకవికి, వీర
రాఘవకవి యను అన్నయున్నట్లుగా నందుగలడు- ఈయిమ్మడి
రామకృష్ణకవి కుమార్తె- లింగమగుంట రామకవిభార్య కావచ్చును-
రామకవి, "రామకృష్ణాఖ్య జామాత" అనగా ఈ రెండవ రామకృష్ణుని
కుమార్తె యాతనిభార్య కాదగును- కాని రామభద్రకవి తనకొక
చెల్లెలున్నట్లు చెప్పలేదు-వంశ వర్ణనలలో సాధారణముగా కొడుకులనే
గాని, కూతురులను పేర్కొను సాచారమంతగా కానరాదు ఎటున్నను
రామకవి తెనాలివారి యల్లుడే- అతని మాను కవిగరుడైన రామ

(లింగ)కృష్ణుడుగాక, ఆతని సోదరుని కుమారుడైన రెండవ రామ కృష్ణుడని మనము గ్రహింపవలెను.

ఇంకను నిన్నుడి రామకృష్ణుడే రామకవి మానుషునియు రామ కృష్ణకవి కాదనియు మఱియుఁ విధముగా సమర్థింపవచ్చును-

నిజముగా, రామకృష్ణ కవిప్రద్రువంతో మాహామహుడే తన మానుగారైన అట్టి తన మామగారిని గూర్చి- ఏమియు చెప్ప కుండ రామకవి “రామాకృష్ణాఖ్యు” అని ముక్తసరిగా చెప్పటయెంత మాత్రము తటస్థింపదు- కాబట్టి- రామకృష్ణాఖ్య కవియు రెండవ రామ కృష్ణునకే వర్తించును.

3. రామలింగకవి - వైష్ణవమతస్వీకారము - రామకృష్ణుడు

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము మూలమున తెనాలి రామలింగ కవియు, పాండురంగ మాహాత్మ్యకవి, తెనాలిరామకృష్ణుడును నొకరే యని నిర్ణయమైన వెనుక తెనాలి రామలింగకవి వైష్ణవమును వీడి, వైష్ణవమతమును స్వీకరించెనని విమర్శకులందఱును వ్రాసియున్నారు- ఈ విషయమై నింతకు ముందెవ్వరు చర్చించిరేమో నాకు తెలియదు- అందువలన దీనినిగూర్చి కొంత పరిశీలన చేసి, యీ క్రింది విషయము లను పాఠకలోకమునకు నివేదించుచున్నాను.

పాండురంగ మాహాత్మ్యము విరూఢి వేదాద్రి మంత్రి కృతి- వేదాద్రిమంత్రి పెదసంగయరాజునొద్ద వ్రాయబోదోగి. ఆతనికాలము క్రీ. శ. 1543- కావున వేదాద్రి మంత్రి కాలమదియే- ఇందువలన- క్రీ. శ. 1543 నుండి రామకృష్ణ నామము వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినదని మనము గ్రహింపవచ్చును.

ఈ కావ్యమున రామలింగకవి కృతివలెయైన వేదాద్రిమంత్రి తనను సంబోధించిన విషయములు చెలిపినాడు.

“నను రామకృష్ణకవి (1-22)

“రమ్యగుణ కృష్ణరామయ రామకృష్ణ (1-23)

“రామకృష్ణ కవిచంద్రా! సాంద్రకీర్తికృతా (1-28)

వీని కనుగుణ్యముగా నాశ్వాసాంత గద్య మూర్చినాడు “ఇది శ్రీ సరమ పద సనాథ నిరవధిక కృపా పరిపాక వరచిత సరసకవి కా సనాథరామ

కృష్ణకవినాథ ప్రణీతమైన పాండురంగ మాహాత్మ్యమును పరమ భాగవత చరిత్రమునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము”.

వేదాద్రిమంత్రి రామకృష్ణుని “పరతత్త్వ నిధి” (1-25) అని సంబోధించి, కొత్తకావ్యముచే, “పరమ వైష్ణవకోటి నలంకరింపు”మని కోరినాడు. రామకృష్ణుడు “పరమ వైష్ణవ రత్నములకుం బయత్న పూర్వకముగా నభినందనం వాచరించి

క, నాక్కాంతాశ్రయ భట్టరు

చిక్కాచార్యుల మహాత్ము శ్రీగురుమూర్తిన్

నిక్కపుకత్తి భజించెద

నిక్కావ్యకథా కలాప మీదేటుటకున్ (1-17)

అని వైష్ణవాచార్యుడగు చిక్కభట్టరును, తన గురువుగా పేర్కొన్నాడు. ఈ వైష్ణవ గురు శిష్యత్వము చేతను కృత్యియందలి కథావస్తువు వైష్ణవ క్షేత్రమగుట చేతను విమర్శకులు రామకృష్ణుని వైష్ణవత్వమును నివరణదినారు.

రామకృష్ణుడి కృత్యియందు చేసిన స్తుతులు వాదిన వైష్ణవ పారిభాషిక వదములను నాడడు వైష్ణవమును స్వీకరించి నాడన్న భావము నకు మతింక దోహదము చేసినవి-

I ఆ 1. ప. వైష్ణవ స్వీకారార్హు.

7. ప. గరుత్మంతుని స్తుతి.

84 ప. శ్రీమదష్టాక్షరీ సేవైక నిపుణుండు.

పరిచిత దివ్యవ్రణంధ సంభాసుండు.

దివ్యవైష్ణవ పురాణ చతుష్టయజ్ఞుండు.

53 ప. సకలవైష్ణవశాస్త్ర సిద్ధాంతము.

70 ప. యతిరాజ రచిత భాష్యగంధ నిర్ణేత.

II ఆ 2-19 విష్ణు సహస్రనామ పాఠము.

24 తిరువారాధనము.

100 పరమవదననాథు పరమవదనాథుడు. 112, 116

పాండురంగక్షేత్ర మాహాత్మ్యముకంటె రామకృష్ణుని చివరి కృత్యియగు ఘటికాచల మాహాత్మ్యమునందు కొంచెమెక్కువగా నీ వైష్ణవ పారిభాషికములు గలవు.

నూటయెనిమిది దివ్యతిరువతి క్షేత్రములు 'తిరు'నామముతో
నియబడినవి.

గోవిందశర్మ 'తిరువవిరంబును, తిరుమణి తిరుమూర్తమును' మేనధరించి
తిరు తులసితో పూజచేసెను- (2-8-11)

ఆయన భోజనమున లైదు-నీరు మోరు కలవు (2-17)
తిరువతిలో న వ్రదులు స్నానమాడిగది ఆళ్వారు తీరము
విష్ణుపారమ్యము విశదీకరింప బడినది.

"శర్వాది సువర్య నయన సాధ్యనకరము- (3-4)

కాండిమ్యడు గోవిందశర్మకు వైష్ణవాగమ శధామర్మార్థముల
బోధించినాడు (2-49) బాలుడైన నాగదుని కాండిమ్యడు సుదర్శన
శుభ చక్ర చిహ్నియని గావించి మంత్రోపదేశము చేసినాడు (2-51)
ఇంకను, పంచబేరార్చనము (3-37) ముకుందదాసజన శేషాన్న వరిగ
హణము (2-24) ఊర్వపుండ ధారణ (2-28) వైభావన ప్రసూ
(3-28) ఇట్టి వైష్ణవమత సిద్ధాంత ప్రవర్తకములైన విషయము లిందు
ప్రస్తావించ బడినవి.

వై రీతిగా రామకృష్ణుని కృతులలో వైష్ణవ సంప్రదాయక
రచనా విధాన ముండుటచేతను పేరుకొడ వైష్ణవ సంబంధియగుట
చేతను రామలింగకవి కైవమునువీడి, శ్రీ వైష్ణవు డయ్యెనని విమర్శ
కులు బాబ్బయ చరిత్రకారులు నిర్ణయించి యాశనికి నామములుంచి
నాడు. ఈ సందర్భమున రామకృష్ణుని కృతులు నామాలాగ్రముగ
చదువకుండ, నొకకొక యభిప్రాయము ప్రకటింపగా అధిపరంపరా
న్యాయమున- నితరులు దానిని యనుసరించుటచే రామకృష్ణకవిని
గూర్చి యింతటి యవప్రథ వ్యాప్తమైనది రామకృష్ణుడు వైష్ణవుడే
యనుటకు వారుమావిన ఉపపత్తులివి.

1. రామలింగడు వైష్ణవమగు కృష్ణుని పేరు ధరించుట.
2. వైష్ణవ సంప్రదాయక పారిభాషికములు వాడుట
3. వైష్ణవ గురువు నాశయించుట.
4. వైష్ణవుని కృతివతిగా నొనర్చుట.

6. వైష్ణవక్షేత్ర సూహాత్మ్యములనే కావ్యకమ్రువుగా స్వీకరించుట
ఈ యుచితమైన నన్నింటిని సపాటముగా ఖండించి

“రామకృష్ణు డాజ్ఞాంతము

కైపుడేగాని వైష్ణవు డెంత

మాత్రము కాదు”

అని సిద్ధాంతము చేయుచున్నాను.

1. వైష్ణవనామ స్వీకరణము

రామకృష్ణాది నామములు వైష్ణవులలోనే గాని కైపులలో నుండవని యనుకొనుట ఎంతమాత్రము సరికాదు. ప్రాచీన కైవ వాఙ్మయమును పరిశీలించిన నందు వీరకైపులు, వైష్ణవనామములు ధరించినట్లుగా నెన్నియో యుగాహరణములున్నవి. వీరకైవమత ప్రవర్తకదగు బసవసతండ్రి మదిరాజు (మాధవరాజు) తల్లి మాదాబి (మాధవాంబ), బసవపురాణమున - కేశిరాజు (కేశవరాజు) గోవింద భట్టారకుడు చెన్నరాముడు, నరసింగ మొన్నయనాడు, నారయ్య, (నారాయణుడు) మాదన్నగణదాన, మాదన్న గొబ్బూరి, మాదవ్య భాగవాది, రామనాథుడు, ఏకాంతరామయ్య (ఇతడు చాలా ప్రసిద్ధుడు, బసవపురాణము 7 వ అశ్వాసమున నీతని కథ గలదు) ఉదరద రామయ్య, చిక్కలతామవ్య, సింగయ్య-సింగబల్లహాడు, సిద్ధరాముడు మొదలగు శివభక్తులు గలరు. పండితాకాధ్యపరితమున - కమలవ్య కేశి (ఉత్తమాంగద) కేశి (భూర్జటి) కేశిరాజయ్య కొండగుడి, కేసయ్య కేసరయ్య, కేసయ్య (దాన) యధువయ్య, మాదన్న (చిక్క) రామ దేవడు, రామయ్య (మైదున) రామవ్య, రామిసాహిణి, సింగన మంచి, సింగయ్య, సింగయ్య దనగణ, సింగవ్య, సింగిదేవడు, మొదలగు శివభక్తులు గలరు, వీరిందఱు 12వ శతాబ్దివారు, అంతకు పూర్వులను

1. తెలుగు దేశమున కైవము అనగా, వీరకైవము, తప్ప వేతొకటిలేదని యెఱుంగునది. అది జంగమసంప్రదాయము. ఆరాధ్యసంప్రదాయము అని రెండు విధములు. ఆరాధ్యులనే వీరమాహేశ్వరులని యందురు. జంగమసంప్రదాయము తెలుగుదేశమున వ్యాప్తము కాలేదు.

ఇంతయేందుకు వీరశైవమునకు విజ్ఞానపీఠమై, ఆరాధ్యవీరశైవ సంప్రదాయములను ఆచారదార్శము సాహిత్యమున నిలువజేసిన పాల్కురికి సోమనాధుని తండ్రి పేరు విష్ణురామదేవుడు, తల్లి పేరు శ్రియాదేవి.

“భాజిష్ఠ్యుడగు విష్ణురామదేవుండు
తేజిస్తువగు శ్రియాదేవి యమ్మయంచు
గారవింపఁగ నొప్పుగాదిలినుతుండ”

బసవపురాణాతారిక

పండితారాధ్యుల శివశక్త్యసారమున - “గోవిందప్రియ,” “విష్ణు వరేణ్యాయన్న సంబోధనలు గలవు - 15,16వ శతాబ్దాలలో ఇకటూరి వారిలో రామలింగ, రామనాథాధ్యనామధేయులు పెక్కుమందిగలరు,

ఆద్యన యుగమున - చాగంటి సీతయ్యకాస్త్రిగారు - (వీరు ఉర్లాముకొవటి విద్యత్పరీక్షాధికారులు. గొప్ప విద్వాంసులు) ఆరాధ్యులు - విజ్ఞాన సర్వస్వము తొలుత వెలయింపజేసిన కొమఱ్ఱాజు వెంకటేశ్వరరావు గారారాధ్యులు - ఈ నడుమనే శివసాయజ్యము నందిన శివరెంక శంభువసాదుగాడి (వీరు పండితత్రయములోని శివ రెంకమలచన పండితుని వంశమువారు) తమ కుమారునికి రాధా కృష్ణయని పేరుపెట్టివారు. రాధాకృష్ణగారే నేడు ఆంధ్రపత్రిక భారతి సంస్థల కధ్యక్షులు.

రామలింగమను పేరులోనే వైష్ణవమున్నది, అది శైవమే - అట్లే - రామకృష్ణుడను పేరున్నను అది శైవమే.

శైవుడగు రామకృష్ణుడును శైవసంప్రదాయానుసారముగానే కృష్ణనామము దాల్చినాడుగాని వేటొండు భావముచేగాదు - అతనికి “శైవవైష్ణవ పురాణావళి నానార్థములు కరతలామలకములు” (పాండు 1-23). ఆతడు తర హరివంశమున శ్రీకృష్ణుడు సంతానార్థయై

1. శ్రీ, శ, 1812 లో వీరవెంకటవతి రాయలకాలమున లింగ నారాధ్యుని పాఠుడు మల్లికార్జునారాధ్యపుత్రుడు, రామకృష్ణారాధ్యకోమ్యులన్నట్లు కాననములవలెన తెలియుచున్నది. కాననావళి సి. ఆర్. కృష్ణమాచార్యులు - ఆంధ్రపత్రిక 1925 సంవత్సరాది వందీక పుట 250

శివునిగూర్చి పండెందెండ్లు తపస్సుచేసిన కథ యెఱుగును - అందు
వలన లింగశబ్దమునకు బదులు - కృష్ణశబ్దమును చేర్చుకొని రామకృష్ణు
డని వ్యవహృతుడైనాడు - కృష్ణుడు శివభక్తుడేగదా, ఇంతేకాక
ఆరాధ్యకైవమున రాముడు కృష్ణుడు పరమ పాశుపతులుగా
నారాధితులు.

శ్లో! దుర్వాసకశ్యవ విరించి మృకండుపుత్ర
దేవేంద్ర, బాణ, హరి, కృష్ణదధీచిరామ
శ్రీ శానుదేవకవి కుంభజగౌత మాదీన్
పుణ్యానిమాన్ పరమ పాశుపతాన్ స్మరామి"

దుర్వాస, కశ్యపుడు, విరించి, మార్కెండేయుడు, ఇంద్రుడు,
బాణుడు, హరి, కృష్ణుడు, దధీచి రాముడు, నామదేవుడు. శ్రీ శా
చార్యుడు, అగస్త్యుడు, గౌతముడు - వీరు పరమపాశుపతులు.

ఇది కైపులకు నియతమైన దీక్షావిధానములో వ్రతపూజా
సమయమున తేవతాహ్వనములో నున్నదిగాన చాల ప్రాచీనము.

తైవకవుల కృతులు

విష్ణు ప్రశంస

శివపూజా విధానమున విహితమైన విష్ణు రామకృష్ణ నామ
స్మరణమువలన, శివకవులు రచించిన తైవకృతులలో విష్ణు పారమ్యము
వర్ణితము కాదుగాని, విష్ణుమాహాత్మ్య ముగ్గడింపబడును - ఈ
పాశుపుచేతనే, రామలింగకవి తైవకృతియగు ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర
మున - విష్ణుమాహాత్మ్యమును ప్రతిపాదించియే యున్నాడు.

తైవకృతులలో విష్ణుప్రశంస

శివపూజా విధానమున-రామకృష్ణుల స్మరణయుండుట చేత ఈ
విష్ణుపు శివభక్తుడని పురాణకథ యుండుటచేతను తైవకవి కృతులలో
విష్ణుపారమ్యము వర్ణితము లేదుగాని-విష్ణుమాహాత్మ్య ముగ్గడింపబడును.
శంభుదాసుడగు ఎఱ్ఱన యిట్టిదృష్టితోడనే, నృసింహపురాణమున కైపు
తైనను విష్ణుమాహాత్మ్యమును నద్భుతముగా వర్ణించినాడు. పోతన

భాగవతమున విష్ణుమాహాత్మ్యము నెట్లువర్ణించినది సర్వాంధ్రసాహిత్య
లోకమునకు విదితమే.

“కూడాభూషణ రత్నమై వెలయుచున్ క్రుత్యుత్త మాంగంబులన్
జూడంగాదగు విష్ణుపాదమున” (1-157)

“దేవకీయును వసుదేవుడును గన్న కేలి

మనుజు విగ్రహుండగు త్రైలోక్యవిభునకు” (3-59)

ఈ శైవసంప్రదాయము నెటుంగక రాళ్లపల్లి వారు-పై రెండింటిని
ప్రస్తావించి, యిట్లు వ్రాసినారు.

“ఉద్భటారాధ్యచరిత్రమున (అ. 3 వ 145-157)

ఇష్టలింగధారణ విధిని కవి వర్ణించిన తీవ్రధోరణిని గమనించితి
మేని అదీక్షను అతడును గ్రహించియుండెనేమో యనిపించును. కాని
స్మార్తుల సాంప్రదాయకమైన అతని విష్ణుభక్తిని ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర
మునగూడ,

“కూడాభూషణ రత్నమై వెలయుచున్ క్రుత్యుత్తమాంగంబులన్
జూడంగాదగు విష్ణుపాదము” (1-157)

“దేవకీయును వసుదేవుడును గన్న కేలి

మనుజు విగ్రహుండగు త్రైలోక్య విభునకు (3-59)

అనుమాటలు నందుచేమకొని చూపుచున్నవి” (పుట 16)

మరసంప్రదాయ విధులలో “తీవ్రధోరణి” “కాంక్షధోరణి”
అను రెండు వర్ణములున్నవా? ఉన్నయడల శ్రీకర్మగారు
వానిని వివరించి, రామలింగకవి కైవము “తీవ్రధోరణి”
అని చెప్పవలెను. అంతేకాని, వద్దతి వివరింపకుండ యిట్లు
చెప్పుట ఎంత మాత్రము సరికాదు-ఇంతకు. రాళ్లపల్లివారికి, అసలు
రామలింగకవి లింగధారణ దీక్ష గ్రహించిన విషయముకూడ అను
మానాస్పదముగా నున్నదేయని “గ్రహించియుండెనేమో అనిపించు
చున్నది.” అను వాక్యము స్పష్టపఱచుచున్నది-రామలింగకవి కంతో
క్తిగా, తాను దీక్షను గ్రహించినాడని-ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర ప్రారంభ
ముననే చెప్పగా, తరువాతి కవి చరిత్రకారులు విమర్శకు తెల్లము
నాతడు తొలుత కైపుడనియే ఘోషించుచుండగా, వీరనుమానపడు
చుండుట యెట్టిదో, ప్రాజ్ఞలే-తెలుపుదురుగాక.

శైవకృతిలో “ఈ మాటలు సందుచేమకొన్నవి” సందుచేసు
కొనుట అనగా, అవకాశములేకపోయినను “చోటుచేసికొనుట” అని
యోగము-రామలింగకవి శైవసంప్రదాయము ననుసరించియే, విష్ణు
మాహాత్మ్యమును ప్రకటించెనని యీ వలననే తెలిసితిని-రాళ్ళనల్లి
వారు వై రెండే చూపినారు-కాని యింకొక విష్ణుసంబంధ ప్రకంస
ంబుండు గలదు.

సీ గీ. “నత్యభామాధిపతిచేతఁ చలనమొంది

అలిమిదింపని నాటి కల్పదుర్మమంబు” (1-38)

అని-కృష్ణుని పారిజాతాపహరణ వృత్తాంతము-సూచితమైనది.

ఇక “స్మార్తుల సంప్రదాయము, విష్ణుభక్తి యొక్కటయేయని
శర్మగారు తలచినట్లున్నది. ఇది యసంబద్ధమే. స్మార్తులలో, విష్ణుభక్తి
గలవారేకాదు-శివభక్తిగలవారును ఉండురు. వారే-ముందు
(పుట 15.) “అద్వైతిస్మార్త బ్రాహ్మణులలో శివభక్తి యొక్కవగా
కలవాడుకూడ లింగభారణము చేయరు” అని స్పష్టపఱచివారు.
ఈవారి వాక్యములవలన, స్మార్తులలో శివభక్తిగలవాడుకూడ నున్నట్లు
నిశ్చితమేగదా. అప్పుడు-15వ పుటలో వారు వ్రాసినదానికి, 16 వ
పుటలో వాడు వ్రాసినదానికి, సంబంధము లేకపోవుటయేగాక అవి
వరస్పర విరుద్ధములైయున్నవి.

2. వైష్ణవ పారిభాషిక పద ప్రయోగము

రామకృష్ణుడు వైష్ణవసంప్రదాయకపారిభాషికపదప్రయోగము
చేసినంతమాత్రమున-అతడువైష్ణవుడు కానేరడు-రామకృష్ణునికి కృష్ణా
వ్యమున నమకాలినుడును కవిత్వములోని ఎట్టున వంశీయుడైన
చదలువాడి మల్లిన-వైష్ణవప్రబంధమగు విప్రనారాయణచరిత్రము
(తొండరడిప్పాడి ఆళ్వారు) ప్రబంధముగా రచించియున్నాడు-కథ
విశిష్టాద్వైత మతమునకు పట్టుగొమ్మలైన పన్నిద్దళ్ళారులలో నొకడగు
విప్రనారాయణుని కథ-కాని మల్లినకవి ఎట్లు తన్నుగూర్చి చెప్పకొని
నాడో చూడుడు :

1. చూ పూర్వోక్త సాహిత్య అకాడమీ పీఠిక—

“క: వివరమొన్నతుగామాడి

జనని నందనుని సరససాహిత్యజని

జనకుని నార్యేలాస్యము

జనితుని శ్రీ వత్స గోతుకై వాచారన్.”

17 వ.

తాను శంభుదాసగు ఎఱ్ఱన చిన్ని మనుమడనని చెప్పుకొన్నాడు.

గద్యకూడా, ఎఱ్ఱన గద్యవలెనే సారంభించినాడు. “శ్రీ శంకరస్వామి సంయమిశ్వర చరణసరోదహధ్యానానందసౌందర్యధుర్య” తొడియైన లింగన-శివపూజా పరాయణత్వము నిట్లు తెల్పినాడు.

కా. రాజుల్యెచ్చగ జెప్పి కాశ్యములు పేరాశంబుగా నడిక న్యాజానినే భజించు నిత్యనియతీన్ దత్కాల పూజాకియా భాజిష్టుత్వమునన్ జపించు దినమున్ బంచాక్షరీ మంత్రమున్ దేజోపంతుండు లింగవార్యుండు గుణోత్కృష్టుండు

మీ తండ్రియన్! 20-బ

మల్లన శ్రీ కాళహస్తీశ్వర భక్తుడు.

ఇట్టి కై వాచార సంవత్సరము పల్లవ-¹విప్రనారాయణచరిత్ర మును, వైష్ణవుడు రచించినట్లుగానే-అచ్చుగుద్దినట్లు ముచ్చటగా రచించినాడు-ఇందలి వైష్ణవపారిభాషికములు చూడుడు:

అంగరంగ వైభవములు, ఆచార్యపుగమడు, కావి వేష్టువులు జియ్యలు, తన్నీరు దాసళ్ళు, తిరుకాపులు, తిరుచూర్లము, తిరుణాపు తిత్తులు, తిరునామము, తిరునాళ్ళు, తిరుమణ్ణవపు బిందెలు, తిరుమణి, తిరుమాళిగెలు, తిరువాముడి, తిరువుళ్ళము, తిరువీనము, తీరచెరు మాళ్ళు, నంబులు, పల్లెనానుములు, మద్రకర్త రామానుజోదర్ప భాష్యము, రామానుజ కూటము సంకీర్తనపరులు, సాత్రని వైష్ణవులు సావడి మున్నగువని ప్రయుక్తములైనవి. వై వానిలో కొన్ని పదముల కీప్రబంధమే ప్రమాణముగా గ్రహింపబడినది.

1. ఈ ప్రపంథము, కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారిచే క్రీ.శ. 1938 లో ద్వితీయ ముద్రణ నుండినది-కానికి పీఠికా కర్తను నేనే-ఈ ప్రబంధమును గూర్చి యింతవఱకు సాధికార విమర్శ ప్రకటితము కాలేదు.

సారంగు తమ్మయ వైజయంతి విలాసకథ యిదే-అతడు వైష్ణవ
వ్రవత్తి గలవాడే-అయినను-అతని కృతిలో వైష్ణవ పారిభాషికము
లిందున్నన్ని తేవు. అది శేవల రనైక వ్రబంధముగా మండును. దీనిని
బట్టి. వైష్ణవ పారిభాషిక పదరచనను పురస్కరించుకొని రామకృష్ణుడు
వైష్ణవుడనుట పొసగదు.

3. వైష్ణవ గుర్వాశ్రయము

రామకృష్ణుడు, భట్టరు చిక్కాచార్యుని తన గురువుగా కీర్తిం
చిన పద్యమీవట కుదాహరించితిని-వైష్ణవగురువును పేర్కొన్నంత
మాత్రముచేత-రామకృష్ణుని వైష్ణవుడనుట సాహసము-శైవులకు-
గురువులింగధారణ దీక్షనిచ్చినట్లు, వైష్ణవులకు గురువు తప్తముద్రాంక
ధారణముచేసి, విశిష్టాద్వైత మతానుకూలముగా నొనర్చును-రామ
కృష్ణుడు విశిష్టాద్వైత మతసంప్రదానాయానుసారముగాచిక్కాచార్యుల
శిష్యుడై, తప్తముద్రాంకధారి యయ్యెనని యెవ్వరైన ప్రమాణముగా
నిరూపింపగలరా? అని యడుగుచున్నాను. వైష్ణవులు శైవులైనట్లు
మనకు నిదర్శనములున్నవిగాని శైవులు వైష్ణవులైనట్లుగా నొక్క
నిదర్శనమును లేదు-చక్రపాణి కంగనాధుడను వైష్ణవుడు శైవుడై
శైవకృతులు రచించినట్లుగా కవి చరిత్రలు సాక్షమిచ్చుచున్నవి-రామ
కృష్ణుని విషయమున నట్టి యుదంత మెప్పుడు గానరాదు. రామ
కృష్ణుడు తప్తముద్రాంక ధారియైన వైష్ణవుడైనచో, పాండురంగ
మాహాత్మ్యమున నిష్టదేవతాస్తుతి పూర్వకావ్య సంప్రదానాయాను
సారముగా మండక మణియొక విధముగా నుండెడిది-గురుముఖమున
మహదీక్షపొందిన శిష్యులు, శైవులుగానిండు, వైష్ణవులుగానిండు వారి
వారి మత సంప్రదాయముల ననుసరించి, ఇష్టదేవతా స్తుతిని గావిం

చెదరు¹, శైవులైన వారెట్లుగా, ఇష్ట దేవతాస్తుతి చేయుదురో. ఆ రీతిని తన ఉద్భటారాధ్య చరితమున రామకృష్ణుడు చూపియేయున్నాడు. ఇక పాండురంగ మాహాత్మ్యమున నిష్ఠ దేవతాస్తుతియు శైవకృతి యందున్నట్లున్నదేగాని, వేరుగా లేదు-ఇందు శివస్తుతియున్నది.

వైష్ణవ కృతులు

ఈశ్వర స్తుతి

శైవులలో ముందు నేను చూపినట్లు, విష్ణుని పాశుపత్యునిగా శైవునిగా భావించుటవలన - విష్ణుస్తుతి యుండును - (చూ నన్నె చోడనికుమార గుంధవము.) ఇవకవియగు శ్రీనాథకవిసార్వభౌమునివార విలాసమున కంచి వరదరాజు వ్రథమముగా పేర్కొనబడినాడు-భీమ భండమున-నవతారికతో గోపాలస్తుతి కలదు (చూ మూడవపద్యము). రామలింగదే ఉద్భటారాధ్య చరితమున-విష్ణుస్తుతి గావించినాడు. (చూ శివ పద్యము) కాని వైష్ణవమగు పాండురంగ మాహాత్మ్యమున నీ క్రింది రీతిని శివస్తుతి యున్నది.

ఉ. ఈ చివురాకు నీవ్రవవ మీ వపుదేవియ యెంతయుప్పెడిన్

జూచితిరేయటంచుఁ దనచుట్టు శుకాదులు గొల్వఁగాఁగవ

ర్థాదిత చంద్రగాంగ జలమైన శివాహ్వాయకల్ప కాళి వే

దాచలమంతి కీర్తికలకాల్కి వెన్నెలచూడ్చి జూచుశన్.

రామకృష్ణుడు తనవైష్ణవగురువైనభట్టరుచిక్కాచార్యునియొద్ద విశిష్టాద్వైత మతసిద్ధాంతము ననుసరించి వైష్ణవుడైనచో. తన కావ్య

1 ఇంతవఱకును తెలుగుసాహిత్యమున-ఇష్ట దేవతాస్తుతి ఉత్పత్తి విలాసములు-క్రమవరిరామము-భిన్నత్వము-మొదలగు విషయములపై పరిశోధన ప్రారంభమేకాలేదు-అట్టిపరిశోధనకు కొంత దోహదము-చేయుటకే యీ విషయమందు కొంచెము విస్తరించినాను-దీనినిగూర్చి పరిశ్రమ చేయువారికి, కొన్ని యర్హతలుండవలెను-పట్టభద్రులై పాశ్చాత్య విమర్శనాపద్ధతి ననుసరించువారిది చేయలేదు-ప్రాచ్య ఫణ్డితులు, మూత్రమే చేయగలరు.

మున శివస్తుతి చేయుడు. ఇది విశిష్టాద్వైత మతమునకత్యంతవిరుద్ధము-
వైష్ణవులెంతమాత్రము శివనామోచ్చారణము చేయరు-శివ
నామము వినబడకుండ గంటలు కట్టుకొను ఘంటాకర్ణులున్నారు-
విశిష్టాద్వైత మతమున, శివుని పేరుకూడ తలవరని, తెలుపుటకు, నొక
యుదాహరణము చూపుచున్నాను.

శ్రీ మద్రామాయణము

రామాయణమున-శ్రీరాముడులంకనుండి యయోధ్యకు తిరిగి
వచ్చునమయమున- సీత కా యా విశేషములను చూపించె.

“సేతుబంధమితి ఖ్యాతం త్రైలోక్యనాథి పూజితమ్

ఏతత్ప్రవీణం సరమః మహావీతకనాశినమ్

అశ్రపూర్వం మహాదేవ ప్రసాదమకరోత్స్రభః”

అని చెప్పినాడు-పురాణములందేమి, వ్యాఖ్యానములందేమి, రాముడు
సేతువువద్ద శివలింగప్రతిష్ఠ చేసెననియు, నదియే నేడు రామలింగేశ్వర
నామముతో వెలయుచున్నదనియు స్పష్టముగా చెప్పుచున్నది.

కాని విశిష్టాద్వైతమత సంప్రదాయానుసారముగా రచితమైన
గోవిందరాజీయ కృతలిలకవ్యాఖ్యానమున- మహాదేవశబ్దము శివ
సరము గనుక దానిని చెప్పుట శిష్టములేక-అశబ్దమును-విటిది-
రముడుడని యిట్లర్థము చెప్పినాడు.

“మహాత్ జలం తద్రూపోదేవః సముద్రః”

ఇచ్చట జలపర్యాయముగా నిఘంటువులలో మహాశబ్దమున్నది
గాని, మహాదేవశబ్దము లేనేలేదు-శివనామమును బహిష్కరించుటకు
వైష్ణవులెంత పట్టుదలతో నుండురో తెలుపుటకు వైవిషయము వివ
రించినాను-(చూ గోపినాథరామాయణము-పీఠిక-21-28 పుటలు-1, 2.
మేజేనల్లి వేంకటరమణాచార్యులవారిది (1928)

ఇట్లు వైష్ణవమతమున, శివనామమునకే అస్కారము లేకపోగా
కావ్యములయందు శివస్తుతి యుండుట గగనకుసుమము.

విశిష్టాద్వైత మతానుసారముగా, కావ్యావకారికుశ్రీకారము
మట్టివ రాములు. ఆమూ క్రమాల్యదలో, శివస్తుతి చేయలేదు సరికదా
కనకశిఖి శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరునకు కృతించియు, చెప్పుట

“వేంకటేశ్వర” అని “ఈశ్వర” శబ్దమును చేర్చి వాడనేలేదు-చూడుదు
 వేంకటభర్త (1-1) వేంకటవతి (1-16) వేంకటాచలవతి (1-49)
 వేంకటాచలరమణా (2-1) వేంకటరాయా (8-1) అలమేల్మంగా
 భిధేంది రాలయతా (1-87) వృషగిరివృషగాంకా (4-1)¹
 శేషనగహర్షణ (5-1) కాకోదర నగోదయస్థవతంగా (8-1)

ఈశ్వరశబ్దము శివునియందే నిజితరదేవతయందు వర్తింపదు.

‘వేదాంతేషు యమాహురేక పురుషం వ్యాప్తస్థితం రోదసి

యస్మిన్నీశ్వర ఇత్యనన్య విషయశ్చబ్దో య ధార్థాక్షరః

అంతర్యక్ష ముముక్షుభిర్నియమిత ప్రాణాదిభిర్మృగ్యతే

సఃసాణుః స్థిరభక్తి యోగసుల భోనిశ్రేయా సాయ సునః

కాళిదాసు విక్రమోర్వశీయనాంది

రాయలేకాక, రాయల యుగమున వైష్ణవకవులునీ నియమము
 పాటించిరి. వైష్ణవమును స్వీకరించిన అయ్యలరాజు రామభద్రుడు
 రామాభ్యుదయమున సిద్ధిరాజు తిమ్మరాజు తన పరమయోగి విలాస
 మున శివస్తుతి చేయనేలేదు-కేవలము వైష్ణవులేయైన శేషముతిరు
 మలాద్యుని యంజరిపోషాభ్యాసమున, శేషము రఘునాథాచార్యుని
 కులశేఖర మహిపాల చరిత్రమున-కట్టావరదరాజు శ్రీరంగ మాహా
 త్మ్యమున ఈశ్వరస్తుతి లేదు-ఇందువలన-శివస్తుతి వైష్ణవ కవిరచిత
 కావ్యములలో నుండదని సిద్ధాంతము.

అల్లిసాని పెద్దన వైష్ణవుడుకాదు

ఈ సందర్భమున, రామకృష్ణుని సమకాలికుడైన అల్లిసాని పెద్ద
 నకు శతగోపయతి గురువనియు, వందుచే పెద్దన వైష్ణవుడయ్యెననియు

1. ఆముక్తమాల్యద (వే. వేంకటరాయశాస్త్రిగారివ్యాఖ్య)యందు
 7 ఆశ్వాసములున్నవి-7వ ఆశ్వాసాదిని “వేంకటాచలరమణా”
 అని సంబోధింపగలదు-కాని ఈ పద్యము రాయలకృతము
 చూడుదు-ఆముక్తమాల్యద-ఆశ్వాససంఖ్య-అనునాచార్యసము-
 భారతి-(1970. ఆగ్లోంరు)
 ఈ విషయము నింతకుముందెవ్వరు తెలుపలేదు.

విమర్శకులందఱును వ్రాసియున్నారు-కాని పెద్దన వైష్ణవుడు కాడు-
మను చరిత్రమున- “ఉల్లమునందు నక్కటికమూనుట” అన్న శివస్తుతి
వద్యమందఱికి పరిచితమే, అతడు గురువువలన సమాశ్రయణమునందిన
వైష్ణవుడై యైనయెడల, తన కావ్యమున శివస్తుతి చేయకూడదు. కాని
శివస్తుతి చేసినవాడు కావున పెద్దన వైష్ణవుడు కాడు. ఇట్లే, భట్టపరా
శర దేశికేందుని శిష్యుడగు-సంకుసాల నృసింహాచార్యులు, కవిశిల్పరసా
యనమున-శివస్తుతి చేసినాడు, అందుచే నాతడును వైష్ణవుడు కాడు.

ఈ యాచారణలనుబట్టి వైష్ణవ గురువుశిష్యులమని
చెప్పికొన్నంత మాత్రమున నా శవులు విశిష్టాద్వైతులు కారనియు,
వారు స్మార్తులైనను శైవులైనను వైష్ణవమత సిద్ధాంతములను
గ్రహించుటకు మాత్రమే వైష్ణవగురువుల నాశ్రయించిరనియూ, నది
కేవలము సాహిత్య విషయమేగాని మతవిషయికము కాదనియు గ్రహింప
వలెను.

దీనికి హేతువు దెలుపుట సులభము-శవులు వైష్ణవమతాను
యాయులైన రాజులకు కృతినిచ్చు నీ పురామత సంప్రదాయము లెఱుం
గుట యావశ్యకము.

పెద్దనయు, రాయలు తన కృతినంకితము గొనుటకు తగిన
సాధన సంపత్తి సమకూర్చుటకే, శతకోపయతి నాశ్రయించి యాతనికి
శిష్యుడై, ఆ మతసిద్ధాంతములను గ్రహించెను¹-రామకృష్ణుడు నల్లే
వైష్ణవమత సిద్ధాంతములు గ్రహించుటకు, చిక్కాచార్యుల శిష్యు
డయ్యెను-మఱియు నాకాలమున నిప్పటివలెగాదు మత సంప్రదాయక
గ్రంథములు, మతసంప్రదాయములు, గురుముఖతః-తెలుమకొనవలసి
నదేగాని, వేఱుమార్గములేదు-ఈపరిశీలనమువలన వైష్ణవ గుర్వా

-
1. ఈ సందర్భమున-రాయలు కామకోరి అంకితము పుచ్చుకొన్న
కావ్యమొక్క మనుచరిత్రవృ వేటొక కృతిలేదని గ్రహింప
వలెను.

కోయమున్నంతమాత్రమున వైష్ణవులు కారని రామకృష్ణుడు వైష్ణవుడుకాడని నిర్ణయము.¹

4. వైష్ణవకృతి పరిత్వము

పాండురంగ మాహాత్మ్య కృతిపతి విహారి వేదాద్రి మర్రితి జన్మతః వైష్ణవుడు గాడు-అతడాశ్చేలనియోగి- “నరనగుణరతీశా! పట్టహాసాస్వయేశా” అని పంచమాశ్వాసాంతమున కృతిపతి సంబోధన-‘పట్టహాసాస్వయేశా’ అనగా అరువేలకులమున కధీశుడు ప్రముఖుడు-అని అర్థము-ఇదియొక్క అరువేలనియోగులకుమాత్రమే చెల్లును-విహారి వేదాద్రిమంత్రి, నియోగియైనను విశిష్టాద్వైతమత సిద్ధాంత గ్రంథములన్నియు సద్యయనముచేసి వైష్ణవము స్వీకరించుటకు తగిన యర్హత గడించెను. అందువలననే రామకృష్ణుడు కృతిపతిని గూర్చిన యీ విశేషమును గ్రంథాది పద్యముననే “వైష్ణవస్వీకారార్హు విహారి పట్టణపతిన్ వేదాద్రిమంత్రీశ్యజన్” అని చక్కగా తెలిపినాడు. ఇదియు నొక విచిత్ర సన్నివేశము-రామకృష్ణుడు మొదట అదికాళి-అనగా ప్రథమకాళి నియోగియై వైష్ణవమును స్వీకరించిన కవి,

అట్లే వేదాద్రిమంత్రీ మొదట ఆశ్చేలనియోగియై యాచార్యుక వైష్ణవము స్వీకరించినవాడు-కవి కృతిపతి యిరువురు నియోగులై తైవ వైష్ణవమతములు స్వీకరించుట సంఘమున-తైవవైష్ణవ మత విశ్లేషములు లేవని నిరూపించుటకు పాటుపగుచున్నది. ఇందులకురు వురు నభినంద్యులే-ఇట్టి సంఘటనలు కేవలము వైష్ణవకవుల కృతిపతులలో గానరాదు.

5. వైష్ణవక్షేత్ర మాహాత్మ్య రచన

రామకృష్ణుడు-వైష్ణవక్షేత్ర మాహాత్మ్యములు రచించెనుగాన వారడు వైష్ణవపుడనుటయు సమంజసముగాదు. రామకృష్ణునికృతులు-

1. మన ప్రబంధములు కేవలము రసపోషణకేగాక-మతసంప్రచారికములని తెలుపుటకీ విషయమింతవత్తుకు విస్తరింపవలసి వచ్చినది-సాశాంతము, మన ప్రబంధములను కేవలము సాహిత్య దృష్టితోగాక మత సంప్రదాయిక దృష్టితో పరిశీలించివిమర్శింపవలయుననుట.

పాండురంగ మాహాత్మ్యము-ఘటికాచల క్షేత్రముమాహాత్మ్యము-రెండును
హృదయమునకు వైష్ణవముగా దోచినను, అవి స్వతంత్రముగా వైష్ణవ
తత్వములు గావు-శైవక్షేత్రములు వైష్ణవక్షేత్రములుగా మారినవి

1. పాండురంగ మాహాత్మ్యము

పాండురంగ క్షేత్రము శివక్షేత్రమే-అందలి దైవము విశ్వా
ర్వుడు-పాండురంగశబ్దమునకు శివుడనియే యర్థము-పాండురాంగు
ర్వుడు అటాచయ్యావృత సితాహిషణామణులొప్పు-అని నన్నెచోడని
సూర సంభవము 8-79 ఈ క్షేత్రము శివక్షేత్రమే-కాబట్టి యే-
మకృష్ణుడీక్షేత్ర మాహాత్మ్యమును కాశీవర్ణనతో ప్రారంభించి-
రాసాక్ష-సామిమలము శైవక్షేత్ర ప్రకంసదెచ్చి-అగస్త్యుడు. (వరమ
వోత్తంసుడు) కుమారస్వామితో కైలాసమున కేగినట్లు వర్ణించి
డు. తరువాత గౌరీశంకరుల యుద్ధానవన విహారము, కుమార
స్వామి తలిదండ్రులను దర్శించుట-ముక్తామణి సమర్పణము, శివుడు
దైవతము లొకచోమండునని చెప్పకొకతో ప్రథమాశ్వాసము
గిసినది-ఇందు కథాభాగమున వైష్ణవ ప్రకంసయేలేదు.

2. ద్వితీయాశ్వాసము - పుండరీకునికథ

ఇందు పుండరీకుడు ఉబ్బలింగమువలె మన్నాడని వర్ణన-
ఉబ్బలింగము వోలెనుండువెడ" (9-28) వైష్ణవులెవ్వ
రు, శివభావమువలె లింగనామమును నిరసించురు, కథ
వ్వనమైనను రామకృష్ణుడు శివుని యుపమానమే వైష్ణవ
ప్రసిద్ధి నాడినాడు. దశావతారస్తతిలో బుద్ధావతారము వర్ణిత
రది. ఇది వైష్ణవ సంప్రదాయము గాదు- ఇదే 168 వ పద్యమున
మనిధి విఠలేశ్వరుడు దైవతరత్నము" అని వైష్ణవ క్షేత్రాధిపతి

1. అ కా డ మీ ముద్రాణమున "ఉబ్బలింగమువోలె" అని
యుండుట తప్పు-అది "ఉబ్బలింగము"గా మండవలెను. ఉబ్బ
లింగము-అవగా భూమినుండి వైకల్పిక లింగము-స్వయం
భూలింగము.

యైన వితలుని 'ఈశ్వర' శబ్దము చేర్చి నిర్మలశ్వరుడని వర్ణించినాడు. ఈ యాశ్వాసమున నారదుడు శివుని వద్దకు వచ్చుట తెలుపబడినది. ఇందు కైలాస వర్ణన గలదు. శివుడు నారదునితో జ్యోతిమాహా త్మ్యము జెప్పుట కలదు.

3. తృతీయాశ్వాసమున భూదేవి విష్ణు కడకేగుట - అన్న శీర్షిక "వీరభద్రగదా విదారితంబగు పూషాక్కు వదన గహ్వరంబును సోత" (3-150) అని శివసంబంధమైన యువమానము చెప్పబడినది. ఇందు రాధచరిత్ర గలదు. విశిష్టాద్వైతమున రాధా ప్రసక్తిలేదు.

4. చతుర్థాశ్వాసమున రాధ తపస్సు. ఇందు రాధ విభూతి ధరించినట్లు చెప్పబడినది.

సీ. పా. కస్తూరి తిలకంబు గాలి నాటిన నేర్పు

నొసఁజేటుననిచెనోభసితమునకు (4-3)

తపోవనమున "పుష్పాదుల నంటిన జేటులు-భూతిభక్తజ్ఞటా పుంజము" (4-14) వలె నున్నవి. ఇచ్చట-విభూతి చెప్పబడినది. విభూతి ధారణ కైవలక్షణము.

5. సీ. పా. కాశరాత్రి స్తనాగ్ర కృతావకాశమై

యురము వెల్మిడిపూత యొప్పుననగ (5-18)

ఇచట వెల్మిడిపూత-భస్మము-విభూతి వై వాని కన్నింటిని మించినది పాండురంగ వితలుని వర్ణన

లయగ్రాహి. కంబువున రాశిచిక్షరంబుల గట్టికృతకరాంబురుహ

యుగ్మ మళికాంబకము, నగ్న

త్వంబు బసిరొప్పు వెదురుంబెరుగు నుడ్డ పొదలుం

బదములం బలుకుచుం బొదలు మువ్వల్

అంబు ఫణిద్రుచి ఫణంబు మక రాకృతి గరంబమరు

కుండలములుం బరగఁ మంచా

బ్రింబులఁ దలిర్చు నిసువుంబతి భజించె ద్విజగంబు

లకు రోహణనగంబగు నగణ్యున్ (5-58)

ఈ వర్ణనమున వితలు చైతేంద్ర వయసుగల శ్రీకృష్ణునిగా రామకృష్ణకవి నిరూపించినాడు. అతనికి "అలికాంబకము" అనగా

వాసట కన్నుగలదు. శ్రీకృష్ణునకు ఫాలభాగమున నేత్రములేదు. ఫాలభాగమున నేత్రము గలవాడు శివుడే వేటుదైవము లేడు-అతడు తినేతడు.

ఇంకను నిందే విధలుడు తినేతడుగా వర్ణితుడు-

ఉత్సాహ. వచ్చివచ్చి కల్వకచ్చువంటి యొంటివానిగ

న్నిచ్చవచ్చు గచ్చకాయలెంచి యాడువాని, లో

విచ్చు వెచ్చగంటివాని వింటి వెన్నముచ్చు న

ప్పచ్చ విల్లుగన్నతండ్రి పాండురంగవిఠలున్ (3-197)

ఇవట స్పష్టముగా “వెచ్చగంటివాడు” అనగా అసల నేతడు శివుడని గలదు.

ఈనాటి పాండురంగమాహాత్మ్య పరిష్కర్తలకు నీ విషయ మవగాహనము కాకపోవుటచే, చతుర్థాశ్వాసమున విఠలుడు త్యక్తుడు మూడు నేత్రములు గలవాడని యుండగా నది యర్థముగాక ఆ పద్యము నెట్లు సంకేహస్పదముగా ముద్రించిరో చూడుడు.¹

“క. తుణము తుణార్థమైన (మయిన?) దీ

తుణలితంబగు పయోధిశయను వదన మీ

తుణ మొనరించు కృతికి నా

తుణమునఁ గల వఖిల సుకృతజాత ఫలంబుల్” (4-181)

ఈ పద్యము పరిష్కర్తల కర్థము కాలేదు-పద్య మిట్లుండవలెను.

తుణము తుణార్థమయినఁ దీ

తుణలితంబగు పయోధిశ యను వదన మీ

తుణ మొనరించు కృతికి నా

తుణమునఁ గల వఖిల సుకృత జాతఫలంబుల్.

పై పద్యార్థ మిది.

1. అకాడమీ ముద్రణము-పుట 182, పుట యడుగున పాత ములు కి. మైనఁదిక్-ర్థంబైనఁది-బైనఁదిక్-మైనదీ కి పత్రు లలో ‘దిక్’ త్రిక్ అని యుండగా దానిని గమనింపుక-దీక్” అని నిరర్థక పాఠము మూలమున నుంచినారు.

ఒక్క చదవమైన = చదవకాలమైనను, అర్థచదవకాలమైనను తీక్షణ
 లలితంబు = మూడు కన్నులతో నొప్పు-పరీక్షించును = విష్ణువు
 యొక్క, వదనమును = ముఖమును, ఈతనిమొనరించు = చూచునట్టి
 కృతికి = మానవునకు, ఆ తనమున = ఆ తీక్షణమే, అఖిల సుకృతకార
 ఫలమ్ముల్ = అన్ని పుణ్యకర్మముల ఫలములు, గలవు = లభి: వగలవు.

ఇచ్చట తన, శబ్దము, తీక్షణ-చేతన-చేతన-అను వాటితో
 మనోహరముగా కూర్చుండి రామకృష్ణుని వర్ణననకు తార్కాణగా
 నున్నది.

ఇందువలన నిర్థలుడు, శివుడేగాని విష్ణువు కాదు.

ఘటికాచల మాహాత్మ్యము

ఘటికాచల మాహాత్మ్యమున వర్ణితుడైన నృసింహదేవుడు-
 శివుడే-ఘటికాచలేశ్వరుడు-నేటకిని ఘటికాచలమునకు చోళ లింగ
 పురముని నామాంతరము-ఈ కృతిలో వైష్ణవ పారిభాషికములు
 వైష్ణవ శైతవర్ణన యున్నను - నిచ్చట దైవము - నృసింహుడు
 తిన్నేతుడే-

శ్లో॥ సత్యజ్ఞాన సుఖ స్వరూప మమలం ఓరాబి మధ్యేసితం
 యోగారూఢమతి ప్రసన్న వదనం భూషా సహస్రోజ్జ్వలం
 త్ర్యంబం చక్రవిహక సాధయక రా విశ్రాంత మర్కచ్చవిగ్ం
 చత్రీభూత ఫణింద మిందుధవళం లక్ష్మీనృసింహం భవే.

అని ధ్యానశ్లోకము-ధ్యానశ్లోకము లెప్పుడును దైవస్వరూపమును
 తూచారప్పక వర్ణించునవి-ఈ ధ్యానశ్లోకము ననుసరించియే రామ
 కృష్ణకవి యీ కృతితో నృసింహుని తిన్నేతునిగా నిట్లు వర్ణించి
 యున్నాడు.

గీ. పా. కనకన వెలుంగు నంగారక విధభువను

గానవయ్యెడి మిక్కిలి కంటికాని (గీ 8)

అధునికయుగ ప్రవర్తకులగు కొక్కొండవారు ప్రత్యేకముగా
 ఘటికాచల మాహాత్మ్యము రచించుటయేగాక, తమ మాహాగంధ
 మగు విల్వేశ్వరీయమును, ఘటికాచల నృసింహునికి సంకీర్తము చేసి
 యున్నారు. వాడు పై ధ్యానశ్లోకము నిట్లాంధీకరించినారు :

కా. సత్యజ్ఞాన మఖస్యకూపుగొలుతున్ సద్దుగ్ధ వార్హస్థితున్
 బ్రీత్యం చక్రుఖు యోగి వంద్య సమన్ | శిష్యు
 భూషోజ్జ్వలున్
 నిత్యంజ్జకపిపాక సాధయహరున్ సీరేజబంధుద్యుతిన్
 శ్రుత్యక్షిప్తవకాత వ్రతుని నిద్రక్షున్ శ్రీ సృసింహ వ్రభున్.
 (విల్వేశ్వరీయము | వధమలింబము 120 పద్యము)
 కృతిపతి సంబోధనల యందును సృసింహుడు శ్రీనేత్రుడుగానే
 సంబోధింపబడినాడు.

దీండిమ వృత్తము

“జ్వల జ్వలన వీక్షణ ఘన సంఘగర్జనా”

పంచమ లింబము 620 ప.

తారక వృత్తము

తరుణిండు హుతవహాంబిక తారక విలసింహ
 శరణాగత శరణాగ్రత శంకర సురసింహ
 హరణా లఘుకణణా ఘటికాచల నరసింహ
 కరుణాకర కృతికర్మము గై కొనుము సృసింహ.

(వస్తలింబము-కావ్యాంతము 19 ప.)

రామకృష్ణుడు ఘటికాచల క్షేత్రమున శివుడు మత్నట్లుగా
 నిట్లు తెలిపినాడు.

క. వారంతఃదర్శిమాన

ద్వారము సొత్తంది నిలువ దక్షిణదిశగా

చేరి వెనక బ్రసవాయుధ

వైతి నిరీక్షించి ప్రమథ వై భవమెనగన్ (3-7)

దీనినిబట్టి ఆ క్షేత్రమున దక్షిణదిశ-శివుడున్నట్లు స్పష్టము.

దీని ననుసరించియే కొక్కొండవాడును ఆ క్షేత్రమున శివు

డున్నట్లుగా నిట్లు సంబోధించినారు.

వసంత తిలక వృత్తము

ఈకా మహాళ పరమేశ రమేశ మేళా

ఈకా అముఖ్య దివితేజ నివిక్రమేగా

కాశీ భోగళయ కామద సత్వరేఖ

కాశీ కాంతి తనుక ఘటికాచరణ. చతుర వింశము 188

పై వానినిబట్టి ఘటికాచల క్షేత్రమును-పాండరంగ క్షేత్రము వలె, తొలి శివక్షేత్రమైనట్లు నిర్ణయము.

రామకృష్ణుని వాస్తవముగా వైష్ణవుడే యైనచో, పై రెండు క్షేత్రముల యందు శివవ్రత క్రియంతమాత్రమును తేకుండగనే శివలము వైష్ణవరముగా నీ క్షేత్రములను వర్ణించియుండును. అటు లేక పోవుటచే ఇదియు వాత దారాధ్య కైపుడనియే నిరూపించుచున్నది.¹

సాహిత్యమున కైవ వైష్ణవ మత విభేదమువలన-మన ప్రబంధము లుత్తమ స్థాయిలిలేవని యీనాటి విమర్శకలోక మూహించుట తేవల మట్లాన జనితము. కైవవైష్ణవమత సాహిత్యనమస్వయము వలననే మన ప్రాచీనాంధ్ర సాహిత్యము సునంపన్నమై, మహోదాత్తమైనది. రామకృష్ణునియు ననూచానముగా పఠ్యుచున్న ఆరాధ్య కైవ సంప్రదాయము ననుసరించియే యీ రెండు వైష్ణవ క్షేత్ర మహాత్మ్యములు రచించినాడు.

రామకృష్ణుడు తనకు పూర్వులును కైవార సంపన్నులగు ఎఱ్ఱన, పోతనల వాఙ్మరముగాగొని తాను విష్ణుకథాసంబంధమైన క్షేత్రమాహాత్మ్యములను వర్ణించినాడు, ఎఱ్ఱన, శంభుదామదయ్య, లక్ష్మీనృసింహావతారము, (అహోబిలక్షేత్రము) అను నృసింహ పురాణము రచించుటయేగాక రామకృష్ణావతారములరెండింటిని, రామాయణమున హరివంశముల వర్ణించెను, పోతన వక్త్రకముగా, భాగవత భక్తి సంప్రదాయమునకు మూలస్తంభాయమానమైన భాగవతము రచించెను, ఎఱ్ఱన, పోతన లిద్దఱు ఆరాధ్యకైపులే. అట్లే రామకృష్ణుడును ఆరాధ్యకైవ సంప్రదాయము ననుసరించి, ఆ సంప్రదాయ ప్రవర్తకుల యదుగుణాడలలో వైష్ణవ క్షేత్రమాహాత్మ్యములు రచించి ప్రసిద్ధి పహించి, ప్రాచీన కవితా సంప్రదాయమును నిలిపెను.

1. ఇందువలన రామకృష్ణుని రచనా వైఖరి అన్న శ్రీ పుట్టవ నారాయణాచార్యులుగారి గ్రంథమంతయు పూర్తిగా వరాస్తమైనదని పాతక లోకము గ్రహింపవలెను.

మతవిషయమై చర్చించునపుడా యా మత సంప్రదాయములు తెలియని యెడల, సాహిత్య విమర్శ అస్తవ్యస్తమగునని చూపుటకే యింతగా వ్రాయవలసివచ్చినది. రామకృష్ణుడు శైవుడే యని నిర్ధారము.

ఈ సందర్భమున ఘటికాచల మహాత్మ్యమున వర్ణింపబడిన నూటయెనిమిది దివ్యతిరువతులను గూర్చి చర్చింపవలసియున్నది.¹ రామకృష్ణుడు నూటయెనిమిది తిరువతులలో అంద్రదేశమునకు సంబంధించినవి తిరుపతి, అహోబిలము అను రెండింటినే పేర్కొన్నాడు. గాని రామకృష్ణున కేబిజేండ్ల వెనుకనే యున్న అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుడు, హంసవింశతిలో నూటయెనిమిది తిరువతులను పేర్కొను సందర్భమున (4-2.2) నొక సీసమాలిక 108 చరణములు గలది కలదు. అందు తెలుగుదేశమున శ్రీకూర్మము, సింహావలము, ధర్మపురము, శ్రీకాకుళము, రామతీర్థము-అను వైష్ణవ క్షేత్రము. బుడావ్యాతములైనవి. ఇందు పాండుకంగ విత్తబుడు-ఘటికాచల నృసింహుడు గలరు. కాని తక్కినవానిలో కూడ భేదములున్నవి-వాని సన్నిటిని చర్చించుట కిది యదనుకాదు-“తిరువతులు” అన్నపదము చేతనే, నివి విష్ణునంద్రమైనవని తెలియుచుండుటచే, వైష్ణవము వ్యాపించిన తరువాతనే ఏని గీ ప్రసక్తి సాహిత్యమున గలిగినది. ఈ నూటయెనిమిది తిరువతులను గూర్చి యింకను పరిశోధింపవలయునని తెలుపుచు నీ విషయము ముగించుచున్నాను.

విమర్శకాభిప్రాయములు - ఖండనము

రామకృష్ణుని గ్రంథములను కూరింకషముగా వ్యాసంగము చేసిన ఆతని చరిత్రను సమన్వయించిన, నాతడెట్లు తన జీవితమున, శైవారాధ్య మత సంప్రదాయములు పాటించినాడో తెలియగలదు. కాని నేటి విమర్శకులు, వాఙ్మయ చరిత్రకారులు, దీనిని సరిగా గ్రహింపకపోవుటవలన నింతవఱకు వ్రాయవలసి వచ్చినది.

1. చూ, ఘటికాచల మహాత్మ్యము సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణ-డాక్టరు కేతవరపు రామకోటికాస్త్రిగారి పీఠికా పరిష్కరణములలో మున్నది.

కవి జీవితమున గ్రంథముల మూలమున వ్యక్తమగుచున్న యంశములను గ్రహింపక నొకరి నొకరనుసరించుటవలననే యిట్టి పరిస్థితి యేర్పడినది.

ఈనాటి విమర్శకులలో ప్రముఖస్థానము వహించిన విశ్వనాథ శాస్త్రి రామకృష్ణునిగూర్చి యెట్లు వ్రాసిరో చూడుడు.

“రామకృష్ణునిదిజన్మతోడిది శైవము ఆతనియెడ వైష్ణవము శిథిలమైనది”¹.

రామకృష్ణునిది జన్మతోడిది శైవము గాదనియు, పుట్టుకచేత నాతడు స్మార్తుడనియు యీపటకే నిరూపించితిని-ఇక విశ్వనాథ శాస్త్రి రామకృష్ణుని వైష్ణవమునకు శిథిల వైష్ణవమన్నారు-ఇది రామకృష్ణుని గ్రంథములలో ఒక్క పాండురంగ మాహాత్మ్యమును మాత్రమే పురస్కరించుకొని వ్రాసినది. రామకృష్ణుడు వైష్ణవము స్వీకరించెననియు, అది వైష్ణవమతము ఊదాదళలో నున్నప్పుడు తను గ్రహించెనని యర్థము. కాని ఉద్యోటారాధ్య చరిత్రను బట్టి. పాండురంగ మాహాత్మ్య, ఘటికాచలమాహాత్మ్యము ననుసరించి యీ వాక్యము, పూర్తిగా నదియు, వది వైష్ణవము ఊదాదళయనియు వారి ప్రాయము. ఇది అవిమర్శన మూలకము ఒక మతమునుండి మఱి యొక మతము మార్పుకొన్నప్పుడు-అందును, ఒక మతము నిష్ఠాతుడైన వండితుడైనప్పుడు, ఊదాదళలో, శిథిలమైన సంప్రదాయములు గల మఱియొక మతమును స్వీకరించువా? అదియుగాక రామకృష్ణుడు భట్టరు చిక్కాచార్యుడను వైష్ణవ గురువు నాశ్రయించి, ఆ మత సిద్ధాంతములను వామూలాగ్రముగా నెఱిగినవాడు. అట్టివాడు, శిథిలమైన వైష్ణవము నవలంబించుననట పూర్తిగా అసంగతము-అసంబద్ధము.

విశ్వనాథుని వాక్యములను ప్రమాణముగాగొని, వైష్ణవత్రే అయిన రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణకర్మగారును రామకృష్ణుని వైష్ణవ గురుశిష్యత్వమును పరిశీలించక-రామకృష్ణునిది శిథిల వైష్ణవమనియే

[వాసినారు. వారు రామకృష్ణుని వైష్ణవమును గూర్చి చర్చించి
[వాసినమాటలివి.

“అసలు బుడమే భద్రములేని రామకృష్ణుని యా వైష్ణవ
ములో అది వడగల సంప్రదాయమా, తెంగల సంప్రదాయమా
అను ప్రశ్న వట్టి వినోదమాత్రమే.

అంగ సాహిత్య విమర్శనము-¹ వినోద మాత్రమని వారి
యభిప్రాయమునకెట్టి నిలువ ‘యాయవలె’ పాతక లోకమే నిర్ణ
యింపగలదు. ఇది యంతయు గ్రంథములు శుద్ధముగా చదువక
పోవుటచేతను. నితర మత సంప్రదాయము లెటుంగక పోవుటచేతను
వచ్చిన యనర్థకము వీరి పీఠిక చదివినచో, వీరు-అముక్త మాల్యద
యందు-ప్రతిపాదితమైన వైష్ణవ మత సిద్ధాంతములనుగాని-రాయ
తందు ప్రతిపాదించిన విషయములుగాని గ్రహింపలేదని స్పష్టమగును.

వైష్ణవమును గురించి సాధికారముగా చెప్పగలవారు. అనంత
కృష్ణ శర్మగారని, వారి యభిప్రాయములను-వాఢారముచేసికొని,
ఘటికాచల మహాత్మ్య పీఠికా² వైష్ణవము, పుట్టు పూర్వోత్తర
ములు-రామకృష్ణుని మధ్య వైష్ణవము-ఘటికాచల మహాత్మ్యమున
వైష్ణవ సంప్రదాయములు అన్న శీర్షికలలో 58 నుండి 81 వఱకు
28 పుటలు వ్రాసియున్నారు. అసలు విశ్వనాథ అనంతకృష్ణ శర్మల
యభిప్రాయములే-నిరాధారములని పైన పోషపత్రికముగా నిరూపించి
నాను-ఇది యంతయు-

“రామకృష్ణుడు మతము మార్చుకొన్నాడు”

అన్న అభిప్రాయము నొకరు ప్రతిపాదించగా, విమర్శకులందఱు దానిని
పరిశీలించకుండ వ్రాసినందువలన యేర్పడినది.

“రామకృష్ణుడు పేరుమాత్రమే మార్చుకొనెను

గాని

మతము మార్చుకొనలేదు”

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ ముద్రాణము. పుట 18.

2. ఘటికాచల మహాత్మ్య పీఠిక పుట 80.

అని నిర్ణయించితిని గనుక దీనిని గుఱించి వ్రాసిన పుటలన్నియు వ్యర్థములై నవి.

రామకృష్ణుని గూర్చి మదరాసు విశ్వవిద్యాలయములోను ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయములోను, పరిశోధనలు జరిగి. ఆ ఇరువురు రచయితలు పట్టము పొందినారట-వానిని నేను చూడలేదు. అందువలన వానినిగూర్చి నేనేమియు చెప్పజాలను.

మతము మార్పు విషయమై యంత వ్రాసిన విమర్శకులు-ఈ విషయమును గూర్చి “రామకృష్ణుడు మొదట శైవుడై నట్లు, తరువాత వైష్ణవుడై నట్లు కన్పట్టుచున్నది” అని యొక్క వ్యాసము వ్రాసి మిగిలిన పుటలన్నియు నాతని కవితా వైశిష్ట్యమున గూర్చి వివరించిన, రామకృష్ణునికి ప్రబంధ కవులలో గల యున్నత స్థానము ఎంతో విశదమయ్యెడిది-కాని నేటి మన విమర్శన పథకమట్టిదిగాదు ఇకనైన మత సంప్రదాయములు తెలియకుండ, మతమును గూర్చి విమర్శకులు చర్చించినది సాహితీ విమర్శనా పథకమునకు భంగకరమని గ్రహించి అట్టిది విరమింతురని యాశించుచున్నాను.

4. రామలింగ (కృష్ణ) కవితా తత్త్వము

రామలింగ కవి కవితా తత్త్వము-శైవ వైష్ణవ మత సమన్వయముచేయుటయేగాక, భక్తి శృంగారరసములను సమ్మేళనము చేసినది.

“సీ. పా. శైవ వైష్ణవ పురాణావళీ నానార్థములు నీకు కరతలామలకనిభము”

అను వాక్యముపై తత్త్వమును విశదీకరించును.¹

ఈ శైవ వైష్ణవ మతసమన్వయము - రామలింగకవి, ఎఱ్ఱన, పోతనలమండి గ్రహించినాడు-ఈ విషయ మిదివఱకు తెలిసినాడను-

రచనలు - భక్తి శృంగార రస సమన్వయము

రామలింగకవి రచనల క్రమపరిణామమును బట్టి చూడగా, మొదట, భక్తిరసముతో ప్రారంభమైన ఆతని కవిత - “శృంగార

1. శైవ వైష్ణవ పురాణావళీ నానార్థ రచనా పటిష్ఠిత రమ్యమిది” అని పాతాళరథము.

రసాలింగిరమై" అంతమున భక్తిరసముతో, వరమ పరావ్యాప్తి నొంది
నతి-భక్తిరసప్రధానములై నను నందు శృంగార రసమొక యంగముగా
నొందును.

ఉద్యతారాధ్యచరిత్ర - తొలికృతిలో-శివభక్తి ప్రధానరసము
శృంగార రసమంగము.

కందర్ప కేతువిలాసమున - శృంగారము ప్రధానరసము

హరిలిలావిలాసము - శృంగార రసప్రధానము భక్తిరసమంగము

పాండురంగ విజయము - శృంగార రసప్రధానము

పాండురంగమహాత్మ్యము - భక్తిరసప్రధానము శృంగారమంగము

ఘటికాచలమాహాత్మ్యము - భక్తిరసప్రధానము.

ఏ కవియైన ఒకేమతము ననుసరించిన, భక్తిరసమును శృంగార
రసమును-సమన్వయించి, కావ్యరచనము చేయవచ్చును-కాని భిన్న
ములై వైవచైవ వైష్ణవ మతములను సమన్వయము చేయుచు, ఒక
పట్టున వైవ భక్తియు మతాకపట్టున వైష్ణవ భక్తియు ప్రపంచించుట
యసాధ్యము-భక్తి, కవితాప్రతిభ, రెండు గుణములు మూర్తీభవించిన
కవితప్ప యితరులట్టి కావ్యరచన చేయజాలరు-రామలింగకవి, రామ
కృష్ణుడై అట్టి లోకోత్తర కవితా సమన్వయము చేసినాడు.

సృష్ట్యవతివత్తికై - యిటు తిరిగి వివరించుచున్నాను

వైవము - శివభక్తి, శృంగారరసము - వైష్ణవము - వైష్ణవభక్తి

ఉద్యతారాధ్యచరిత్ర-

కందర్ప కేతు
విలాసము

హరిలిలావిలాసము

పాండురంగ
విజయము

పాండురంగమహాత్మ్యము
ఘటికాచలమాహాత్మ్యము

శివభక్తి

వైష్ణవభక్తి

రామలింగ (కృష్ణ)కవి కృతులలో నొక యద్యుత కవితాభక్తి
నిట్లు విశదము చేయవచ్చును. అతని శివభక్తి పరకృతులు చదివినపుడు

మనమాలకు అచ్చముగా కైపుదనియే భావించుముగాని వేటొందు భావన మనకు గలుగదు. అట్లే-అతని వైష్ణవ కృతులు చదువు చున్నప్పు డాత డచ్చముగా వైష్ణవు డనియే భావించుము. ఇదియే ఆతని కవితా శిల్పరహస్యము-ఈ మత సమన్వయ దృష్టితో వై కావ్యములను కూలంకషముగా వ్యాసంగము చేయవలెను.

అట్లు వ్యాసంగము చేసినగాని మనము రామలింగ (కృష్ణ) కవితా తత్త్వమును-సంపూర్ణముగా వాకళించుకొనలేము.

నవ్య కవిత్వము

ఆధునిక యుగమున-"నవ్య కవిత్వ"మనగా ప్రాచీన సంప్రదాయమునకు భిన్నమై, నూతన రీతిలో కవిత (భావ, భావములు చందస్సు) వెలయించుట యను సర్థమున మిక్కిలి వాడుకలోనున్నది-కాని రామలింగ కవి తనసాంఘికరంగ మాహాత్మ్యమున, నీ నవ్య కవిత్వము"అను పదమును, కృత్రిమతీ చే నిట్లు ప్రయోగింపజేసినాడు.

"డి. స్కందపురాణ నీరనిధి కాస్తుభమై ప్రభవించు దేవకీ
కందను నక్కోదయము నవ్యకవిత్వ కళా కళాపమన్
కుందనమున్ ఘటించి-కడు క్రొత్తగు సొమ్ము వరించి విష్ణునే
చందులకించు నప్పరమ వైష్ణవకోటి కలకరింపుమా." (1-38)

శ్రీకృష్ణుని కథ కాస్తుభరత్నము వంటిది-దానికి, నవ్యకవిత్వ కళాకలాపమును బంగారము ఘటించి నూతనమైన భూషణముగా చేయుము అని భావము.

రత్నమును రత్నముగా, భూషణమువలె మనము ధరింపలేము¹. అది బంగారముతో పొదగబడిన తరువాతనే మనకు-భూషణమై భారణ యోగ్యమగును-ఆ రీతిగానే-ప్రాచీన పౌరాణిక కథలను రత్నములను పూర్వకవులు గ్రహించి, తమ కవితా రచన యను

1 విష్ణుమూర్తి భగవంతుడుగాన కాస్తుభమును-బంగారు న-వ రత్నము లేకయే భూషణముగా ధరించినాడు ఇతరుల కట్లు ధరింప సర్వతలేదు. రాజులకై నను రత్నములు కిరీటమున పొదుగబడును.

నువర్ణముచే, దానిని మనోహరమగు కావ్యభూషణములుగా, సంతరించినారు-ఇందువలన మనము గ్రహింపవలసిన దేమనగా, ప్రాచీన కథావస్తువులనే గ్రహించి, ప్రాచీన కవుల మార్గము ననుసరించుచు, “నవ్యత”ను, పదర్పించుటయే-పూర్వకవుల లక్ష్యమని మనకు స్పష్టపడుచున్నది. ఈ ప్రాచీనానుగణమైన “నవ్యత”యే కవి ప్రత్యేక ప్రతిభను వ్యక్తిత్వమును పదర్పించును-ఇదియే మన కవితా సంప్రదాయము.

తనకు ముందుల ప్రాచీన కవుల ననుసరించుచు, తానొక “నవ్యత”ను తన కవిత కాపాడించినవాడు కావుననే-రామకృష్ణకవితన కవిత “నవ్యకవిత్వము” అని చెప్పినాడు.

క్రి. శ. 1550 ప్రాంతముననే - ఈ నవ్యకవిత్వము అనుపదము ప్రయుక్తమగుటచే, నీ పదమును-తొలుత సాహిత్యమున ప్రవేశపెట్టినవాడు, రామకృష్ణుడేనిని వ్యక్తముచేయుచున్నది.

రామకృష్ణుని “నవ్యకవిత్వ”మనగా, ప్రాచీన కవితానుగణమగు నవ్యత-అధునిక యుగమున నవ్యకవిత యనగా, ప్రాచీనతను పూర్తిగా విస్మరించిన నవ్యత-అందులకే ప్రాచీనకావ్యములు నేడును-అస్వాదనీయములగుచు ప్రచారములో నుండగా, నవ్యకవిత్వ కావ్యములు-విస్మృతము లగుట తటస్థించినది.

దీనికి కారణము లేకపోలేదు-ప్రాచీన కవిత యెప్పుడును నొకే రీతి కట్టుబాటుతో నుండును-ఆ కట్టుబాట్ల ననుసరించి “నవ్యత” వృద్ధిజెందును-కాని నవ్యకవిత్వ మట్టిదిగాదు-దాని కొక నిబంధనలేదు. అందుచే నది-భావకవిత్వ వాస్తవిక, అతి వాస్తవిక, దిగంబర, వచన కవిత్వాదిశానావిధ రూపాంతరములొంది. దీనికి నిలుకడ లేకుండ పోయినది.

పదగుంభనము - పద్యంబు హరువు

రామకృష్ణుడు “నవ్యకవిత్వము”ను, తన ప్రత్యేకకవితా గుణముచే నిరూపించినాడు-ఇది

“పాండురంగ విభుని పదగుంభనము

పాండురంగ మకవి పద్యంబు హరువు”

అని రెండు రీతులుగా వాడుకలో మన్నది - పదగుంథనము
పద్యంపు హరువు-భిన్నార్థకములు-

గుంథన మనగా-మాటల కూర్పు

హరువు-అనగా మనోజ్ఞుడు-ఈ రెండింటిలో “పద్యంబుహరువు”
అనునదే ప్రాచీనమైనట్లు తోచుచున్నది, సీతాకామాచార్యులవారు
శబ్దరత్నాకరము, హరువు శబ్దము క్రింద నిట్లు వ్రాసినారు. “హరువు,
దే వి. మనోజ్ఞము-ఆ. పాండురంగమకవి పద్యంబు హరువును”
పాంచా. 7” (పుట 811).

ఇటు పాంచా. అనగా, పాంచాలీ పరిణయము అన్న కావ్య
మునకు పాంకేతికము. పాంచాలీ పరిణయము అన్నకృతి, కాకమాని
మూర్తియను కవి రచించెను. ఈతడు క్రీ. శ. 1570 ప్రాంతమువాడు
ఇందువలన నిది గ్రంథవృత్తమైన పూర్వపాఠమని చెప్పవచ్చును. విరేశ
లింగముగారి “హరువు” పాఠమునే యుదాహరించినారు.

పాండురంగ విభుని పదగుంథనంబును అన్న దానిని గూర్చి
విచారితము-దీనిని తొలుత గురుజూడవారు తమ కవిజీవితములలో
చెలిపినారు.

“అల్లసాని వాని యల్లిక జిగిరి

ముక్కుతిమ్మనాగ్య ముద్దుపల్కు

పాండురంగ విభుని పదగుంథనంబును

కాకమాని రాయ! నీకె తగుర (పుట-221)

“పదగుంథనము” అను పాఠమెట్లు గురుజూడ వారి! లభ్యమై
నదో మన మూహింపలేము. వారు చాటుపద్యముల క్రిందట భట్టా
జులు చదివిన పద్యమునే యుదాహరించెయ్యుందురు-పదగుంథనము
అనునది వ్యాఖ్యలోనికవచ్చుట కీ క్రిందవిషయము హేతువుకానోపును.

ఉద్యటారాధ్య చరిత్రమున ‘నిగుంథన’ అను పదమున్నది.
“ఆదికావ్యుల కవికా నిగుంథనసమున్నది” (1-28) కాని “గుంథన”
పదములేదు. గుంథనపదము పాండురంగ మాహాత్మ్యమున గలదు.

పురాణ “గుంథన” కథల్ (1-21)

మధురోక్తి “గుంథన” భారమృతదా (1-49)

నవీన దానగుణ “గుంథన” సంఘటి (1-61)

అవతారికతోనే యున్న యీ 'గుంభన' పదమును మూడు మాటలు ప్రయోగించుటబట్టి పాండురంగవిభుని పదగుంభనంబును అను పాఠము న్యాప్తిలోనికి వచ్చి యుండవచ్చును.

'నిగుంభన' యన్నను "మాటల కూర్పు" అనియే యర్థము. మ. ఒకచో మాధురిః గుల్కువల్కుగము లింపొందంగ వేటొక్కచోః

(ఒకట ప్రాథవచోనిగుంభనల దీప్తస్ఫూర్తి వర్తిల్లి"

కాళిందీ కన్యావరిణయము 5-9 అహోబలపతి.

వాస్తవిక సీతిబట్టి చూడగా, పదగుంభన పాఠమే అర్థవంతముగా నున్నది. "మాడుపు" అనగా మనోజ్ఞమని యర్థములేని యిది యొక ప్రత్యేక కవితా గుణముగా నాలంకారికులెవ్వరును పేర్కొనలేదు.

ఇంకొక యుపపత్తిచేతగూడ 'గుంభన' పాఠమే సరియైనదని నిశ్చయింపవచ్చును,

"గుంభనము" అని తెలుగు కవులు వాడినను నీ పదము నీ రూపమున సంస్కృతమున లేదు-సంస్కృతమున "గుంభన" అని మాత్రమే కలదు-దానికీని కూర్పు; మాటల కూర్పు అనియే యర్థము. ఉ కంభుజటాటవీకట వికంకట విన్ముటదివ్యవాహిని

కుంభదనర్గళ ప్రభవశోభిత రంగ దభంగ భంగసౌ

రంభ విజృంభమాణ పటురంభ ఘుమరి ఘుమనిశుకా

గ్గుంభుల నెంచి, నిన్నునుడి కోర్కె ముతించెగదమ్మ భారతి !

అని గుంభశబ్దము ప్రాసలో-రామలింగకవి పనుకాలికుడగు ఎడపాటి ఎఱ్ఱన తన మల్లాది చరిత్రలో "మాటలకూర్పు" గలవాడు-అను నర్థమునందే ప్రయోగించియున్నాడు. ఇట్లు తెలుగుకవి ప్రయుక్తమగుటవలన "గుంభన" పాఠమునే మనము గ్రహింపవచ్చును.

పదగుంభన

రామకృష్ణుని రచనల యందలి యీ పదగుంభన యెట్టిదో ఇంతవఱకు విమర్శకులు వివరించినట్లు కానరాదు. కవి యనగా మాటల కూర్పు, అది అందటి కవులకు వర్తించును, అప్పుడు పాండురంగకవి కవితలో ఏదో యొక విశిష్టత మాటల కూర్పున

నుండవలెను. అదియే పదగుంభనము. అది యీ క్రింది విధములుగా నున్నది. ఉదాహరణములు కొలదిగా చూపినాడను.

1. సంస్కృతము-తెలుగుచేయుట

1. ఆకాశనాణి-అయలరాడుమాట-ఉద్భ. 2-10

2. ఆకాశహర్మ్యము-అయలుపండిరి ఉద్భ. 2-66

3. త్రినేత్రుడు-వెచ్చకంటివాటు పాండు. 5-19]

ఇచ్చట త్రినేత్రుని-ముక్కంటి యన్న తెలుగు భాషాంతరీకరణము అది పదగుంభనకాదు-వెచ్చకంటివాడనిన-తెలుగుచేయుట.

4. పరిచారిక-ఊడిగపుడొయ్యలి-హరిలిలావిలాసము.

5. బ్రాహ్మణ బ్రువుడు-త్రాటిగట్టుబోయ పాండు. 8-68.

6. వ్యావ్రాజనము-వసిడింతివలువ ఉద్భ. 2-77

2. తెలుగు సంస్కృతముగా జేయుట

1. ఏనుగు-కుంజరాశనము.

2. గ్రచ్చకాయలాట-కుబేరాక్షకేళి.

3. సింగివేల్పులు-దేవతలు (8-5)

4. నేలవేల్పులు-బ్రాహ్మణులు (8-5)

5. నిండుకుండలు-తిక్తకుంభములు (8-11)

ఇచ్చట 'నిండు' శబ్దము పూర్ణతమ చెలువదు. తెలుగువారి భాషియమున వస్తువులయిపోయి కూన్యముగనున్నప్పుడు "వియ్యము నిండుకొన్నవి" అను రీతి చాడుకలో యర్థము.

మాలవాడు = వినిందితకులుడు (8-91)¹

3. అపూర్వ పదబంధములు

1. అహికౌక్షేయుడు = కన్న అయుధముగా గలవాడు

(పాండు 1-157)

1. సీ. పా. తగ సంస్కృతము తెనుంగుగజేయఁ చెనుగు సం

స్కృతముగఁజేయఁగఁ జతురమతివి

(పాండు. 1-28)

2. ఉత్పిలము = చాతకము (పాండు 2-110)
3. కలకఫలము = ఇండుగపిక్క (పాండు-4-7)
4. కాసూధరుడు = కుమారస్వామి (పాండు 2-180)
5. చంద్రగోళి = చెన్నెల (పాండు 5-24)
6. మరుత్పలము = హరివిల్లు (పాండు 1-161)
7. వార్షణి = కౌస్తుభము 5-28)
8. క్రాంతిమూకుడు = గంజిమూకుడు (4-178)¹

4. పర్యాయపదవైచిత్రి

1. ఇంద్రనీలవేదిక = తోయదవాహనకర్న వేది (2-36)
2. త్రిముఖాస్త్రము = త్రికూటము
3. నసుధారధుడు = భూమి రథముగా గలవాడు; శివుడు.

5. అర్థవైచిత్రి

1. కలకము-ఇది కలికాళికమునకే పేరుకాని ఏకాంశమైన కావచ్చును.

“థనల కలకకులా కృష్ణ కుసుమవిసర”

ఇచట కుమ్మెదపిల్లలు (పాండు 1-161)

2. కోలము-వేషము-కాని-“ఏకోలంతో జనియించు (3-78)
అన్నచోట-వేషము వేసికొని ఎగతాళిచేయుట అను నర్థముగలది-
“ఏకోలంతో జనియించు” అనగా ఏ యెగతాళియో లేక - వేళా
కోళమా జరుగును అనుట-వేళాకోళము అను శబ్దగర్భమైన శబ్దమే
(కోలము-కోళము)

3. పన్నాగము = పన్నగము-పాము

4. మాయి = మోసగాడు (పాండు, 4-145)

మాయి అనగా గారడీవాడు. ఇచట “బద్ధమత్పరుండన్య
బుద్ధి మాయి” అనుచోట మోసగాడు.

1. ఇట్టివి కొన్ని పాండురంగ మహాత్మ్యమునుండి నాశబ్దరత్నా
కరామబంధమున నిచ్చితిని-ఇవి సూర్యరాయాంధ నిఘంటు
వులో లేవు.

6. అర్థవిపరీణామము

1. ఛాందసుండు-"సారథిఛాందసుండు 1-115

ఛాందసుండు అనగా వైదికచ్ఛందస్సు తెలిసినవాడు. వాడు కలలో ప్రతివనియు జడత్వముతో అలస్యముగా చేయు వాడు అని అర్థము. వాడుకలో యర్థమే వైని గలదు.

2. పూజ్యము = పూజింపదగినది-అని యర్థము (2-155)

కాని "వానికి బూజ్యముల్" అనుచో వానికి - శూన్యములు-అని యర్థము.

3. దర్శనంబిచ్చు = రాజు సమ్మూఖమునకువచ్చునట్లుచేయు

కాని "దర్శనంబిచ్చుట మున్నుగాఁగ" (1-199) అనుచో, "కానుక నర్పించి" అను నర్థము.

7. స్త్రీసంబోధన దీర్ఘ సమాసములు

1. అరవిందకోరక సహోదరచారువయోధరాధ్య 2-81

2. రదనచ్చదళ ర్నితవిద్రుమద్రుమా 2-98

8. యమక రచన

1. కబరి కబరి నిబిరిసనీవిమల్ 2-188

2. ప్రమోదపదవీ మదవీప్స 2-146

పై యమకము ననుసరించుటయేగాక-పాండురంగ మాహాత్మ్యమునందలి పదగుంథనకు కవి తాళిల్పమునకు వ్యామోహితుడై భట్టుమూర్తి తన నరగుఘాపాలీయమున ననుకరించెను-

పాండు. సీ. హంకారములులేవె యవపురందర హతో

త్పాటనంబునకుఁ బాల్పదవుగాక

భూభంగములు లేవె? యాభీల వింధ్యగ

ర్యస్తంభమునకును రావుగాక

1. ఈ రచనను భట్టుమూర్తి పనుచరిత్రము ననుసరించినాడ

"లోన కబరి కబరి నిచిరిపకాఁతి విన్నాణము (పమ, 2-388)

చులుకాకృతులు లేవే; జలరాశినిశ్చేష

భూషణక్రిడకుఁ దొరపుగాక

జాతరాగ్నులు లేవే; జటితానీ వాతాపి

తను చాహమున వెదుర్కొనవుగాక

గీ. నిష్టనీమాడ్కి లోకవశ స్తి గుటిచి

దుష్టనిగహ శిష్ట సంతుష్టి హేతు

రోష భీషణ రేఖా నియాడ గాధ

లిలగ్రీడించుఁ బోడలు లేరుగాక 5-176

కావ్యాలంకార సంగ్రహము (నరసభూపాలీయము)

నీ. శరవేగములు లేవే; చలయంతపాశీన

పాటవక్రియకు వేర్పడవుగాక

చాతుర్యములు లేవే; కారదాభాండార

చోరకారశక్తిఁ జొరవుగాక

వితరణంబులు లేవే; వివిధ యాచకవృషా

లక కంఠదమ్ముముల్ గావుగాక

సామర్థ్యములు లేవే; సరిదస్యవథయావ

కాసనప్రాధికః జనవుగాక

గీ తొలుత గడిదుర్గముననున్న దొరలు లేరే !

మహిమనీమాడ్కిఁగదన దుర్మద సపాద

సార సప్తాంగ హరణులు లేరుగాక

నరసుతాటోప యోజిత నరసభూష. 4-83

రామకృష్ణుని కవితా విశేషములను గూర్చి యింకను నెంతో పరిశీలనము చేయదగియున్నది. అది అనమకరణీయము-అసాధారణము-చూపవలసిన విషయములెన్నో యున్నను గ్రంథవిస్తర భీతిచే విరమించితిని.

పాండురంగమాహాత్మ్యము - పాఠభేదములు

తెనాలి రామకృష్ణుని కృతులలోనేగాక, తెలుగుసాహిత్యమున నాచంద్రార్కము నిలువదగిన ప్రబంధము పాండురంగమాహాత్మ్యము-ఇప్పటివఱకు వచ్చిన రామకృష్ణుని గూర్చిన విమర్శలన్నియు, నీగ్రంథ

సూర్యారముగా చేసికొని రచితములైనవే. పాండురంగమాహాత్యమీ
వఱకు ఏడు వర్షాయములు ముదితమైనను, దీనికి ప్రసిద్ధ విధ్వాం
సులు శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు వ్యాఖ్యానము వ్రాసినవ-
నీ కావ్యము, సాధుపాఠములతో పరిష్కృతముకాలేదు.

సాహిత్యఅకాడమీవారి ముద్రణమున, పాఠభేదములు తాళ
పత్రప్రతులనుండి యుదాహరింపబడినవి. అయినను, మూల పాఠ
ములు ప్రక్కార్థక చిహ్నములతో నల్లై నిలిచియున్నవి. ముద్రణల
లోని లూ సందిగ్ధ పాఠముల మూలమున, మనము పాండురంగ
మాహాత్యము నడిదలి బహుళగంభీరార్థములనేగాక. రామకృష్ణుని
కవితాతత్వమును నవగాహనచేసికొనలేని స్థితిలోనున్నాము-ప్రాచీన
కావ్యవిశిష్టతను గ్రహించుటకు పాఠనిర్ణయము వధమపోపానము.

శబ్దరత్నాకర పాఠములు

ఇంతవఱకు పరిష్కృతములైన గ్రంథములలో వేనియందు,
శబ్దరత్నాకర పాఠముల ప్రసక్తియే లేదు. శబ్దరత్నాకరము సూర్య
రాయాంధ్ర నిఘంటువున ప్రామాణికముగా గ్రహింపబడినదని పరి
ష్కర్త తెలుగరు. శబ్దరత్నాకర పాఠముల మూలమున. నీ కావ్యము
లోని వైశిష్ట్యము వెల్లు గ్రహింపగలమో కొన్నింటిని చూపు
చున్నాను.

1. ఉన్నారు-ఉన్నారరు¹

ముద్రి, పా. గీ. బలియు రత్నాకరములు సంచులుగఁజేసి
పొదివి నిధులెల్లఁ గొని సంచి మొదలుచేసి
బేరమాడెడుపాటి యుదారలక్ష్మి
బచ్చులప్పురి నున్నారు పెచ్చుపెరిగి

శర. పా. “బచ్చులున్నార రప్పురిఁ బెచ్చుపెరిగి” (బచ్చు శబ్దము)
ఉన్నారు అనుటకు “ఉన్నారరు” అనుట ప్రాచీనప్రయోగసరళి.

1. అంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ ముద్రణము

క. ధర్మ యేలివఁగ నున్నా

రరు మీకుం దగునె సంగరములోఁగలఁగన్ (భార. ప్రో. 5-111)

2. ఆదిభూతివి - ఆదిభూతుడు

ముద్రి. పా. గీ. పా. భువనమునకెల్ల నీవాదిభూతివగుచు”

శర. పా. “భువనమునకెల్ల నీ వాది భూతుఁడగుచు” (నిట్టనిలుచు)

వెలయ గో సంజ్ఞ నెఱిఁగి గోవిందుడయితి (ఉహరి 2-210)

మధమపురుషక్రియ ఉత్వలోపము

3. నెత్తురు ధారలు నెత్తురు దారలు

ము. పా. నెత్తురుధారలు దార

శర. పా. నెత్తురు దారలు దార వివర్తి.

ఇచ్చట యమకము గనుక శ. ర. పాఠము సరియైనది

4. నీ నామములు వక్కాణింతు మెప్పుడు (4-92) ము. పా.

నీ నామములు వక్కాణింతు మెప్పుడు శ. ర. పా.

సూర్యరామునిఘంటు-శ ర. పాఠమే గ్రహించినది

ఉదాహరణకు మాత్రమే చూపితిని-ఇతరములు.

1. కపిలవసుడు

నీ. పా. నాకపిలవసుచే నమమతుండై చొచ్చి

చవియొక్క ముత్యాల చవికిగాంచె 2-169

ఇచట కపిలవసుఁ డన్న పాటము శుద్ధమగాన సంబద్ధము-ఇది నారదుడు కైలాసముచేరి-శివుని కొలువుకూటమునకు వచ్చు సందర్భము. శివదర్శనము చేయువారు ముందు నందిశ్వరుని యనుమతి వడసి లోనికేగవలయును. నందిశ్వరుడు - కపివదనుఁడు గాని కపిల వసుడుగాడు-చూ. ఉత్తర రామాయణము.

నందిశ్వరుని ముఖము కపివదనము-అందువలన-రావణు డతని చూచి నవ్వెను-వెంటనే నందిశ్వరుడు-

“కపివదనుండనై నననుఁగన్గొని నీ మూసదృష్టితో

నిప్పుడు హసించినాఁడ విట నీదృశ్య క్షయి ఖుల్ నభాయుధుల్

కవులిశ నీకుంబడచగల్గుదు రంతట కండగర్వమున్
 రవమునఁబుట్టు తెట్టిదము దామి యదంగెడు రాక్షసాధమా!
 (3-78)

2. రెడ్డియింటికి 3-68

దీనికిదాదేప్పి-క.త.వ. (దేప్పి = దేసటి?) అను పాఠములు గలవు.
 'దేసటి' అనునది సరియైన పాఠము, ప్రశ్నార్థక చిహ్నముక్కురలేదు.
 పంటదేసటిరెడ్డు, రెడ్డికులమున-రాజ్యాధిపత్యము వహించిన
 వారు. కాళిఖండ కృతిపతి వీరభద్రారెడ్డి యాతని అన్నవేమారెడ్డి
 యీ పంటదేసటి శాఖవారే

(శ్రీ) మదేసటి పంశశి

శామణి! మూర్ఖాభిషిక్త కంఠీరవ! న

తామనిభ వైభవోన్నత!

భామాసాంచాల వీరభద్రదవృసాలా. కాళిఖండము 3-1

“బంధులొకసారిజాత! పంటపంశశపావనా!” అని యిందు
 సంబోధనగలదు. 2-167

ఇందువలన సాండురంగమాహాత్యమున “నెవ్వడా దేసటింటికి
 నెగ్గుదెచ్చె”-అనునదే సరియైన పాఠము-ఈ కృతియందే.

విసాలిజాపనిన్

బంటుడి గోరుఁజారు పువపంజరముగా రచింపఁగన్ (3-61)

అనుపాదమున పంటది-అనునది పంటదేసటి పంశము సూచించును.

3. కలితేజాలు

వలనా! యేటికి నాశ్రయించి మనఁగా వాసీరమున్ సీరమున్

దలనెఱ్ఱెవచరింపనేమిటికి సమిద్ధానంబుదానంబున

చులమా యేటికి నెత్తిగట్టుకొనఁగా సన్యాసమున్ వ్యాసమున్

గలితే (గలదే?) జాలు మదీయ భక్తిరుచి భక్తశ్రేణి

కళాకారమున్ 3-98

ఇందు చివరిపాదమున

“గలితే(గలదే?) జాలు-మదీయభక్తిరుచి భక్తశ్రేణి

కళాకారమున్”

అనుపాదమునకు క్రింద అభోజ్ఞాపికతో నిట్లు గలదు:

“గలిచే-ముద్రిక కలిగితే జనుటకు (కలితే-అని అన్నమా చాక్షుల ప్రయోగములు గలవు ఈ ప్రయోగ మిరదులలో గాన రా లేదు)”.

ఈ పద్యార్థము పరిష్కర్తల కవగాహనకాలేదు - అయినచో గలిచే-కలిగితే-అనుచానికి యాపాంతరమని వారు వ్రాయసాహసించి యుండరు-అచ్చటపదము గకారాది కాదు-కకారాది-అపదము.

‘కలి’ అనునది కలి తరువాత అరసున్న యుండరాదు-ఇచ్చట ‘కలి’ అనునది కలియుగము అనుచానికి సంగ్రహమావము-

కలి = కలియుగమే, మదీయ భక్తి, రుచి = నాయొక్క భక్తి రుచిని, భక్త శ్రేణి = భక్తసమూహమునకు, తేజాలును = తెచ్చి యాయగల సామర్థ్యముగలది-కలికాలమున-భక్తిమార్గమే-ముక్తిమార్గము.

మూడవపాదమున-సన్యాసము గర్హింపబడినది కలికాలమున సన్యాసము నిషిద్ధము.

“అశ్వాతింబం గవాలంబమ్

సన్యాసం వలపైత్వకం

దేవరాత సుతోత్పత్తిం

కతాపంచనిసర్జయేత్”

ఈ రీతిగా నీ పద్యము మొదటి మూడుపాదములను సన్వయించుకొన్న కలితేజాలు అన్నపాతమే సరియైనదని గ్రహింపవచ్చును.

4. శ్రావమూకుడు

నవోదనం బొసగెబూనితదాజ్ఞను శ్రావమూకుటన్ (4-178)

శ్రావమూకుడు-అన్నపాతము సరికాదు-

అది శ్రాణమూకుడు” అని యుండవలెను-

శ్రాణమనగా గంజి-గంజిమూకుడు అని యర్థము

“యవాగూర్బుష్టికాశ్రాణా” అని అమరకోశము.

5. మును (ని:) చట్ట - (5-179)

"మునిచట్ట మొదలనడచెను" అనియే యుండవలెను-ఇచట మునిచట్ట అనగా మొదటి శిష్యుడు - అయ్యుతుడు.

ముని అనునది మొదటి-శబ్దమును బోధించును.

మునిముని మీసంబు మొలకలై తిననాడు,

గణపవరపు వెంకటకవి

మచ్చునకు మాత్రము కొన్ని చూపితిని. అరము ననుసరించి-
అక్షరముల మాచ్చుచే-నర్థము భేదించు పాఠములు గలవు.

"తరళ తరద్రుమమూర్తిన్-5-273"

"తరళతర ద్రుమమూర్తి" అనుచో నరమ లేదు చలనము
గలిగిన చెట్టు-అని యర్థముండునా? చెట్టునకు చలనముండదు అచ్చట-

"తరళ దళ ద్రుమమూర్తి" అని యుండవలెను తరళదళ
మనగా. చలదళము-అనగా ఆశ్చర్యవృక్షము.

బోధి ద్రుమశ్వల దళః విప్లవః కుంజ రాజనః ఆశ్చర్యే అని
అనురకోశము.

నరయైన పాఠములలో నున్నగాని రామకృష్ణకవి కవితతోని
లోఁతును మనము గ్రహింపజాలము.

ఉపసంహారము

ఇప్పటికే పీఠిక అతిద్విర్భుమైనది గావున ఉపసంహరింతును-
రామకృష్ణుని కవితనుగూర్చి యింకను మనమెంతయో పరిశ్రమ చేయ
వలసి యున్నదని చూపుటకే యింతగా వ్రాసితిని- ఇంతవఱకు తేలిన
సారాంశములు!

1. రామలింగకవి- మొదట గర్ల పాటి రామలింగము. తెనాలి
యందలి, రామేశ్వర శక్తుడైనాడు-

2. శ్రీ రామలింగేశ్వరస్వామి యాలమున-ఉత్సవవిగ్రహములు
నమర్పించినవాడు, రామలింగకవి తండ్రియైన రామయ పండితుడు
గాక రామలింగకవియే.

3. రామలింగము తొలుత- అగ్రకాల అనగా వ్రథమకాళా నియోగి బ్రాహ్మణుడు. అతడు లింగధారణ దీక్ష గ్రహించి శైవ మతము స్వీకరించెను. నాటినుండియు తెనాలి రామలింగమని వ్యవహారము జరుగెను.

4. క్రీ. శ. 1515 పాంతమున ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర రచించి, యూదేచమంత్రి కంఠిమిచ్చెను. అప్పుడాతనికి "కుమార భారతి" అని లిఖదము.

5. క్రీ. శ. 1515 నాటికి రామలింగవి కామారవమును- 25-30 సంవత్సరములుండిన ఆతని జననము క్రీ. శ. 1485 పాంతము.

6. ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర రచనములమున తాతడు రాయల భువన విజయమున- అష్టదిగ్గజములలో నొకడుగా ప్రఖ్యాతికెక్కెను.

7. రాయల అస్తానమున క్రీ. శ. 1516నుండి 1530వఱకు నుండి, తన చాటుకవితాలవారిని నాంధ్ర దేశమున ప్రవహింపజేసెను.

8. రామలింగవి యనుపేరుతో- కందర్పకేతువిలాసము- హరి లీలా విలాసము అనుకృతులు రచించెను.

9. పాండురంగవిజయము- అను కృతితోకూడ, రామకృష్ణ నామముతో వ్యవహృతుడై తన వైష్ణవత్వమును తెలియబఱచెను.

10. క్రీ. శ. 1542 పాంతమున పాండురంగమహాత్మ్యమును- రచించి తన వైష్ణవత్వమును బాహుళ్యముగా ప్రకటించెను.

11. గార్లపాటి రామలింగము-

తెనాలి రామలింగము-

తెనాలి రామకృష్ణుడుగా

త్రివిక్రమావతారము చాల్చి-ఆంధ్రసాహితీవపంచమునాశ్రమించెను.

12. తనకుముందు శైవులైన ఎఱ్ఱన పోతనవలె, తానును శైవుడై వైష్ణవకృతులను రచించెను. గాని, అతడెంతమాత్రము వైష్ణవమతమును స్వీకరించి వైష్ణవుడుకాలేదు.

13. పాండురంగవిజయము మొదటి వైష్ణవకృతి కృంగార పరముగాను, పాండురంగమహాత్మ్యము భక్తిపరముగా రచించి, తన కృతులకు మకుటాయనూనము గావించెను.

14. ఘటికాచల మహాశ్యమను కృతి అవకాశికలేకయే రచించుటచే నాతని చివరకృతి.

15. క్రీ. శ. 1485-1500, ప్రాంతమాతని జీవితకాలము.

తెనాలి- తెనాలి రామలింగ (కృష్ణ) కవి.

రామలింగ (కృష్ణ) కవి మూలమున- తెనాలి- ఆంధ్రసాహిత్యమున చిరస్థాయి యైనది. ఆంధ్ర సాహిత్యముననేగాక, ఆంధ్రదేశమున- తెనాలిని చిరస్థాయి చేసినది- రామకృష్ణుడే.

“శ్రీతెనాల్య గ్రహరనిర్ణేత.”

అని చెప్పకొనుటచేత. క్రీ. శ. 1542 ప్రాంతముల, నేడు ప్రసిద్ధ పట్టణమైన తెనాలి- ఒక అగ్రహారముగా నుండెనని. “నిర్ణేత” అనగా, ఆయగ్రహారము నేర్పటచినవాడు, రామకృష్ణ కవియేయని మనకు నిశ్చితమగుచున్నది.

తెనాలి పట్టణమునకు, మూలపురుషుడు రామలింగ (కృష్ణ) కవి యే గాన నీవాడు తెనాలి పౌరులు రామలింగ (కృష్ణ) కవిపేర నాః స్మారకమందిరము నిర్మించి, ఆతని చరిత్ర మఖిలవ్యాప్తము చేయుదురు గాత !

- కృతజ్ఞత -

తెనాలి రామలింగకవి రచితమై తెనాలియందే వెలసిన యీ యుద్భటారాధ్య చరిత్ర - నేడుతెనాలి వాస్తవ్యులై, స్తవ్యులై న శ్రీ ముదిగొండ సుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారిచే (కృష్ణా పత్రికాధిపతులు-) తెనాలియందే ముద్రితమై ప్రకటితమగుట మొదటి విశేషము.

ఈకృతి నాయకుడైన ఉద్భటారాధ్యుని వంశీయులైన శ్రీ ముదిగొండ సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారే దీని ద్వితీయావృత్తిని అద్వితీయముగా సంకరింపజేయుట రెండవ విశేషము.

మూడవది, శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారిదివలకే ఆంధ్ర వీర శైవ వాఙ్మయమున, ప్రాథమికమై, ఆరాధ్యశైవ సంప్రదాయమునకు ప్రామాణికమైన మల్లికార్జున పండితుల శివతత్త్వసారమును-రెండవ

సారి- నాపీఠికాపరిష్కరణములతో ప్రకటించిరి! ఆనందరఘమున నిట్లు వ్రాసితిని.

చ. అతులిత కైవ వాఙ్మయమున కాద్యమునై, శివధర్మసత్త్వియా
స్థిత వివిధాగమాంచిత విశేషితమై, శివధర్మభావనా
ద్యుత సుత భక్త పూతమయి, పూజ్యుడుపండిత మల్లికార్జున
కృతమయి కంద పద్య గతి కీర్తితమో శివతత్త్వసార మ
త్కృత మతి నద్వితీయము ద్వితీయము ముద్రణచేసే నెంతయున్.
మతినుతియింపగాదగును మాన్యుని- మాముదిగొండ శర్మమన్.

శివతత్త్వసారమువలెనే, కైవ వాఙ్మయమున మధ్యయుగమున
వెలసిన శివకృతులలో నుత్కర్షమగు నుద్భటారాధ్య చరిత్రమును
పరిష్కరించి, విపులీకరణలతో దానిని వెలయుండుటకు ప్రోత్స
హించి. నాచే నీకార్యమును సానుకూలముచేయించిన- శ్రీ ముది
గొండ సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారికి- నామః. పూర్వక కృతజ్ఞతాసూచక
పదనములు.

కా. శ్రీమత్పద్మభవాది సర్వసుమనస్సేవ్యుడు, లోకత్రయా
భూమానందకరుండు శంకరుడు, సంపూర్ణాయురారోగ్య భా
గ్యా మూదంబుల నిచ్చి బ్రోవుత. కృపాయత్తైక చిత్తంబు పెం
పారన్ శ్రీ ముదిగొండ వంశమణి సుబ్రహ్మణ్య
శర్మహ్వయున్.

సీ. శ్రీకాళికాపుర సిద్ధసువర్ణలిం
గోదృపుల్ శ్రీ ముదిగొండవారు
కలిత లింగైక దీక్షాకర్మతాధికా
ఖండలుల్ శ్రీ ముదిగొండవారు
బహుళ శిష్యగణాశిష్యాపాపితా నేకది
క్పూర్ణులు శ్రీ ముదిగొండవారు
సకల కైవారాధ్య మకటాయమానితో
ద్గండులు శ్రీ ముదిగొండవారు

1. ఇది నేడు వ్యాప్తిలోనున్నది. అంధవాఙ్మయ చరిత్రకారులు
దీనిని గుర్తించినట్లులేదు.

గి. అట్టి ముదిగొండ వంశ మహాంబునిధి హి
మాంకుడై నట్టి శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశర్మ
ప్రథితమైనట్టి యుద్ధటారాధ్య చరిత
మచ్చువేయించె బుధమనోహరముగాగ
అంధ్రకైవవాఙ్మయము విఖ్యాతించెంద.

మ. సుకవిస్తుత్యరనైక నవ్యకవితా శ్లోమండునౌ రామలిం
గ కవీకుండు, కుమారభారతి, లనత్కావ్య క్రియారీతిమా
త్యకగాఁగన్రచియించినట్టి కృతియే శ్రీ యుద్ధటారాధ్య జే
శ చారిత్రము సాంధ్రసాహితీకి సంసేవ్యంబు గాకుండునే.

అంధ్రసాహిత్య చరిత్ర నవలోదించిన ముదిగొండ వంశీయు
లగు గురువులు మనకు చాలమంది ప్రస్తుతులగుదురు-ఆధునిక యుగ
మున. కైలాసవాసులు కైవాగమ పారావారపారీణులు మహాపా
థ్యాయ ముదిగొండ నాగలింగ శివయోగి, కైవవాఙ్మయవిశార
దులు ముదిగొండ వీరేశలింగ శాస్త్రిగారు మొదలగువారు గలరు.
నేడు, శివయోగ, కైవసర్వస్వ గ్రంథకర్తలు పండిత ముదిగొండ
కోటయ్యశాస్త్రిగారు, విద్యతీర్థులు ముదిగొండ జ్వాలావతిలింగ
శాస్త్రిగారు, మధురకవి. ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు-ఉద్ధటా
రాధ్య సంప్రదాయ ప్రవర్తకులై విలసిల్లుచున్నారు. ఇంకను వైద్య
రాజులగు శ్రీ ముదిగొండ మల్లికార్జునరావుగాతు మున్నగువారు,
ఈ వంశమునకు కీర్తి దెచ్చుచున్నారు.

ముదిగొండ వంశీయుల చరిత్ర : అను గ్రంథమున, నీ వంశీ
యుల సమగ్రవృత్తాంతము-అంధ్రదేశ రాజకీయ, సాహిత్య, సాంఘిక
రంగములలో-వారు ప్రదర్శించిన విశేషములు - వివరముగా దెలుప
సందితినీ-ఉద్ధటారాధ్య వంశీయులైన మహానీయులందఱును నా
యుద్యమమును పథశీకృత మొనర్తురుగాక.

స్వాతంత్ర్యావతరణమైన వెనుక, నిట్టి-కైవకాఖా చరిత్రము
మనకున్నగాని, అంధుల సంపూర్ణ సాంఘిక చరిత్ర మన కవగతము
గాదు-ఈ దృష్టితో మాచివ పై గ్రంథమావశ్యకము,

ఈ ఉద్భూతాధ్య చరితమున మొదటిమండియు అకర గంధ
ములను నమకూర్చి నాకు చేదోడు వాదోడుగానున్న నా పెద్ద కుమా
రుడు చిరంజీవి శివసుందరేశ్వరునకు నా యశీస్సులు.

సీ వీరశై వాచార విపుల ధర్మపథాను
వర్తి వీరన్న మావంశగురుడు
ప్రథిమల్లమవల్లి వంశజ పార్వతీ
తరుణీమతల్లి నాతండ్రితల్లి
పార్థి వేశ్వర దివ్యపాద సేవకుడు మం
దర నామధేయుడు నాదుతండ్రి
సహజై కలింగ నిష్ఠాపరతంత్రుండు
వాగయ్యయోగి దీక్షాగురుండు-

గీ. జననమే యా నియోగివంశమునగాని
బాల్యముననుండి శిరభక్తివరతచేత
అమలతర శై వసంప్రదాయములు దక్క
వేఱెటుంగను పండితులారనేను.

23-8-73

ఁడ్డీకాంతనిలయము

2-2-1187/5

క్రొత్తవల్లగుంట

హైదరాబాదు-44

ఇట్లు

నిదదవోలు వేంకటరావు

వ్రాత ప్రతుల - వివరము

ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రథమ ముద్రణ పీఠికలో - వ్రాతప్రతులను గూర్చి తెలుపలేదు - ప్రబంధ రక్షావళిలో పై పీఠికలోని చల్లా సూర్యనారాయణగారు తమకు వంపిన ప్రతియని చెప్పిన దానినిగూర్చి కూడా వారు తెలుపలేదు - అయినను ప్రథమముద్రణమున - విజ్ఞప్తితో వీనిని గూర్చి యున్నది - ఆ విజ్ఞప్తి శ్రీ ముదిగొండ బసవయ్యశాస్త్రి గారిది - వారిట్లు తెలిపినారు.

ప్రప్రథమమున నీ చరిత్రము నైజాంమండలమునుండి సంపాదించినా కొనగినవారు మన్నితులును వేములపల్లెగవోర వాస్తవ్యులును అగు ములుగుసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు. వీరొసంగిన తాళపత్ర గ్రంథము శిథిలావస్థనంది మఱియొక ప్రతిముండినగావి వ్రాయుటకు వలను పడని స్థితిలో బ్రత్యంతరమొసగినవారు అన్యద్వంశ మోక్షికాయ మానులును, విద్యద్వరేణ్యులును కాడికొండ వాస్తవ్యులు నగు బ్రా ముదిగొండ నాగలింగశాస్త్రిగారు. ఈ రెండవ ప్రతియందు ఆశ్వాసముతోఁగింత శిథిలమైయున్నది. ద్వితీయాశ్వాస మనలే లేదు - ఈ 1, 2 ప్రతుల సంప్రతింపుతో గొలుతపడిన పద్యభాగములట్లనే యుంచి లభించినంతవఱకున్నదున్నటుల నొకప్రతియెత్తి వాసితిని. తదుపరినేనిద్దానిని సంస్కరణ మెట్లు సమకూరెడు నని విచారించుచున్నెడ సుభయశాస్త్రజ్ఞులును, భోగేశ్వర సత్యవత్సూపాభ్యావాది గ్రంథ రచయితలును చెడన వాస్తవ్యులు నగు బ్రా ముల్లంపల్లి మల్లిశారునశాస్త్రిగారు లేఖక ప్రమాదముల నవరించి లుప్తభాగముల జాలవఱకుఁ బూరించి దయచేసిరి.

అనంతరము దీనిని ముద్రింపించు ప్రయత్నములో నేనున్న సంగతి విని, సరస్వతీ పత్రికాధిపతులైన మహారాజరాజశ్రీ రాజా వాసిరెడ్డి శ్రీ దుర్గానదాశివేశ్వరప్రసాద్ బహదర్, జయంతిపురం రాజాగారు గురువంశమువకు మూలకదమైన నీ యుద్భటారాధ్య చరిత్రము నశ్యంత గౌరవభావముతోఁ దమ పత్రికయందుఁ బ్రకటింప నుద్ఘోషింపై యుండ, నింతలో కాగ్యవశమున మా ముక్తాంత

సంస్థానమును దర్శింపవచ్చిన సుప్రసిద్ధ విద్యత్కవివరేణ్యులును మన్మిత్రులును నగు బి. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ఈ యుద్ధట చరిత్రమును జూచి తెనాలి రామలింగని కవిత్వమౌటఁ గడుంగడు సంతసించి, పురాతన గ్రంథములనిన సహజోత్సాహపరులగు శాస్త్రిగారు మా ప్రార్థనమున పై గ్రంథపరిష్కారమున కియ్యకొని చక్కగఁ బరిశోధించి కవి హృదయమెఱింగినంతమట్లు పూరణముల సంస్కరించి మఱింత మెటుగు పెట్టుటయగాక పాండురంగమాహాత్మ్యాదికృతులు రచించిన రామకృష్ణుడే రామలింగకవియని సిద్ధాంతీకరించు విపుల మైన పీఠిక వ్రాసి యొసంగిరి."

పై యంశమును బట్టి-దీనికి రెండు తాళపత్రప్రతులు గలవని తెలియుచున్నది.

1. ములుగు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిప్రతి-పూర్తిప్రతి-శిథిలము.
2. ముదిగొండ నాగలింగశాస్త్రిగారి ప్రతి 1. 3. ఆశ్వాసములు.
3. చల్లా సూర్యనారాయణరావుగారు - ప్రభాకరశాస్త్రిగారికి పంపిన ప్రతి-ఈ ప్రతిని గూర్చిగాని పై యితర వాతప్రతులనుగూర్చి గాని ప్రభాకరశాస్త్రిగారేమియు తమ పీఠికలో దెలుపలేదు. ఇది విజ్ఞప్తిలోమన్నదని మానియుందురు. వారు ప్రబంధరత్నావళిలో నుదాహరించిన చల్లా సూర్యనారాయణరావుగారు పంపిన ప్రతి, విజ్ఞప్తిలో నుదాహృతమైన తాళపత్రప్రతులకన్న భిన్నమైనదో కాదో మనకు తెలియరాలేదు-1918 లో దీనినిగూర్చి వ్రాసిన ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 1915 లో నా ప్రతివశంగ యెత్తబోవుటచేత, చల్లావారు పంపిన ప్రతి-పైప్రతులలో నొక దానికి పుత్రికయై యుండవచ్చునని యూహింపవచ్చును-ఇంచువలన - ఉద్భటారాధ్యచరిత్రకు తాళపత్ర ప్రతులు పై రెండే యని నిర్ణయింపవచ్చును.

ప్రథమ ముద్రణము

శిథిలపూరణములు - కుండలీకరణములు

పై రెండు తాళపత్రప్రతులు సంప్రదించి వ్రాసిన ప్రతియందు లుప్తభాగములుండుటచేత నవి మల్లంపల్లి మల్లికార్జునశాస్త్రిగారిచే, పూరింపబడినట్లు విజ్ఞప్తిమండి తెలియుచున్నది - వారి పూరణము

లన్నియు ప్రథమముద్రణమున¹ కుండలీకరణము చేయబడినవి. వారు సత్యవత్సూపాఖ్యానాది ప్రబంధకర్తలుగావున నీ పూరణము లెంతో జాగరూకతతో, అర్థస్ఫూర్ణ కల్పించునట్లు చేసినారు. వాని నుదాహరించుచున్నాను,

ప్రథమాశ్వాసము

1-1 (నిత్యశ్రీయుతున్ జేయుతన్ 1-10 (రాహ్వయసింధు 1-20 (దై చలంగు) 1-24 (నామ) 1-50 ధైర్య 1-53 (తేజరిల్లు) 56 (బూదియలలందు) 1-104 (బులోనీశ్వరితో) 1-105 (శ్రు నెటిఁగి శివుఁడు కుపితుఁడై) 1-108 (కిఁగఱకంఠ చేత) 109 (గలుఁగజే) 149 (గాఢాంధ)

ద్వితీయాశ్వాసము

25. (గ్రహములేకా) 36 (కొండిమ్య) 4 (జెందివరపురవైర) 43 (ననీకరుణయుండ వృషాలు) 45 (చుహీశుర కుచితంబుగాఁబలి కుము) 48 (వేకువరాఁబొడ) 53 (సఫలకముననుకై) 55 (నీంద్రుడంత విప్పుటను) 67 (భవ త్త) 68 (దనుకొఱకై కాం) 72 (హస్తములకు) 78 (రచ్చటమృతుండ) 79 (కాళికాపురిః హిం) 82 (ఆకాశమందలి) 87 (తలధరియింతు) (విషరాశి) 88 (లవిగూర్చి) 89 (పూవధరించు నరుఁడు నిక్కము) 96 (చదివినట్లు) (ఇదె కాళికాపురి) 99 (క్షరంబున్

1. ప్రాచీనకావ్యములలో లుప్తభాగము లితరులచేత పూరింపబడినప్పు డిట్లు () కుండలీకరణముచేయుట యత్యంతావశ్యము. ఆ కుండలీకరణములేనిచో, ఆ భాగము కవి స్వంత రచనగా మనము పరిగణింతుము-నాచన సోముని ఉత్తర హరి వంశమున నేటి ముద్రణములో నెట్టి కుండలీకరణము లేవందున నెట్టి యవ్యవస్థ కలిగినదో నే నిదివఱకే వెల్లడించినాను. చూ. సకలనీతి సమ్మతము పునర్ముద్రణము పీఠిక-పూరణములు కుండలీకరణము.

పుటలు-15-18. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్యఅకాడమీ ప్రచురణ (1970).

గురుకరణి(ద) 106 (నకలతీర్థా) (ర్తినంవీక్షణము బంధ) 107 (మదా
లమందు) 109 (నంబువిధ) 115 (వతములుచేసి) 116 (రీతి) 126
(నంతకం) 139 (కుబ్జమున్) 144 (అనువమమైనయ) 155 (యొకింత
సేపు రమణీమణిఁగాంచి, 155 (కామాంధుండయి (లతారామంబున్నలి)
164 (వికచసారసలో) 167 (ధనీకులుకు పాటన దేటికి వింటి) 168
(జలజలోచిన యీనాడు) 176 (లకుంజనె) 181 (నిపక్కునఁదాను) 199
(సూచకంబులన్) 202 (మక్కుతిమత్కుతిధూర్తచేటికా) 217
(రతనాల జగితేట, 217 వేడ్కముది వేళ్ళ) 234 (తన కష్టసుఖము
లఁగను) దుఃఖయగుచు) 250 (తటధరశ్రీదేవతాకుల వావకుండు 252
(నిజవృత్తమెఱిగింతు) 292 స్వర్గంగాలహరీపయో)

ద్వితీయముద్రణము

శిథిల పూరణములు కుండలీకరణములు

ఈ ద్వితీయముద్రణము ప్రారంభము కాకముందు శ్రీ ముది
గొండ సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు. ప్రస్తుతగ్రంథము పునర్ముద్రణము
గావించునపుడిట్లు చుక్కలతో ముద్రించుట సరికాదనియు గ్రంథమున
నోటి రెండుచోట్ల గ్రంథపాఠములుండుటచే, నచట పద్యమును,
పూరింపజేసి ప్రకటింపవలయుననియు సంకల్పించిరి. వారి సకలబృ
మెంతయు సమంజసమై సమర్థనీయమైయున్నది. ఏలననగా- గ్రంథ
మందలి విషయములనుపూర్తిగా గ్రహింపవలయునన్న- గ్రంథమున
లుప్తభాగములుండరాదు- దీనిని గమనించియు శ్రీ శర్మగారు
కావ్యము ద్వితీయముద్రణమున- శిథిలభాగ పూరణకై యిరువురు
ప్రసిద్ధకవులను నియోగించిరి. వారు.

1) శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు.

2) శ్రీ జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రిగారు. (కరుణశ్రీ)

ఇరువురును కవితాకళయందారితేరినవారే గాక- ప్రాచీన
కావ్యకవి హృదయము నెఱిగినవారు గావున నంతో సమీచినముగా
సర్థస్ఫురణ, భావస్ఫురణ గలుగునట్లు పూరించిరి- ఆ వివరములుకూడ

పాతక లోక మెటుగుట- యావశ్యకముగాన- వాని నీ క్రింద వివరించు
చున్నాను. ఇవియు కుండలీకరణము చేయబడినవి.

I

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారి పూరణముఃవి :

1. కా. [శ్రీవక్షః కమలానవాది దివిజశ్రేణి శిరోమణ్యభి
భ్యావృద్ధి పుదకాణవన్నఖర] పాదాంభోజాడధ్యాత్మవి
ద్యావిశాంతుడు చంద్రశేఖరుడు నిత్యశ్రీయుతుంజేయుభ
దావాసుండగు నూరదేవవిభు [సత్యస్థాన జిహ్వగ్రునిన్]
2. మ. [కమనీయంబగు నాధుమోము ననపాంగక్రిడగావించి] క
ర్ణమరుదృక్షణ రత్నదీప్తిలహరి రక్తాంగగండస్థరే
ఖమృగాక్ష్యంతరదత్త నూతన సఖాంకంబందు శంకించునా
హిమకైలాత్మజ[యూరదేవవిభునెంకేట్రోచునశాంతమున్]
3. ఉ. [స్వీకృత తల్పకూపుడగు శేషుభ] కామణి కాంతిపర్వినీ
త్యాకర రత్నగైరిక మహాద్భుతిబోల్పుగు నీలకైలముం
డికొనువేను మేటిజగదీధరధారి మరా [శవాహనన్-
సాకిన బొడ్డుకమ్మిగలకౌరి యలర్పుతదేవ ధీనిధిన్]
4. ఉ. అంచితకపాతగతి నారయగూడుటగల్గి శారదా
చంచలనేత్ర హంసిక్రియజారు నిజానన పద్మమందుఁగ్రీ
డంచ సుఖాచుప్తో [డ్రవకటికృత సృష్టిఃబోడు నీడయా
కాంచన గర్భుఁడేలునొడి]కంబుగ నన్నయమంత్రిదేవనిన్
5. నీ. సజల వలాహకశ్లామ మోహనమూర్తి
భద్రకాళికి జేతవర్షమొసంగ
వీరరసాప్రగా వీచీలసద్వీక్ష
ణములు భువనరక్షణమును చెలువ]
[ననదృశ మందహాసాంశుజా] లంబులు
నెలపూవు నమృతంపుగలిమిబోల్పు
దరశదంష్ట్రాధాళ ధశ్యంబులును భూష
ణ ప్రభాంకురములున్నతిఁ దలిర్పు

గీ. కొండవీటి కనకపీఠిఁగొలుపుదీరు

భక్తమానస చాతకవారవర

సమయవిస్ఫూర్తి శ్రీవీరశరభమూర్తి

బ్రోచు నూరన్నధీమణి దేవమంత్ర

6. చ. అమృతకరావతంసు తలయందలి యేటి జలంబుఁగోలి తం
డము గొని తోడుతోఁగుధరనాథతనూభవుమోల స్రవ్యపా
సమున ననంగి యిర్వురు పెనంగొని ముద్దిడుకొన్న]యుగ్మవి
భ్రమమువహించు హస్తముఖుఁ బార్థనచేసెద నిష్ఠసిద్ధికిన్.

7. ఉ. అధ్వరకర్మ కాశలసమంచిత మానస పద్మలీతో
క్షధ్వజు [భక్తిసారభు సఖండపడధ్వ రహస్యపారగున్
మధ్వతిశాయి వాణిశితమానస గుప్తతమోనభోమ] డిన్
సాధ్వరభావు మద్గురుఁబ్రసన్ను భజించెద నైలనాహ్వయున్

8. మ. కలకాంభోనిధి యాడుబిడ్డ శశికిం గారాబు తోఁబుట్టు [వి
ద్యుల దేవేరికి నత్తయజ్ఞపురుషుండౌ విష్ణునిల్లాలు శ్రీ
జలజాతేతదప్రోచుఁగత] నిరలై శ్వర్సంబవార్యబుగా
సలఘు ప్రాభవునూరయన్నవిఖు పేచామాత్యు
నిత్యోన్నతున్.

9. నీ. పింహా [సనీకృత చిరయశఃకవి చిత్త
యుపసనీకృత రసాభ్యుచిత రచన

లిలాపదీకృత లీలాచ్ఛాం] భోజ

పైంధవీకృత మదస్సారహంసి

ప్రియగణీకృత మనఃప్రియదపాండుర కిరి

సరసీ కృతాంభోజజాత సదన

[విహృతస్థలీకృత వేదాఃపరిష్కంగ

విహృతిఃస్థలీకృత వేదవీధి

గీ. అనవరత కరుణార్పురి కనదపాంగ

ధ్వ]డిత మణిమయ వీణావిరతయుగి

యా సమాకర్ణన ప్రహృష్టాంతరంగ

కారణాదేవి మతి కృతీగ్వరున కొనఁగు.

క. అనివలికి వజ్రదంష్ట్రుడు

మనమున నెలకొన్నభీతి మలుగంగ నోదా

రైను మట్టినీడ నాళా

జనక వచన రచన నా పితాచగణములన్ 144 వ-

అని పూరణము ఇది (144 వ) అని ముద్రితమైనది

గీ. తనకు బలె స్వచ్ఛమైకట్టి తనువొనంగి

తనదు నొక పాడు మల్లెపూదండజేసి

వానిసిగ నిడు దేహవసావవేళ

స్నాతవై గాళి గంగ కెంత కనికరము ?

92

గీ. మూడ దళనికి చావుచావునకె మూడు

మూడు జన్మంబులం దంత్య మూడిపోయి

కనులు రెండున్నవానిఁ గనులుమూడు

వారణాసి గంగాస్నాన శారణమున.

93

గీ. కాళిలో బట్టతలవాడు గంగమునిఁగి

జడముడి ధరించు దానిపై సవదరించు

ఫణిఫణారత్నరుచి దానిపై వహించు

మొలకజాబిలి జాజిపూ ముగ్గువోలె

94

గీ. ఈ భవమ్మున ఫలమునకేమిగాని

రాగల భవమ్ము మొదలంట రాచినాడు

గంగలో వారణాసి మునుంగువాడు

దొంటిభవమున బుణ్యంబు దొడికినాడు

(95)

అ. 1 -65

అ. 2, 4- 9- 10-12-14-15-16-24-41-66-70-72-79-80-

81-87-95-96-97-98-105- 108-109- 114- 115-117-119-123-

124-125-126-127-128-134-135-137-139- 150-151-153-165-

179-180-292

అ. 3, 309-310-325-333-334-335-338-339-341

II

శ్రీ జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రిగారు. కరుణశ్రీ-పూరించిన.

లు ప్రభాగములు :

ద్వితీయా శ్వాసము 28వ పద్యమునుండి అయాశ్వాసము చివర 290 పద్యమువఱకు ఆపై తృతీయాశ్వాసమున వాలుగు పట్టులగలవు. వాని వివరము, ద్వితీయాశ్వాసము 2-26, 2-35, 2-47, 2-99, 100, 106, 107, 118 వచనము (ఇందు 3 లు ప్రభాగములు) 136, 140- (ఇందు రెండు లు ప్రభాగములు) 141, 144, 149, 150, 154, 157, 160, 177, 178, 180, 185-187, 195, 247, 248, 260, 279, 280, 281.

తృతీయాశ్వాసము

812, 827, 837, 2 లు ప్రభాగములు- శ్రీ పాపయ్యశాస్త్రి గారి పూరణములును, సరసములై, కవిహృదయము నెఱిగించునవియై యున్నవి.

ప్రస్తుతముద్రణము- లు ప్రభాగములు.

పై యిరువురి విద్యత్-పుల పూరణములవలన- ప్రస్తుత ముద్రణ మెంతయో సమగ్రాకృతిందాల్పినది- పాఠక లోకమునకు- తెనాలి రామలింగకవి కృతిని ప్రవృత్తము చేయుటయేగాక- ఆతని కవిత్వ రసము నాస్వాదించుటకు- సమకూలమైనరీతిలో నవతరించినది- అయి నను- గ్రంథముద్రణ సమయమున- నీక్రింది పట్టులనుమాత్రమే అచ్చు టచ్చుట లు ప్రభాగములున్నవట్లే యుండిపోయినవి. అవియు శ్రీ పాపయ్యశాస్త్రిగారిచే పూరింపబడినవే- వాని వివరములు నీక్రింద నిచ్చుచున్నాను. ఇవి పుట 58 నుండి 167 వఱకు గలవు.

పుట పద్యము

లు ప్రభాగ పూరణము

58 2-26 వ, [అను నవృత్తి వాధర కల్లాపముల కవ్వనుమతి] వల్లికుండు.

పుట పద్యము

లుప్త పూరణము

- 58 2-26 సంప్రాప్తప్రమోదులై నమువలబ్ధి సంతానులు
కాజెలంగి.
- 60 85 సీ. బింకము [జపాప్రభ]విదుమముల సొబగు.
- 68 47 చ. క్రమమధులీల యంచు రతి గాధతరక్రమ.
- 75 99 స్రగ్ధర. [దివిజేంద్రోపమాళి]స్థిత మణికళికో.
- „ 100 సీ. పా. స్తవ్యశానాది [దోషంబుపాయ]
- 77 106 సీ. పా. అఖిలస్ఫుడని యీశు నర[యుట జ్ఞానంబు]
- 78 107 మ. మదాల [సాహాయ్యదుధి]కూన్యండు
- 80 118 వ. వి విధశాస్త్రవిజ్ఞాన ధనులగు విద్యజ్ఞుల సన్నిధిం
దజ్జనకుం.
- „ „ „ [గల్గించి ధర్మశర్మాభి]సుడగు ధరామరు.
- „ „ „ సంవత్సరమ్మలానందంబునం గడవి య మృహి.
- 86 141 ఉ. పూనగంగొన్ని వాసరము [లుత్పుకతం దిగదావి
యం]తటన్.
- 88 150 మత్తకోకిల-అనింద్యమతి హృద్యమత్యమపమాన
వాద్యంబునా.
- „ 162 కా...పరోజాస్యల్ వయస్యల్ [మనః]ప్రీతిన్.

పూరణములు

పుట పద్యము

- 100 2-203 క. ...తద్దయుడదేహోముఖమం]గున కభిముఖుడై.
- 102 2-213 క. ధ[రామర]మిత్రుం
- 118 2-291 సీ. [చిరగతి]నరదంబుజేర్చ
- 167 3-195 సీ. హస్తయు[కాంతయు]నగు తన ప్రియకాంత-

ఈ పద్యమెనిమిది పట్టులను లుప్తభాగ పూరణములు ముద్ర
తము కాలేదు-అయినను, నివి చాలా చిన్నవి యగుటచేత, కావ్యాప
రోధమునకు, అర్థమునకు సేమాత్ర మాటంకము గల్పింపవు.

సవరణలు

క్యాన	సవరణలు	సవరణ పాఠము
ద్య	ముద్రితపాఠము	
5089		
1-80	సీ. పోలుచుఁబూదేనఁ గ్రోలు దోలంబు కాలి కలంచిరాక్ష మూలికలు గాఁగ	సీ. పోలుచుఁబూదేనెఁగ్రోలు రోలంబు బాలికలు రుద్రాక్ష మూలికలు గాఁగ-

ఇది శివునికి కైలాస పర్వత
మునకు పోలిక శివుని మెడలో
రుద్రాక్షలున్నవి - కైలాస
పర్వతమున తుమ్మెదలున్నవి
రుద్రాక్షలను- తుమ్మెదలతో
పోల్చుట కవి సమయము-
రుద్రాక్ష మధువ్రత పిరివృ
తంబును నగు నిషధరాజు
పద్మంబునుబోని హస్తంబు-
నైషధము-2-6.

1-86 ప్రేమకరా

కాళకరా

క. కుసుమాయుధు ప్రేమ
సరాగ్ని సముత్థితధామ
విరతి.

ఇచట - 'ప్రేమసరా' అనుట
కన్న 'కాళకరా' అనుటయే
యొప్పు - కుసుమాయుధ -
మన్మథుని-కాళకరా - వాడి
యైన కాణముల యొక్క-
అనియర్థము వచ్చును-మన్మథ
కాణములు మిగుల కాడిమి
గలవి గాకా.

- 3) 1-149 సీ. కాతమన్యవ శిలాశ
కల దామజ ధామ సీ. కాతమన్యవ శిలాశ
కల్పితకారండకార దామజ ధామ
భరము కల్పిత గాజాంధకార
భరము

ఇంద్ర నీలమణి శకలముల
కాంతిపుంజముచే కటికచీకటి
గలుగజేయుచున్నది. అని
యర్థము.

- 4) 1-151 మ. వలభింద్రోపల
ఖండధీధికుల శేవన్ మ. వలభింద్రోపల ఖండ దీధి
కుల శేవన్
'వలభి' అనగా కొణగ చంద్ర
శాల.

- 5) 1-205 కా. ధీని స్మృత్తి
పయోజ సంభవ కా. ధీనిస్మృత్తి పయోజ
భవానీక వ్రవో సంభవ, భవాధీన వ్రవో
చ్యారణ చ్యారణ

భవాధీన వ్రవములు - అనగా
శివుని వధీనముచేసికొను
స్తుతులు - శివపంచ స్తవములు
వీనిని కృతిపతి దేవమంత్రి
నిత్యము పఠించెడివాడు.

- 6) 2-129 కలి! కాగులు మీఱ
నిలువు కలి! కాగులుమీఱ నిలువు
చూపు.

ప్రశ్నార్థక చిహ్నములు

- 1) 2-22 గీ. పూర్ణ వెతలనిండ ? గీ. పూర్ణవల నిందు పూర్ణ
ములు కాగా అని అర్థము
2) 3-22 సీ. దుస్తరంజై న సీ. దుస్తరంజై న సీతుం
సీతుం గండువమ గండువమ కంక దళు

గింతదమ్ము నీరంబు
గా దనితి యరలు

నీరంబుల దనితి యరలు?

అరలు-అనగా ప్రకాశించు
ఇది అలరు ధాతువు యాపాం
తరము 'నెమ్మనం బరల'-
అని ప్రాసలో ప్రయోగము
నన్నెచోదని కుమార సంధ
వము 1081.

3) 3-105 ఉ. ప్రాయము సత్త
నాదగగు పంచమ!
వాసర భోగ్య
మింకనా కాయజ
వైరిశేయుటయై
కర్ణము.

ప్రాయము సత్తవాగదగు
పంచమ వాసర భోగ్యమింక
వాకాయజ వైరిశేయుటయై
కర్ణము-

పంచమ వాసరభోగ్యము
అనగా అయిదు నాళ్ళ
ముచ్చట - మూడు నాళ్ళ
ముచ్చటవలె-పెండ్లి అయిదు
దినములై భోధ - తరువాత
నుండదు- ప్రాయ మనిత్య
మని అర్థము.

4) 3-105 నీ దాకేలు తామెడ?
మైకొల్పి.

నీ దాకేలు తామెడమైకొల్పి

పార్వతీ పరమేశ్వరు లేకాన
నన్నులై యున్నప్పుడు శివుడు
పార్వతి కంతమున తన
యెడమ చేయిని కీలించి
నవుడు ఆమె మెటుగు
పాలిండ్ల కాళితి.

ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము

ప్రథమాశ్వాసము

శా. [శ్రీవక్షః కమలాసనాది దివిజశ్రేణీ శిరోమణ్యభి
ఖ్యావృద్ధి ప్రదశాణవన్నఖర] పాదాంభోజః డధ్యాత్మ వి
ద్యావిశాంతుఁడు చంద్రశేఖరుఁడు నిత్యశ్రీయుతున్ జేయు భ
ద్రావాసుం డగు నూర దేచవిభు [సత్యస్థాన జిహ్వగ్రునిన్.] 1

మ. [కమనీయంబగు నాథుమోమున నపాంగక్రీడ గావించి క]
ర్ణమరుద్భుక్ఫణరత్న దీప్తిలహరీ రక్తాంగగండస్థరే
ఖ మృగక్ష్యంతర దత్త నూననఖాం కంబంచు శంకించు నా
హిమశైలాత్మజ [యూర దేచవిభు నెంతేబ్రోచు నశ్రాంతమున్]. 2

ఉ. [స్వీకృత తల్పరూపుఁడగు శేషు ఘ] ణామణి కాంతి పర్వ ని
త్యాకరరత్న గైరికమ హాద్యుతిః బొల్పుగు నీలశైలమున్
డికొనుమేను మేటి జగతీధరధారి మరా [శ వాహనున్
సాకిన బొడ్డుతమ్మిగల శౌరి యలర్చుత దేచ ధీనిధిన్]. 3

ఉ. అంచిత వక్షపాతగతి నారయఁ గూరుట గల్గి శారదా
చంచలనేత్ర హంసిక్రియఁ జారు నిజానన పద్మమందుఁ గ్రీ
డించ సుఖంచుప్రో [డ ప్రకటీకృత సృష్టికిఁ దోడునీడ యా
కాంచన గర్భుఁడేలు నొడి] కంబుగ నన్నయమంతి దేచనిన్. 4

సీ. సజలవలాహక శ్యామమోహనమూర్తి
 భద్రకాళికి నేత్ర వర్ష మొసంగ
 వీరరసా [వగా వీచీలనద్వీక్ష
 ణములు భువన రక్షణమును దెలువ]
 [ననదృశ మందహా సాంశుజా] లంబులు
 నెలపూవు నమృతంపుఁ గలిమిఁ బోల్పఁ
 దరళదంష్ట్రాభాళ ధశ్యంబులును భూష
 ణ ప్రభాంకురము లున్నతిఁ దలిర్పఁ

గీ. గొండవీటి [కనకశీతిఁ గొలుపుదీరు
 భక్తమానస చాతకవార వార్ష
 సమయవిస్ఫూర్తి] శ్రీ వీర శరభమూర్తి
 ప్రోచు నూరన్నధీమణి దేచమంతి.

5

చ. అమృతకరావతంసు తల యందలి యేటిజలంబుఁ గ్రోలి తుం
 డము గొనితొడుతోఁగు ధరనాథ తనూభవ మోలస్తన్య పా
 నమున నెసంగి యిర్వురు పెనంగొని మద్దిడుకొన్న] యుగ్మ వి
 భ్రమము వహించు హస్తముఖుఁ బ్రార్థన చేసెద నిష్టసిద్ధికిన్. 6

ఉ. అధ్వరకర్మకాశల సమంచిత మానస పద్మకీలితో
 శుభ్రజ [భక్తి సారభు నఖండవడధ్వ రహస్యపారగున్
 మధ్వతి శాయివాణి శ్రిత మానస గుప్త తమోనభోమ] ణిన్
 సాధ్వనుభావు మద్గురుఁ బ్రసన్న భజించెద నైలనాహ్వయున్. 7

మ. కలశాంభోనిధియాఁడుబిడ్డ శశికిం గారాబుతోఁ బుట్టు [వి
 ద్యల దేవేరికి నత్తయజ్ఞ పురుషుం డౌవిష్టు నిల్లాలు శ్రీ
 జలజాతేక్షణ ప్రోచుఁగత] నిరతైశ్వర్యం బవార్యంబుగా
 నలఘుప్రాభవు నూరయన్నవిభు దేచామాత్యు నిత్యోన్నతున్. 8

సీ. సింహాస్రసీకృత చిరయశః కవిచిత్త
 యువవసీకృతరసాభ్యు దితరచన
 లీలావదీకృత కీలితాచ్ఛాంభోజ
 సైంధవీకృత మదస్సారహంసి
 ప్రియసఖీకృత మనఃప్రియద పాండురకీరి
 సరసీకృతాంభోజ జాతవ (దవ)
 విహృతస్థలీకృత వేధాఃపరివ్వంగ
 విహృతిస్థలీకృత వేదవీధి

గీ. అనవరత కరుణార్పురీ కనదపాంగ
 ధ్వజిత మణిమయ వీణావితరఘంక్రి
 యా సమాకర్ణన ప్రహృష్టాంతరంగ
 శారదా దేవి మతి కృతీశ్వరున కొనఁగు.

9

శా. సంసా (రా. స్వయసింధు) పోతము జగత్సంహాధదీపాంకురున్
 కంసారాతి పదాబ్జబంధరము సాక్షాత్పద్మగర్భున్ బుధో
 త్తంసంబున్ శుతिसంకరోద్దళన పాథఃక్షీర భేదక్రియా
 హంసంబున్ బరిశీలితస్మృతిరసున్ వ్యాసున్ బ్రశంసించెదన్. 10

క. శ్రీరామాయణదుగ్ధాం
 భోరాశిసుధామయూఖు బుధవినుత 1 గుణో
 దారు నఘమ త్తవారణ
 వారణరిపుఁ బ్రస్తుతింతు వాల్మీకిమునిన్.

11

ఉ. గ్రాంథిక సన్నతప్రతిభఁ గాంచి రసజ్ఞత మించి యాదిమ
 గ్రంథము లుగ్గడించి ఫణి రాత్పరి కల్పిత శాస్త్రవీధికిన్
 బంధువు లైన సత్కవులఁ బ్రార్థనచేసెద దుష్ప్రిబంధ సం
 బంధమహాంధకార ఖరభాను గభీరవచోమచర్చికన్.

12

వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబును, విశిష్టసత్కవి కీర్తనంబును
బరిధవించి యొక్క ప్రసిద్ధ ప్రబంధ రచనా కౌతూహలంబు
మనంబునం బెనంగొనియుండు సవసరంబున. 13

సీ. మహిత మూలస్థాన మల్లికార్జునశిర
స్థుల చంద్ర చంద్రికా ధవళిమంబు
చెదలువాటిపుర శ్రీరఘూద్వహభుజా
స్తంభ రక్షణవిధా సంభృతంబు
వేదండముఖతడా గోదితవద్యసా
గంధిక గంధపాణింధమంబు
రాజబింబాసనా రాజత గాంధర్వ
మాధురీ సాధురీతీధరంబు

గీ. కరటికట నిర్గళద్దాన నిరవధిక
మగ్రనూతన వృష్టి జంబాలితాళి
లావనీపాలమందిర ప్రాంగణంబు
గురుసమృద్ధుల సయిదోడు కొండవీడు. 14

మ. వరంగన్ నారిధివేష్టితాళిలమహీ భాగంబునన్ రెడ్డిభూ
వరసింహానమై శుభాయతనమై వర్ణిలతత్పట్టణం
బురుబాహుబలసంపదం బెనుచు భద్రోద్యోగి నాదెండ్ల గో
వరసాధీశుఁ డశేషబంధుకుముద ప్రాలేయధామాకృతిన్. 15

సీ. భూధురంధరభావ మున భోగివతి యయ్యు
విప్రవరాస క్తి వృద్ధి బొంది
వరవికమప్రౌఢి నరసింహుఁ డయ్యు నె
పుడు హిరణ్యకశిపు స్ఫురణ గాంచి
దివ్యభోగవ్యాప్తి దేవతావిభుఁ డయ్యు
బలపోషణభ్యాతిఁ బరిధవిల్లి

ప్రచురకారుణ్య సంపద రాఘవుం డయ్య
శివధర్మ పాలనస్థితి వహించి

గీ. బాణబాణాసనస్ఫూర్తి ద్రోణుఁ డయ్య
సవ్య పాంచాలలక్షణో న్నతి వహించి
జలధివలయిత వసుమతీ సులమునండుఁ
గొమరు చీపించు నాదెండ్ల గోపవిభుఁడు.

16

సీ. దరహాసచంద్రికా ధాళధశ్యంబులు
భుజగేంద్రకాంతా కపోలములకు

తారహారచ్ఛటా ధాగధగ్యంబులు
చారణకామినీ స్తవములకును

సంపుల్లమల్లికా చాచకశ్యంబులు
గంధర్వమదవతీ కబరికలకు
నవచందనాలేప నైగనిగ్యంబులు
దివిషన్నితంబినీ దేహములకు

గీ. ధవళధామ సుధా శారదా షటీర
దర సుధావారినిధి సుధాం ధళరీంద్ర
సాంద్రతర కాంతివిభ్రమ సంగతములు
తిమ్మవిభుగోపమృతి సత్కీర్తిరుచులు.

17

సీ. కరవాలకామారి కరివధూనయన క

జ్వలము హాలహాల భోజనము గాఁగ

ప్రచురదానాంబుధారా వద్మ కర్ణి హ

స్తంబులు వరసీరజములు గాఁగ

అకలంకమతిమ రాళికిఁ జతుశ్చృతివీధి

సాంద్రపయఃపూర్ణ సరసి గాఁగ

గుణమాక్తికములకుఁ గోవిదశ్రుతిసీమ

లకుటిలగు ప్తి పేటికలు గాఁగ

గీ. భూమ సప్తార్ణవీనప్త కీమనోజ్ఞ
 సర్వసర్వసహా పూర్ణచంద్రవదన
 రాణివాసంబు గా ఖ్యాతి రాసి కెక్కె
 గురుయశోహరి నాదెడ్ల గోపశౌరి.

18

సీ. అరిపురజయలక్ష్మి హరునిఁ బోలెనె కాని
 తగులండు విషధరత్నంబు నింత
 సంపూర్ణ తరకాంతిఁ జంద్రుఁ బోలెనె కాని
 దోషాకరోన్నతి దొరలఁ డెందు
 నిజభుజాబలరేఖ విజయుఁ బోలెనె కాని
 భీమోన్నతస్ఫూర్తిఁ బెరుంగనీడు
 గాంభీర్యమునఁ బాలకడలిఁ బోలెనె కాని
 భంగసాంగత్యంబుఁ బట్టఁ డర్థి

గీ. నఖిలదుర్మంత్రవదన ము ద్రావతాక్షఁ
 డాత్మపంకజవీధీవి హరిశౌరి
 కీర్తి గంగావవిత్రిత క్షితితలుండు
 గుణమరుస్మృతి నాదెడ్ల గోపమంత్రి

19

ఉ. ఆహవకౌశలప్రహసి తార్జునతన్ సముదీర్ణధైర్యరే
 ఖాహృతమేరుసారత మహాద్భుతుఁ డై గుణనిర్జితేభ ర
 క్షోహరుఁ (డై చెలంగు నల) గోపనమంత్రికి రాజకార్య ని
 ర్వాహకుఁ డూర దేచనచి వప్రవరుండు డలిప్పు నుర్వరన్.

20

సీ. తనదానవిభవంబు ధనదానవద్య వి
 శ్రాణనప్రక్రియఁ జౌక పటవ
 తనవచస్కుద్ధి శాంతనవ పౌత్రాదులం
 తటివారలకు నద్భుతం బొనర్ప
 తనమూర్తి చూచినంతన మూర్తములు వంచి
 దర్శితారాతి బృందములు దలఁచ

తనమనస్థితి పురాతన మహామునిమృగ్య

మగు శంభుత త్త్వంబుఁ దగిలి వ్రబల

గీ. వ్రబలుఁ డై యొప్పు నాదెండ్ల భవ్యవంశ

దీప తిమ్మ ప్రధానేంద్ర గోవసచివ

రాజ్యసంరక్షణక్రియా రభబుద్ధి

గోచరుం డూరయన్నయ దేచమంతి.

21

వ. ఇట్లు మహానీయమనీషి మనశశమల దివాకరుండును, వివిధవిరోధి హృదయ భీకరుండును, రసనాగ్రజాగ్రదశేష విద్యాసందర్భుండును, సభంగుర ప్రతిభాపద్మగర్భుండును, విశ్రుతవిశ్రాణనవిజిత సముద్రుండును, విశుద్ధస్వాంతవిశ్రాంత వీరభద్రుండును, వసీవకవ నోల్లాసు నవచైత్రుండును, గౌంశిన్య గోత్రుండును, సన్నత సమున్నత మహాభోగ సంక్రందనుండును, నిబిడభుజాబల విడంబిత కుమారుండును, గృష్ణమాంబికా కుమారుండును, శాశ్వతైశ్వర్య పురశాసనుండును నగు నా ప్రధాన పరమేశ్వరుం డొక్కనాఁడు.

మ. కవులున్ బాతకులున్ బ్రధానులు సుధీ గణ్యుల్ పురాణజ్ఞులున్
వివిధార్థుల్ సఖులున్ బురోహితులు నుర్వీనాథులున్ జోస్యులున్
ధవళాక్షు ల్గొలువంగ నిండుకొలువై దైవారు హర్షంబుతో
నవధానంబున నుండి శంకరకథా వ్యాస క్తి భాసిల్లుచున్.

22

సీ. కాండిన్యమునిరాజ మండలేశ్వరవంశ

సాధోధినవసుధా భానుమూర్తి

బాలగుమ్మలేశ వదవయోజద్వయా

ధ్యానధారణ సముదాత్తచిత్తు

మానితాయాతయా మా (నామ) భావిత

విపులమహా యజుర్వేదవేది

రామేశ్వరస్వామి రమణీయకరుణావి

శేషపోషిత విలసిత సమగ్ర

గీ. సహజసాహిత్యమాధురీ సంయుతాత్మ
లక్ష్మ-మాంబకు ఘనయశో లక్ష్మీ వెలయు
రామధీమణికిని బుత్తు రామలింగ
నామవిఖ్యాతుఁ గావ్యనిర్ణయ ధురీణు.

24

వ. సన్ను సబహుమానంబుగా రావించి సమున్నతాసనంబునఁ
గూర్చుండ నియమించి కర్పూరతాంబూలంబు జాంబూనద
పాత్రంబున నొసంగి తారహారాంగుళీయ కంకణకర్ణభూషణ వట్ట
మాంజస్థాది విశిష్టవిస్తారవస్తు వ్రదానపురస్కరంబుగా నిట్లనియె.

చ. విలసదయాతయామబహు వేదవివేక పవిత్ర భావ సం
కలితము లైనవాక్యములఁ గావ్యముఁ జెప్పఁగ నేర్తు వాదికా
వ్యులకవితా నిగుంధన సమున్నతఁ గాంచినవాఁడ వాడు వీ
వలఘువచో విలాస సుగుణాకర రామయలింగ సత్కవి. 26

మ. భవపాశత్రుటన క్షయంబు లగు నా ఫాలాక్షుగాథావలుల్
చెవులారన్ వినుచుండు నెవ్వఁ డతఁ డీక్షింపన్ మహాభాగుఁ డ
ట్లవుటన్ మామకబుద్ధి యెల్లపుడు దీవ్యచ్చైవ శాస్త్రార్థ సం
భవసాంద్రామృతసేవఁ దృప్తి గనుచున్ భాసిల్లు నిస్తంద్ర మై.

గీ. హరునికంటెను దద్భక్తు లధికు లనుచు
వేదవేదులు వివరింప విందు మెవుడుఁ
గాన తద్భక్త సత్కథాభ్యాతమైన
భవ్యచరితంబు వినువారు ప్రాజ్ఞతములు.

28

క. హరభక్తులందు నుద్భట
గురుఁ డధికుఁడు తృప్తిగ గుణమణిగణ వి
స్ఫురణాభిరామమును నీ
వ రచింపుము కావ్య మొకటి వర్ణన కెక్కన్.

29

మ. అని ప్రార్థించిన దేవదీమణికి నిష్ఠావాప్తియుం గీర్తిభే
లనయున్ భాగ్యసమృద్ధియున్ జయముఁ దుల్యనూర్తి వర్తిల్ల న
జనతా వర్ణితరీతి నాంధ్ర మగు భాషావద్ధతిన్ బల్కితిన్
వినుతశ్రీభరి తో దృటస్ఫుటకథా విఖ్యాత సత్కావ్యమున్. ౩౦

వ. ఇమ్మహాప్రారంభమునకు మంగళాచరణంబుగాఁ గృతీశ్వరు
పంశావతారం బభివర్ణించెద.

31

కృతిపతి పంశావతార వర్ణనము

ఉ. ధన్యవివేకశాలి ప్రమథ ప్రభుపాదపయోజయగ్గ మూ
ర్ధన్యమనోద్వితేభవతి ప్రాథవచఃపరిభూతపండితం
మన్యుఁడు మాన్యకీర్తినిధి మన్యువిదూరుఁడు నైనయట్టి కాం
డిన్యమహామనీంధుఁడు మనీషికలాగ్రణి యొప్పు నెవ్వడున్. ౩౨

శా. ఆచిర్యావము నొండెఁ దత్కులమునం దక్షుద్రకీర్త్యావృత
ద్యావాపృథ్వీవకాశుఁ డీశవదపద్మధ్యాన సం (ధానవి
ద్యావిశ్రాంత) తుఁడు సత్కృపాభరిత శాంతస్వాంతఁ డూరాగ్రహ
రావాసుండు పెదన్నమంత్రముణి కొమ్మొంబా మనోభర్తయై. ౩౩

క. ఆజంపతులకుఁ గలిగిరి

భూజనకల్పద్రుమములు పురహరపూజా

భ్రాజిష్టు లైలమంత్రయుఁ

దేజోనిధి తిప్పవిభుఁడు దేవప్రభుఁడున్.

34

క. వారలలోఁ గవిజనమం

దారుఁ డుదారుండు కీర్తి ధగధగిత దిశా

వారణదంతాచలుఁ డగ

ధీరుఁడు ధీరుచిరమూర్తి తిప్పన వెలయున్.

35

గీ. చెప్పఁ జిత్రంబు శ్రీయూర తిప్పమంత్ర

యధులకు ధారవోయుట కిఖిలనదులు

వెచ్చపెట్టంగ నీక్షించి వృషభకేతుఁ
డభ్రనది నాచిగొనియుండు నాత్మమాళి.

36

చ. బిసరుహవత్రనేత్ర యగు పేరమకున్ బ్రతివాసరార్చిత
వ్రసవశిలీముఖారి వదవద్మయుగుం డగుతిప్ప మంతికిన్
మన్మథాయశోవిభూషిత సమస్తదిశావదనుండు నిర్జరేం
ద్రసముండు సంభవించె జిత తామసుఁ డన్నవిభుండు సొంపునన్.

సీ. సింహికాసుతదంష్ట్రఁ జిక్కి నొవ్వనినాటి
సంపూర్ణపూర్ణిమా చంద్రకాంతి
పెలుచుఁ గవ్వపుఁగొండ గలచి యాడనినాటి
క్షీరవారాళి గంభీరగుణము
దారుణతరవ్రజ ధార యంటనినాటి
దైవతాహార్యంబు ధైర్యమహిమ
వితతభైరవ కరాహతిఁ దలంకనినాటి
పద్మగర్భుని ప్రతిభాభరంబు

గీ. సత్యభామాధిపతిచేతఁ జలన మొంది
బలిమి దింపనినాటి కల్పద్రుమంబు
వితరణంబును దనయంద వెలయు, వెలయు
నూరయన్న ప్రధాన కంఠీరవుండు.

38

చ. హిమగిరిధైర్యుఁ డన్నవిభుఁ డీశ్వర ప్రెగ్గడమల్లనార్య గౌ
రమకుఁ గుమారియై రమకు నద్భుత సంపద నాటియై మనో
రమకులయుగ్మహారమయి ప్రాణి వహించిన కృష్ణరూంబ నె
య్యమున వరించి మించె శివుఁ డద్రిసుతన్ వరియించు కై వడిన్.

సీ. సర్వసర్వంసహ దుర్వారతర భార
నిర్వాహకభుజుండు పర్వతయ్య

నీలకంధర హిమ నాళీకరిపు హార

కైలాస నిభకీర్తి యైలమంత్ర

శ్రీచంద్రశేఖర వాచంయమేంద్రసే

వాచారుతరబుద్ధి దేవమంత్ర

కుండలిమండ లా ఖండదోర్దండాసి

మండలాహృతవైరి కొండశౌరి

యనగఁ గలిగిరి సత్పుత్రు లన్ననాథ్య

భార్య శృష్టాంబకును నిత్యభాగ్యనిధిక

బ్రహ్మతభూపాలకోటీర మణిమయూఖ

రాజసిరాజితాంఘ్రి నీరేజు లగుచు.

40

భూభాగజంభభేదను

నాభాగదిలీవతుల్య సరవరమాన్య

శ్రీభరితు నూరవర్వతుఁ

బ్రాభవనిధిఁ బ్రస్తుతింతుఁ బటుతరఫణితిన్.

41

నిటలలోచనజటా పటలాంతరమునకుఁ

భాగీరథీవయో భారధార

జంభభంజనపురీ కుంభివల్లభశర్

సీమకు నభిరామ చామరంబు

జలజాతభవవధూ స్తనకుంభపాళిక

ననవద్యతరహృద్య హారయష్టి

సంపూర్ణపూర్ణిమా చంద్రబింబమునకు

విస్మయరచంద్రికా విలసనంబు

నగుచు జగముల విహరించు నహరహంబు

నిర్మిరోధవిహార మానితవిభూతి

హత్తి యూరయ్య మువ్రధా నోత్తమ వ్ర

వృద్ధసున్నిగ్ధనవయశో విశదకాంతి,

42

- ఉ. యాచనకామరద్రుమ ముదగ్రతరాంత రరాతివిక్రియా
మోచనకారణం బ (ఖల భూజనసంత) తనత్కృపాలన
ల్లోచనవద్మవత్తుఁ డతి లోకగుణాధ్యుఁడు నై వసుంధరన్
దేచనమంత్రి యొప్పు జగతీధర కార్ముకద త్త చిత్తుఁడై. 43
- క. ఖండవరశువదసేవా
ఖండలనందనుఁడు కీర్తి గర్భికృత ది
జ్ఞుండలుఁ డూరన్నయవిభు
కొండన ధైర్యమునఁ బసిఁడి కొండన వెలయున్. 44
- వ. వారిలోన. 45
- మ. ప్రణవతప్రాభవుఁ డూరదేచవిభుఁ డభ్యర్చించు హస్తాగ్రకం
కణఝంకారము లంకురింప విరులన్ గంధంబునన్ బత్తిరిన్
మణిహారంబులఁ గాంచనాక్షతల శుంభద్వర్ణ వంచాక్షరిన్
బ్రహ్మవాత్సున్ బరమప్రకాశు గిరిజా ప్రాణేశు సత్రాంతమున్. 46

షష్ఠ్యంతములు

- క. ఏతాదృశకులమణికిని
మాతాపితృభక్తియుక్తి మహిమాధ్యునకున్
కాతరజనసురకాఘకి
వాతాశన సార్వభౌమ వాగ్దేవభరికన్. 47
- క. శ్రీకరనిజగుణమాణి
క్యాకీర్ణ పయోజనంధ వాండకరండా
స్తాకాచ్ఛాదన సితవ
స్త్రీకృత సత్కీర్తినిధిః ధీరన్నిధికిన్. 48
- క. గీష్పతి నిభమతికిని వా
స్తోష్పతివిభవునకు నాత్మ దోఃఖిద్గలతా

ర్చిష్పతివిపులజ్వాలా

నిష్పీడిత నిఖిలవిమత నృపగచివునకన్.

49

క. అలఘుతరహరిద్దంతా

ఁళకణ్ణోద్భూతగంధ వాహభర వ్ర

జ్వలితచటుల వ్రతాపా

నలునకు నసమాన (ధైర్య) నయధుర్యునకన్.

50

క. శ్రీ చంద్రశేఖరాహ్వయ

వాచంయమచంద్రపాద వనరుహసేవా

శ్రీ చతురాత్మున కన్నయ

దేచామాత్మునకు సత్య ధీనిత్యునకన్.

51

వ. అభ్యుదయవరంపరాభివృద్ధిగా నాయొసర్పంబూనిన యీ మహా

వ్రబంధంబునకుఁ గథాశ్రమం బెట్టి దనిన.

52

కథా ప్రారంభము

ఉ. గణ్యము దండకవ్రముఖ కానఁ గోటులయందు సర్వవై

గుణ్యనివారణక్షమ మకుంతిత వైభవశోభితంబు స

త్పుణ్యఫలాదికారణము భూనుతిపాత్రము నైన నైమిశా

రణ్యము (తేజరిల్లు) మునిరాజ నికేతన భాసమానమై.

53

సీ. అచలసుతాభర్త కర్పించి మఱికాని

మృగములు లేఁబూరి మేయ వచట

అసమలోచనునకు నర్పించి మఱికాని

యభులు క్రొవ్విరి తేనె లాన వచట

అంధకధ్వంసికి నర్పించి మఱికాని

కోయిల లిగురాకుఁ గొఱుక వచట

అంగజారాతికి నర్పించి మఱికాని

చిలుకలు పండ్లు భుజింప వచట

గీ. తక్కుఁగల జంతువులు శంభుఁ డలఁచికాని
యుచితవర్తనములఁ గోరి యుండ వచట
వదనములు వేయఁ గలయంత వానికై న
నా యరణ్యంబుఁ గొనియాడ నలవి యగునె.

54

మ. హరిణంబున్ బులివెంచు సింగ మొగి నయ్యటంబు లాడున్ గరిన్
బురినీడన్ ఫణిశింభజాలముల నిల్పుం గేకి చిట్టెల్కులం
గరుణన్ బిల్లులజాలముల్ పెనుచుఁ గాశంబుల్ నిశావేశ భీ
కరఘూశంబులపొంతఁ గన్ను మొగుచున్ గాక్షించితద్భూములన్.

గీ. తలసి మొత్తంబు రేపాడి తానమాడి
దగ్గియలచేరువలను (బూదియలందు)
కాలమునఁ బల్కును “ద్రుమంబకం యజామ
హే” యటంచును జలవక్షు లెల్ల యెడల.

56

ఉ. సామగుణంబుఁ గొల్పుఁ బికళాబకవంక్తులు శైవధర్మముల్
ప్రేమ నువస్యసింతు శుక బృందము లీశ్వరయోగ శాస్త్రముల్
కోమలరీతి శారికలు గూడి పఠించు వినోదలీలలన్
గామవిరోధి బాడు నధికంబుగ ముచ్చట భృంగపోతముల్. 57

ఉ. పూచినక్రోవులుం దొరుఁగువుప్పొడిఁ జెల్వగుమావులుం దగన్
గాచినమోవులున్ శుకనికాయసమప్రభ మించుజూవులున్
వాచవియైనఁ బంచజనవాంఛలు తీర్చుననంట్లప్రోవులున్
జూచి ముదంబునన్ నిలువజూతురు తద్వనవీధి దేవతల్. 58

ఉ. నాలుగువేదముల్ గడచనంగఁ బఠించి సమస్తశాస్త్రముల్
మూలము ముట్టఁగాఁ దెలిసి మోహముభాహితులం జయించి సుం
శీలితశైవధర్మగతిచేఁ దనరారుచు నద్భుతసిద్ధిన్
గాలముఁ ద్రోచియుండుదు రఖర్వతపోనిధు లవ్వనంబునన్. 59

క. ద్వాదశవార్షిక మగు క్రతు
వాదరమునఁ జేయుచున్న యమ్మానుల ను
పాదితపుణ్యఫలము దా
నై దై వికఘటన నూతుఁ డట కే తెంచెన్.

60

క. ఏ తెంచిననూతుం గని
యాతాపసముఖ్యు లెల్ల నతనికి వినయో
పేతమతి ను క్తవిధిచే
నాతిథ్యముచేసి రప్పు డధికప్రీతిన్.

61

సీ. అంతట వర్ణాసనాసీనుఁ డైయున్న
నూతు సద్విషయగుమేతుఁ జూచి
యవ్వణ్యుకుశలంబు నడిగి యాయన దమ్ము
నడిగినఁ దమసేమ మర్కి జెప్పి
యుచితభాషణముల నొక్కింతవడి కాల
యావనం బొనరించి యనఘచరిత !
యఖిల పురాణరహస్యంబు గరతలా
మలకమై యుండు నీమదికి నెపుడు

గీ. శైవధర్మసదాచారసరణి మిగుల
వినఁ బ్రియం బగుఁ జెప్పవే విశదఘణితి
ననుచుఁ దన్నట్లు ప్రార్థించి యడుగు శౌన
కాదిమానుల కిట్లను నతఁడు ప్రీతి,

62

చ. అనఘవిచారులార ! వినుఁ డాగమతత్త్వమునందు మీయెఱుం
గనియది లేదు నన్నుఁ ద్రిజగద్వినుతోదయుఁ జేయఁగాఁ దలం
చినపని కాదె యే నొకటి చెప్పఁగ విందు మటంచు నిట్లు మీ
యునికి భవత్కృపాగరిమ నొందితిఁ జెందితి భాగ్యనంపదన్.

63

ఉ. నాలుక లెన్నవచ్చు నుడువర్గము లెన్నగవచ్చు భూరజో
జాలము లెన్నవచ్చు నతిచంచలవార్ధి వికీర్ణవీచికా
మాలిక లెన్నవచ్చు బుధమండల కర్ణ పుటామృతంబు తా
బాలశశాంక శేఖరుని భవ్యచరిత్రము లెన్నవచ్చునే ? 64

ఉ. అంగద యోగసిద్ధికిఁ బ్రయాసముఁ బొందంగ నేల సంశయా
బిం గడు ముంపుచున్న బహుభిన్నవధంబులఁ బోవనేల భ
క్తిం గనఁజాల [కావ్యపథ కేతను] బ్రస్తుతి సేయుచుండినన్
దంగెటిజున్న గాదె హిమధామకిరీటుఁడు భక్తకోటికిన్. 65

ఉ. ఆకులఁ గందమూలముల సంబుధలంబులఁ గూరగాయలం
జేకొని ప్రాణరక్షణముఁ జేసి మహాబలిలోనఁ దీవ్రని
ష్ఠాకలన్ శరీరము గృహంబుగ నుండిన ముక్తి గల్గునే
ప్రాకట మైనభక్తిఁ బురధంజనుఁ బూజ యొనర్పకుండినన్. 66

సీ మొక్కు నెవ్వఁ డప్తమూర్తికి నలవోక
బలె నాతఁ డమరులప్రణతి యందుఁ
జల్లు నెవ్వఁడు ధూర్జటిమీఁదఁ బుడిసెఁడు
జలము లాతఁడు సుధాజలధిఁ దేలు
నుతియించు నెవ్వఁడు శిలికంఠ నేకవా
రం బాతఁ డలవచోరమణి నేలు
నిలుపు నెవ్వఁ డీశు నిమిషమాత్రము మనం
బున నాతఁ డామీఁది పొడవుఁ దెలియుఁ

గీ. గాన మొక్కఁగ నభిషిక్తుఁగా నొనర్ప
వినుతి సేయుంగఁ దవిలి భావింప నెందుఁ
దగిన దేవాదిదేవుఁ డాతండు సూర
భక్తిమూర్తుల పేరొందు భక్తులను. 67

ఉ. వాసున లేనిపూవు రసవర్ణన లేనికవిత్వరేఖ య
భ్యాసము లేనివిద్య జలజాప్తుఁడు లేనిదినంబు చంద్రికో
ల్లాసము లేనిరాత్రి కమలస్థితి లేనికొలంకు చూపె కై
లాసనివాసు నాత్మకఁ దలంపని మూఢులజన్మ మారయన్. 68

గీ. చూడఁగ జే వివేకించి సుజనులకును
జంద్రరేఖావతంసుని చరణయుగళి
యెంతచక్కనిదో రమాకాంతుఁడంత
వాఁడు నందును దనకన్ను వైచె మున్ను. 69

గీ. శైవు లగువారు చెప్పినజాడయందు
నడువ నేరదు మూఢుల గడునుబుద్ధి
వానపై వానగురిసిన నాను నొక్కొక్క
సహజకాశిన్య ముడిగి పాపాణకులము. 70

సీ. శివపదాంభోరుహ ప్రవిమలోదకసాన
సిద్ధి నాలుకచవిఁ జెలఁగ దేని
శంభుదాసాంగైక సంస్పర్శనంబున
నెమ్మేను పులకల నిలువ దేని
త్రిపురదానవ వైరిదివ్య లింగస్ఫూర్తి
కన్నులారఁగఁ జూడఁ గలుగ దేని
దర్పకధ్వంసి యాదల నిడ్డపూవుల
తావిపై నాసిక దవులదేని

గీ. కాలకంధరు సత్కథా కర్త నంబు
కర పుటవీధి నందంద కదియ దేని
వానిజన్మంబు జన్మమే వానిబ్రతుకు
బ్రతుక హరదూరుఁ డగువాఁడు వశువు బెలియ. 71

క. శివలింగదర్శనంబును

శివపూజా వైభవంబు శివసద్గుణ సు

శ్రవణంబును మానవులకు

భవనీరదవటల చటుల వనమానంబుల్.

72

సీ. ఏ వేల్పుపదముల కిందిరావల్లభు

వలకన్ను పూజనావారిజాత

మేవేల్పుకటిసీమ కిభదైత్యనాయకు

బలితంపుఁ జర్మంబు పట్టుచేల

మేవేల్పుతనువున కిక్షుబాణాసను

గరువంపు నెమ్మేను కమ్మబూది

యేవేల్పుకెంజాయ నేపారుజడలకు

విధికపాలశ్రేణి విరులదండ

గీ. యట్టి భువనాధి నాథున కాదిదేవు

నకును మానసపుత్తుఁడై ప్రకటమహిమ

వెలయు నుద్భటగురుమూర్తి గలఁ డొకండు

సకలభవపాశలుంతక చతురబుద్ధి.

73

గీ. ఆతులదుర్మతకరటి పంచాసనుండు

నిఖిలకైవాగమ జ్ఞాన సఖి మనీషుఁ

డాశ్రితేప్పితదానదివ్యదుమంబు

నైనయద్భుటచరిత నెయ్యమున వినుఁడు.

74

వ. మహాత్ములారా ! ఇది మీయడిగిన ప్రశ్నంబునకు నదు త్తరంబై

యుండు నీచరిత్రంబు భవలతాలవిత్రంబు, నిశ్చేయసక్షేత్రంబును

నై వెలయు నని యక్కఱకుండు కథాశభనోన్ముఖుండై మహారుల

కిటనియె.

75

విలసదుదారనాగకుల విశ్రుత మాశ్రితసర్వమంగళం
బలఘుగణేశ్వరంబు హరిదంబరసంకలితంబునున్ మహా
జ్వలము మృగాంక శేఖరము సాంద్రసితద్యుతి భాసురంబు నై
పాలువు వహించు తారగిరి భూతవతిం దనభర్తఁ బోలుచున్. 76

వాలికన్నులున్ వలుదవట్రువచన్నులుఁ దీయమోపులున్
సీలపురంగులం దెగడ నేర్చినకొవ్వలు నిందుచందురుం
బోలిన ముద్దుమోములును బుత్తడిబొమ్మల గెల్చుపూన్కికిం
జాలినమేనులున్ గలుగు సాధ్యసుమధ్యలు పొల్తు రగ్గిరిన్. 77

సమములు గానిపాదములజాడలు వామవదంబు చొవ్వనం
దమరినక్రొత్తలత్తుకలయంకములుం గలత న్నగేంద్రకూ
టములు ప్రియంబునం గని కడంక నుతంతరు సిద్ధదంపతుల్
ప్రమథవిధుండు శౌంకరియుఁ బాయక యొక్కట నున్నచందముల్.

కిన్నరకామినుల్ పసిడికిన్నర లంది యభిన్నరీతులన్
దిన్ననిపాటఁ గూర్చి జగతీధర కార్ముకపాణిఁ బాడఁగా
మిన్నక యాలకింపుచు సమేయగతిం బులకించియున్న రే
ఖ న్నగ మొవ్వ వజ్రకలికాకలితాఖిల సానుభాగ మై. 79

చిగురుజొంపంబుల నిగుడినకెంజాయ

రుచిరజటాచ్ఛటారోచి గాఁగ

కలయంగఁ గప్పినకమ్మపుప్పొడిదుమ్ము

పాలుపొందు భసితంపుఁబూత గాఁగ.

పోలుచుఁ బూదేనఁ గ్రోలురోలంబబా

లిక లందితాక్షమాలికలు గాఁగ

తటచుకొమ్మలవెంటఁ దగిలి ప్రాణిన నవ్య

లత లహిభూషణతేతులు గాఁగ

గీ. ఇసుక చల్లిన రాలక పసరుడాలు
నాకు దళసరిహస్తీ చర్మాంబరముగ
నలరి సాక్షాత్కరించినహరునిఁ బోలి
పాడుకొనియుండు నక్కొండఁ బాదపములు.

80

సీ. వరయోగశక్తి శంకరు మనఃపద్మంబు
పైఁ జేర్చి మోదించు పాశుపతులు
హరసమారాధనాయత్తులై సందడి
గా విహారము సల్పు దేవముఖ్యు
లఖిలదర్శనములయందు నిందుధరుండె
వరతత్త్వ మని చూచు పరమమునులు
నిటలలోచనుని తొల్లిటి విజయాంకంబు
లమరఁ బాడుచు నాడుప్రమథవరులు

గీ. పావడంబులు గెల్చి ప్రాభవము చాల్చి
భవుని సారూప్యమున నుండు భక్తజనులుఁ
గలిగి జగదేశకల్యాణ కరవిభూతి
లక్షణంబుల మించుఁ గైలాసశిఖరి.

81

చ. గుహగణ మాతృకావలులు కుంజరవక్త్రుండు భృంగియున్ మహా
మహిమయుతుండు నందియు సమంచితభక్తిసమృద్ధిఁ గొల్వ న
య్యహివలయుండు శంభుండు హిమాద్రిసుతారవణుండు తద్గిరిన్
రహి వహించియుండు సుర రాజముఖామరపూజితాంఘ్రియై.

క. చిగురులఁ గ్రొవ్విరిగుత్తుల
నగజాధిపుఁ బూజసేయ నరుదెంచె ననన్
దగి యొక్కకాలమున నా
జగతీధరవనములన్ వసంతము దోచెన్.

82

సీ. భవుఁ గొల్పువారలపాతకంబులరీతి
 రమణఁ గారాకులు రాలెఁ దరులఁ
 భార్వతీశతిమీఁదఁ బ్రాజ్ఞుల కనురాగ
 మునుబోలె నిగురె తె భూరుహములు
 నీశానభ క్తులయిండ్ల సంపదలీలఁ
 గలయంగ ననుచుట గలిగెఁ జెట్ల
 శశిమాళిదాసుల సంకల్పములభంగి
 ఫలియించె నందంద పాదపములు

గీ. సకలపాదపవికసిత స్వచ్ఛగుచ్ఛ
 సాంద్రమకరందరస సమాస్వాద ముదిత
 మత్తమధుకర జేగీయమాన మగుచు
 మించి మధుమాస మావిర్భవించె నపుడు.

84

క. కుసుమితరక్తాశోక
 ప్రసక్తిచే బొలువుమిగులు బంధరగణములే
 కుసుమాయుధ [ప్రేమసరా ?]
 గ్నిసముత్థిత ధూమవిలతికిని బోలికయై.

85

గీ. బాలచంద్రకళాకలాపమునఁ బొల్చి
 గమయఁ గరితోలు నెమ్మేనఁ గప్పకొన్న
 హరుని నడకించె మొగ్గల సతిశయిల్లి
 నీలరుచి మీఱు మునిధారుణీరుహములు.

86

క. కురువిందకమ్మండీఁగెలు
 సరవిం దము పనఁగిపెనఁగ సహకారంబులే
 గిరివరతనయానింగిత
 హరమూర్తి దలఁపఁజేసె నామనివేళన్.

87

వ. ఇవ్విధంబునఁ జిగురులకుం జిగియును, గొన్ననలకుం జెన్నును,
విరులకు మురిపెమ్మును, బిందెలకు నందమ్మును, గాయలకు సోయ
గంబును, దోరలకు గౌరవంబును, బండులకు మెండును గలిగించి
వలాయిత హేమంతంబుగ వసంతం బయ్యె నయ్యెడ. 88

ఉ. చల్లనిగాడ్పులన్ సొబగు చల్లెడువెన్నెలఁ బువ్వుఁదావులన్
బల్లవవిభ్రమస్ఫురణఁ బ్రౌఢపికాళిశుకాలివల్కులన్
బల్లిదుఁ డైనయట్టిగణభర్త భవానియుఁ దాను వేడ్క వ
ర్ధిలఁగ నెల్ల చోట విహరింపఁగ నొప్పె నఖివరీతుఁడై. 89

సీ. కలకంఠపలకుహూకారాంతరము లైన
మావిమోకలజాడ మరలి మరలి
సొలయునెత్తావులు చోడుముట్టెడు పువ్వుఁ
బొదరిండ్ల నెలవులఁ బొదలి పొదలి
అలిబాలికామనోహరఝంక్రియలఁ బొల్పు
దీర్ఘ కాతటములఁ దిరిగి తిరిగి
మౌళరందవంకిలమంజుమార్గంబుల
నీడల నీడల కేఁగి యేఁగి

గీ. చంద్రికాధౌతనిర్మల చంద్రకాంత
నిచితనవపుష్పశయ్యల నిలిచి నిలిచి
కలికిబాగునఁ బొదలలోఁ గలసి తిరిగి
రటుల దంపతు లావనాభ్యంతరమున. 90

క. విరులం బుప్పొడి రేవుమఁ
దరఁగలు గదలించి కొలఁకు తండంబులలోఁ
దిరుగుచు మందసమీరణ
మౌరయుచు మురిపెమునఁ దిరిగె నభవునిమీఁదన్. 91

సీ. కమల కర్ణికలు బంగారంపుదుద్దుల
మురుపు నూపకం గర్జ ముల ఘటించి
పొగడఁ జోటగుకమ్మ పొగడపూవులచీరఁ
గమనీయముగఁ గూర్చి కటి నమర్చి
సింధువారశ్రేణి సీమంతవీధికి
సౌబగుముత్యాలచేర్చుక్కఁ శేసి
పాలుపొందుపూఁదేనెఁ బోసి ఘేదించిన

పొన్నకొవ్వెరుల పుప్పొడి యుబంది

గీ. కలయ నవతంపు మెఱుంగులు దొలుకరించు
చంపకావలి పతకంబుగరణిఁ జూపి
శంకరుఁడు పార్వతికి నిట్లు సలిపి వేడ్క
శంబరారాతిమదిలోనిశంక యుడిపె.

92

ఉ. అల్లన మావికొమ్మచిగురాకు నిజాంచితవంశమధారచే
జిల్లులు పుచ్చి తద్రసవిశేషము నాలుక సోఁకఁ జొక్కుచున్
ద్రుళ్లుపికంబుఁ జూడు మని ధూర్జటి చూపినఁ జూచి పార్వతీ
హలకగంధి వంచ వదనాబ్జము కన్నుల నవ్వు చేరఁగాన్.

93

సీ. తరుణశశాంక శేఖరమరాశమునకు
సారగంభీరజాసార మగుచు
కైలాసగిరినాథకలకంఠభర్తకు
గొమరారు లేమాదికొమ్మ యగుచు
మరలోకవాహినీధరపట్నదమునకు
బ్రాతరుద్బుద్ధకంజాత మగుచు
రాజరాజప్రియరాజనీరమునకు
మానితవంజరస్థాన మగుచు

గీ. మరగవల భవార మయూరమునకు
జెన్నువిజ్ఞాన భాధగిజ్జర మగ్నము

లలితసౌభాగ్యలక్షణలక్షితాంగి
యద్రినందన వొల్చె విహారవేళ.

94

క. అలకాంతకలితముఖ యగు
కులకాంతయుఁ దానుఁ గూడి గోవతిగమనుం
డలకాంతక కలధౌతా
చలకాంతస్థలులఁ గ్రీడ నలుపుచు నుండెన్.

95

వ. ఇట్లు సాక్షాత్కరించిన వంచకరు సామ్రాజ్యలక్ష్మీయుంబోలె
బ్రేక్షణీయ యగు దాక్షాయణిం గూడి క్రిడాపరాయణుండై
నారాయణసఖుం డఖండితానంద కందళిత హృదయారవిందుండై
యుండు నవనరంబున,

96

సీ. తేటవెన్నెలమించుఁ దెఱచిరా జనిపించు
నకలంకహారవల్లికలతోడ
తేవఁ గాంతుల పెల్లుగా వసంతము చల్లు
కటకాంగద కిరీటకములతోడ
తివుట నెత్తావుల ది క్కగుతావుల
నలమి వాసించుమాల్యములతోడ
ప్రకటితంబుగఁ జూపులకు విస్మయముఁ జూపు
రమణీయ చిత్రవస్త్రములతోడ

గీ. ప్రమదసల్లాప కోలాహలములతోడఁ
గాంతు లొలుకంగఁదొడసిరాఁ జెఱరాలు
పుప్పొడులతోడ గంధర్వముఖ్యు లటకు
నురువిమానంబు లెక్కి వచ్చిరి ప్రియమున.

97

ఉ. పొచ్చెము గానినేమమునఁ బోఁడిమికొం దము మెచ్చి ధారము
న్నిచ్చినతద్వరస్ఫురణ నెచ్చటఁ గొం కొక యింత లేక క
న్నిచ్చకు వచ్చినట్టుల చరించెనువారలు గాన వాకువా
రచ్చటఁ గేలికై నిలిచి రాత్ననిమానేము లొలి దగ్గచున్.

98

క. ఇది రజతాచల మిందున్
మదనారి వసించు విబుధమానిత మని నె
మ్మడిఁ దలఁవక గంధర్వులు
తద్రదిపై విడిసి రధికదర్పం బెసఁగన్.

99

క. గంధర్వులు మోహనమృదు
గాంధర్వము గలుగు వుష్పగంధులతో గ
ర్వాంధత నీప్సితమతి కలి
బంధురులై తన్న గేంద్రపాదసలులన్.

100

సీ. కాంచీకలావంబు కటిమండలముమీఁద
నొక్కింత నడలినఁ జక్క నిలిపి
వలుదపాలిండ్ల కేవల జాతి వెలిగొన్న
యాణిము తైములపే రనువువడిచి
కలికిచెక్కులమీఁదఁ దొలకరించిన ఘర్మ
జలకణంబులఁ గాంతు లొలుకఁ దుడిచి
రాలువుప్పొడి ధూసరము లై న చూర్ణాల
కంబులు కొనగోళ్ళఁ గలయ దువ్వి

గీ. అతులపుష్పావచయఘనాయాస ముడుగ
నంకపీఠిక శాంకరి నావరించు
త్రిపురమర్దను వుష్పయంటవసమివ
వసుధ నిలిచిరి గంధర్వవన్య లంత.

101

చ. చిలుకలకొల్కు లై న సరసీరుహ నేత్రలఁ గూడి వేడుకన్
గొలకొలమంచుఁ దత్తచరకోటులు వ్రాలుడు నంది కేశ్వరుం
డలికవిలోచనానుచరుఁ డద్భుతమై దివి నిండఁ బర్వత
త్కలకల మోర్వఁజాలక యఖండితరోషకపాయితాక్షుడై.

102

ఉ. భీకర రేఖతోఁ బసిఁడిబెత్తముఁ ద్రివ్వచు ఘర్మబిందుజా
లాకరమా మొగంబు తరుణాపణ తేజము లీనఁ గన్నులు
లొక్కశలన్ జ్వలింపఁ దమకంబున శంకరుపువ్వుటింటి య
వ్యాకిట నిల్చి యిట్లనియె వారలతోఁ ద్వరమాణవాణియై. 103

క. చీకులరె మీర ! లీశుఁడు
లోకేశ్వరుఁ డీవనం (బులో నీశ్వరితో)
నేకాంతంబున నుండఁగ
నీకాంతలు మీరు వచ్చు టిది తగ వగునే. 104

క. అని తము నిరసించిన నం
దినిఁ జీరికిఁ గొనక వారు దిగ్గన మార్భ్యం
బునఁ బువ్వుఁజప్పరము డా
సిన నవ్విధ మాత్రు నెఱిఁగి శివుఁడు కుపితుఁడై. 105

గీ. పులుఁ గరంబునఁ బూని మీరలు పిశాచ
రూపమున నుండుఁ డని వైవ రూపరేఖ
దప్పి వికటాంగు లైరి గంధర్వనాథు
లెంతవారికిఁ దప్పనే యీశ్వరాజ్ఞ ! 106

క. ఆయందము లాచందము
లాయ(ద్భుతరూపరే)ఖ లామంజు సుధా
ప్రాయోక్తులు మిడివోయెను
గాయజహరు కినుకకలన గంధర్వులకున్. 107

క. కొఱకును బోవం బడిక
లుఱక వయిం బడినకరణి నొకవనికై రా
నుఱుపునిపిడ్కుగై వారి(కిఁ
గఱకంతునిచేత) నీచగతి వాటిల్లెన్. 108

గీ. చంప సలిగియు నొక్కింత చలము మాని
విషమనయనుండు పులి నాకి విడిచినట్లు
చావుతోడుత జోడైన చటులఘోర
కష్టరూపంబు వారికిఁ (గలుగఁజే)య.

109

సీ. ఎఱసంజ కెంజాయ నెక్కసక్కెంబాడు
చికిచికివల్ల వెండుకలవారు
గమకంబులగు గ్రచ్చకాయలఁ దలఁపించు
కూరంబు లగుమిట్టగుడ్లవారు
ముడిబొమ్మలును బెద్దమిడిగుడ్లు వెడఁ గోర
దొడలు గల్గువక్త్రములవారు
పెనుబీరసరములు పెనఁగి పైఁ బ్రాకుటఁ
గనువట్టుపొట్ట పొంకములవారు

గీ. కుఱుచలగు హస్తపాదముల్ గుదియఁ బొడిచి
నట్లు బలసిన మెడలతో నరయ నూచ
లైనయూరులతో వికటాంగు లైన
వాడు నై రిట్లు గంధర్వవరులు పెలుచ.

110

చ. పెదవుల నెత్తు రుండియును బేడులువారు బరళమేనులన్
గదిశి పిశంగరోమములు గ్రమ్ముకొనన్ నిశితోగ్రదంష్ట్రులన్
జెదరినవిస్ఫులింగములు చిందఱవందఱ గాఁగరూపముల్
మదనవిరోధిశాపమున మార్పడియెన్ ఖచరేంద్ర పంక్తిన్. 111

మ. చటులొదగ్రతరాట్టహాసములుఁ గేశచ్చన్నఘోరాస్యముల్
కుటిలకూరవిలోచనంబులు మెఱుంగుల్ గ్రాయుపూత్రారముల్
పటుభీమోద్భట దంతపీడనము లస్పష్టాంగసంధుల్ మహా
ఘటపీనోన్నత కుక్షిభస్మిత్రకలు వేగం దాల్చి రాఖేచరుల్. 112

వ, మఱియు భల్లూకవల్లభుల నుల్లసంబాడెడు నల్లజంజాలు మేను
లును, దప్తారకూట చ్చాయాదాయాదంబు లగుపిశంగాంగంబు
లును, మంకెన క్రొవ్విరుల బింకంబు హుంకరించు కెంపు సంపా
దించు పొడవుగల యొడభూను గలిగి కిలకలభాషణంబులుం,
గహకహాట్టహాసంబులును, ధశధశద్దంష్ట్రాంకురంబులును, ధగధగ
త్రేక్షణంబులుం గనుపట్ట నెక్కడ యస్మత్పాసం బెక్కడ
మాంసభక్షణం బెక్కడ మేదోలేపనం బెక్కడ కపాలధారణం
బనుచుఁ గోరిక లీరికలెత్తఁ జిత్తంబులు మత్తిల్లి సందడింపుచుఁ
గ్రండుకొను పిశాచబృందంబులఁ జూచి డెందంబునం గొందలం
బంది తదధినాథుం డగు చిత్రరథుండు.

113

సీ, కలికినీలపురంగుఁ దులకించుకచములు

వల్ల వెండ్రుకలైన బ్రమసి బ్రమసి
నిండుజవ్వనముచే గండుమీఱినమేను

వికలభావం బైన వెఱచి వెఱచి

కమనీయ మణిహరకటకకంఠిక లెల్ల

నాంఠ్రబంధములైన నలికి యలికి

యెల్లదిక్కులఁ దావి చల్లుగందపుఁబూఁత

మెదడుచందం బైన బెదరి బెదరి

గీ కటిపటము పచ్చితోలైనఁ గలఁగి కలఁగి

యవ్విధం బెల్ల హరుచేత యగుట దెలిసి

యభవునకు మ్రొక్కి లేచి యిట్లనియె భక్తి

భయము లొనగూడ నూపిరి పట్టి యపుడు.

114

ఉ, ఓపరమవ్రభావ ! పురుహూతముఖామరవంద్య ! మేము నీ

పాపలవంటివారము; కృపాపరతంత్రత దక్కి యక్కటా

మావయి నిట్లనుగ్రహము మానుటయే మఱి యింతమాత్రలోఁ

గోపము మానుమయ్య ! యింక గోపతికేతన ! దైత్యశాసనా !

సీ. తలఁప వైతివె కాలఁ దాఁచి పై నుమిసిన
 యెఱుకమాలినయట్టి యెఱుకువాని
 ధృతిఁ జిత్తమున మానితివె తాలుగొని టువ్వు
 సాంఖ్యతోండఁడు సేయుసాహసంబు
 చింతింపవైతివె చేవ వింటను బెట్టు
 గొన్న కంటిదేవి కొడుకుఁగుట్టు
 ఊహింపవైతివె యుగ్రధాటీచల
 చేరమక్షితివతి చేతిగాసి

గీ. అకట నీబంటుబంటుల మైనమమ్ము
 నొక్కతప్పను సైరింప కఱక ఘోర
 శాపదావానలంబున సగముచావు
 చంపితివి చాలు నిఁకఁ బ్రోవు చంద్రజాట.

116

చ. నెఱుఁగ లోకపూజ్యుఁ డగు నీచెలికానిఁ గుబేరఁ గొల్చి మే
 ముఱక వికారభావమున నొందుట నీకుఁ గొఱంత గాన యి
 ట్లెఱుఁగక మందెమేలమున నే మొనరించినతప్ప గాచి యం
 దఱఁ గరుణారసాబ్ధిఁ బరితాపము మానఁగఁ దేల్పు శంకరా. 117

గీ. మృత్యుదేవత యోర్వదు మిహిరతనయుఁ
 డోర్వఁ డిభదైత్యనాయకుఁ డోర్వఁ డెందుఁ
 ద్రిపురదానవు లోర్వరు తీవ్ర మయిన
 నీదుకినుకకు నే మెంత నీలకంఠ !

118

క. కలుషించి తేల తృణ క
 ల్పుల మగుమామీఁదఁ గరుణ నోనాడి ! కటా !
 బలుదెగఁ గొని బ్రహ్మాస్త్రం
 బిలఁ బిచ్చుకమీఁదఁ బూని యేయఁగఁ దగునే ?

119

వ. అని యనేక ప్రకారంబుల సకరుణంబుగాఁ బ్రార్థింపుచుఁ బ్రణతుం
డైన గంధర్వాధ్యక్షుమీఁదం గృహకటాక్ష వీక్షణామృతంబు
వలయు దాక్షాయణీవల్లభుం డిట్లనియె 120

క. ఓహో వగ యడుగుడు మీ
సాహసమున నింతపుట్టె శాపావధి కే
మూహించి తెరువుఁ జెప్పెద
మీ హైన్యముఁ గొంత యోర్పుఁడీ ధైర్యమునన్. 121

సీ. అనిన నార్యావర్త మను దేశమున లోక
మానిత వై భవస్థాన మగుచు
నమరు రెండవ కాశియై వల్లకీనామ
మునఁ గల్గి యొకమహాపురము దాని
రుద్రభూమిఁ జేర్చు రుద్ధార్కశశిమండ
లం బగు నొక్క పటంబు వొల్చు
నావృక్షమున నీవు సానుచరుండవై
ధృతి నుండు మొకనూటు దివ్యసమలు

గీ. అంత హాసములు గొన్ని యరుగుపిదప
రాజకులరత్నమై ముంజభోజుఁ డనఁగ
రాజు జనియించు నుద్భటారాధ్యుశిష్యుఁ
డై మదంశంబు గొని యందు నతులమహిమ. 122

క. నాయంశంబునఁ గలిగెడి
యాయవనీపతికిఁ గూర్చి నాచార్యకమున్
జేయు నృన్మానససుతుఁ
డై యుద్భట గురువరేణ్యుఁ డధికప్రీతిన్. 123

ఉ. ఆగురుమూర్తి కాలగతి నందుడుఁ ద త్రనుధామయుక్తిచే
వేగ భవన్మహావికృతవేషము లన్నియు మాని పూర్వరే

భాగరిమంబుఁ దాల్చుటయ కాదు మదీయగణాధినాథతా
యోగము గల్గి నాకడన యుండెద రేఁగుండు భూతధాత్రికిన్. 124

సీ. శివలింగధారణాచితమూర్తు లగువార
లష్టాంగయోగజ్ఞు లైనవార
లరసి నన్నఖిలంబునందుఁ గన్గొనువార
లాప్త పంచాక్షరు లైనవార
లెడసిన మద్ధర్మ మీడేర్చి మనువార
లంతర్విరోధుల నడంచువార
లసమతాపత్రయం బార్పఁ జాలినవార
లేన దైవం బని యెఱుంగువార

గీ. లర్హ వర్తనములఁ గూడి యులరువార
లెవ్వరిల నుండుదురు వార లెల్ల మీకు
దుర్లభులు గాన వారల త్రోవఁ బోకుఁ
డన్యజనములఁ కారింపుఁ డరుగుఁ డీరు, 125

క. శివశోణితపానాదిక
మపు కుత్సిత భోగమెల్ల నతులనుభా పా
నవిశేషమునకు నవతుగ
భువి మత్స్యవచేతఁ గలుగుఁ బొం డిఁక వేగన్, 126

వ. “ప్రారబ్ధ కర్మాణాం భోగాదేవక్షయ ” యనువాక్యం బనుభ
వింపక తెగదు కావున నిందునకుం గొందలం బంద వలవదు. కాల
క్షేపంబు సేయక మదుపదిష్టంబగు మార్గంబున శాపావధిం గాంచి
మదీయ సాలోక్యంబున నుండెదరు. పొం డని కుండలి మండ
లేశ్వర కుండలుండు కొండరామాలితో నంతర్ధానంబు నొండెఁ
బికాచబృందంబులు నమ్మహాదేవు నాదరంబునం గొంత సంతా
పంబు వాసెఁ దదనంతరంబ. 127

మ. భవకోపోద్ధత శాపఘోరవదనభ్రాంతంబులై భేచర
 ప్రవరాంభోధర బృందముల్ కహకహప్రస్థితగర్జామహా
 రవముల్ దిక్కులఁ బిక్కుటిల్ల నటఁ జేరవ్యచ్చైఁ గాత్యాయనీ
 ధవనిర్దిష్టవటావనీరుహ నగోత్తాలాగ్రవాసార్థమై. 128

మ. త. ఆవనస్పతియాకుఁ దండమునందు నూడలు మొత్తమై
 జీవురంచు నభోగ్రవీధులఁ జిమ్మచీకటిఁ గప్పడున్
 ద్రోవగానక తత్తఱింపుచుఁ దోయజాప్తతురంగముల్
 పోవు నవ్వలఁ ద్రోచి యంకియఁ బూని నూతుఁ డదల్చినన్, 129

క. ఆచుగము బహుళతర శా
 భాయత చాలనము కలిమి నవని భరింపన్
 జేయోడు దిశాకరులకుఁ
 జే యిచ్చువిధంబుఁ దోవఁ జెలుపు వహించున్, 130

గీ. ఇట్లు దిశలెల్లఁ దానయై యెనక మెనఁగు
 నమ్మహీరుహవరము డాయంగ వచ్చెఁ
 దీఁగె తెంపుగ రజతాద్రి దిక్కునందు
 నుండి భేచరమిథునంబు లొక్క మొగిని. 131

క. తొల్లిటి పుణ్యానుభవము
 చెల్లిన దివినుండి మహికి జరజరమనుచున్
 ద్రెల్లెడి పురుషుల కై వడి
 నుల్లాసం బేది-శాఖ కొరగిరి ఖచరుల్. 132

సీ. రా రక్తలోచన ! రమ్మఘంటాకర్ణ !
 రా వ్యాఘ్రునఖ ! యిందు రమ్మ వికట
 రా సరీస్యవరోమ ! రా స్థూలనాసిక
 రమ్మ కుంభశిరస్కు ! రా వృశాస్య !

రమ్ము విద్యుజ్జిహ్వ రమ్మాంత్రమేఖల
రా మహాదర ! వేగ రా మృతాసి
రా వజ్రదంష్ట్ర రా రా విస్ఫులింగాక్ష
రా బాలఘాతక ! రా విరూప !

గీ. రమ్ము కుంభాండ ! రమ్ము నిర్ఘాతఘోష
రమ్ము సుప్తఘ్న ! రమ్ము కర్కశ శిరోజ
యనుచు బహువిధనామంబు లమర నిలిచి
రావటంబున భేచరు లావటముగ.

183

మ. అలకాచై తరఢాంతికస్థిత మణివ్యాకీర్ణ కేలీనగం
బులపైఁ బూవుల చవ్వరంబులకడన్ బుప్పొళ్ళతో నైనవే
దులఁ గూర్చుండి షిటారికై లగునింతు ల్వాడ మోదించువా
రలకా యీదురవస్థ ! దైవగతిఁ దీర్పన్ శక్యమే యేరికిన్ ! 184

సీ. వాసవద్రుమయున వడసినసురఁ గ్రోలు
కడఁగ నెత్తురు లానుకతన మఱచి
వరఁగుసాంబ్రాణి ధూపంబు వాసనమెచ్చు
టలు శవధూమంబు వొలయ మఱచి
హరిచందనముఁ జాల నలఁది రేవఁ జరించు
పోడిమి మెదడు పైఁ బూసి మఱచి
వీణానినాదంబు వీనుల నాలించు
పని భూత కహళహర్షణుల మఱచి

గీ. హరసఖోపననాశోక తరులమురువుఁ
జూడఁగోరుట చితివహ్నిఁ జూచి మఱచి
వాలువర్గము గాఁగ నవ్వటముఁ జేరి
ఖచరు లొకకొన్ని సమములు గడపి రందు.

185

మ. వడఁతుల్ దారు నదృశ్యులై నడికిరే ల్యా¹రాడి గంధర్వులై
 క్కడ రుద్రాక్షయు భూతియుం దొఱఁగుమూర్ఖవ్రాతముల్ గల్గున
 క్కడికిం బోయి తదీయబాలకుల జోక న్నారు వే పోయి పె
 న్నడుముల్ గైకొని తృప్తి జెందుదురు దౌర్భాగ్యులై
 యోగ్యుంబుగన్. 186

సీ. తలలపైఁ బచ్చపూసలు కండతిండియు
 భీషణదగ్ధా సిభూషణములు
 శూలాగ్రనరకంఠశోణితాస్వాదంబు
 బిలసంస్థశిశుశిరఃపలలసేవ
 నవ్యకంకాశదండములు చేపట్టుట
 యురక నల్గడఁ జిచ్చు లుమియుటయును
 బలితంపుఁ బ్రేవుల మొలనూలి చేతయుఁ
 గిలకిలయును బొబ్బనులివుతవణి

గీ. కొరవిమసిబొట్టు పురి యలకొఱలందు
 నింగలం బిడి రాజించు పెట్టుగుడ్డు
 మిడుఁగులు గ్రమ్మఁ ద్రివ్వచుఁ బుడమి మింట
 బ్రమరీవాటుటయును బిశాచముల కొదవె,
 187

గీ. చిత్రసౌభాగ్యశాలియై చిత్రరథ స
 మాఖ్య సలకాపురములోన సౌఖ్యలబ్ధి
 దనరు గంధర్వవతి వజ్రదంష్ట్రుఁడనఁగ
 వటుముపైనుండె భూతభావము భజించి,
 188

క. ఆ మట్టియ యలకాపురి
 గా మది నూహించి ఖచరగణము లొగి నిజ
 స్వామి యగు వజ్రదంష్ట్రుఁడు
 దామును వర్తించు నివ్వధమున శివాజ్ఞన్.
 189

క. చెల్లుబడి వజ్రదంష్ట్రుడు

ప్రల్లదమున సకలభూతబలముల కెల్లన్

వల్లభుడై తన కిల్లా

కెల్లగఁ జెల్లింపుచుండ హేలాగతులన్.

140

గీ. ఓలి నెనిమిదిదిశల కొక్కొక్కదిశకు

నలుపుదును నల్వరును గాఁగనలఘు బలులఁ

దలవదుల ముప్పదిదుపుర నెలపుకొలిపి

ధరఁ బిశాచాధిపత్య మాతఁడు వహించె.

141

శా. త్రాట స్నీట విషంబునన్ శిఖ నిజప్రాణంబులన్ బాసి వ

మ్మాటన్ ఘోరపిశాచరూపమున హైన్యంబొందు త స్మర్తృనం

ఘటంబందునఁ గొల్పువట్టుటకునై కైకొల్వనానాదిశా

పాటివ్యాప్తనిజాజ్ఞఁడై చెడనితేవన్ వజ్రదంష్ట్రుం డొగిన్.

వ. మఱియు నతం డాతపతాపంబున జీవితంబు వోవిడిచియు, నిర్ఘాత

ఘాతంబున మృతి వడసియు, సింహశార్దుల కుంభీనన వృశ్చి

కాదులచేత నీలిగియు, జహ్వోత్పాటనంబున జీవితోత్పాటనంబు

సేసియు, సానువులం దేనియుఁ బ్రాణంబు లుజ్జగించియుఁ

గాంతా నిమిత్తంబున నంతంబుఁ గనియును, నిరశనర్థింబున

బంచత్వంబు నొందియు, శూలంబునం గూలి కాలవశతఁ

బొందియు, వెండియు నానావిధదుర్మరణంబులను దుష్కర్మంబు

లను బట్టువడియు, పుట్టగతిలేక భూత ప్రేత పిశాచ రూపంబులం

జావలంబునం గ్రుమ్మరు నమ్మనుజులం గలపిఁకొని వర్తించి

వర్తించి.

143

చ. కొలిచిన యప్పిశాచములఁ గూరిమి నిట్లను వజ్రదంష్ట్రుఁ డీ

రలు భయ మింక మానుఁడు ధరాస్థలిఁ బుట్ట గలండు భూరిని

ర్మలయశుఁ డుర్భటుండు గురుమండల కుండల కుండలుండుఁ ద
స్మలహరమూర్తి కారణమునన్ గతి మీకును మాకుఁ గల్గెడిన్.

క. [అనివలికి వజ్రదంష్ట్రుఁడు
మనమున నెలకొన్న భీతి మలుగఁగ నోదా
ర్చెను మట్టినీడ నాశా
జనక వచనరచన నా పితౄచగణములన్.] (144-5)

సీ. వెఱవనివారల వెఱపించి వనిగొని
కొలిచినవారిపైఁ గూర్చి చూపి
శివచిహ్నదూరుల చిత్తంబు లగలించి
కలహించువారిసీమలు హరించి
యధినాథునాజ్ఞ దిగంతరంబుల నించి
తగులునంతర్విరోధంబు లుడిపి
తరతమభావంబు లరసి జీవిత మిచ్చి
నిజమండలము పెంచు నేర్పుఁ గాంచి

ఆ. దానభేదసామదండంబు లనఁ గల్గు
చతురుపాయవిధులజాడఁ దెలిసి
సరిపితౄచలోక సామ్రాజ్య మొదవించి
వజ్రదంష్ట్ర మంత్రి వజ్రముఖుండు.

145

సీ. కొలువుండు నొక వేళఁ గుణవశీర్షోపల
కీలితోన్నత కేలి శైలశిఖల
విహరించు నొక వేళఁ గహకహర్షనులతో
దడము లొక్కటఁ గొల్పు నడికిరేల
వినుఁ బ్రేమ నొక వేళ వీనుల కింపైన
కూళ్ళాండగాయక కులముపాట

దండెత్తు నొకవేళ దర్శితచేతాళ

మండలంబులమీఁదఁ జందదాడిఁ

గీ. బనుచు నొకవేళఁ బరువులు తనకుఁ దెరుగఁ

బడినవారలసంపద నొడిచిఁకొనఁగ

భూనభోంతరసంచరద్భూతలోక

దండనోదగ్రుండగు వజ్రదంష్ట్రుఁ డెలమి

146

గీ. సకలభూతాధినాథుఁడై జగతిమించు

విజయమునఁ గ్రాలు తద్భూతవిభునిఁ జేరి

బ్రహ్మరాక్షసు లత్యంత భయఁ తోడ

రమణ దీవెంతు రాద్ధ్యాక్షతములు చల్లి

147

క. ఈ చందంబున ఖచరపి

శాచనిశాచరము లిష్టసంచారములన్

సీచగతిన్ బైకొను వసు

ధాచక్రమునందుఁ గలయఁ దత్కాలమునన్.

148

సీ. శ్రీకంఠరాచలోద్భిత సముజ్జ్వలకూట

సంకాశవిధుకాంత సౌధకులము

శాతమన్యవశిలా శకలదామజధామ

కల్పిత ¹కారండ కారభరము

చంద్రశాలా శరచ్ఛంద్ర బింబాననా

తారహారీ భవత్తారకంబు

వితతగవాక్ష నిర్గత నవాగరుధూవ

సౌరభవాసితాశాముఖంబు

గీ. విమలపరిఘాజలాంతర వికచకుముద

కమలకల్పార కింజల్క కలితలలిత

గంధవహధూత రతిభేద కాముకంబు
గోవురోవను మగువల కీపురంబు,

149

సీ శ్రీసముల్లాసంబు చెలంగు నాయందును
దనయందె కల దనఁ దగదు సుమ్ము
సంతతార్యాసక్తి సాగు నాయందును
దనయందె కల దనఁ దగదు సుమ్ము
వృషలాంబుభ్యాతి వెలయు నాయందును
దనయందె కల దనఁ దగదు సుమ్ము
రాజ¹భూషణకేళి ప్రబలు నాయందును
దనయందె కల దనఁ దగదు సుమ్ము

గీ. తానె సేనానిగలవాఁడు గాని యేను
గా ననఁగఁబోల దమితసేనాని యేను
ననుచు నవ్వరి హరుపై నహంకరించు
హర్యై కేతనకింకిణి కారవముల,

150

మ. వలదింద్రోపల ఖండదీధితులశేవల్ కంఠహాలాహలం
బులు సున్నంబులు భూతివెల్లవడగల్ మూర్ధస్థిత స్వర్ధనీ
జలపూరంబులు లోనఁ గ్రుమ్మరుగుతుల్ సాఁబాలు మైఁగొన్నయా
యలకుంబోడులయొప్పునై తగుఁ బురిన్ హర్మ్యైశ్వరశ్రేణికిన్.

ఉ కేతువు నీట ముంచి తమకించి ధనుర్లత మశ్యఁబెట్టి వి
భ్యాతబలంబుఁ జెట్టులను గట్టి గుణంబునఁ గల్గువక్షముల్
వే' తెరలించి యంపగమి వేడుకమూలకుఁ ద్రోచి యమ్మనో
జాతుఁడు తత్పురిం గలుగు శైవులపైఁ జన లోఁగు నెంతయున్.

గీ. అతిమనోహర గుణవిశాలాక్షి యగుచు
నిత్య శివసంవిధానసంస్తుత్య యగుచు

సమరవాహినిగటదియు నై తలంప
నమ్మహాపురి శ్రీకాళి యనంగ వెలయు,

153

సీ. కడఁగి దీవించి యక్షతలు పైఁ జల్లి వ
ట్టిన మాఁకు లిగురుపట్టెంత రనంగఁ
బ్రతిఘటించిన బ్రహ్మవట్టంబుఁ దిగఁద్రోచి
యొకపూరిపై సృష్టియునుతురనంగఁ
బౌధవాదక్రీడ ఫణిలోకపతి నైనఁ
బా¹త్తిఁ గన్నులు గప్పివుత్తు రనంగఁ
దినయనుఁడే దైవ మని రహస్యస్థితి
నిగమంబులకుఁ దెల్పు నేర్తు రనంగ

సీ. సుధల వాక్సిద్ధి బ్రహ్మవర్చససమృద్ధి
శబ్దపరిశుద్ధి శివదత్త శాంతబుద్ధి
తార తముఁ బోలఁదగుఁ గాక తత్పురంబు
బ్రాహ్మణులఁ బోల వ్యాససంభవునివశమె.

154

ఉ. ఆడినమాట బొంకని మహామహు లర్చికి నంగరాఛికిన్
మాడలు వేల్పువీటఁ గలమాడుగులుం గనిపించు నేర్పరుల్
క్రోడవశచ్చ పేంద్రకులగోత్రవిభుల్ జయవెట్ట ధారుణిన్
గ్రీడలపోలెఁ దాల్చు కృతకృత్యులు రాజకుమారు లవ్వరిన్. 155

సీ. ధనసమృద్ధుల ధననాథుతాత లనంగ
వర్తకంబునఁ గీర్తివ్రవర్తు లనంగ
నన్మతలాభంబు లోభంబు నపనయించి
వీటఁ బొగడొందంగలరు కిరాటవతులు.

156

శా. చూడాభూషణరత్న మై వెలియుచున్ శ్రుత్యుత్తమాంగంబులన్
జూడంగాఁ దగువిష్ణుపాదమునకున్ నూనుల్బలోద్యాసితుల్

తోడంబుట్టువు లభగంగకు మఱిందుల్ పాలమున్నీటికిన్
బ్రోడల్ కీర్తి ధనార్జనంబునఁ బురిన్ బొల్పారుశూద్రోత్తముల్,

మ. పసిలేలన్ బహుధారలన్ మురియుచున్ బద్మాక్షుచందంబునన్
భువన స్తుత్యనుదర్శనోదయముచేఁ బొల్పించుచున్ వార్ధి రే
ఖవలద్వాహినిచొచ్చు నేర్పుఁ గొనుచున్ గర్వంబుఁ గాంచున్
బురిన్
బవనాభ్యేయజవంబులైన హయముల్ భవ్యప్రచారంబులై, 158

ఉ. రాజగృహంబులట్ల బహురాజితకక్ష్యల మించి వాహినీ
రాజయుఁ బోలెఁ బద్మనికరంబులఁ బెంపు వహించి విశ్వధా
త్రీజనవంద్య విప్రులగతిన్ మహనీయపదక్రమంబులన్
దేజముఁ గాంచు నవ్వరి సుదీర్ఘబలాధ్య కరిప్రకాండముల్, 159

గీ. చక్రసంపత్తి వాహినీసమితిఁ బోలి
వ్రథిత యగుయుక్తిఁ గా విభ్రమముఁ దాల్చి
యక్షమాలాసదాసక్తి యతుల మీఱి
నగరమునఁ జూడ నొప్పు నున్నత రథములు, 160

ఉ. మింతురు సత్త్వసంపద సమీరకుమారకుమారముఖ్యులన్
నింతురు కీర్తి నల్లడల నిల్కడఁ బొంది రణాగ్రవీధులన్
గాంతురు వీరధర్మ మతిగర్విత పర్వత వజ్రపాణులై
సంతత మానుషోదయ విచారులు శూరులు తత్పురంబునన్, 161

సీ. ఇవికావు నీలంబు లివికావు తుమ్మెద
లవియుఁగా వివి కుటిలాలకంబు
లిందుని బింబంబు లివి గావు నెత్తమ్ము
లవియుఁ గా వివి మోహనాననంబు
లిభకుంభపాళిక లివికావు జక్కవ
లవియుఁగా వివి మెలుఁగారు చున్ను

లించువిల్లునిదొన లివికాపు కాహళ

లవియుఁగా వివి జంఘు లరసిచూడ

గీ. ననుచు జనములు సంశయం బధిగమింప
ముదముకతమున విడివడ్డ మదనురాణి
ముద్దురాచిల్క బోదల మురుపు చూపి
భామినులు మింతు రమ్మహాపట్టణమున.

162

చ. సిరులకుఁ బుట్టినిల్లు వరసీమ నిరంతర భోగసిద్ధికిన్
శరణము ధర్మనిర్వృత్తికి జాడ మహార్థ విహారలీలకున్
బరిసర మాగమంబులకుఁ బండ్రితపంక్తికి నిల్వనీడ త
త్పురము తదీశ్వరుం డమరుఁ బుణ్యుడు శ్రీవ్రమభేశ్వరుం డిలన్.

ఉ. ఆయతబాహువుల్ వెడఁదయై కనుపట్టు భుజాంతరంబునున్
గాయజాఁగేణిసేయు నవకంబగు చక్కఁదనంబు గల్గు ల
క్ష్మీయుతమూర్తియుం జనులచి త్రములం గరఁగింప నొప్పు నా
గాయతనోత్త్యకాలి తుహినాంశుకుల్భావుఁ డాతఁ డున్నతిన్. 164

చ. కువలయరక్షకుండు బుధకోటికిఁ బ్రాణవనంబు పార్వతీ
ధవునకుఁ బువ్వుదండ యమృతంబుల పెన్నిధి దుగ్ధవార్ధి సం
భవుఁ డిటువంటిరాజు కులభర్తగఁ దేజముగన్న యన్నప్రప
వ్రవరునిఁ బ్రస్తుతింప నహిరాజునకై నఁ దరంబె యిమ్ముహిన్. 165

సీ. చవలతరేంద్రి యాశ్వముల శంకరపాద

కమలంబు లను సాహితములఁ గట్టి

తాపత్రయాభీల దావానలస్ఫూర్తి

విలసిత విజ్ఞానదృష్టి నడఁచి

యకలంకీర్తి చంద్రికల లోకాభోక

గుహలకుఁ దెలివి నూల్కొనఁగఁ జేసి

చటుల ప్రతాపాంకుశము శత్రురాజన్య
కరిశిరస్థులులపై నిరవుకొలిపి

గీ. వలికి బొంకక గుణముల వెలితిగాక
నడక నడలక యడిగిన గడుసువడక
యన్వయాచార మెడలక యాదీశైవ
లక్షణంబుల నా ధరాధ్యక్షుఁ డమరు.

166

మ. తన జిహ్వించలరంగమధ్యమున విద్యాన రక్షిరత్న మిం
పున నర్తింపఁ గరాంబుజంబున మడుదూబ్బజంబు చూపట్టఁ జూ
పునఁ జింతామణి విశ్రమింప వినయంబున్ విక్రమంబున్ జగ
ద్వినుతే దార్యము బాహువీర్యమును జెందెన్ రాజు రాజత్వభన్.

చ. భరత భగీరథాంగ గయభార్గవరామ యయాతిముఖ్య భూ
వరచరితానుపాలన మవశ్యము తెల్లమిగాఁగ భూప్రజం
గురుభుజశక్తికల్పి ననుకూలముగా జనకుండువోలె ను
స్థిరముగ నేలు నైదుపదిసేయఁ డతండు రణాగ్రవీరులన్. 168

ఉ. కానుక రాజధర్మ మనిగైకొను తోభముపూని కాదు శి
క్షానియమంబునన్ రిపులఁ గాంచు విరోధముఁ దాల్చికాదు రా
జ్యాచునమానముద్రకు బలావలి నేలు భయంబుఁ బొంది కా
దానరనాథ చంద్రుండు మహాద్భుత మాతని వర్తనం బిలన్. 169

సీ. కులిశాయుధుండు స్వాతిఁ గురియించు వాసలు
పైరులు ముక్కారువంటఁ బండు
పురుషాయుషమ్మును బూర్ణమై గరివోదు
నడవడి చక్కనై నడచుఁ బ్రజకు
ధర్మంబు నాల్గుపాదంబుల వర్తించుఁ
గలుపంబునకు నెడ గలుగ దింత

ధరమీద గనులు రత్నంబు¹లుధరియించు

రవళి ధేనువులు చ న్నవిసి పితుకు

గీ. నామయవ్యాప్తి యొక్కింతయైన లేమి
జిజ్ఞుమని చీడ రెవ్వారు చిత్రకలన
సోమ వంశాబ్ధి పరిపూర్ణ సోముఁ డయిన
యా నృపాగ్రణి సేయు రాజ్యంబునందు,

170

గీ. చూచు శుద్ధాత్మవీధిలో సోమధరునిఁ
గాంచు శరణన్న మాత్రలోఁ గడిచివగఱఁ
ద్రోచుఁ గలిదోష మెచ్చట దొరలకుండఁ
బ్రోచు నారాజు జయవెట్ట భూమిప్రజల,

171

మ. అలకైలాసమునందు హేమమయ కూటాగ్రంబులన్ రత్న ని
ర్మలపీఠంబుల నిల్చి సార్వములఁ బ్రేమన్ వల్లభుల్ తోడుగాఁ
గలరాగంబుగ మేళవించి కడువేడ్కన్ సిద్ధకాంతామణుల్
శిల లెల్లన్ గరఁగంగఁ బాడుదురు సంశీలించి తత్కీర్తులన్, 172

సీ. కట్టింపఁడేలకో కటి ని రింగులువాఱ

మెఱుఁగుటొల్ల యగాఁగ మెకముతోలు

సవరింపఁ డేలకో శంఖతుల్యగ్రీవ

వదనంబు నూలుగాఁ బాఁవతేని

నెలకొల్పఁ డేలకో నిటలభాగమునఁ గా

శ్రీరబిందువుగాఁగఁ జిట్లుగన్ను

ఘటియింపఁ డేలకో కలికిచుక్కలరాజుఁ

దలమీద మల్లి కాళిక గాఁగ

గీ. నలఁదఁ డేలకో నెమ్మేన నంగరాగ

విలసనము చూప వలవుల వెల్లపూత

యఖల లక్షణ రేఖల సరసిచూడ

నాదిరుద్రుండు గాఢ యీ యవనివిభుండు,

173

క. రుద్రాక్షఖచిత భూషా

ముద్రాంగుండు శివగుణోక్తి ముఖరిత ముఖుండు

న్నిద్రభసితాంగ రాగుండు

కద్రూసుతకటకనిభుండు ఘనుండు దళండు దలరున్.

174

ఉ. పూర్వభవంబునన్ హరునిపూజకుఁ బత్తిరి దే హుటాహుటిన్

బర్వతకోటులం దిరుగఁ బ్రస్తరఘాతముచేత నెత్తురుల్

వర్షుటఁజేసి యన్నవతి పాదపయోజము లప్పు సర్వదృ

క్పర్వము లయ్యె నమ్ర నరపాల కిరీటమణి మరీచులన్.

175

సీ. తిలముతాక్షతల దూర్వలఁ దుమ్మిపువ్వులఁ

బిల్వదళంబుల బిగరుహములఁ

గలువల బొండుమల్లెల నాగకేసరం

బుల దవనంబునఁ దులసి మాచి

పత్తిరిఁ జేమంతి బంతి నారగ్యధం

బులఁ గాంచనంబులఁ బొన్నవిరుల

మరువంపుననలఁ గన్నెరులఁ బలాశ వ్ర

సవముల జాజలఁ జంపకముల

గీ. సాంద్ర ఘనసారమయ గంధసారచర్చ

ధూపముల దీపముల ఫలాపూవపాయ

సాదులను దుష్టి గావించు నతఁడు మంత్ర

పూత జలధౌత మూర్తికి భూతపతికి.

176

సీ. అంత్యజండును విరూపాక్షుండు గాఢనువానిఁ

జూచును బొడపుర్పుఁ జూచినట్లు

పసిబాలకుడు వేడ్క భాషణమ్ములఁ గూడఁ
 బెట్టు నీశ్వరుగుడి గట్ట ననుచు
 నతిదరిదుండు శైవారాధనమునకు
 బొదపెట్టు ప్రాణంబుఁ గుదువ వెట్టి
 అఖిలదూషకుడైన నాహార మొల్లఁడు
 భసితంబు నొసలిపైఁ బ్రామికాని

గీ. గొల్లవాఁడును శివకథాగోష్ఠిఁ గొంత
 ప్రొద్దుపుచ్చును గడుభక్తిఁ బొలములోన
 సకలశివభక్త మకుటాగ్ర జాతిరత్న
 మతఁడు పాలించుధారుణియుండు నెల్ల

177

సీ. ముగ్ధచంద్ర కిరీటుమూర్తి వీక్షింపని
 ఖలుని వీక్షింపఁడు కన్ను విచ్చి
 వృషభేంద్ర వాహను విమలచారిత్రంబు
 వలుకనిజదుతోడఁ బలుకఁ డర్థి
 హరునర్చనావేశ నంటఁగాననినీచు
 నంటఁడు కల గాంచునవసరమునఁ
 బురవైరి మానసాంభోజకర్ణికఁ గూర్చఁ
 దలఁపని కష్టాత్ముఁ దలఁపఁ గోరఁ

గీ. డంబికానాథు నగరికి నరుగనట్టి
 భాగ్యహీనుల భవనంబుపజ్జ నరుగఁ
 డఖిలశైవరహస్య సిద్ధాంతవేది
 వరమనిర్మల గుణవార్ధి పార్థివుండు.

178

చ. జడధులు మేరగాఁ గల రసావలయంబు నిజాంశతీతిపై
 నిడి ప్రమథేశ్వరుండు ప్రమథేశ్వరతుల్యుండు వృద్ధిబొందుచోఁ
 బుడిసెఁడునీశ్వఁ బూస నొకపువ్వు నెఱుంగని పాడుగుశ్శలో
 మృదులకుఁ గల్గె గుంకుమవిమిశ్రితనీరము రత్నహారమున. 179

సీ. క్రోధాదిరిపుల మార్కొన లోనఁ దలపోయుఁ
 దలపోయుఁ బ్రభుశక్తి బలము వెలిని
 అష్టాంగ యోగవిద్యల లోనఁ దలపోయుఁ
 దలపోయు నత్కిర్తి చెలువు వెలిని
 మనసు శంకరుఁ గూర్చి మన లోనఁ దలపోయుఁ
 దలపోయుధరఁ బేరునిలువ వెలిని
 చవలేంద్రియముల శిక్షకులోనఁ దలపోయుఁ
 దలపోయు ఖలులఁ బోదఱుమ వెలిని

గీ. లోనఁ దలపోయు భవములు మానుపూన్కి
 వెలిని దలపోయు లోభంబు వీడనాడ
 నార ! సాక్షాత్కరించిన యాదిరుద్రుఁ
 డఖలరాజుర్ని మార్తాండుఁ డవ్వభుండు.

180

ఉ. కుండలి సార్వభౌమ కృతకుండలకృత్య నుమాశశత్రుఁ బ్ర
 హ్మాండమలోన గల్గిన చరాచరరాసులయందుఁ బూర్ణుడై
 యుండ నెఱింగి యానృపతి యొత్తినశత్రుల దుశ్చరిత్రులన్
 గండడగించుచున్ గరుణ గైకొని దూఱుచు రాజధర్మమున్.'81

సీ. చివికిన విధి శిరశ్శ్రేణిఁ చాల్చుట మాని
 బెడఁగై న విరిదండ ముడువఁ గోరి
 తూలిపోయిన పులితోలుఁ గట్టుటమాని
 గట్టి కెంబట్టును గట్టఁగోరి
 వేమాటుఁ బితృవనభూమి నుండుట మాని
 నురుసౌధములలోన నుండఁ గోరి
 జవముమాలిన జరద్గవము నెక్కుట మాని
 వాయుసమూహము నెక్కి యాడఁ గోరి

గీ. సగముచగరూపు మాని లక్షణసమగ
 పుంపపున్నూర్తి నిరతంబుఁ బూనఁ గోరి

రాజమూర్తి వహించిన రాజమూర్తి
బోలి పొలుపొందె నమ్మహిపాలవరుడు,

182

మ. జగదేశ స్తవసీయఁ డానృపతి యీ చందంబునన్ ధాత్రి మె
చ్చుగఁ బాలింపుచు నున్న కాలమున నక్షుద్రానుకంపాన్వితం
బగు చిత్తంబునఁ జిత్తజారి నిజశాపాయత్తు లా భేదరేం.
ద్రగణాధ్యక్షులఁ బ్రోవఁగాఁ దలఁచె నంతం దత్పసాదంబునన్.

ఉ. కోమలచంద్రరేఖ గలకొప్పును ఫాలవిశోచనంబుఁ బెన్
బాముగరంబుచే నమరు బంధురకంధరముం దలంపులన్
గామవికారముల్ నిలుపుగంధము గల్గి యొకండు పుట్టె జ్యో
త్స్నామహిమాస్పదంబు లగు సాంవ్రతనవ్రథ లుల్లసిల్లఁగాన్. 184

క. అద్భుతముగ నీకై వడి
నుదృవముం బొంది యున్న యరువుణ్యుని నో
యదృట ! యిటు రా రమ్మని
నదృణితులఁ జేరఁ బిలిచె శంభుఁడు గరుణన్. 185

చ. పిలిచిన నుదృటుండు పురభేదను పాదపయోజ యుగ్మముం
దిలకవిభూతిచే మిగులఁ దీండ్ర వహింపఁగ మొక్కి వల్కు నం
జలియుతుండై తదంతిక రసాస్థలి నిల్చి వ నేమి దేవ ! యె
వ్వలనికే బోవఁగావలయు వారక నన్బనివంపు నావుడున్. 186

గీ. జలధరధ్యాననిభ మైన యెలుంగురవళి
తారగిరిసానువునఁ బ్రతిధ్వనులు నూవఁ
బుణ్యచారితు మానసపుత్తుఁ జూచి
యర్ధచంద్రకిరీటుఁ డి ట్లనియెఁ బ్రేమ. 187

చ. విను మనఘాత్మ ! మున్ ఖచరవీరులు నొండలు కుంది నాకు పైఁ
పనికియఁ ద్రుల్లినం గినిసి వల్కితి వారిఁ బిశాచులార ! పొం

డని యిటులన్న మాత్రనే మహాశనిపాతమువోలే వారలం
గొనమునిగించె నావలుకు కుత్సితరూపులుగాఁగఁ జేయుచున్,

క. తలఁచని తలపై యీ క్రియ
నలమినమచ్చాపవాక్యహతిఁ బీడితులై
యులికిపడి ఖచరవీరులు
వల నొండొక టిందుఁ గననివా రగుకతనన్,

189

ఉ. కన్నుల బొప్పముల్ దొరఁగఁగా గుమిగుడుకవచ్చి మొక్కియో
వన్నగరాజభూషణ కృపావరతంత్ర కటాక్ష! మమ్ము నా
వన్నుల ఖన్నులన్ దెలివివాసినవారలఁ గావు శాంతిసం
పన్నుడ వింత కిస్క మదిఁ బర్పితి వంచును నన్ను దూఱుడున్,

క. ఏనును గరుణారసమున
నూనిన డెందంబుతోడ నోడకుఁ డని యా
దీనుల ధైర్యాధీశులఁ
గా నూటడఁ బల్కి శావగతి మరలింపన్,

191

వ. ఒక్క యుపాయాంతరంబుఁ దలపోసి యిట్లంటి,

192

సీ. గంధర్వులార ! యాకర్ణింపుఁడీ మత్స్ర
తంబుఁ దప్పింపఁ దరంబె యేరి
కది యట్లు నుండె మీయతివినయస్ఫూర్తి
కాల్మ మెచ్చితి దైన్య మవనయింపుఁ
డవని నార్యావర్త మను దేశమున వల్ల
కీసోమవిఖ్యాత మైనపురము
పాలుచుఁ దత్పురరుద్రభూమిచేరువ నొక్క
వట మున్న దందు సువత్సరములు

గీ. దేవపరిమాణమున నూఱు దీఱఁ ద్రోయుఁ
డంత నామూర్తియగు నుద్భటాహ్వయండు.

గురువరేణ్యుండు గలుగుఁ దద్గుణవయోధి
కతన మీయిట్టి దురవస్థ గడచుఁ బొండు.

193

ఉ. నా విని నన్ను వీడ్కొని పునఃపునరానతు లాచరింపుచున్
దేవగణంబు లేఁగ నతిదీనములై పటశాఖ నుండఁగాఁ;
బో వెన నీవు భూస్థలికిఁ బోయి మదీరిత వాక్యవద్ధతిన్
శ్రీవిభవాభిరాములుగఁ జేయుము తత్తచ రాధినాథులన్.

194

సీ. కెంజాయ జడలపైఁ గీలుకొల్పిన చిన్ని

నెలవంక లేతవెన్నెలలు గాయఁ

గుండలీశ్వర మహా కుండలీశ్వరు ఫణా

మణికాంతి మోముఁదామర నెలర్ప

విపులవక్షఃపీఠి విధిశిరోన్విత మైన

వనమాలికావల్లి గునిసియాడఁ

గటిసీమఁ గట్టిన కఱకు బెబ్బులితోలు

మెఱుఁగు లాశావీధి గిటికొనంగ

గీ. వలుదశూలంబు డమరువు నలికనేత్ర

మాదియగు చిహ్నములు చాల్చి యలరు నన్నుఁ

బోలి యీలోకమున నుండి పొలుపు గానఁ

గలరు నీదుకతంబున ఖచరులనఘ !

195

మ. సకలాశాముఖముల్ సమగ్రుచులన్ సంఘన్నముల్ చేసి మి

న్నక లీలాసమ మైన యిట్టిబలుమేనన్ ధాత్రి నీ వుండఁగా

దకలంకోదయ యుండితేని జను లత్యంతంబు భీతిల్ల సా

రెకు నిల్పోవరు గాన మానుషవపుశ్రీఁ జెంది పొమ్మిమ్ములన్. 196

క. సంసారయోగివై పర

హింసకు లోనీక వసుధ కేఁగియు జీవో

త్తంసుండ వగుచు దిక్కుల

మాంసల సత్కిర్తిఁ దెలుపుమా గురుముఖ్యా.

197

క. నావచన మార్గమునఁ జని

పావనమతి పూని భూతపరివృధు లగు త

ద్దేవకుల మానసియులఁ

బ్రోవుము ప్రమథేశుఁ డేలుపురి వల్లకిలోన్.

198

మ. చతురాశావధికుంభి కుంభ విలుతచ్చాత వ్రతాసాంకుశుం

డతఁ డంభోనిధివేష్టితాఖిల మహీయఃక్షోణిఁ బాలింపఁ ద

త్పతివీరప్రమదాకపోలతలముల్ ప్రాపించుఁ గస్తూరి కా

యతనానావిధ పత్రభంగముల మార్చె స్రస్తకేశచ్చటల్.

199

గీ. అట్టి ప్రమథేశ్వరుని కూర్చివట్టి యైన

ముంజ భోజాహ్వయుఁడు రాజకుంజరుండు

నీకుఁ బ్రియశిష్యుఁడై కీర్తి నివ్వటిల్ల

సాధుసాలోక్యలక్ష్మిఁ జెందంగఁ గలఁడు.

200

ఉ. గోపతి నెక్కి మంచుమల కూతురితో నిట యున్ని మాని నే

నేపురిఁ గాపురంబు వసియింపుదు నా ముదిగొండవట్టణం

బో పురుషాగ్రగణ్యా భవదుత్తమ వంశజులుం దపోధన

శ్రీపులు నైనధీరులకుఁ బ్రేమవదం బగు ధామ మయ్యెడిన్.

201

సీ. నిఖిల శైవారాధ్య నేతృత్వమహిమచేఁ

బరఁగుచు గురుసార్వభౌము లనఁగ

దుర్మతధ్వంసబంధురు లౌచుఁ బ్రతివాది

జనభయంకర యశస్సాంద్రు లనఁగ

షట్కూల శంభుపూజా పరాయణవృత్తి

జరుపుచు గురురాయశరభు లనఁగఁ

గొలుచువారికి నిష్టఫలదులై నిజశిష్య
ఒహుళ దారిద్ర్యవిసాళు లనంగ

గీ. నన్ను సర్వంబునందుఁ గానంగఁజాలు
ఘనత చేపట్టి వేదమార్గప్రతిష్ఠ
బదిలు లననుండుదు రు భవద్యావివంశ
జాతు లాచార్య ముఖ్యులు చాడుచరిత.

202

సీ. ప్రతివాది వేదండ పంచాసనంబులు
నిజధర్మపాలన నివృణమతులు
కలలోననైన నవ్వులకైన భవి యగు
మూఢు నీక్షింపని గాఢయశులు
వట్కాలముల నన్ను శాస్త్రోక్తమార్గంబు
చే సమారాధించు శిష్టమూర్తు
లిది సుఖ మిది దుఃఖ మిది నాయ దిది వాని
దని విభేదంబు సేయనిమహాత్ము

గీ. లొరుల ధనదాతలకు నింతయును మనమున
నఱ్ఱుతలఁ చని నిత్య పుణ్యాభిరాము
లర్థి ముదిగొండ పురవరాధ్యక్షు లగుచు
వెలయఁగల రింక మీవారు విమలచరిత !

203

గీ. భిచరవరులను రక్షింపఁ గలుగుఁ గీర్తి !
వలదు తడ విఁకఁ జేయ నోయలఘుమూర్తి !
పావనముసేయు పాదసంస్పర్శనమునఁ
గలువయుత మైన వసుమతీతలము నెల్ల.

204

ఆశ్వాసాంతము

శా. ధీవిన్నూర్తి పయోజ సంతభవ భవానీ ¹సంస్తవోచ్చారణ
ప్రావీణ్య క్షమభావ ! భావభవదూరస్యాంత రాజీవ రా

జీవాంభోరుహ కుంభచామర ముఖస్నిగ్ధస్ఫురద్భాగ్య శే
భావశ్యంకితపాద ! పాదనఖశోభాస్ఫటి తోడుప్రభా ! 205

క. విద్వజ్జన చింతామణి !

విద్విట్కుల హృదయ భయద విజయాంక ! వ్రతీ

వద్వీవభూపద త్త జ

గద్వినుత నమస్త వస్తు గర్భిత ధామా ! 206

మాలిని, త్రిపురమధన పాదాధిష్ఠితధ్యాన ! వేదా

ర్థవరిచయ పవిత్రోదగ్ర జహ్వగ ! మిత్రో

డుపతినయన శౌర్యాటోప నిర్నిద్ర ధైర్యా

ప్తిపరిచితనిజాంగా ! ధీవరీతాంతరంగా ! 207

గద్యము

ఇది శ్రీమదేశ్వర గురువరేణ్య చరణారవింద మట్పరణసకలకళాభరణ

రామనార్యసుపుత్రి సుకవిజనమిత్ర కుమారభారతి

విరుదాభిరామ రామలింగయ వ్రణీతం బైన

శ్రీమ దుద్భటారాధ్య చరిత్రం బను

మహావ్రబంధంబునందు

వ్రథమాశ్వాసము

(శ్రీ)

శ్రీ

ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము

ద్వితీయాశ్వాసము

నగజాధిపచరణ

ససుధానుభవలోల ! దర్పవిదూరా !

సు సమదీప్తి ! భాసుర

త్యా ! అన్నమంత్రి దేచామాత్యా !

1

కృంశ్రుము.

2

వలుకంగఁ చా వినతుఁడై తగ మాటు వచించి వేడ్కఁచెం
పది వాఁడు వేగఁ జనుదెంచె ధరితి కదృశ్యమూర్తియై
మున శంకరుండు తను మన్ననఁ జేరఁగఁబిల్చి యవ్వ డా
ఘనవాక్య వైఖరికి డింపనిహర్షము నూలుకొల్పుచున్. 3

పార [దువ్విన ఘనకేశ పాశం]బు

గముకమై యవటుభాగమున వ్రేల

రాక్షసుయ హేమరూఢి కుండలకాంతి

నిద్దంపుఁ జెక్కుల ముద్దుగురియ

లించి తాల్చిన జన్నిదఁబులరేఖ

యు త్రోయన్పూర్తిఁ బొత్తుదొడుకఁ

ఘటించిన నీరు [కావి దోవతి] పింజ

కడకొన్న మోకాళ్లు కప్పిదూల

నొసలి భసితంబు ముఖలక్ష్మి బసలుసేయ
రసన తుదయందుఁ బంచాక్షరంబు గ్రాల
[రాజ. సత]యును బ్రహ్మవర్చసము గలిగి
యుద్భటుం డీశ్వరాకృతి నుద్వి నిల్చె.

4

హరునాజ్ఞఁజేసి ప్రమథులు
వరవిప్రాకృతులు దాల్చి వర్ణ క్రమముల్
పరితఃశ్రుతిముఖులై వ
చ్చిరి ధర కగురునివజ్ఞ శిష్యత్వమునన్.

5

పరమతంబులు వేరుపట్టినఁ దెరలించి
శైవాగమంబులు జాడవటిచి
ఇందు శేఖరుతత్త్వ మెఱుంగక దైవతాం
తరలగున్ లగువారి తెరువు లుడిసి
యెందు శంకరుత్థిర మెరుగు నచ్చటి కేఁగి
మతిమంతులకు మహామహిమ దెలిపి
శాంతుఁడై లోన విశ్వాసంబు గల్గిన
సచ్చిష్యునకు మంత్రసరణి చూపి

స్నానదానావిధులఁ బ్రసూన బాణ
దమనునకుఁ దుష్టిగావించు ధన్యమతులఁ
గలసి వర్తించి మఱిపెక్కు గతుల నవనిఁ
బ్రబలి విహరించు నుద్భటారాధ్యవరుఁడు.

6

పరుసము సోఁకిన లోహము
వెరవారఁగ హేమ మైనవిధమున నా స
ద్గురువరుని మహిమకతమున
వరశుభ సంపన్ను లైరి వసుధాజనముల్.

7

౧. భాస్కరుడు చీడటుల్ పటావంచు గాఁగాఁ
గిరణమాలికచేఁ దోలుకరణి మోవ
నమ్మహాభాగుఁ డద్రుజా ప్రాణనాథ
కథల దురితంబు లన్నియు గనువుగొట్టె.

8

మ. స్ఫురితజ్ఞానవిధాన మాగురుకులాంభోరాశి చంద్రుండు శం
కరుడై తాఁ దనుఁ గొల్చువారికి నమోఘశ్రీ విశేషంబులం
దొరకంజేయుచు ధాత్రినుండు [నెడ] దోడ్తోఁ గించిదూనంబుగా
హరశాపాబ్దచయంబుఁ ద్రోచిరి కుబేరావృత్ పిశాచాశృతిన్. 9

గీ. ఎన్నఁ దుదృఢుఁ డిలఁ బుట్టు నెన్నఁ డిట్టి
కలుషదుర్దశ దిగఁద్రోయుఁ గరుణ [గలిగి
యని యెపుడె దురై]దురెచూచు నప్పిశాచ
వతులపాటులు గడ తేర్ప నతఁడు గలిగె.

10

ఉ. తత్సమయంబునన్ ధవళధామకిరీట పదాబ్జభక్తి సం
పత్సుఖవేది రాజకులమండనుఁ డావ్రమభేష్వరుండు భూ
భృత్సుతవోలె భద్రములఁ బేర్చి ప్రభావతి నామధేయయా
వత్స నృపాలపుత్రి తగువల్లభ గా విలసిల్లె వల్లకిన్.

11

గీ. పద్మినీవల్లభునకును బ్రభయుఁబోలెఁ
గువలయాధీశునకు [నుగల్గవలె నాశు
శుక్లణికి నర్చిభంగి నాక్షోణిపతికి]
నగుచుఁ బొల్చుఁ బ్రభావతీహరిణనేత్ర.

12

మ. అలిపోతంబులు చంద్రలేఖ మరువిండొందంబు ముత్రైవుఁజి
ప్పలు నూఁబువ్వును శ్రీలు శంఖము లతల్ భద్రేభ రాట్టుంభముల్
జలదాద్యంబు తరంగముల్ సుడి తమస్సారంబు చక్రంబు రం
భలు తూణీరము లబ్జముల్ మడిఁ దలరవం గాంతకాంతాంగముల్.

గీ. లఖలజగ దేకమోహిని యగుచునావి
 శాల మీన ప్రతీకాళ] లోలనేతి
 తనకు నర్థాంగలక్ష్మిగా ధర్మమార్గ
 మునఁ బ్రవర్తించు నమృహీభుజుఁడు ప్రీతి. 14

క. ప్రాలేయకిరణముఖ యగు
 బాలామణిఁ గూడి ప్రమథపాలాభుఁడు భూ
 పాలా[గ్రగణ్యుఁ డాతఁ డ
 నాలో]లమనస్కుఁ డయ్యె యాపనవేశన్. 15

క. కలిమి సురూపముఁ బ్రాయముఁ
 గలిగియుఁ గలకంఠిపొందు గలిగియు లోనన్
 గలుగంగనీఁడు దుర్మద
 మల హయ [శతశక్తి] నృపకులాగ్రణి యెందున్. 16

చ. పరమవనిత్రయై తగుప్రభావతి తోడుత నిష్టభోగముల్
 బొరయుచు నేలనల్లడలు పూని నిజాజ్ఞకు లోనుజేయుచున్
 హరుఁ దరుణేందుమాళి భువనాధిపుఁ భక్తి భజించు నన్నరే
 శ్వరునకుఁ గల్గదయ్యె సుతసంపద సంపదకెల్లఁ బ్రోదియై. 17

క. సుతలాభమ్మునకుం దగ
 క్షితివతి చింతించి తనదు సీమంతినితోఁ
 జతురత నిట్లను నొకనాఁ
 డతుల రహస్యైకగోష్ఠి ననుకూలుండై. 18

ఉ. ఏలితి నేలనల్లడ లహీనబలంబున వైరివీరులన్
 దోలితి భూమిభృద్గుహలు దూఱ మనోంబుజకర్ణి కాశలిన్
 గీలనచేసితిన్ వృషభకేతనుపాదము లింతి ! యీశుభ
 శ్రీలకుఁ దోడు నందనుల వెన్ను గనుంగొనుఁ బుంతభాగ్యమో. 19

గలుగ ల్లంచును గాశ్మయందియలు వల్కం జెక్కులన్ మద్దికా
యలతెక్కుల్ గరువంపుచూపు నిటలవ్యాకీర్ణ లంబాలకం
బులతో ముద్దులు చిల్కుచుం గలవచఃపూర్ణాస్యఃజై తప్పట
డ్దులు వెట్టంగలవుత్ప్రే డబ్బునొకొ నాకు న్నీకు లోలేక్షణా. 20

వారణవాజిపదూవసు

వారాత్మక మైనరాజ్య వైభవ మిది దా
నొరసుండు లేనికతమునఁ

జారుముఖి ! యెన్ను లేని సస్యము కాదే.

21

పుత్రముఖి వీక్షణంబునఁ బొదలుసుఖము

పూర్ణ (ః)తలనిండ నర్థంబు పోసినపుడు

కలుగ దిట్టి విశేషంబుఁ గాంచువార

లెంత భాగ్యంబు చేసినా రిందువదన !.

22

అని చింతింపుచు నున్న ప్రాణవిభు నయ్యబ్రాహ్మీ వీక్షించి యి

ట్లను రాజన్యకులావతంశ ! నగధైర్యా ! యార్యసంస్తుత్య ! నీ

కును జింతాభర మేల యింతపన్నికై గోరాజకేతుండు దా

మనపాలన్ సురశాఖయై సకలసంప్రతాప్తి నూల్కొల్పఁగన్. 23

మిన్నేటితలనీటి మించుకెంజడలపై

నెలవంక బొదివి వెన్నెలలు గొలువ

విపుల హాలాహల విషమషీకృతముద్ర

మృగనాభిరేఖయై మెడఁ దలిర్ప

పవనాశనాధీశ [వదకముద్రుచి] గల్గి

బౌహుమధ్యంబునఁ బరిధన్వి

సలుమొగంబుల పారువలుద పుష్కలపేరు

చుట్టిన చేపొటు ముట్టువెలుఁగ

గీ. గంటఁ దిగించిన గందంపుఁ గమ్మఁదావి
పాలుపు వర్యంత భూముల బుగులుకొనఁగఁ
గొండరాచూలితో నొక్కకుత్తుకయిన
వేల్పుఁ గొల్చినఁగల్గు సంతల్పసిద్ధి.

24

సీ. ఎలదోటలోపల మొలచుఁ గల్పకములు

నిచ్చులుఁ గనుసన్న నిలుచు సురభి
సిద్ధరసంబు సంసిద్ధమా నింటిలో
నణిమాదిసిద్ధులు నాజ్ఞ సేయు
నింటివెచ్చుచు పెట్టు నిందిరా దేవత
తోడ మాటాడు వాక్తోయజాక్షి
దండఁ జిఱామణి యుండు ముంగొంగునఁ

బసిఁడి చూపట్టి సంపదలు వెంచు

గీ. (గ్రహము లేకా) దళసానగతిఫలంబు
నిచ్చుఁ బ్రాపించుఁ గోరిక యెట్టిదేనఁ
జంద్రికాధాము దేవతా సార్యభామఁ
గొలుచు శుద్ధాత్ములకు మహీతల మహేంద్ర !

25

వ. వల్లభుఁడు వర్షాపవనస్సర్వనంబునఁ
గోరకించిన నీవ భూరుహంబునుంబోలె మార్వోత్కవచనంబునం
బులకితతను ఫలకుం డయ్యెఁ బ్రభావతియుం బ్రభాతలక్ష్మియుం
బోలె వికసిత ముఖారవిందయ్యె నిట్లు దంపతులు సంప్రాప్త
... .. సంతానులుకాఁ జెలంగి యన్యోన్య వాక్యా
మృతంబుల నితరేతర హృదయంబులు పొదలింపుచుఁ గాళికా
విభుం గాద్రవేయ ముద్రికా ముద్రిత కరాంగుళికిసలయుం గిసలయ
విభాసిపిశంగ జటాధరు ధరశరాసన విజిత విరోధిపురుం బురుష
త్రయరూపు నారాధించు తలంపున జగ దేక రమ్యంబగు నవి
ముక్త క్షేత్రంబునకుం బోవ నమకట్టి రంత నొక్కనాడు.

26

మ. పరభూపాలుర దైన్యముం నిజబలప్రాచుర్యమున్ నిశ్చయిం
చి రసామండలి ధాన్యముం ధనము లక్షీణంబులై యున్నికిన్
బరితోషంబు వహించి మూలనగరిన్ భవ్యాత్ములం రక్షణ
స్థిరులం జేసి మహీమహేంద్రుడు దలంచె గాళికిం బోవఁగన్.

ఆ. అమృహీధరుండు ప్రాణేశ్వరియుఁ దాను
హరిశిల్పమైన యరద మెక్కి
విశ్వనాథువురికి విజయంబుచేసిరి
పుత్త్రకాంక్ష హృదయ మాత్రవడఁగ.

28

చ శ్రవణపుటాభిరామ మృదురావములన్ విలసిల్లి లోచనో
త్సవకరమైన తేరు జలజాతవిలోచనతోడ నెక్కి భూ
భవనవిభుండు నొల్చె మణిపుష్పక మెక్కి వినోదలీలలన్
దవిలి శచీపురందరులు ధాతుణ్ణిపై విహరించు కై వడిన్.

29

సీ. కమనీయ కల్లోల కలిత ఘనాంభోధి
కడఁగి వేలాకాంతఁ గాఁగిలింపె
బరిమళంబును శీతభావంబుఁ దలచూప
మందగంధవహంబు మలసె దిశల
అతినిర్మలాకారుడై వలిమలజేడు
చలువమించు దొలంకుచాయ లీనె
గంధర్వభామినీ గాంధర్వములఁ గూడి
సురపుష్పవృష్టియుఁ గురిసె మింట

గీ. వినుతవిలసన శిఖలచేఁ దనరె వహ్ని
యవని సంపూర్ణ సౌభాగ్య మావహించె
గాళికాభర్త గౌరీశుఁ గాలకంఠు
సమృహీపతి సేవింప నరుగువేళ.

30

గీ. ఇట్లు మందానిలాది సమిద్ధ భద్ర
నూచకంబుల వీక్షించుచుం బ్రభావ
తికి నతిప్రీతిఁ జెలుపుచు ధీరవృత్తి
నా ధరాధీశుఁ డల్లన సరిగి మ్రోల.

31

గీ. భూరి కై వల్య లక్ష్మీకీఁ బుట్టినిల్లు
వరమ విజ్ఞానసిద్ధికిఁ బట్టుగొమ్మ
యైన కాండిన్య నాశ్రమం బధికభక్తి
నరసె నవ్వడు రవి నిల్వెఁ జరమశిఖరి.

32

చ. మొదలఁ బురందరాశఁ దగ ముట్టితి రాగముతోడఁ బద్మినిన్
బిదవఁ జమత్కరించితివి వేడ్కఁగరంబులు సాచి యింక నన్
బొదువకు మంచు దూఱుచు నపూర్వదిశాంగన కాలఁదాచిన్
దదమితయావశద్రవముఁ దాల్చెను నా నినుఁ డొప్పె రక్తిమన్.

చ. ఉదయమునొందె సానులకు నొద్దికఁ బద్మినిఁ జేర్చి తద్గృహం
బదవదసేసెఁ దత్కువలయప్రభఁ దూలిచె నట్టె వారుణిం
దుదిఁ గనె నంచుఁ దన్ జనులు దూలఁగనాడిన నిందయోర్వకో
గొదగొని పశ్చిమాంబునిధిఁ గ్రుంకె సరోరుహమిత్రుఁ డత్తటిన్.

సీ పాటలంబులవన్నె తేట మంకెనలబిం

కము.....విద్రుమములసాబగు

పద్మరాగంబులపస ప్రియంగుచ్ఛాయ

కుసుమ మొప్పిదము కుంకుమము చెలువు

లత్తుక చెన్న వల్లవ సముల్లాసంబు

కాశ్మీరజాంగరాగంబు పూత

చక్కదనంబు హంసముల చంచున్నార్తి

పటువలాశ ద్రుమప్రసవకాంతి

గీ. బింబఫల విభవము చందిరంబుతీవి
యాదిగాఁగల రక్త (పదా)ర్థసమితి
నలువ కేలికి నొకచోట నలమిక్తూ(ర్ప)
ననఁగఁ జెలువొందె నెఱసంజ యవరదిశను.

85

సీ. అంతటఁ జరమ సంధ్యావేళ జనవతి
యరదంబు డిగ్గి సంధ్యావృత్తత్య
ములు మనం బలరంగఁ గొలనులోపలఁ దీర్చి
పుణ్యంబులకు జన్మ(భూమి యైన
కౌండిన్య) నాశ్రమక్షమఁ గల్గి కనువట్టు
బహువిశేషములకుఁ బరమహర్ష
మాతృఁ బెంపెసలార నా నిజాస్వయగురు
నుటజంబు డాయంగ నుచితవృత్తి

గీ. నిందుబింబాస్యతోఁ గూడ నేఁగి తనదు
రాకఁ దగువారిచే మానిలోకమాళి
రత్నమున కెఱిగింప (నా రాజునకును
సమ్ముఖం బిచ్చె నాతండు సంభవమున.

86

చ. కులవతి పాదపద్మములకున్ సతియున్ బతియున్ బ్రణామముల్
దిలకితభక్తిఁ జేయఁడు సుధీమణి యమ్మ(ని) యున్ మనోంబుజం
బలఘుతరప్రమోదమయమై విలసిల్లగ వారిఁ బెక్కు రీ
తులఁ దగ గారవించి పిఁద దోచిన దీవన లిచ్చె మెచ్చుగన్. 37

వ. ఇట్లు కమనీయ ప్రభావతియుగు ప్రభావతియును నదారాధిత
ప్రమథేశ్వరుండగు ప్రమథేశ్వరుండును మానిమండల మాన్యం
డగు కౌండిన్య నుచితోపచారంబులం బ్రసన్నుం గావించి, రమ్మ
హర్షియు రాజర్షికి నాతిథ్యంబొసంగి యర్హాసనంబునం గూర్చుండ

నియమించి దర్భపాటిత తలంబగు కరకమలంబున వినయైకసారం
బగు తచ్చరీరంబు నిపురుచు నిట్లనియె. 38

సీ. హెచ్చువచ్చునె పురోహిత ముఖంబున నీకు
శాస్త్రోక్త నిర్మలాచార సరణి ?
ఆరగింతురె వచ్చి యజ్ఞ వేళలఁ గోరి
హవిరన్న కబళంబు లమరపరులు ?
శిరసావహింతురె విరులదండయపోలె
బరమండలంబు భూపాలు రాజ్ఞ ?
పురుషాయుషంబు సంపూర్ణమై వర్తింప
నుండునే నెమ్మది నుర్విజనము ?

గీ. స్వాతితోడుతఁ దగిన వర్షంబు గలదె
పంట పండునె ముక్కారు ? పావకోటి
భయము దూరంబె ? రసవర్గభరిత మగుచు
దుర్గ సముదాయ మమరునే దురితదూర ! 39

ఉ. మానము గల్గి శౌర్యమహిమస్థితి రూఢికి నెక్కి తాల్మి లోఁ
బూని గుణానుకూల్యమునఁబొంది నయమ్మునఁ బెంపు దాల్చి నీ
చే ననయంబుఁ బూజ్యగతిఁ (జేంది పరస్పరవైర) మోతయన్
మానినశూరు లిత్తురె సమగ్రజయోన్నతి నీకు భూవరా. 40

ఉ. కూడుక వత్తురే బుధులు ? కోరిన నర్థుల కిచ్చి పంపుదే ?
వేడుకమంత్రలక్షణవివేక[ముపాయ చతుష్టయంబు]తోఁ
గూడఁగనిత్తువే ! మనసు కత్తితమార్గులఁ బ్రోవ నాత్మలోఁ
బూడక కీర్తియందుదువె నూరిజనంబులచే మహాబలా !, 41

క. అని పెక్కుభంగు లమ్ముని
జ్ఞనపతి సేమంబు నడక చందంబును నె

మృగమార నడుగ వినయం

బు నయంబును గదురఁ బల్కు భూవతి యతనిన్.

42

ఉ. యుగ్యము లయ్యె నెవ్వనికి నోలిఁ జతుఃస్కతు లట్టివేలువున్
భోగ్యధినాథకంఠునిఁ బొందుగఁ గొల్చి ప్రభావసిద్ధికిన్
యోగ్యుడవై (న నీకరుణ యుండ నృపాలు)రలోన మిక్కిలిన్
భాగ్యము సేసినాడ మఱి బ్రాతియె సేమము నాకు నెయ్యెడన్.

చ. సకలము భద్రమయ్యె గుణసాగర ! నాకుఁ గొఱంత లేదు ని
న్నొకపని వేడుకోర్కీనిట కొయ్యన వచ్చితిఁ బ్రాద్దువోయె నేఁ
టికి నిది యెంతయేనియుఁ గడిందెనయత్నము విన్నవించు మీ
కకుటిలబుద్ధి రేపకడ నంతయు విస్తర వాక్యపదతిన్.

44

చ. అనవుడు నట్ల యా ననుచు నమ్మనిభర్త సభార్యుడై (మహీ
శున కుచితంబుగాఁ బ్రియము) నూపుడు భూవతియున్

మహర్షి చూ

పిన యుటజంబులోన ధృతిఁ బెంపు వహింపుచుఁ బల్ల వాంకశ
య్యను సుఖనిద్రసేసె విమలైందవరోచులు చెల్లుచూపగన్.

చ. వలవలనై నచీకటి ప్రభావరిహీణత దోచుతారలున్
గలఁగువిటీ విటోత్కరముఁ గందినచంద్రుడు మూతివిచ్చు తే
కులవిలసిల్లు తామరలు గూళ్ళను మేల్కనుపక్షులున్ రుచుల్
వెలిసిన చెందొవల్ గలిగి (వేకువ దాఁ బొడ) నూపె నంతటన్.

చ. తముఁ గననాయఁ జేయుటకు దాపురమై చనుదెంచు వేడిద
య్యముతుది నెత్తికోలు గన రక్కట భీతిలి రంగజాహవ
క్రమము...యం(చు.....హతి) గాధతరశ్రమ సుప్తకామిని
రమణుల నవ్వె దీవనికరంబులు పొందువిభామిషంబునన్.

47

క. పరుష కఠినక్షతిం దిన

కరరథ గంధర్వ వదన గళితం బగు నె

త్తురువోత సాంధ్యరాగము

సురవరదిశ యందుఁ గళుకు సూపెన్ గలయన్.

48

సగ్ధర. అంతన్ గాన్పించె నింద్రాయతనదిశ రథాంగార్తిసంహర్త తీవ్ర

ధ్యాంత స్తంబేరమశ్రీదళనబలవిధాదక్షహర్యక్ష మాశా

కాంతాగైవేయ కాంచీకటకమణి విభాగర్వ నిర్వాహకాంశుం

డంతగీ నావిపక్షా హతజతర సరోజాళియై హేళి లీలన్.

49

వ. ఆసమయంబున.

50

చ. అమలసరోవరంబున నహర్పతి సన్నిభుఁ డావ్రభావతీ

రమణుఁడు నిత్యకృత్యములు రాగముతోడ నొనర్చి శంకరున్

గమలదళంబులన్ దొవలఁ గల్వల నర్చనచేసెఁ జంద్రికా

విమలమరీచి మత్పులిన వేదికపై శివధర్మ వేదియై.

51

ఉ. రాజనకంటె మున్ను మునిరాజ శిఖామణి మేలుకాంచి గం

గాజల పూరమట్టు లఘుకర్షణమా నొకపుణ్యవాహినీ

రాజిత నీర వేణికఁ దిరంబుగఁ గుంకి కృతా హాకృత్యుండై

రాజకళాధరుం గుధర రాజసుతావిభుఁ గొల్చె వేడుకన్.

52

౪. పురహర నిర్మల్య వుష్పాళి తనమోల

శుభ తపఃఫలసిద్ధిసూచకముగఁ

జేరి యధ్యయనంబు చేయు శిష్యులఘోష

మలఘు గాంభీరాబ్ధియులివుఁ బోల

జలబిందువుల్ దాల్చుజడలు ముక్తాయుక్త

విద్రుమద్రుమ లతాముద్రఁ దెలువ

మానిత స్ఫటికాక్షమాలిక చేబడ

హరకథాసారార్థ గరిమ గాఁగ

బ్రహ్మవర్చస మాన(సఫలకమునను

త్రై)వకళతోడఁ జెలువంబు నవదరింప

శ్రీతరుచ్చాయఁ గూర్చున్న వీతరాగుఁ
బుణ్యుఁ గొండిన్య దర్శించ భూమివిభుఁడు.

53

అంతఁ బ్రమథేశ్వరుండు సంయమిశిరోవ
తం)నమునకును మొక్కి తద్దస్మితా న
నమునఁ గూర్చుండి వినయావనతశరీరుఁ
డగుచు భయభక్తు లాత్మయం దతిశయిల్ల.

54

ఇటులు పవిత్రుడైన ధరణీశ్వరుఁ బల్కు ము(సీంద్రుఁ డంత వి
స్ఫుటము)ధురాక్షరంబుగ యశోధన ! నిన్నటిరాత్రి నన్ను నే
మిటికే దలంపునేసితివి ? మి మ్మొకకోరిక కోరి నాదువ
చ్చుట యని చెప్పు మెట్టి దది శోభనబుద్ధి ఫలింపఁ జేసెదన్. 55

అనుకూల కార్యసిద్ధికి
మనసిజహరుఁ డున్నవాఁడు మనుజేశ్వర ! నీ
మనమునఁ గొంకక వచ్చిన

వని చెప్పము నీ కొనర్తు ఫలసంసిద్ధిన్.

56

నావిని యిట్లు పల్కు మునివాఘనితోడఁ బ్రహృష్టచిత్తుడై
భూవః చంద్రముండు మునిపుంగవ ! రెండవ విశ్వభర్తవై
యీవు మదీయవాంఛితము లెల్ల ఫలింపఁగఁ జేయువూనికం
బ్రావగఁబట్టి వల్కితివి భాగ్యముచేసితిఁ గంటి సౌఖ్యముల్. 57

కలపు సమీరుమీటు వడి (గల్గహయంబులు భద్ర)దంతులున్
గలపు రథంబులున్ గలపు కాంచనపూర్ణములైన దుర్గముల్
గలపు విలాసినుల్ గలరు గల్గిన వన్నియు రాజచిహ్నముల్
గలుగదు పుత్ర)లాభ(మ యొకండది) నాకుఁ బితృణ

మీఁగఁగన్. 58

నిర్ణీత 'మపుత్ర)స్య గ

తి' రాస్తీ యటంచు శ్రుతులు దెలిసినవలు కా

కర్ణింపు నాదుముఖము వి

వర్ణంబై యుండు నెవుడు వరతత్వనిధీ !

59

క. మానుషయత్నము గా దిది

పూనిక యేరీతిన్ నెన బోనీ ననినన్

మానివర ! దైవకృత మింక

దీనిన్ సాధింపవచ్చు తెఱఁ గట్టిదయో !

60

ఉ. అందనిమాని పండ్లకును నఱులు సాచినయట్లు లిట్లు నే

నందన లబ్ధిక్తే వ్రతిదినంబును నువ్విభులూరుచున్ హృదా

నందము లేకయుండ నొకనాఁడు విచిత్రముగాఁగ నాకుఁ దోఁ

చెం దివినుండి వల్కొఁ(కటి) సిద్ధమునీశ్వర ! శ్రోతవేయమై. 61

క. “ ఏటికిఁ బుత్తులు లేమికి

మాటికిఁ జింతింప నీకు మనుజేశ్వర ! నీ

వేటిసగ మిందు శేఖరు

వాటంబుగఁ గొల్పు పోయి వారాణసిలోన్.

62

ఉ. పొచ్చెముగాదు నావలుకు పొమ్మింకఁ గాళికిఁ బుణ్యరాశి కి

వచ్చట విశ్వనాథు నగజాధిపు నీక్రియఁ గొల్పు, కొల్పినన్

ముచ్చటదీర నీకు వరమల్ దయసేయు నతండు, శోభనం

బచ్చికమే వృషధ్వజుని సర్పనచేసిన భాగ్యశాలికిన్ !

63

క. అని బయలాడిన మాటలు

విని మీ కెఱిగించి పిదప విశ్వవతిన్ శం

భుని గొల్తు ననుచు వచ్చితి

ననఘా ! నా కెద్ది బుద్ధి ! యానతియీవే,

64

ఉ. అన్వయదేశికుండవు మహాత్ముండ వాగమపోష భూమిభృ

ద్ధన్యుండ వాత్మవేది పతిదాంతివరుండవు నీవు నాతలం

పు స్వివరంబుగాఁ దెలిసి పొమ్మను కాళికినైన నీవయ్యె
న స్వర మిమ్ము విశ్వవిభు నాతరమే నిను మీటి కానఁగన్, 65

గీ. పు త్రాభంబుపైఁ గాంక్ష పొదలుకతన
నదియు నౌగాక యనివింటి నభవాణి
పడుచుఁబని గాదు సులువైన క]డక గాదు
బయలుపందిరి వెట్టంగఁ బరగునయ్య ! 66

క. గౌరీశువలనఁ గానీ
సారయుత(భవత్ప్ర)సాదచాతురిఁ గానీ
యేరీతినైన నా కీ
కోరిక సిద్ధింపఁజేయు గుణరత్ననిధీ ! 67

క. ఆని యాచందంబున నం
(దనుకొఱకై కాం)క్ష చేయు ధరణీపతి కో
రినకోర్కీ ఫలితమగుతలఁ
పున నిట్లని పలుకు మానిపుంగవుఁ డెలమిన్. 68

క. సంతాన లాభమునకై
చింతాసంతాప మేల క్షితివర ! గౌరీ
కాం(తామనోహరుఁడు వర
చిం)తారత్నంబు నీకుఁ జేకుటియుండన్. 69

కా. ఆవై హాయ సభారతీ విభవ మార్యగ్రాహ్య మర్హంబుగా
దా విశ్వాసముచేయు మిందున విరూపాక్షుండు మాభర్త కా
శీ వాసుండు ప్రసన్నుడీ నఖిలముల్ చెల్వొప్ప నిష్ఠారముల్
ప్రావీణ్యంబున దీన సంశయము చాల్పంబోల దుర్విశ్వరా ! 70

క. భవమునకు సత్ఫలంబుగ
భవు నగజా ప్రాణనాథు భజయింపుటకై

యవిముక్త భక్తిసంపద

భువి నవిముక్తంబునకును బోవగవలదే ?

71

ఉ. గుబ్బల తేసికూతు చనుగుబ్బల కమ్మజవాది గంధముల్
బొబ్బిలఁ బూయఁజూడ[నిల]చూపులుకూడగు వేల్పుఁ బెద్దకుం
గిబ్బల రాచ తేజ నుటికింపుచు [లోకములేలు సామికి
చుప్ప]బ్బిన భక్తి మొక్కులిడఁ జాబ్బనచూరగఁ గల్గు
సౌఖ్యముల్. 72

సీ. గగనగంగోత్తంగ కల్లోల రేఖయు

మల్లి కా దామంబు మాళి నమర.

నునుపారు వెలిచాయ పెనుబాము ముత్యాల

పేరువక్షసిపిరి బిత్తరింప

(కాలకూట కఠోరకా)ంతి రింఛోలియు

మృగనాభిముద్రయు మెడఁ దలిర్ప

మెఱుఁగెక్కు మువ్వన్నె మెకము దుప్పటియును

మాంజివమును గటి మలసియుండ

గీ. వలుదశూలంబు నుత్ఫుల్ల వసరుహంబు

(హస్తములకు) విలాసంబు నాచరింప

సర్ధనారీశ్వ రాకారుడైన విశ్వ

భర్త కాకాశికాపురి ప్రాణవదము.

73

శా. ఆ గంగాజలసేక మావటుకనాథావాస సంవీక్షణం

భాగంధేభముఖ ప్రసాద (విభవం బా)యన్న పూర్ణార్చనం

బాగంగాధర పాదపంకజ యుగధ్యానానురాగంబు నా

హా! గీర్వాణులకై న ముచ్చటలు సేయఁకాలవే భూవరా ! 74

క. అవిముక్తంబులు దక్కిన

యవి ముక్తశరీర జంతువుంజంబులు ధా

రవిముక్తంబులు నీల్గిన
యవి ముక్తము లరసి చూడ నవనీనాథా !

75

సీ. ఒరర నానందకావనము దండ నె యుండు
ప్రోడదండ నె బన్న భూతబలము
సమరావగాజలం బాడఁజూచినధన్యుఁ
డాడఁజూచును లలాటాంబకమున
గజరాజములు డుంఠిఁ గన నెవ్వనిం గూడుఁ
గూడు వానికిఁ బాఁపకోరచేదు
చేరి విశ్వేశుఁ బూజించి మించిన పేరు
పేరురంబునఁ బున్క పేరుఁ దాల్చు

గీ. మేన మణికర్ణికామృతన్న మెత్తు ఘనుఁడు
మేన సాయకమున నేయుమింటియాళ్ళు
కాన శ్రీకాళికావ్రుఁ గాద్ర వేయ
సార్వభౌముండు నుతియింపఁ జాలఁ డధిప !

76

సీ. పేర్చుకెంజడముడి బింజించి నలుదెస
జాహ్నవి గలిలంబు జాలువార
అద్రిజాదత్త నఖాంకంబు నాఁజాలి
గండమండలిఁ జంద్రకళ నటంప
భుజగేంద్ర హారంబుఁ బునకపేరును వీకఁ
బృథులవక్షః పీఠిఁ బెనఁగొనంగ
తోరంపుఁగటిసీమ దుసికితి పసిడిండి
వలువ మాటికిఁ బెళపెళమనంగ

గీ. అన్నపూర్ణా మహాదేవి యంతఃసత
వెంటఁ జనుదేరఁ బ్రమథులు వెఱఁగువడఁగ
విశ్వనాథుండు భవనంబు వెడలివచ్చి
కాళి నీల్గిననరుఁ డేరి కాచుఁ బ్రేమ,

77

మ. అదె గంగాజలరేఖ యల్లదె శశాంకార్ధంబు ఫాలాక్ష మ
 ల్లదె కాళోదరహారవల్లి యదె పద్మావత్య భస్మచ్ఛటా
 సదలంకార విశేష మల్లదె మహాశాత్రాత్రిశూలాయుధం
 బదె యంచున్ సురలందు రచ్చట మృతుండౌ, దేహి

దేహంబునన్. 78

సీ. దర్శకరంభైన దర్శకరముఁ జట్టు
 మృగమైనఁ గెంగేల మృగముఁ బట్టు
 శార్దూలపతియైన శార్దూలపతిఁ జీటుఁ
 గరియైనఁ గరితోలుఁ గట్టి మీటు
 [జడల మెకంబైన యెడ జడల] నె మోచు
 నెదైన వెలిచాయ యెద్దుఁ బూన్చు
 బోయవాడైనను బోయనానీరాడు
 నవియైన గావించు నవినవీడు

గీ. పునుకయైనను విధిఁ గొట్టుఁ బునుకడుల్ల
 నెనుకయైనను మెడఁదాల్చు నెనుక పేరు
 (గాళికాపురిఁ బ్రవహిం)చు గగనగంగ
 నీటఁ దోఁగిన మాత్ర నె నృపవరేణ్య !

79

మ. కటుబంధంబులవెంట గ్రాసమునకై కా లీచవో సారెసా
 రెకుఁ గష్టాశఁ జరింపుచున్ ఫలముఁ దూలింపన్ వృథాయానులై
 [వికలత్వ స్థితి దాసులై] పరిగళద్విజ్ఞానులై తూలి కా
 శికిఁ బోఁగానని వారిజన్మములు వీక్షింపన్ మృతి ప్రాయముల్. 80

మ. సుతు లంచున్ సతులంచు గాంచనము లంచున్ దేరులంచున్ బురొ
 హితు లంచున్ బొ[డనూపి బుద్బుదములల్ల పోవుక్షర్యములన్]
 సతముల్లా మది నమ్మి మూఢుడు దురాశాసాశబద్ధాత్ముడై
 శిశికంఠున్ భజియింప లేఁ డహహ! కాళీపుణ్యదేశంబునన్. 81

సీ. పవడంపుఁ బొదరింట బాలహంసముపోలె

బడముడి శశిరేఖ గడలుకొనఁగ

(నాకాశమండలి) సంగారకుఁడువోలె

నిటలపట్టిక నగ్ని నేత్ర మమర

పలుదళంఖములోనఁ బొలుచునీలమువోలెఁ

గంధరమున మచ్చ గానుపింప

అమృతాంబురాశి నీరానుమేఘముపోలె

నెమ్మేనఁ గరిచర్మ మెమ్మె మీఱ

గీ. వలను మిగిలిన భాగ్యదేవతయపోలె

శ్రీవిశాలాక్షి చెంగటఁ జెలుపుమిగులఁ

గాశికాపురిఁ బట్టంబు గట్టుకొన్న

విశ్వవతిఁ గొల్వ సౌఖ్యంబు శాశ్వతంబు,

82

క. ప్రాయము మేఘచ్ఛాయా

ప్రాయము, విద్యున్ని కాయభంగుర మరయన్

గాయము, కాశికే బోవుట

నాయము దేహులకు ధరణినాయక ! వింటు !,

83

సీ. పంచేంద్రియస్ఫూర్తి పారుబట్టినఁ గాని

చిత్తంబు నిల్కడ హత్తుకొనదు

చిత్తంబు నిలుకడ హత్తియుండినఁగాని

బుధసంగమమునకు బుద్ధి చొరదు

బుధసంగమంబునఁ బ్రొద్దుఁ ద్రోచినఁగాని

విద్యుక్త మార్గంబు వినఁగఁబడదు

విద్యుక్తమార్గ ప్రవేశ నై వుణిఁ గాని

సత్త్వగుణంబు నిశ్చలము గాదు

గీ. సత్త్వ గుణమునఁ గాని ధూర్జటియె దైవ

మను విబోధంబు నమకూడ దరిదుఁగాని

యెందుదెస ముక్తి గనువట్ట దుగ్రుఁజేలు
 సగరికడ నీల్లుమాత్ర నె తగులు ముక్తి.

84

సీ. కన్నులారఁగఁ గాశిఁ గననివానిభవంబు
 సలిలంబులేని కాసారమట్లు
 పాశి కేఁగఁ బ్రయంబు గలుగకుండినవాని
 భావంబు దలపోయఁ బాడుకొంప
 కలదు తీరము కాశికకుఁ దుల్యమనువాని
 కెందుఁ బ్రాయశ్చిత్త మింతలేదు
 కాశికాపురమున్నిఁ గడచి యెండొకచోటి
 కేఁగు నెవ్వఁడు భాగ్యహీనుఁ డతఁడు

గీ. యాగములు వేయు చేయంగ నైనఫలము
 కోటి గోదానముల నొనగూడుఫలము
 పెక్కునల్లిండ్లు నిలుపుటఁ బేర్చుఫలము
 కాశి నొకపూట వసియింపఁ గలుగు నధిప.

85

క. గోపతి గమనునిపురి గం
 గావగలోఁ గ్రుంకు వెట్టు నతిపుణ్యలకున్
 దాపత్రయం బుడిగి యొక
 తాపము బాలమున నెవుడుఁ దరలకయుండున్.

86

సీ. అభ్రగంగా ప్రవాహంబు లెన్నియొకాని
 (తల ధరియింతు) రందఱును నదులు
 పదినూఱు పడగలపాము లెన్నియొకాని
 యందఱు నురగేంద్ర హారయతులు
 డాలోందు చంద్రఖండంబు లెన్నియొకాని
 యందఱు ధరియింతు (రమ్యతకరుని
 విషరాశిఁ) బుట్టిన విషము లెన్నియొకాని
 యందఱు హాలాహలాశకగులు

గీ. గంధగజదైత్యు లెందఱోకాని యంద
 అతుల కరిచర్యపటధారు లైనవారు
 కర్మబంధంబు [స్వప్న భాగముగనైన]
 క్రాలు కొనకుండ నిద్రింపఁ జాలుఘనులు.

87

నీ. ప్రతిదినంబును మదభ్రాంతుడై సింధువు
 పానంబు సేయనీ తైసిమాలి
 యోరంతప్రాదు నో రుడువక కొండెంబు
 వలుకనీ లేనివి గల్గివి గూర్చి)
 [యెవుడు దుర్భ] రహింసయే నిత్యకృత్యంబు
 గానుండనీ క్రూరకర్మవరత
 కాయకంబుగ నదాకాలంబు హేమంబు
 లాగించనీ దొంగభాగుతోడ

గీ. కవయనీ యెటింగియుఁ [గాంత] గానివాని
 తోడుకనీ [దుష్ట దానముల్ దొంతరలుగ]
 గగనగంగాతరంగ శీకరము సోఁకఁ
 బావనుండగుఁ గాళిలోఁ బంచజనుఁడు.

88

క. ఇలఁగలతీర్థము లాడినఁ
 గలుగదు హరరూపలబ్ధి గాళికలోనన్
 నెల గంగ నాడ నొదల
 నెల (పూచధరించు నరుఁడు నిక్కము) వింటే,

89

డి. పుట్టువు సర్వదుఃఖముల పుట్టినయిల్లని పుట్టకుండ రా
 దెట్టి వివేకికైన నది యెట్లనినన్ దమపూర్వకర్మముల్
 తిట్టలు జన్మహేతువులు తీరదు వానిజయింపఁ గర్మవుం
 [దెట్టవ నిర్విశేషముగఁ] ద్రెంపఁగ వచ్చును గాళి కేఁగినన్, 90
 10]

ఉ. కోకకుఁ గూటికై యొకనిఁ గొల్చి తడిరిత వాక్యవద్దతిన్
జేకొని యూడిగంపుఁ బని సేయుచుఁ బ్రాయము సత్తుగా మదిం
గై [కొన కీళ్ళరున్ దిరిగినన్] కనుమీశ్వర కీ[రభాఃకళా
ప్రాకట జూటితో నరుడు భాసిలుగంగ మునిగి కాళిలో.] 91

గీ. [తనకుఁబలె స్వచ్ఛమై యొప్పు తనువొసంగి
తనదు నొక పాయ మల్లెపూదండఁజేసి
వానిసిగ నిడు దేహవసానవేళ
స్నాతపైఁ గాళి గంగ కెంత కనికర ము.] 92

గీ. [మూడ దతనికి చావు చావునకె మూడు
మూడు జన్మములం దంత్య మూడిపోయి
కనులు రెండున్న వానికిఁ గనులు మూడు
వారణాసి గంగాస్నాన కారణమున.] 93

గీ. [కాళిలోఁ జట్టరలవాడు గంగమునిగి
జడముడి ధరించు దానిపై నవదరించు
ఫణిఫణారత్నరుచి దానిపై వహించు
మొలక జాబిలి జాజిపూ మొగ్గవోలె.] 94

గీ. [ఈభవమ్మున ఫలమున కేమిగాని
రాగలభవమ్ము మొదలంట రాచినాడు
గంగలో వారణాసి మునుంగువాడు]
దొంటి భవమునఁ బుణ్యంబుఁ దొడిగినాడు. 95

సీ. ఆనందవనమున కరిగెద నని తలం
చినఁ దీర్థములకెల్లఁ జనినయట్ల
వారణాసికిఁ బోయివచ్చెద నని వల్క
సకలాగమంబులు (చదివినట్ల)

(ఇదే కాశిపురిఁ) జేరెదనంచు నొకవదం

బిడ భూమి వలగొనఁ దొడఁగి నట్లు

అవిముక్త మిదె యదె యని డాయఁ జనెనేని

చిరపాపములకడ చేరినట్లు

ఆ. ఆ మహా శృశానభూమి[నిఁ గలయంగ

తేటిమాచ]నేని తేట తెల్ల

గాఁగ ముక్తికాంతఁ గలయంగఁ జూచుట

యనుచుఁ జాటిచెప్ప మునికులంబు,

96

డి. చాఁచఁడఁటే పదాంబుజము చక్కఁగఁ గాశికి నేఁగుత్రోవకున్

దోఁచఁడఁటే నిలింప [నడిఁ దోగఁగఁ బెన్మననాన] పాపముల్

గ్రాఁచఁడఁటే వివేశిఖకాశ[ల వాలి]చె మానవుండు తం

పీఁచము లెత్తకుండుదురె పేర్చినకిన్కఁ గృతాంత కింకరుల్, 97

డి. ఆడుదు రొండు తీర్థముల నాడినఁ బాపము [నెల్ల నవ్వీరా

పాడునొకో!] జను ల్పదము లాడినకాలమునందె బుద్ధిబో

నాడక కాశి కేఁగి యమరావగలోపలఁ జల్లఁగా జలం

బాడుట వుట్టువుల్ విరుగనాడుట ముక్తినిఁ బెండ్లియాడుటల్, 98

గ్రగ్ధర. సిత) మణికళికో దీర్ణ సంపూర్ణ కీర్ణాం

శువిశేష శ్రీవిలాస స్ఫురిత పదసరోజండు ఖండేందుజూటుం

డవధానం బొప్ప గంగాంబు పహృత కలుషప్రాణికిం గాశిలోనన్

జెవి నోంకారా(క్షరంబున్ గురుకరణిఁ ద)గం జేర్చుఁ

[బ్రాణాంతవేళక, 99

సీ. తడవు కాలమువోలెఁ దల్లి గర్భంబున

నణఁగియుండిన విగ్రహంబు వాయు

జననంబుఁ గాంచి యజ్ఞానంబు చేసెన

స్తవ్యపానాది ...

ఒదిగి గ్రాసార్థమై యొకని సేవింపఁ బ్రా
 ప్తంబైన మది సంకటంబు వాయ
 ఘన వయోమదమునఁ గన్నుగానక తిమ్మ
 రఁగ సంభవిల్లిన రట్టు వాయ

గీ. ఆమయంబులచేనైన యలత వాయ
 కర్మపాశంబు చుట్టిన కట్టు వాయ
 చేరి కన్నుల కతిథిఁగాఁ జేయవలయు
 నగుమలోచను తలవూపు నభ్రగంగ.

100

చ. జ్వరము పయోవగాహమున వర్ధిలు మానఁగ నేర దండు రి
 ధరపయి వైద్యులెల్ల వసుధాతలనాయక ! కాశిలోన నం
 బరతటి నీజలస్ఫురణఁ బావమహాజ్వర మాఱుఁ గ్రొత్త శ్రీ
 కర హర వైద్యులంగవ నికామ దయోదయ జ్ఞంభణంబునన్. 101

నీ. మెట్టనీ ధరచుట్టు మెట్టకుండినవాడ
 మృదుని పట్టణవీధి మెట్టఁడేని
 ఆడనీ తీర్థంబు లాడకుండినవాడ
 యభ్రవాహినిఁ దీరమాడఁడేని
 చూడనీ యఖిలంబుఁ జూడకుండినవాడఁ
 గాశీసితులఁ జూడఁగలుగఁడేని
 గొలువనీ వేల్పులఁ గొలువకుండినవాడ
 గోరాజవాహనుఁ గొలువఁడేని

గీ. చదువనీ వేదముల్ నాల్గు చదువకున్న
 వాడ శివకథ చదువనివాడయేని
 వేయు చెప్పంగ నేల పృథ్వీతలేంద్ర !
 కాశికేఁగినఁగాని మోక్షంబులేదు.

102

ఉ. తేలుచుఁ జొన్నయాకుపయిఁ జేనియవోలిన యాజవంశవ
 శ్రీలఘుభోగసిద్ధిఁ బడి చిక్కినఁ జిక్కు మహాపదంబుధిం

గూలి నరుండు గాక యొనగూడిన భక్తిని గాళి కేఁగినన్
గాలముఁ ద్రోచి కాలు(నికిఁగాదని) కాలను బొమ్మగట్టఁజే, 103

క. ధాత్రీశ ! వినుము కాశీ

క్షేత్రంబునఁ జక్రమైన జీవం బటి త

న్నితేందు చక్రరథము వి

చిత్రంబుగ నెక్కియండుఁ జెన్నెనలారన్,

104

సీ. తక్కినయెడఁ దత్త్వ[దర్శ]నోజ్జ్వలు[డైన

బోధయిందలి] మందబుద్ధి బోలఁ

దొకచోట యోగియై యుండినవాఁ డిందు

భోగియై చరియించు పురుషుఁ బోలఁ

డన్యస్థలమున నధ్యయన తత్పరుఁడైన

వాఁ డిందుఁ జదువనివానిఁ బోలఁ

[ఁడందేని వేదనకెల్ల యిచ్చు]ను దాడుఁ

డిందు లోభముఁ బూనుహీనుఁ బోలఁ

గీ. డఖల తీర్థంబు లాడిన యట్టిమేటి

బోలఁ డిందులయ స్నానశీలు నైన

ననుచు సంశయదూరులై యరసి చూచి

నడ[చెదరు పండితుల్ వారణాసి పురి]కి,

105

సీ. అమిత వ్రదక్షిణ క్రమణంబు గమనంబు

మంత్రంబు లాడినమాట లరయు

నాహుతివిధులు నిత్యాన్న పానాదులు

యోగప్రకారంబు భోగమహిమ

అఖలనుఁ డనియీశు నర ...

... (నకలతీర్థా) సక్తి జలక మాట

వస్తు వరాజ్యభిత్వము చాలియొల్లమి
సచ్చాస్త్రముల విన్ని జూడ వినుట

గీ. జీవ పరమాత్మ సంవర్క సిద్ధినై న
చొక్కు నిద్రావిహారంబు సోమధరుని
మూర్తిసంవీక్షణము బంధ) మోక్షణంబు
కాశీ గాఢపురమున్న ప్రాగ్జనునకైన.

106

మ. ధరణీపల్లభ ! భక్తితోడ నవిముక్త క్షేత్రముం జేరు సు
స్థిర వుత్సాహులు ముక్తి గైకొనుటయే చిత్రంబు మున్నొక్కభూ
సురపుత్రిండు (మదాలసుండు...) శూన్యండు దుర్మార్గ సం
చరణోద్రగుండు గాంచె నందు మృతుడై శంభుస్వరూపోన్నతిన్.

మ. అనినన్ నేత్రసరోజ వత్రములలో నానంద బాష్పంబులన్
దనునీమన్ బులకాంకురచ్ఛటలు [సంధానించి తాత్పర్యము]
ప్ప నరేంద్రుండు మునీంద్రుఁ బల్కె విను మోభవ్యాత్మ !
నీ విట్లు చె

ప్పిన యానంద వనప్రళంబకతనన్ భేదించితిన్ బావమున్. 108

గీ. పుత్రి సంవత్తిపైఁ గాంక్ష పొరలు నాకుఁ
గలిగెఁ [గాశీ నివాస భాగ్యంబు స్వామి !]
గాజుఁబూస నిరీక్షింపఁ గడఁగువాని
కరయ నవవద్మరాగంబు దొరకు నాఁగ.

109

క. వినఁబడియెఁ గాశిమహిమయు
ననిమిష గంగావయోభ వాధిక్యము శం
భుని కీర్తనంబువిధ)ములుఁ
గనుఁగొంటిన్ బ్రదుకఁగంటిఁ గౌండిన్యమునీ !

110

వ. మీర లిప్పుడు చెప్పిన మదాలసుండనువాఁ డెవ్వం డెద్దేశంబు
వాఁ డేపురంబునం గాఢపురంబుండుఁ దద్దశ్చరిత్రం బుత్త్రుండుఁ

గాఁ గాంచిన తండ్రియుఁ దల్లియు నెవ్వ, లేమి నెవ. బున వాఁడు
కులాచారదురుం డయ్యెఁ గడవట నెట్లు కాశిలోన మేను
దొఱంగి గంగాధరు కారుణ్యంబునఁ గృతార్థుఁడయ్యె నీ యర్థం
బుఁ దేట తెల్లంబు సేసి నన్నుఁ జరితార్థుఁ జేయవే యనుడుఁ
దపోధనాగ్రణి యశోధనాగ్రణిం గూర్చి కూర్చిన నెయ్యంబున
నిట్లనియె.

111

మ. ఇలకుం గుంతల వుష్పదామ మన శ్రీ నింపారి సొంపొందు కుం
తల దేశంబున రత్నగర్భపురికిన్ నాథుండు గంభీర ని
శ్చలతేజోనిధి చంద్రకేతుఁ డరివీక్షా ధూమకేతుండు త
మ్ముల చుట్టంబగు వేల్పు వంగడమునన్ బుట్టెన్ మహీవల్లభా !

ఉ. అదిమభిల్లు మంచుమల యల్లుఁ బయోరుహనాథ భల్లుఁ గా
కోదర రాజకుండల సముజ్జ్వలగల్లు భజించి మించునా
భూదయితావతంస మణిప్రోల మహీనురుఁ డొక్కఁ డొవ్వ వి
ద్యాది విషద్గుండు మహిమాధ్యుండు ధీనిధినామధేయుఁడై . 113

సీ చతురాగమంబులు సకల శాస్త్రంబులు
నామూలచూడ మానట్లు తెలిసి
భక్తి సంపదయు నాసక్తియుఁ గల్గిన
శిష్యుల కవియెల్లఁ జెప్ప నేర్పి
యరయ జ్యోతిష్టోమ మాదిగాఁగల సప్త
తంతువు లన్నియుఁ దగ నొనర్చి
వేదాంతవిద్యా వివేకంబు గూర్చుచు
సల] తులసోమయాజులుగఁ జేసి

గీ. తగినవారికి దానంబు దా నొనర్చి
మఱివతి గ్రహశక్తిపై వెఱువు గలిగి

బ్రాహ్మణాకృతిఁ జూపట్టు బ్రహ్మవోలే
నవని ధీనిధి ధీనిధియై తలిరె.

114

చ. (వతములు చేసి) పెక్కు లువవాసములున్ మఱిపెక్కు

లుప్పిడుల్

ధృతి నొనరించి కూర్చిఁ బరదేనులఁ దల్లియపోలేఁ బ్రోచి మా
నితగతి మింటిదయ్యముల నేలకుఁ దెచ్చిఁజుమారుఁ గాంఠెఁ ద
త్సతిశుభకీర్తి నాబఁరగుఁజామ పతివ్రత సంతసంబునన్, 115

ఆ. అవనినాథ ! భూసురాగ్రణి తనపుత్రి

కుని మదాలసాఖ్యఁ గూర్చెఁ బ్రీతి

నతిమదాలసాత్ముఁ డగు నీతఁ డని మీఁదఁ

దలంపు జనులకల్లఁ దెలుపు (రీతి.)

116

క. ద్వికమునకు వచ్చు బాలకు

నొకపూటనె పెంచుచుండె నుర్వీసురభీ

తకురంగ నేత్ర శుభకీ

ర్తికిఁ దగుశుభకీర్తి మోహదీపిత యగుచున్.

117

వ. ఇట్లు దినదిన ప్రవర్ధమానుం డగు నూనునకు వి ...

దజ్జనకుం డన్నప్రాశన చౌలోపనయనాది కృత్యంబులు యథా

శాస్త్రంబును యథా కాలంబును నగునట్లుగఁ బరికల్పితంబులు

సేయించి వేదాదికంబులగు విద్యావిశేషంబులఁ బాండిత్యంబు

... ఘండగు ధరామరుకుమారి సుకుమారాంగిఁ

జంద్రవదనం జంద్రకళ యనుదానిం బెడ్లియార్చి సంతసిల్లుచుఁ

దామరతంపరలగు సంపద్విలాసంబునం బెంపువహించి కతివయ

సంపత్స ... మృహీబృందారక నందనుండు. 118

సీ. కన్సుకన్సున మాక్తికంబు లుద్దాలించుఁ

జెఱకు సింగిణి చేతఁ జెప్పకున్నఁ

ద్రోక్కుని చోటులు త్రొక్కుచు మిన్నందు
తెక్కులు గలతేజ నెక్కుకున్నఁ
[జెలగి యిర్నాల్లు] దిక్కులు పువ్వుఁ గట్టించు
నలుఁగులు పొదిలోన నిలువకున్న
మిగుమిన మనుగండు మీను పెక్కిముతొడఁ
జగురెల్లి నీడలఁ దగులకున్న

గీ. [మానె యను] మానినీజన మానహరణ
[చాతురీ సార] సౌభాగ్య శంబరారి
యనఁగఁ జూపట్టె భూమిదేవాత్మజుండు
నాలుగంచుల నవహూవనంబునందు,

119

చ. చతురామ్నాయ విహారపుల్ మఱచె శాస్త్రక్షీడ చాలించె మా
నితపౌరాణిక వాక్యగుంశ్రవణమున్ నిర్ధూతముం జేసె శ్రీ
సుతవాత్స్యాయనకూచి మారమతముల్ చూచెన్ గులాచార గుం
గతికిన్ దూరముచేసె నెమ్మనము దుష్కర్ముండు పాటుండొగిన్.

సీ. నరవెండ్రుకలు దువ్వి నిలుపుకొవ్వు ఘటించి
కుసుమదామము మీఁదఁ గుస్తరించి
నుదుట గందవుఁజక్క నూల్కొల్పి నీలాల
పోగంట్లు చెవిదోయిఁ బొందుపఱచి
తరలమై బంగారు తాయెత్తుగల ముతై
ములపేరు పేరురంబున ధరించి
కటిఁ దాళిగోనాము కడచుంగుదరఁజీర
వట్టుదట్టి ద్రిండుగట్టి నడుమ

శీల డాచలి చిటికెన వ్రేలియందు
నలఁతి పగడాల యుంగర మనువుకొలిపి
గౌరవంబీని కలికి సింగార మొదవ
నారజంబుగఁ జరియించు నతఁడు మఱియు.

121

ఉ. బోడికి మూపుపైఁ గరము పొందగఁజేసి కరంబు మ్రోయు నం
బాడిగ లోలి మెట్టి కరవద్యము క్రొవ్విరిచెందు మాటికిన్
వేడుక బారమీటుచు నవీనసఖాంక విలాస లక్ష్మితోఁ
గూడినమేను వమ్మకొనఁ గ్రుమ్మరుచుండు నతండు వీధులన్. 122

కా. క్రాలుం గన్నులనిగ్గు క్రొమ్మెఱుఁగు చింకంబుల్ దువ్వలింప నీ
లాలోలాలక కాంతి తుమ్మెదలచాయం జాయనం బూర్ణిమా
ప్రాలేయాంశునిఁబోలుముద్దు మొగ మొప్పన్ మారుపల్ దారులం
గేలింబెట్టు మదేభ గామినులతోఁ గ్రీశించువాఁ డిమ్ములన్. 123

గీ. జాద మన్నను మదియందుఁ బాదుకొల్పుఁ
బరధనం బన్న సవహరింపంగఁ గోరు
నబ్జముఖి [యన్న నా ధనంబ]ందజేయు
బ్రహ్మవిద్యా విదూరుడై బ్రహ్మణుండు. 124

గీ. గమియఁ బూచిన తంకేటికరణి సకల
భూషణాంచిత గాత్రియై పాలువు మిగులు
చంద్రకళఁ గూడి సంసార చత్రుర నుఖము
పొందగాంక్షింప] డతండు దుష్టుద్ధి యగుట. 125

సీ. మూసిన ముత్తెంబు లాసరోజాక్షులఁ
గలికి కటారి కత్తెలుగఁ జేసి
కలలోనఁ బరపూరములపొం దెఱుంగని
సతుల పాతివ్రత్య సరణిఁ జెఱచి
గరివోని వయసు [మీదుకస్యలకు రతి
క్రమడుచి గు]రుకంబు గట్టిపెట్టి
తల్లి కూతురు మఱుదలు నాక చిట్టంటు
వలల నందటి కొక్క వావి చూపి

గీ, ఆర్యు లెఱిగినఁ గాదందు రనక విధి ని
 షేధముల యందుఁ గలిగినబోధ మెడలి
 లజ్జచ[రితంబు గావీధులందుఁ దిరుగు]
 పరమ కాముక ముఖ్యుఁడు ధరణిసురుఁడు,

125

సీ, కానక కన్నసంతానంబు గావున
 నౌఁ గా దనఁగ నోడు నంబ తనయు
 పలదని వారింపఁ బల మెక్కు ననుశంకఁ
 దా నెఱుంగనియట్ల తండ్రి యుండు
 [బరమ పాతివ్రత్య పరిచితాత్మ]యుఁగాన
 నిల్లాలు పతిచేత కెదుర వెఱచు
 యెక్కడిమే[వెంగడ] మితని దిద్దుద మంచుఁ
 గోరి మిత్రులు బుద్ధిఁ గూర్చ రతని

గీ, బంధువు ల్వీని నిర్బంధవఱువ మనకు
 నేమికారణ మని చెప్ప రింత యొత్తి
 అన్ని తావుల [నముపేక్ష కగమగుచు]
 (నంతకం)తకుఁ బరచయ్యె నవనిసురుఁడు,

127

ఉ, అల్లది మేలదయ్యె మఱి యల్లది కానుక యంపె నాకు నే
 నొల్లను దాని విత్తమును నొక్కటి మావటి నిన్న వీటిలో
 మెల్లన పోవఁ గంటి న[ది మిఱ్ఱనుచున్ బ్రజనవృత్తి]న్నఁ దాఁ
 బ్రల్లడుండై చరించుఁ జెడుపాటుండు మన్మథ గోచరాత్ముండై,

సీ, పొటమరించిన వీటివిటుల యల్కులు దీర్చుఁ
 బోరించుఁ దమలోన వారసతుల
 పలుమాఱుఁ గోడివుంజల(ను బోరాడించుఁ)
 గామశాస్త్ర ప్రసంగములు చేయు

నడిగించు మగనాండ్ర సర్థంబు వెదచల్లి
 కలవారి గృహములు గన్న వెట్టు
 సాముసేయును బోటుచందంబు గనుకోర్కె
 కలికిబాగులు మీఱ నిలువు

గీ. సంఖ్య వార్వఁడు వేల్వఁడు చర్చసేయఁ
 డాగమంబులఁ దీర్థంబులాడఁ దుచిత
 తిథుల నుపవాస ముండఁడు తిప్పకాయ
 చందములు దక్క భూసుర సందనుండు.

129

క. ఈ చందంబునఁ బరచై
 సీచగతిం దిరుగునతని నిఖల జనంబుల్
 చీ చీ! యనఁ దొడఁగిరి యహ
 హా! చెడదే యశము కామియగు మూఢునకున్.

130

ఉ. భవ్యుడు తద్గురుండు వరపాల గృహంబున మాన్యుడై సుధీ
 సేవ్యగతిం దలిర్పుటఁ బ్రసిద్ధుఁడు కావున “బ్రాహ్మణో నహం
 తవ్య” యటన్న నీతియు సతంబయి చెల్లుట నద్దురాత్ముఁ బా
 వవ్యవసాయఁ జంపుటకుఁ బౌరులు లోగుదు రేమిసేసినన్. 131

సీ. తగవు గాదని చెప్పెఁ దల్లి సద్బుద్ధులు
 హేతు దృష్టాంతంబు లేర్పరించి
 ధర్మ శాస్త్రముల యంతర్మర్మములు దెల్పి
 వలదని వారింఁచెఁ బెలుచఁ దండ్రి
 కులమును వాసియుఁ గలవాడ వేలన్న
 యని చేరి బోధించి రనుఁగు సఖులు
 “గురివారు నవ్వఁ ద్రిమ్మరి వేటి కయ్యెడు
 చాలింపు” మనిరి సజ్జనులు పెద్ద

గీ. లిట్లు తగువారు నన్నార్గ మెద్దియైన
వివరముగఁ జేటవఱిచిన వినఁ డతండు
హెచ్చి మూఁడవ పురుషార్థమే యిహంబుఁ
బరము నీజాలునది గాఁగఁ బదిలవఱిచి. 182

గీ. పిన్నవయసునఁ గడుఁ బెంచి పెరుంగనిచ్చి
వంపలేరై రి నుతు వాలు వర్గమైన
దల్లిదండ్రులు మొలకై న తఱిసిఁ జెట్టు
వంపఁబడుఁగాక హెచ్చిన వంపనగునె. 183

ఉ. ఆరయఁ బాలవంటికుల మాటడిఁ బోవఁగనిచ్చి వీటిలో
నారజమై చరించు వసుధామరనందనుఁ డిట్టివారు నె
వ్వారును జీరికిం గొనక [వాడిన పూపునుబోలె] జల్కఁగా
నీరసవృత్తిఁ జూచి రతినిందుడు వీడని యేవగింపుచున్. 184

క. కొడుకుదెసఁ గలుగు మచ్చిక
విడిచిరి దలిదండ్రు లాత్మ వినుగుచు నేలా
♦ విడువక యట్లు దినంగా
దొడగుదురే విసము తొలఁగె దొసఁగు నరేంద్రా ! 185

వ. ఇవ్విధంబున మదాలసుం డగు మదాలసుండు దన్నుం గాసున
కై నం గొననివారలగుటఁ జట్టంబులఁ బుట్టినవారలఁ బరిత్యజించి
దేశాంతరంబు వోవం జి[తించి యొక్కక్కనాడు.] 186

ఉ. ఒక్కటఁ చిక్కటిల్లి యిరు లో యన నో యనునడ్కి రేయిఁ బెం
పెక్కిన తెంపునం బురి మహేశ్వరధామముఁ జూచ్చి విస్మర
ద్రుక్కుమనీయ రత్నములతోటి యనర విభాషణావలుఁ
వెక్కిన మాచు నిండి తరలింపఁగఁ బోలనిబెట్ట నెట్టనన్. 187

♦ పాఠాంతరము

విడువక [క]ట్లు దినంగా

దొడగుదురే వానిజూడ దొసఁగునరేంద్రా.

క, కాఁగాదు దేవధన మని

లోఁగక లాగించి యడవిలో తెరువునఁ గా

రేఁగులుఁ దంకేళ్ళుగ నతఁ

డేఁగెం దనచొప్పు పొరు తెలుఁగకయుండన్.

138

చ, మునుకొని జన్మభూమి విడిపోయిన పోక సరణ్యసీమలోఁ

గనియెను బ్రాహ్మణబ్రువుఁడు కాంచన నిర్మిత కేల్లికైలమున్

దినకర చుంబి కేతు మణిదీప్తి విశాలముఁ బూర్ణ చంద్రమో

వినిమయ యోగ్యయాచార సవీన ముఖాబ్జముఁ గన్య(కుబ్జమున్.)

ఉ, భూరి విచిత్రవస్తువుల పుట్టిన యిల్లగు నమ్మహాపురం

బారయ గూఢమార్గమున నల్లన చొచ్చి ధనాధ్యు నొక్కబే

హారు వశంబుసేసికొని యాతనిచేతికి సామ్మ దాఁవఁగాఁ

జేరికయిచ్చి సాత్త్వికుల చిహ్నముతో[నతఁడుండె నిమ్ముగన్.]

ఉ, మానితలీల నజ్జనునిమాడ్కి మహీసురుఁ డవ్వరంబులో

మానవపంక్తితోఁ గలసి మచ్చికయై తలలోని నాల్కయై

ధీనిధి యాతఁడే యనఁగఁ దేకువఁ దేజము గాంచియుండఁ బెం

పూనఁగఁ గొన్ని వాసరము తటన్, 141

క, ప్రాబడిన పిదప మరువకు

లోబడియుం డిందు వారలోలాక్షులకుం

దాఁ బసిడిఁ బంపు విప్రుఁడు

తోఁ బుట్టిన పుత్రగుణము తొలఁగునె యధిపా! 142

వ, అక్కాలంబున,

143

చ, (అనువమమైనయ)వ్వరమునం దొకసానికి బిడ్డయై విమో

హనరుచిరాంగి రెండు బదియైన గమంబుల ముద్దులాడి శ్రో

న్నన విలుకాని రాజ్యనుభవవ్యసమృద్ధికిఁ బట్టుఁ గొమ్మునై

కనకల తాభిధాన యొక కన్నియ] డెన్ను వహించె భూపరా,

మ, చడివెం గామకళారహస్యములు శిక్షం గాంచె వీనాదులన్
బదిలంబయ్యె సమస్త నాట్యకలనా సాండిత్య హేలన్ మదిన్
గదియించెన్ గరువంబు జాతనమున్ గాభీర్యమున్ సిగ్గునన్
బాదలెన్ బాలిక కేలికాజిత మరుత్పూర్ణేందు బింబాస్వయై, 145

ఉ, సానికులంబులోనఁ గలసానులకెల్ల నవావతంసమై
మానిని మాననీయ గుణమండన కొండిక ప్రాయమొప్పుగా
సానలఁ దేరినట్టి మరుశక్త్రీయపోతె విటాలి జాలికిం
దే నెఱిగెన్ విలాసరస దేవతయై తగ నాఁడునాఁటికిన్, 146

ళా, ఆ కాంతామణి యిట్లు కాముక కటాక్షానంద నిర్వాహక
శ్రీకిం గూర్చిన విం(దు) నాఁబరఁగి రాజీవాక్షులుం దాను లిం
గాకారంబున నొప్పు తన్నగర రథ్యావాసు నాగేశ్వరా
భ్యాకున్ శంభు భజింప నేఁగె నొకనాఁడత్యంత లీలాగతిన్, 147

సీ, కుసుమ గర్భంబైన కొప్పు నెత్తావుల
సౌబగు దిక్కులఁ బర్వి చోడుముట్టఁ
జవల కటాక్షవీక్షణ విభ్రమంబులు
కొమ్మెటుంగుల తక్కుఁ గుస్తరింప
మొలక చన్నులమీద మొలకలెత్తినకాంతి
వలివవయ్యెదఁ బైఁడి వలువ నేయ
అడుగుఁ దమ్ముల తేటబెడఁగు మార్గమునకుఁ
గ్రొత్తలత్తుక చాయ హత్తుకొలుప

గీ, కలికివలుకులఁ దేనియ లొలుక నలన
గతులు రాయంచ నడవులఁ బ్రతిఘటింప
ప్రాణసంక్షుక్త దర్పక బాణ మనఁగ
నాతి వేంచేసె శితికంతునగరి కవుడు,

మ, చరణాంభోరుహ హంసకధ్వని నిరాశస్వాంతలం జోక్కజే
య రతిం బోలినమూర్తి విశ్వజనతా హ్లాదంబు హత్తివ న
త్తరుణీరత్నము [వచ్చు బందెమి]డి యంతం దిక్కులం గెల్చి శం
బరవిద్యేషి సమంత్రశక్తి కొన యొప్పున్ గ్రమ్మతం జేరెనాన్.

పృథ్వీ. శనత్కుశక కుంభసంగతము చారుముక్తావళి
పినద్ధమణితోరణా [వృత మసల్ప శిల్పాశ్రయం]త
బనింద్ర ? మత్స్య నుపమాన వాద్యంబు నె
మనోజహరుధామ మమృహిశ చేరె హేలాగతిన్. 150

క, మెలకువ మెఱుగులు చూపుల
గలుఁజలు పలుకులను వజ్రకళికలు [మేనన్
బులకల వనలు]లు నెలకొన
నలికుంతల యంతః గాంచె నలికతలాక్షున్. 151

కా, జ్యోతిరూపము దివ్యలింగము ద్రయీచూడామణిన్ లోకవి
ఖ్యాతున్ బాలిక నీలకుంతల సరోజాస్యల్ వయస్యల్
ప్రీతిన్ గన్నులు మోడ్చుచున్ విలసనశ్రీ యొప్ప నాదేవుపై
గీతంబుల్ సొబగొండఁ బాడె రసము లీల్కొల్పి తానంబులన్.

చ, కల మృదులస్వరంబుగల శంజదళాక్షులఁ గూడి పాడు న
కృత్తికి యొ[యారి పాటలకుఁ గామవిరోధియు మెచ్చె నాత్మలో
శిలలు గరంగెఁ దర్వులను జేకుటఁ బల్లవలక్ష్మి భక్తి పం
క్తులఁ గలజొమ్మలం గరము దూఁకొనె జీవిత మదృశంబుగన్.

ఉ, ఆసమయంబునం [మధుమదాలనుండై న]మదాలనుండు లీ
లాసఖులై నవారు కడలన్ బరిహాసకథా ప్రసంగ వి
న్యాసము చూప వచ్చి జలజాననపాట మనంబు రంజిలన్
జేసినఁ బోక నిల్చె గుడిచేరువఁ గేలికురంగళాబమ్మ. 154

చ, నిలిచి (యొకింతసేపు రమణీమణిఁ గాంచి) ముదంబు విస్మయం
బలమి మనంబుతోఁ బెరఁగ నంగమునం బులకాంకురచ్ఛటల్
నెలకొనఁ దోస ఘర్మమును నిండఁగ నన్యములై నచేష్టితం
బుల నడలించి చిత్రకృతమూర్తియొ సాఁ గనువట్టె నెట్టనన్.

కా, (కామాంధుండయి) విప్రనూనుఁడు మహోత్సంతాపి రేకంబుతో
రామారత్నము పాటవెంబడినె సంరంభంబుతోఁ జంద్రభృ
ద్ధామః బవ్వడు చొచ్చి కాంచె నచటన్ దారుణ్యలక్ష్మి (లతా
రామంబున్ నళి) నాక్షి ప్రేక్షణనుధారాశిన్ రసావల్లభా! 156

ఉ, తారలలోని చంద్రకళ తమ్ములలోని మరాళి మల్లికా
వారములోని గంధఫలి వట్టువము తైపుఁ బేరులోని వి
స్ఫారమణీశ (లాకయన వారల) లోపల నున్నకన్నియన్
గోరి నుతింప భూసుతుఁడు గొబ్బునఁ జిత్తము తత్తఱింపఁగన్,

క, సానికుమారిక యగు న
మృనినిఁ బ్రియమాని నిశితమస్మధశరముల్
మైనాట నాటఁ జూచె మ
హానందరసాబ్ధి నోలలాడుచు నతఁడున్,

158

సీ, చీకటిగొనఁబోలు చికురవల్లరులలోఁ
గనువట్టుచిమ్మచీకటులు వొదవ
జడనుగాఁబోలు నుజ్జ్వలచాకువదనేందు
మండలామృతపూరమగ్న మగుచు
ఇటుకునఁ బడఁబోలు మెఱుగారు పాలిండ్ల
దోయిగుందు కరంబు దూరఁబాటి
అడుగుఁ జేరఁగఁబోలు నత్యంతగంభీర
నాభీనగన్మీను నాడఁజొచ్చి

గీ, ఉరునితంబంబు వలగొన నరుగఁబోలు
 మ్రొక్కి జారంగఁబోలు నూరువులవెంటఁ
 దిరుగఁగానేరదయ్యె భూసురకుమారు
 చూడ్కి యెలనాఁగఁ బలువంబు చూచినపుడు, 159

మ॥ అంతనింతయు నింపుసొంపున నంతకాహితఁ గొల్పిమేల్
 సంతసంబునఁ గూడి తోడివిశాలనేతలు దాను ది
 గ్దంతి యానము మించుయానము గల్గి యింటికి నేఁగ వి
 భ్రాంతి నెంతయుఁ బట్టి ధీనిధివట్టి యిట్లను భూవరా. 160

ఉ, ఎవ్వతెయొక్కొ యీజలరుహేక్షణ దీనికి నామమెద్దియో
 యెవ్వనిపుణ్య (వైభవము) యివ్వనితామణిఁ గూడఁగల్గుటన్
 బువ్విలుకానిబారిఁ బడి పోవఁడె వారిజగర్భుండైనఁ బై
 నివ్విధుబింబవ కృపాసి తేందురుచుల్ గరువంబు చూపినన్, 161

చ, స్మరశరవిభ్రమంబు నవచంద్రకళావిభవంబుఁ బుష్ప వ
 ల్లరిఁ గల తేట బంగరుసలాశవిశేషము క్రొమ్మెఱుంగు వి
 స్ఫురణము నీ మృగాక్షి యయి పొల్పెసలారెడుఁ గాకయున్న నీ
 కరణి మదేభగామినులఁ గంటిమె యెచ్చటనైన వింటిమే, 162

క, అనుచున్ మోహవశాంబుధి
 మునుఁగుచు మరుఁ డేయుబాణములఁ దూలుచు నొ
 చ్చిన విప్రుఁ జూచి తత్సఖుఁ
 డనియెన్ బరభావవేది యనువాఁ డంతన్, 163

ఉ, సానిదిగాన యీ (వికచసారసలో)చన పొంద దుర్లభం
 బైనదిగా దిదెంతపని యన్నియుఁ జక్కననేయువాడ లోఁ
 బూనుము ధైర్య మిట్టియెడఁ బ్రాద్విక నేటికిఁ బోయె నింటికిన్
 బో నయమేది వట్టివెతఁ బొందఁగ నేటికి విప్ర) నందనా! 164

చ. అని పరభావవేది వసుధామరనందను నొక్కరీతిచే
మనము మగిడ్చి చంద్రధరుమందిరమున్ వెడలించి యింటికిన్
జను మని యూజడం బలికి చయ్యనఁ దాను యథేచ్ఛ నేఁగునం
త నవనిదేవుఁ డుజ్జ్వలము దాని హొరంగును)దిందలంచుచున్.

గీ. ఉదితకృత్యంబులన్నియు నుజ్జగించి
మృదులశీతలశయ్యపై మేను వైచి
ప్రబలమస్మథఃశిఖాగ్ని భర్తస్యమాన
మానసుండయి వలుకు నిమ్మాడ్కి నధివ! 166

ఉ. పాటలగంధి నీకులుకుపాట నడేటికి వింటి విన్న న
ప్పాట మదీయధైర్యగుణపాటన మేల ఘటించె నింక ని
ప్పాటఁ బ్రసూనబాణశిఖఁ బ్రాణము నిర్బుగ నెట్లు నేర్తు హృ
త్పాటవ మేది తూలుటయ పాటిలుఁగాక యనేకభంగులన్. 167

గీ. (జలజలోచన యీనాఁడు) చంద్ర(నిశిత).
బహుక రాఘాతములచేత బ్రదుకు గలిగె
నేని యర్థంబు లీరాని విచ్చియైనఁ,
బొందు గొనుకొందు నెట్లరవిందనయన, 168

సీ. గుడివెళ్ళకుండంగఁ గుడియించి కొనకొంగు
పట్టి క్రమృత (ముద్దు వెట్టనైతి)
(ఎదిరి నిలువ)రించి యిచ్చకం బొనరించి
యించుక మాట లాడించ నైతి
చెలిక త్రియలనైనఁ బిలిచి మీ యెలనాఁగ
తెఱఁ గట్టిదో యని తెలియనైతి
మందయానముతోడ మఱలి యింటికిఁ బోవ
దిగ(దిగ వెంబడిఁ ద)గులనైతి

గీ. అకట యవ్వడు వాతప్పి హస్తగతని
 ధాన మూరక పోనాడి మానసమున
 వగచుచుండివఁ గార్యంబు వచ్చునేల
 యగుమళదుతూవులకు సగమైతిఁ గాక !

చ. మతిఁ బరభావవేది కడుమచ్చికవాఁడని నమ్మి మోస పో
 యితి నతఁ డాప్తుఁడేని నను నేటికి నేటికి నింటి కేఁగు మీ
 పెతపెత మానుమంచు నను వీడ్కొని తాఁ దనయంత నేఁగెఁ
 ల్లితరులబుద్ధిలోనఁ జరియించు విమూఢున కేటిసాఖ్యముల్. 171

క. తెచ్చినవిత్తము వృథగాఁ
 బుచ్చక యమ్మచ్చకంటిపొం దిఁకఁ గందున్
 వెచ్చవడ వారవనితలు
 పచ్చటయే యరుదె యెట్టివానికి నైనన్.

17

ఉ. అందితలీల నొయ్యఁ గళ లంటి మనం బలరించి నేర్పుతోఁ
 బంచకరాహవంబునకుఁ బైకొనఁజేయుడుఁజొక్కి కించి దా
 కుంచితనేత్రకోణ యయి గుబ్బచనుంగవ నాయురంబుఁ బొం
 పించి సుఖించు నొక్కొ సుదతీతిలకం బొకనాఁడు వేడుకన్. 17

ఉ. ఏనొకవేళ గాధరతి నేడ్డెట లోపల డస్సి దూలినన్
 మానితచూత్పల్లవ సమానగుణాధరసంభవామృతం
 బాసఁగ నిచ్చుచుం గలయ నప్పదియుఁ మది నూలుకొల్పు న
 మ్యానవతీలలామఁ దగుమచ్చిక నెన్నఁడు గారవించెదన్. 17

సీ. కొత్తనీలపురంగు గొదవచేసి చలంగు
 కమనీయకుటిలాలకములతోడ
 సంపూర్ణ శశి లేటచాయఁ జా యనుమాట
 మొలపించునిద్దంపుమోముతోడ

హేమకుంభవిభూతియై మృగిణీచినరీతి
తోడికనవచన్నదోయితోడ
చిగురుటాకులమేలు చిన్నపుచ్చగజాలు
మోహనంబగు చిన్నిమోవితోడ

గీ. పులివరవిభ్రమముపూన్కి గలుచునున్కి-
డాలు దళుకొత్తుజఘనమండలముతోడ
వలనుమిగిలిన భాగ్యదేవతయతోలె
మెలగు కలకంఠి నెన్నడు గలుపు నొక్కొ!

174

నీ. వకుళపున్నాగచంపకపాటలావనీ
రుహవాటికలఁ గలవిహరణంబు
కలహంసకులవక్షచలితవీచీఘటా
కులగళోవరముల జలకమాట
అమృతనిష్ఠ్యందమోహనచందికాధార
మానితహర్ష్యంబులోని యునికీ
కమలరాగోవలఘటితనూతన కేలి
శైలకూటములపై వ్రాలుకడఁ

గీ. విరులు సొమ్ములు పూత లంబరము లమిత
భక్త్యభోజ్యాదు లొనరినవనుల నెల్ల
నింపు సమకొల్పు తనవల్పునిండువదనఁ
గలసి వర్తింపలేకున్న నిలుపు నున్న.

175

ఉ. అను సమయంబునందుఁ గమలాపుడు లోచనగోచరాత్మకై
వసనిధినాథుదిక్కునకు వ్రాలె సమస్త దిశాంతరంబులన్
గనకము పూసినట్టికియఁ గానఁగవచ్చె దదంశురక్తిమన్
వనరుహలక్ష్మీ కైరవవనంబులకుం జనెతోడుతోడుతన్.

176

సీ. ఈషద్వికుంచితా శేషవత్సరోజ
 జరరనివ్యందపుష్పంధయంబు
 నీడదుమోన్ముఖనిర్భరజవఖగ
 స్పష్టకోలాహలాశ్లిషదీశము
 భావితారాగణవృత్తిమల్లమల్లి కా
 మోద మోదితమాన వాదికంబు
 చక్రవాకస్వాంతసాంద్రోకానల
 సంవర్ధనక్రియాసామిధేని

గీ. కాంతివిస్తేరముఖసరఃకై రవంబు
 నీలిమావృతసకలావనీతలంబు
 ప్రకటసంధ్యాసమాధిమద్రాహ్మణంబు
 జాలజూవట్టై వశ్చిను(సంధ్యయపుడు.)

177

సీ. కాలకాముకుడు దిక్కాంతలపైఁ జల్లు
 వలుదకప్పురపుఁబల్కులొ యనంగఁ
 జరమసంధ్యానాట్యచలదీశ పటుజటా
 గళితగంగాఫేనకణము లనంగ
 నాకాశమండలం బనుమధూకంబునఁ
 బుట్టిన నవకంపుఁబూవు లనంగ
 రాజు రాకను నిశారమణి కెఱిగింప
 వచ్చు పెంచినవారువంబు లనంగ

గీ. భావినక్షత్రవల్లభవృక్షట బహుళ
 భరితసత్కీర్తి చంద్రికాంకురము లనంగఁ
 బరగి జగ దేశకళ్యాణ వదవిలాస
 కరములై యొప్పె దారకోత్కరము లపుడు.

178

[కెరలు కాముక కాముకీ చిత్తముల]యందుఁ

జిగురుగైదువుజోదు (చే)రఁబడియె

మూఁకలుగట్టి యిమ్ముల మృగంబులు లేఁత

వచ్చికపట్టులఁ బవ్వడించె

వసుధమీఁదికి మిన్న వా)లెనో యనఁ జెన్న

దళుకొత్తఁజీఁకటి దట్టమయ్యె

దశదిశాంతముల మొత్తము దైన్యభావంబు]

హరిహేళిహూతులయందు విడిసె

జారులకు మోదనంపత్తి చాలకొదవె

జోరసంచారమునకెల్లఁజోటుగలిగెఁ

జరమపాఠోనిధాననిశ్చలతరంగ

సంగమంబున కిసమూర్తి జాటుటయును.

179

కలువలుపొందు తామరలగాము నిశాసతిజీవగట్ట తా

రలగమికాఁడు వెన్నెలకరాటము చీఁకటివిచ్చు మొగ్గ చ

ల్పలగని చక్రవాకులతలంకు వియోగులపాలిజాలి వే

ల్పులకఱవెల్లఁదీర్చుటకు(బువ్వము)చంద్రుఁడు దోఁడఁదూర్చునన్.

[వసుదముతోడ నస్తమితభానునివేషముఁ దాల్చి రాగ వి

భ్రమ మొనగూడఁ జంద్రుఁడు కరంబుల నంటినఁ జల్వఁ దాఁకియో

కమలిని మోమువంచె నది గన్గొని పక్కునఁదాను] నవ్వెలోఁ

గుముదిని దాన సిగ్గుపడి గొబ్బున వెత్వెలనయ్యె నాతఁడున్. 181

ఉదయరాగవిభూతి పయోజనూతిఁ

బిదప నొదవినవెన్నెల మదనదహను

మేనఁ దలుకొత్తుకప్పన దానవారిఁ

బోలి చూపట్టె నంత సంభోజవైరి.

182

చ, హరిహరిదంబుజాక్షి నిటలాంచితచందనబిందువో యనన్
గరము దలిర్చెఁ జండురుఁడు కవ్వను జూడఁగనొప్పెఁ దత్సర
త్పరిమళలాభలోభవరిపాకవశంపదచి త్తవృత్తియై
తిరముగ (వ్రాలి)యున్న యెలదేటియపోలె జగంబు మెచ్చఁగన్.

చ, వలపులరాచవారికిని వశ్యుఁడు చల్లనిమేనివాఁడు క
ల్వలచెలికాఁడు నైన యుడువల్లభజారుఁడు ప్రేమ యామిని
కులట మునుంగుగాఁగ నొనగూర్చిన నల్లనిచీర మేకిన్
దొలఁగఁగఁ దీసెనాఁ బరగి తూలెఁ దమంబు దిగంతరంబులన్.

మ, ప్రచురధ్వాంతమదేభపాకలము చక్రస్వాంతశోకాగ్నిధా
య్య చకోరీకులజీవనోషధము తారానందకందంబు ప
ద్మచరశ్రీభరవశ్యతోహరము కందర్ప త్రిలోకీజగీ
షచరప్రక్రియ వర్షె వెన్నెల నిశాచంద్రాననాహసమై. 185

సీ, సకలదిక్ష్కాంత లొమ్మిక వసుంతముఁ చల్లు
కొనఁ గ్రమ్ము చందనక్షోద మనగ
నాకాశసిద్ధుదేహంబునఁ బూసిన
నూతనస్నిగ్ధవిభూతి యనగఁ
రాజు నిశారాజ్యరతి మంగళాభిషే
కంబునఁ దొరుగు గంగాంబు వనఁగ
కాలధీవరుఁ డంధకారమీనంబుల
సంగ్రహింపఁగ వైచుజాల మనఁగ

గీ, కడఁక రేచామ మైనిండఁ గవ్వకొన్న
జిలుఁగుబాళంపు వలిపంపుఁ జేలయనఁగఁ
దగి చకోరఁబులకు నామెతలు ఘటించి
వెలఁది వెన్నెల గలయంగఁ దొలుకరించె.

ఇట్లు సకలలోచనాశందకగుండగు నిశాకరుండు మృగమదమకర,
 సత్ప్రాభిరామం బగు సుత్రామదిశాకు శేషయగంధికపోలఫలకంబు
 మంబ్రోతసిలరేఖాకలితాంత రాలుండై వభోమండలంబు నలంక
 రించి కలువలకుంజలువయుఁ గైరవంబులకు విహారంబును, జకోరంబు
 లకు వికారంబును, నిందుకాంతంబులకు నిష్క్రందంబును, రిక్కు
 లకుఁ జక్కఁదనంబును, దిక్కులకుఁజల్లదనంబును బంకజంబులకు శంక
 యుఁ బాంథులకు సంధకారంబును, దమంబునకు భ్రమంబును, బాట
 ద్దురులకు వెచ్చయుఁ, జక్రవాకంబులకు విక్రియయు నెలకొల్పి
 మనస్యదుర్లభంబగు విభా (విభవంబున వెలసి) యుండె నవ్వు
 కవ్వివుండు వివ్రయోగవ్యథాదూయమానమానసుండై వేడి
 వెన్నెలం బొక్కి యుక్కెడలి యొక్కరమణీయస్థలంబునఁ గనక
 తం దలంచి యంతర్గతంబునం జింతింపం దొడంగె.) 187

ఓయెలనాఁగ!) నాకు నిలుపోపనితాపము నూలుకొల్పి నీ
 వేయెడ నున్న దానవు! మదేతదవస్థ హరించి చక్కఁగాఁ
 కిముట నీదుపాలన వసించుట యింపు కెఱుంగవైతి వ
 మ్మో! యిగురాకుఁబోఁడులు దయోదయ (మంతయు లేనివారలే!

సవికరాజి యీశుకము లీశశికాంతులు నీనుధావృథు
 పరివక్తచంద్రికలశల్పము లీయలిపోతర్పుంకృతుల్
 పవదంగజాతశరఘోరనిపాతముఁ గూడి నాకు హృ
 ద్రాపముఁ జేయుచుండె నిఁక దాళఁగఁజాలను గావు మీయెడన్,

లగుహగంధి! నీవదనసన్నిధి పెన్నిధి, నీమనోహరా
 స్థలసకటాక్షవీక్షణవిహారము, హారము, నీనుధామిళ
 కులమృదువాక్యవైఖరులగర్వము పర్వము, నీకపోల ని
 స్తులకళశల్పి కల్పి, యిటుతోఁచెడు నా కిఁక నెన్నిరీతులన్. 190

సీ, మదిరాక్షి! నీముద్దుమాట లాలించిన
 పారబట్టనె పికస్సారరమణి
 యెలనాఁగ! నీముఖం బింత చూచినమాత్ర
 వెలవెలచేయనే విధువిభూతి
 హరిమధ్య! నీవదనానిలంబులుగ్రోలి
 కలఁచి తూలించనే కమ్మగాడ్పు
 కొమ్మ! నీకమ్మనికమ్మొవిఁ జుంబించి
 చిదిమివైవనె మావిచిగురుటాకు

గీ, మత్తగజయాన! నీ మేను హత్తియుంకి
 పెలుచ నాకులపఱుపనే యలరుదీప
 నీయుపేక్షణ నా కింత నిబిడితాప
 మానవలసె వివేకంబు మానవలసె,

191

గీ, అనుచు నగుమాశుగాశుగాహతులఁజేసి
 చిత్త మెరియంగ వెన్నలచిచ్చు సెగలఁ
 గ్రాఁగునివ్రున కజకల్పకల్ప మగుచుఁ
 గడచె నా తేయి యంతటఁ బొడిచె నినుఁడు,

192

గీ, దినముఖోచిత కృత్యముల్ దీర్చి యంత
 వచ్చి పరభావవేది భావజశరాగ్ని
 సవశుఁడై యున్నగుఖుఁ జూచి యాత్మ నులికి
 యతని మెల్లనఁ దెలిసి యూరార్చి వలికి

193

క. వాలికలగు తెలిగన్నుల
 బాలికకై యింత వంత బడలఁగ నేలా ?
 తూలి కడువై భవంబుల
 కేలిక విఁకఁ గమ్ము నన్ను నింతిని గూర్తున్,

194

మ. పలుకంబారకుమీ సుధాంశురుచికిన్ భ్రాంతంబు గానీకు మీ
తలఁపు న్నందనమీరణంబునకు వంత న్మూలకుం బోకు మీ
యలరుండావికి నింక నోధరణిదేవావత్స! నానత్వ మా
కలకంఠిన్ నినుఁ గూర్చు నేర్పు మరలం గాలింతుఁ గామోదతిన్.

చ. అన విని బాష్పధారలు నిజాననచందుగ్నియందు మంచు రూ
పునఁ బొడగట్ట భూమిసురపుత్రకుఁ డున్నగుమంచు వెచ్చ నూ
ర్చి నిజసఖున్ మనోభిమతసిద్ధికరున్ ఘనసారశీతలున్
గని కడు దీనుఁడై వలికె గడ్గదికావిలకంతనాళుఁడై. 196

ఉ. కామునిబారిఁ ద్రోచి ననుఁ గామినిఁ గూర్చక వోయి తక్కటా!
యేమనువాఁడ నిన్ను సఖ! యేమనువాఁడనే! విప్రయోగదుః
ఖామితశీఘ్రవేదనల నందు మదేతదవస్థ యొక్కరుం
డేమియెఱుంగు? విశ్వవతి యీశ్వరుఁ డాత్మవిదుండు దక్కఁగన్.

సీ. కర్ణనూచిక యయ్యెఁ గలకంఠవరకుహూ
కారమహోదారకలకలంబు
సంతాపకర మయ్యెఁ జంద్రదాసనాకరా
బ్జాలాలతాలవృంతానిలంబు
గ్రీష్మోద్గమం బయ్యెఁ గృతగర్వయామినీ
రమణసుధాపూర్ణవి(మలకాంతి)
విభ్రాంతిపద మయ్యె వికసితప్రసవాన
వామోదవారివిహారకలన

గీ. ఏమిసేయుదు? నాకింక నిందువదన
వదనపద్మావలోకనవ్యాప్తి లేమి
నామలోచనఁ గూర్చి నావంక జేర్చి
యిట్టివెత మాన్చి ప్రీతిఁ జేపట్టు సఖుడ!

చ. అనవుడు నట్లకాక మన కన్నిటికిన్ శివుఁ డున్నవాఁడు నీ
 పని ఫలియించు నింత వెతఁబట్టకు భూసుర యంచు మిత్రు వీ
 డొని పరభావవేది యనుకూలములౌ శుభ(నూచకంబులన్)
 గని మది నుబ్బుచుం జనియె గ్రక్కునఁ దత్పురి వేశ్యవాటికిన్ 199

వ. ఇట్లు ముందట. 200

మ. శతమన్యుప్రదరాననోపమరాజత్తోరణం బంగనా
 కృతగాంధర్వవిశేషగుంభితము లక్ష్మీపుండరీకాక్షప
 (ర్యతజాశంకరవాఙ్మ)రాశరథరూపవ్యాప్త చిత్రంబు పో
 పితపారావతముఖ్యకేళిగమున్ జేటిసమాక్షీర్ణమున్. 201

చ. విలసనవద్విటివిటము విస్ఫుటమంగళగంగతంబు ని
 ర్మలశశికాంతకుడ్యము చ(మత్కృతిమత్కృతి ధూర్తచేటికా)
 తిలకము నైనవారసుదతేగృహ మొక్కడు గాంచె నాత్మలో
 పలఁ గడు విస్మయంబు గనుపట్ట మదాలసుచుట్ట మయ్యెడన్. 202

క. ఆ మందిరంబు కనకల

తామందిర మగుట నిలిచి తద్దయు...

.....దున కభిముఖుఁ

డై మెల్ల న నడవఁ దొడఁగె నతఁ డిం పలరన్.

203

గీ. ఏమి సేయిచునున్నవా రింటివారు

పచ్చితిమి మేము చుట్టాల మిచ్చటికిని

ననుచుఁ దరహాసితాననుం డగుచుఁ జొచ్చె

నంత నాతండు తద్దృహభ్యంతరంబు

204

సీ పగలు రాతిరి సేయఁ బరగంగ రాతిరి

పగలుసేయఁగ గాడ్పుఁ దగిలి పట్ట

నివ్వక లొడిగట్ట నెఱిగెందుగలిగిన

సావడి కొట్టంబు చంకఁ బెట్ట

మున్నీరు దెగనీడ మన్న మిన్నను గూర్చ

(మంచును గొలువ ధూమంబు) దివియఁ

గన్నుండఁగా లోనిగనుపావ వెడలింప

బిట్టు శేషాహి వాకట్టు గట్ట

తారఁ దైలంబు పుట్టింపఁ జేతిలోన

గళలజగములు నొక్కట గవదరింపఁ

జాలి యేపొద్దు విటులకు జాలి యొసఁగు

కనకలతమాత మాయాప్రకారభూత.

205

పరగఁగ నెల్లవారు విటభల్లిక యంచుఁ దలంప వీటిలోఁ

జరముగ నెన్నికం గనినచేడియ లంజయతల్లి యిట్లు మం

దిరమునుగూర్చి వచ్చిన సుధీమణినందనమిత్రు గారవం

బడుదుగ నాననాదుల ముదన్వితుఁగా నొనరించె వెండియున్, 205

పాటలగంధులుఁ దగఁ బరి

పాటిం బాటిరచర్చ పై నెఱి నలఁదన్

శేటిక (తనచే నొసఁగిన

వీటిక) గొని యిచ్చి యతని వినుమని వల్కెన్.

207

మన్నన నామఱందలగు మంజులవాణికిఁ జట్టమైన చి

ట్టన్నమభట్టునందనుఁడ వల్లుఁడ వారయ వావి నాకు నీ

పెన్నఁడు మాగృహంబునకు నేటికి రావిదె నీకు వింతయే

పిన్నపు గాన కూరుములపెంపుఁ దలంపపుగాక భూసురా! 208

వానకునో పఱపునకో

పూనిక నీరాక వింతపొడమెన్ నాపై

నూ నెనె యిన్నా శకు నీ

మానసమునఁ గొంతకూర్చి మంచిద యయ్యెన్.

209

చ. తరతర మెన్నియైన మరదండ్లకు సొమ్ములు పెట్టనోడి లో
భరతినో యిందు రావు హరువంపున గ్రాసము గల్గియుండు నె
వ్వరిమది వేసరింపము భవజ్జనయిత్రికి నేల భీతి లోఁ
బొరయుగ బెద్దవారిక్రియఁ బొం దొనరింపుము నీవు మావయిగా.

గీ. ఓడగట్టినదూలమై యుండవలయు

మీకు మాకును నెనరై నమిత్రభావ

మింటికిన్ వచ్చుచుం బోవు చుంట మేలు

నీకు మే మెంతవారము నీతి దెలువ.

211

క. చేయం జేయఁగఁ బొం దగు

పాయం బాయంగ నెడలు బాంధవ మెందున్

మీయన్న గారికై వడి

మాయందులఁబొందు నిలుపుమా విప్రవరా!

212

క. నా విని మానసమున మో

దావేళము నివ్వటిల్ల ధ... ...మిత్రుం

డావెలఁదితోడ నిట్లను

ప్రావీణ్యవిలాససరసఫణితులు చెలఁగన్.

213

క. ఇంటికి వచ్చిన జుట్టము

లింటికి రాకున్న పరులె! యెనసిన యెదలో

నంటిన మచ్చిక గల్గినఁ

గంటం గనుగొంట కేమి! (కమలద) శాక్షి!

214

5. అది యటులుండనిమ్ము కమలానన! నీప్రియపుత్ర జన్మనం
బొదవి విలాసగంధల నుజ్జ్వలయై విలసిల్లురేఖ చూ
చెద నని వచ్చితిన్ బిదపఁ జెప్పెద నొక్కరహస్య మన్నియున్
(కొదువ కొఱంత) లేక సమకూరెడు నీమదిఁ బర్వీయుండినన్, 215

శాత్రోదరి నీకూఁతుం
జూతము రప్పింపు మనుఁడు సుదతియుఁ బుత్రిన్
దోతెచ్చి యంకపీఠికఁ
జేతొమోదమున నిల్చి చెన్న (లరారన్)

216

(కలికి, బంగరుబొమ్మ కందర్పుబాణంబు
మొలక మెఱుంగు వెన్నెలలనిగ్గు
వగడంపుఁదీఁగె సంవంగిక్రొన్నన చిన్ని
హరిణాంకురేఖ కప్పురముసిరము
జాతిరత్నశలాక సాకారమధులక్ష్మి
(రతనాలజగితేట) అతనురాణి
పెంచినచిల్క జీవాంచితాలేఖ్యంబు
కస్తూరినిగరంబు కళలకరువు

సనఁగఁ గమనీయమహితమోహనవిలాస
భాసమానాంగి యగుకూఁతుఁ బట్టిచూపి
వలుకు బలుతియ్య మింపులు గులుకునట్లు
(వేడ్కముదివేశ్య)వరభావవేదితోడ.

నీకు నాతోడును మృవనీనురేంద్ర!
మెచ్చు మింగఁదలంచిన మృదునియాన
నిజము చెప్పుము మత్పుత్రి నీలవేణి
సవతు పూఁబోడి గలదె ముజ్జగమునందు,

ఉ. (చక్క)నివానిగా వయసుచాలినవానిగా ప్రదాతగా
 తక్కనివానిగా పీటులధర్మ మెఱింగినవానిగా సిరిం
 బెక్కువవానిగా సొబగుఁ బేరును బెంపును గల్గువానిగా
 నొక్కనిఁ జూడుమీ యరసి యుగ్మలి కన్నాటికంబు విద్యఁగన్.

ఆ. ఎదిగి పసితనంబు ప్రిదిలిన నా)మైన
 తగవు గాదు నిల్పఁ దలిరుఁజొండ
 నట్లుగాన దీని కనుకూలుఁడగు నొక్క
 విఠశిఖావతంసు వెదకు మీవు.

220

కా. నేపాశేండుఁడు మాళవేశ్వరుఁ డవంతిస్వామియన్ మున్నుగా
 భూపాలోత్తము (లెందతేని ధన మింపుం బెం)పు దీపింపఁ దా
 రీపద్మానన కిచ్చి పొందు గొనుకో నేమేమొ యంచున్నవా
 రావృద్ధీవతు లిచ్చునీవిదన నా కాకాంక్ష లే దింతయన్. 221

క. మనసును మర్మంబు నెఱిం
 గినవానికిఁ దగినవానికిని బొందుగ నీ
 వనజాననఁ జేసెద నే
 నని నాయున్నతి తలంతు నవనీదేవా!

222

ప. అనవుడు నిది యతని చెలికానిమనోరథంబునకు ఫలకాలం
 బని యమ్మహీదేవుం డావేశ్యమాతకు నిట్లనియె.

223

గీ. మంచివని సేసితివి నీవు మహిషసుతుల
 తోడిజడ్డకుఁ జొఱకయో తోయజాక్షి!
 మనము సంసారులము గాన మనకఁ దగిన
 వారితోడను బొందు భావ్యంబుచేయ.

224

మ. ఒకఁ డున్నాఁడు మదీయబాంధవుఁడు గుణ్యుం డెల్లచోఁ బల్లవులో
సకలానంగకళారహస్యవిదుఁ డీజాణండ్ యంచున్ దనున్
బ్రకటింపన్ భవదాత్మజాతకుఁ దగున్ భామా యుతం డీను బు
చ్చుకొ సామర్థ్యము గల్గుఁ బేరు సమకూర్చున్ నీకు నైశ్వర్యముల్

చ. అనవుడు నింతి యిట్లనియె నట్టిదయేని ధరానిలింప! నీ
వనివరసజ్ఞతో సరసిజాననఁ గూర్చుము మాకు వచ్చు వ
త్తనములనెల్ల నిచ్చి యుచితజ్ఞత నావుడు నియ్యకోలుమైఁ
జనియె నతండు నెమ్మనము సంతస మొంద వయస్సుపాలికిన్. 226

క. చని తనపోయినయంతయు
వినిపింపఁ బ్రమోదవార్ధివీచులలోనన్
మునిఁగి మదాలసుఁ డాలిం
గనమున సఖు గారవించి కడు నగ్గించెన్. 227

నీ. పాసుఁగ నీగతి మదాలనుచేతఁ గూర్చి నుం
భావితం డయి వరభావవేది
తదనుమతంబునఁ దవనీయరత్నవ
త్త్రము లాదిగాఁ బదార్థము లసంఖ్య
ములు సానిజననికిఁ దలఁపుకోరికకంటె
నినుమడిగా నిచ్చి కనకరత్న
సంబంధమునుబోలె నరసులు గొనియాడ
ఘటియించెఁ జెలికానిఁ గనకలతను

గీ. గునుమవల్లరి నలదేటిఁ గూర్చుమలయ
వవనుకై వడి సంత నాబ్రాహ్మణుండు
మన్మథాద్వైతనుఖవార్ధిమజ్జనమునఁ
దోఁగి పరితాపమంతయుఁ దొలగేఁ జేసె. 228

చ. ఉడుగని కామతంత్రముల నూని మనోబ్జము వల్ల వింపఁగాఁ
గడఁగి వశావశేభవత్తికై పడి మత్తమరాలికాతలిం
బుడికెడురాజహంసవతిపోల్కి మదాలసుఁ డమ్ముగాక్షితో
నొడఁబడియుండె సంతతము నొండు తెఱంగుల నుజ్జగింపుచున్. 229

గీ. మాడ లన్నను మాడలు మణివిభూష
ణంబు లన్నను మణిభూషణంబు లెలమి
వలయువస్తువులెల్లఁ గై వసముసేయు
సానితల్లికి నవ్విప్రసూనుఁ డెట్లు.

230

క. భజనచెడి దానిపొత్తున
భుజియించెను మధువుఁ ద్రావెఁ బొల యంటె వెసన్
ద్యజియించె దగిననడవడి
కుజనుండై ధరణిసురుఁడు కుత్సితబుద్ధిన్.

231

ఉ. పాటలభంగశోభిమధుపానవశుం డయి చొక్కి మిక్కిలిం
బాటవ మేది భూసురుఁడు పాటలగంధికిఁ జిక్కి శాటికల్
హాటకముత్ మణుల్ గలవదార్థము లన్నియు నప్పగించె వే
(యేటికి మోహవార్ధి వశమే) తరియింపఁగ నెట్టివారికిన్ ! 232

సీ. పతితునిపొందు పాపము చుట్టు నని రోసి
ప్రాణబంధువులెల్లఁ బాసిచనిరి
యెట్టివిద్యలయందుఁ బట్టిచూడఁగ లేమి
యడుగునే దొరయును బుడుకఁ డర్థ
మింతి(బండుగులెల్ల నితఁ డప్రాప్తుం డంచు)
గైకొనరై రొక్కగవ్వకై న
సత్యంబుచాలనిచవలుండు వీడంచు
వెచ్చంబు నెట్లంగ వెఱచె బచ్చు

గీ. వలపు గలిగియు జనయిత్రీవలన వెఱచి
కనకలత దక్కి మాటు మొగంబు వెట్టె
నీ తెఱంగునఁ జెడఁగాని (యితవుణ్య
కర్మసం)స్కార మతనికిఁ గలుగదయ్యె.

233

సీ. మును ముచ్చిలించి తెచ్చినయర్థ మంతయు
నవప్రస్తుతము వెచ్చమైనకతన
మనము నిల్పక పోయి మగువపొత్తునఁ దిన్నఁ
గని తన్ను జనులు గైకొననికతన
(తనకప్తనుఖములఁ గను)చుట్ట మెవ్వఁడు
మానుగ నెచ్చోట లేనికతన
నున్నతభోగంబు లన్నాళ్లుఁ గల్గి బి
ట్టాకసారె నవియెల్ల నుడుగుకతన

గీ. ప్రాణవదనమైన యెలనాఁగఁ బాయకతన
తొంటితేజంబు నుఱవేది (దుఃఖ యగుచుఁ)
బురములోపల వసియింప వెరవుమాలి
యరిగె నందైన నాబ్రాహ్మణాథముండు.

234

క. ఈచందంబునఁ జని యా
నీచాత్మకుఁ డొక్కచోట నిలిచి మనములోఁ
జూచును విత్తార్జన మె
ట్టెచేయుటా యేమిథంగి నగునో యనుచున్.

235

చ. వనమరి విత్తహీనుడగువాఁడును బ్రాణము లేనివాఁడు ధా
త్రి సములుగాఁగ నెన్నుదురు ధీనిధు లట్లగు గాన నాకు తె
క్కసముగ విత్తమేకరణిఁ గల్గెడిఁ బ్రాణమువోలె దాన నా
వనముగఁ జేయనొక్కొ ప్రియభామిని రూపమనోజకామిని.

గీ. కనక మార్జితంతు నెన్నిమార్గముల నై నఁ
గనక మార్జించుకొని కొందుఁ గఁకలతను
గవకలతఁ గూడ నీమాటు గలిగె నేని
వేయు నేటికి త్రిజగతీవిభుడఁ గానె,

237

శా. ఆవింధ్యాచలపార్శ్వపట్టణము లత్యంతంబు నానాధన
శ్రీవాసంబుల నాఁగ విందుము జనశ్రేణుల్ ప్రశంసింప నే
నే వేగం జని తద్ధరాస్థలము పృథ్వీపాలకాగారముల్
ప్రావీణ్యంబునఁ గన్నపెట్టి సకలార్థవ్రాతముల్ దెచ్చెదన్, 238

క. కడియును గత్తియు నాచే
వడి యండినయేని పద్మభవునిలెనన్
వడిఁ జొచ్చి కన్నమున వెన
వెడలింప నె మినుకకుండ వేదండంబున్,

239

క. అని కృతనిశ్చయుఁ డగుచుక
జనియెక గహనంబు త్రోవ సాహసవృత్తి
మనమునఁ గొంకక దక్షిణ
మునకై ధనకాంక్ష దన్ను మునుకొని తివియక,

240

చ. నెనరగు నింతితోఁ బెరసి నీడ మెటుంగున నున్న వాఁడు గా
వున నడవంగ లేక తనువుం గలచెయ్యులు దూలఁ జిక్కె విం
ధ్యనగసమీపకాననమునందుఁ బథిశ్రమ మోర్పు డింపఁ ద
త్కనకలతావిటుండు వెడగాడ్చు రవిప్రభఁ గూడి వీవఁగన్, 241

క. వడదాఁకి దప్పిగొని యా
చెడుపాటుఁడు పెదవు లెండఁ జెదరి వదంబుల్
వడవడ వడఁగఁగ వింధ్యవు
నడు తెరువునఁ బడియె నొక్కనగవతినీడన్,

242

శా. ఆవేశం ధరణీసురుం దొకడు విద్యాపాలుఁ డన్వాడు వి
ద్యావాణీవిభుఁ దొక్కభూమిపతిచేతన్ నిష్కముల్ రత్నముల్
దేవగ్రాహ్యములైన వస్త్రములు తృప్తిన్ దానరూపంబుగా
తేవం గైకొని వచ్చుఁ బాలుఁ దనవట్టిం గూడి యాత్రోవకున్.

గీ. దైవయత్నంబుచే ధరాదేవుఁ డతఁడుఁ
దానుఁ దనయుండు వడదాకి తాపమొంది
యమ్మదాలసు వసియించునట్టి డెట్లు
నీడ కేతెంచె నొక్కొంత నిలుచుకొఱకు,

241

శ. ఆచెట్టునీడ నప్పుడు
చూడ మహి దేవవరుఁడు క్షోణీశయనున్
వాచావిహీనముఖు గళ
గోచ(రతవున్ విబో)ధకుంతితు నతనిన్.

245

వ. చూచి వీఁ డెవ్వడొక్కొ! అగమంబగు నీ మార్గంబున కేమి
నెవంబున వచ్చిన వాడొ వీని కేమియైన దొక్కొ! తెలియు
దుముగాక యని చేరంజని యరసి యతని వడ(దాకినవాని)గాఁ
వివేకంబున నిశ్చయించి కృపాభుండై విద్యాపాలుండు.

246

చ. తనకరదీ ప్తిలోని హిమధామనుధావిమలంబులైన తి
య్యనిసలిలంబు లొయ్యనఁ బ్రియంబునఁ బాణిసరోరుహంబునన్
[గొని చిలికించి యంగము]ల గోముఖమండలి మున్నుగాఁగ నా
తనికి నతండు గొంత పరితాపభరం బెడలించె నందునన్.

247

ఆ. ఇట్లు సేదదేటి హీనస్వరంబున
నతని కనియె నమ్మదాలసాఖ్యుఁ
డనఘ! కొంత మానె నారాటము [కడింది
ధప్పిఁ దీర్చిగొంతు]దగులు వాపు.

248

చ. అన విని సఖభ్రమంబున దయాకరమూర్తి మహీసురుండునుం
 దనమది హెచ్చరింప మును దత్తనపుం దడవంగఁ గొన్ని ని
 ల్చినసలిలంబులన్ రసనఁ జిల్కుచుఁ గుత్తుక డెక్కు (సంతనం
 తన సరిచేసికొంచును యథాస్థితి నూనఁగఁ జేసెఁ బ్రాణమున్.

ఆ. అల్లు సేదదేటి యల్లన చే గాలు
 గదలనిచ్చి వదనకమల మెత్తి
 కనులు విచ్చి చూచి గ్రక్కున లేచి కూ
 ర్చుండి మాటలాడుచుండ సంత

250

సీ. తెలిసి యంతట ధరిత్రీదేవకులనావ
 కుండు)విద్యాపాలుదండ వినతి
 చేతఁ బ్రీతునిఁ జేసి చేదోయి మొగుడించి
 వినయావనముడై యనియె సతని
 ననఘాత్మ! నీకతంబున నిప్పటికి బ్రాణ
 మున నుండ గంటి నీమూర్తి చూచి
 నకలాంగకంబులు చల్లనయ్యెను నాకు
 (నిజవృత్త మెఱిగింతు) నీవు వినుము

జాతివిప్రుండ బాదంబుచేత నోడి
 సిగ్గువడి శాస్త్రపాఠంబు సేయఁ గోరి
 పోవుచున్నాడ నెట్లకై నఁ బోయి పోయి
 అగ్నిదాకితి నివోచ్చట నైతి నిట్లు.

251

నామదిఁ దోచుచున్నయది నాయన! నీవు దలంప సర్వ వి
 ద్యామయమూర్తి వంచు భృతి దప్పక నీవదవద్దయ్యుగ్మమున్
 బ్రేమ భజించి శాస్త్రములు పెక్కువతోఁ బఠియించి ప్రోడనె
 భూమిజనైక వంద్యగతిఁ బొల్పెద నిల్పెదఁ గీర్తిసంపదన్, 252

గీ. కాచురము నాకుఁ గడుఁబెద్ద కంచయింతు
ముల్లు శ్రీభాన్యకటకమై హెచ్చు మిత్రు
లరయుఁ దలవెండుకలయందఁ జచ్చికంబు
లేదు గ్రాసంబునందు నోవేదమూర్తి.

253

వ. అనిన విని యట్లకాక నీవు మాకుం గుమారునిమాటు నీ కెవ్వి
ధంబున నుండవలయు నెవ్విధంబున మాతోడం గలసి వర్తింపు
మని ప్రహర్ష లోలంజై విద్యాపాలుండు నాశీకబాంధవుం డస్త
తైలశిఖరం బరుగుడుఁ దడయక సంభ్యాదికృతంబు లవంధ్యప్రకా
రంబున నొనరించి యథోచితంబుగఁ దృణాస్తరణంబగు ధరణి
శయనంబునం బవ్వడించి నిద్రించునమయంబున.

254

గీ. ఆకృతఘ్నుండు బ్రాహ్మణునందుఁ జాల
ధనము గలుగుట వీక్షించి తత్తఱిచి
అది సమస్తంబు మృచ్చిల నాత్మఁ దలఁచి
ప్రబలసంతమ సార్థరాత్రంబునందు.

255

మ. తనుఁ జాకుండఁగఁ బోచినాఁ డనక వృద్ధ బ్రాహ్మణుం బిన్నవాఁ
డని కొం కింతయు లేక తత్తనయునిన్ బ్రాణంబులం బిట్లు వా
పి నయం వింతయు లేక చేరి వెరశెం బేలె నతద్విత్తమున్
ధనకాంక్షాపరుండైన వానికి నిషేధం బేల చూపట్టెదీన్.

256

గీ. వెతకబోయినతీగ వేవేగఁ గాలఁ
జాటికొనినట్లు కోరినయట్టియర్థ
మిట్లు దొరకిన సంతృప్తహృదయుఁ డగుచు
గనకలత కెత్తునని నిరాఘాటగతిని.

257

క. ఆవేశఁ గదలిచనఁగా

దైవగతిం దెరువు దప్పెఁ దనపురిత్రోవన్

బోవిడిచి కాళినగరికి

నైవచ్చె నతండు గొన్ని యహములు వోవన్.

258

సీ. ఏవీడు విలసిల్లు శ్రీవిక్ష్వానాథ జా

టపినద్దముగేందు విపులకాంతి

జెన్నొందు నేపురం బన్నపూర్ణాఘన

స్తనభారకాశ్మీర సారథముల

వెలయు నేనగరంబు విబుధకల్లోలినీ

కల్లోలహలీ నకముల కలిమి

నేవట్టణం బొవ్వు హేలామయుఁడు దుంతి

విఘ్నేశదానాంబువిభవలబ్ధిఁ

గీ. బెరిమ జూపట్టు నేవుటభేదనంబు

హృద్యకై వల్యలక్ష్మికి నిక్క యగుచు

నట్టి యవిక్తమునకు డినావసాన

నమయమునఁ జేరె వాఁ డదృష్టంబుకతన.

259

ఉ. ఆదురితాత్ముఁ డిట్లు మదనాంతకు వట్టణ మల్లఁ జొచ్చి బె

ల్లదయు వానయుం దమము నేడైఱఁ గూడి జనావరోధముం

బ్రోదిగఁ జేయఁగాఁ గడచి పోవ వసంబటి ప్రాలుమాలి న

ర్పొదరమైనయొక్క[పొద నొక్కఁడు]చొచ్చి శ్రమాకులాత్ముడై

క. నిదురకుఁ గన్ను మోడ్చుచు

నుద్దవిడిం దెక్కియున్న యుగ్రోరగ ము

ద్యర్ధహాసజ్వాలావలి

నద్దినకోటలకు నతని నాపునిఁ జేసెన్.

261

మ. పవనాహారవిషాగ్నిదగ్గుఁ డయి తాపం బందుచున్నట్టి భూ
దివిజం జేరి హరుండు విశ్వవిభుఁ డద్రిస్వామిశన్యాధవుం
డవధానంబున దక్షిణశవణ మొయ్యన్ దారకబ్రహ్మ వి
ద్యవిశేషవ్రతిభోవదిష్టముగఁ జేయం బూనుకాలంబునన్. 262

మ. అనుకాక్షుల్ (గురుకుక్షులు నివేశటదంష్ట్రాభీలవక్త్రాంతరుల్
శరదాభుల్ శరవాలహస్తులు ఖరచ్ఛాయోర్ధ్వకేశచ్ఛటుల్
భరితాహంశ్చతు లంతకానుచరు లాపాపాత్ముఁ బాటు నృహా
ద్ధరవేగంబునఁ బట్టితేరఁ జని రెంతో వంతము ల్పల్కుచున్.

గీ. ఒకనిఁ బట్టఁగఁ బదుగు రిట్లాతిపోయి
యమ్మదాలను కడ నున్నయంతకారి
దేరకొని చూచి వచ్చిన తెరువు వట్టి
రంతకునికింకరులు భయంభ్రాంతు లగుచు. 264

చ. తమవని కాకపోవుటకతంబున నప్పుడు విక్లబాస్యులై
యముఁ గని తదృటుల్ వడిఁబ్రయత్నవిఘాతముఁ దెల్పి చెప్పుడున్
శమమతి కాలుఁడుం గినిసి సైరిభరాజము నెక్కి బ్రాహ్మణ
ధముఁ గొనితేరఁగా నరిగె దట్టపుఁగింకరసేన గొల్వఁగన్. 265

మ. అలి(కాక్షుండుమహానుభావుఁడు తిలోకారాధ్యుఁ డిట్లేతతా
నలదుష్టాత్ము ననుగ్రహించు నిది దా నాశ్చర్య మూహింప విం
తలు వుట్టెన్ మతి తత్రవర్తనలకున్ దాఁ గూర్చునే యగుఁడ
ట్టుల దీనం జెడు నెల్లధర్మములు చోటుం దప్పి త్యక్తంబులై. 266

క. అని సందేహింపుచుఁ దాఁ
జని కాశికలోనఁ గాంచె శమనుం డసమా
క్షుని సరిగద్దియఁ గూర్చుం
డిన భూసురపుత్తు నతులనిర్మలగాతున్. 267

గీ. చూచి (మానుగ వీనులఁ)జూచుతోడవు
వేల్పునకు మొక్కి యొకవంక వినయనమ్ర
జేహుడై నిల్చె నమ్మహాదేవు నాజ్ఞ
శిరముపైఁ జేర్చి తలవంచి తరణినుతుఁడు,

268

గీ. బదిగి యత్యంతదీనుడై యడఁగి మడఁగి
సిగ్గువడియున్నజము నిరీక్షించి మున్నె
యతనిరాశకుఁ గారణం బాత్మఁ గాంచి
యమ్మహాదేవుఁ డీక్రియ ననియె నగుచు,

ఉ. వచ్చితివేల! దండధర! వచ్చియు మూసినము తైమట్లు మో
మిచ్చి యొకింతయుం బలుకవేమి! మనంబున శంకఁ దక్కి వా
క్రచ్చుము నాపుడున్ హరునకున్ వెన నంజలి యాచరించుచున్
వెచ్చన యూర్చి యిట్లనియె వెల్లదనంబున నాశృతాంతుఁడున్.

ఉ. ఏమని విన్నవించుఁ బరమేశ్వర! విశ్వజనాంతరాత్మవై
భ్రామకవృత్తి జంతువులఁ బట్టి వినోదమహాలఁ ద్రీష్ణచున్
భూమగుణవృభావమునఁ బొల్చినమేటివి నీవు మన్మన
స్తామరసంబు వందురువిధంబును గాన విడేమి చిత్రిమో, 271

మ. విధురేఖావింశత్కవర్ద! విను మీ విప్రుండు దుష్టాత్ముడై
విధికిం బాసి నిషేధముం దవిలి వేవే లుగ్రహవంబులన్
బుధులెల్లన్ హసియింపఁ జేసి పిదపన్ బొందెన్ భవద్రూప మీ
యధికారం బిఁక నాకు నేమిటికి ధర్మాధర్మముల్ లేనిచోన్, 272

సీ. మొదల బ్రాహ్మణకర్మములవట్టు వదలించి
జారుడై కులటలఁ జంకఁ జెట్టి
తల్లిదండ్రులమాట తలమీటి వర్తించి
కైదువ ధరియించి జూదమాడి

చోరుడై శంకరుసాములు దొంగిలి

హత్తి వారాంగనపొత్తు దొడగి

గంజాయి భక్షించి కలు ద్రావి సంజాడు

సమలి కృతఘ్నుడై నట్టడవిని

గీ, శాంతు వేదాంతవిద్యావిచారనిపుణు

నిరవరాధు మహీసురజరుని నతని

పుత్రపునిఁ జంపి తుది నిన్నుఁ బోలినాడు

వీడునేనేమి యనువాడ విశ్వనాథ !

273

ఉ, కూరలు గూళ్లుగాఁ గుడిచి శోరిక లీరిక లెత్తనీక కాం

తారములోఁ దపంబు లతిదామణభంగి నొనర్చువారికిన్

జేర వశంబుగాని నినుఁ జేరి శుభాకృతిఁ దాల్చియున్నవాఁ

డేరికి నంటరానిఖలుఁ డీతఁడు చోద్యము ప్రోవు శంకరా ! 274

క, ఇఁక నేల ధర్మసంగతి

యిఁక నేల ! పరోపకార హేలావిభవం

బిఁక నేల విధినిషేధము

లిఁక నేల వివేక మాతృ నెఱుఁగు తలంపుల్.

275

క, వలసినలాగులు గుఱిమ్మరి

బలహీనుల వెఱపులేక పరిమార్చి తుడిన్

జలనంబు లేనినిన్నున్

గలయుట పనిగాదె తలఁపఁగా దేహులకున్.

276

ఉ, తొల్లియు శ్వేతుఁ గాచితివి తుచ్చుఁడు వీడని చూడ కాత్మ శో

భిల్లుదయారసంబు గలప్రేమ దగం గని బ్రహ్మఘాతుకున్

గల్గరి నిన్నుఁ బొల్చుకొని కల్మషదూరుఁగఁ జేసి తద్వివా

వల్లభ ! యొల్ల నీవిషమత రసమైన నిబాధికారమున్.

277

ఉ. నావిని మోముపైఁ జిలుతనప్పుదలిర్పఁ గృతాంతఁ బలుకు న
దేవుఁ డభంగురామ్మతవిధేయములా పలుకుల్ శృంగార
నీ విశ భానువుత్త! మది నిల్చు మీతమకంబు నీ మహీ
దేవుడు నేన తా నగుట తెల్లముగా వివరించి చెప్పెదన్. 278

శా. లోకు ల్లాదనుచుండఁగా నవనిలో లోలాక్షులన్ విపులన్
బాకానాథగవాదులన్ గెడవనీ పట్టండుప్రావంబు నా
భీకాప్రప్రియపుత్త! మానవుఁడు మల్లీలానివాసార్హ మా
నీకాశీనగరంబునం దెగినచో హెచ్చున్ ననుం బోలుచున్. 279

సీ. పౌరుషంబు కొఱుతపడుట మేన నెకాని
కలుగదు వానివంగడమునందు
నెద్దుచందం బెల్ల నెక్కిరింత నెకాని
తగులదు వానివ ర్తనమునందు
రెండునాలుకలాట పెండారమునఁగాని
హత్తదు వానివాక్యములయందు
[కడిఁది బండతనంబు]నిడువుడెంకెనెకాని
వరగదు వానిప్రాభవంబునందు.

గీ. భంగపోవుట తలపూవుపై నె కాని
నాటుకొన దింత వానిమానసమునందు
నెవ్వఁడే గాళికాపురి కేగుడెంచి
బొంది దిగఁద్రోయు భాగ్యంబుఁ బొందెనేని. 280

గీ. [ఉర్వి కా]శీస్థితుఁడు పుణ్యం డటన్న
పావకర్ముండు సుకృతంబుపాలఁ బోవు
కాళి కేగినఁ బావంబు గడవ దన్న
పుణ్యమూర్తియు దురితంబుపొంతఁ బోవు. 281

గీ. తేటిము క్కంటఁ బువ్వుతడియరూప
మొందుగతి సిద్ధరసమున నూని యినుము
శాంచనం బైనకై వడిఁ గాశి నీల్లి
పావకర్ముండు దనుఁ బోలు భానుతపయ, 282

క. ఈపుణ్యక్షేత్రంబున
నేపుణ్యుడు జడత వాయునిడి మల్లింగ
స్థాపనముచేయు నాతఁడు
ప్రాపించును బొందివారఁబట్టక ముక్తిన్, 283

మ. కడు నగ్రాహ్యములై న యొందుమతముల్ ఖండించి యీకాశి నే
ర్పడరన్ నన్నుఁ బ్రతిష్ఠసేయుఖలుఁడున్ బ్రాణంబులం బాయకే
జడలంగట్టు శశాంకపోతము శిరస్స్వర్వాహినీపోతమున్
మెడలం జట్టు భుజంగహారముఁ బ్రభానిర్ధూతనీహారమన్, 284

గీ. ఇనజ! కైవల్యలక్ష్మికి మనికి యగుచు
వెలయు నిందుల మన్నార్తి నిలిపి సుమ్ము
వృత్రవధసంభవంబైన విషమకలుష
భరము దిగఁద్రోచ బేవతాభర్త మున్ను, 285

క. వరపుణ్యజలజదివసే
శ్వరమగు నిట నన్ను నిలిపి చంద్రుఁడు మును త
ద్గురుకాంతా సంగమభవ
దురితం బెడలించి కీర్తిఁ దొడికెఁ గృతాంతా!, 286

గీ. ఒనర లింగప్రతిష్ఠచేనొండ మేను
విడిచిపెట్టుటచేనొండఁ దొడకవచ్చు
నిమ్మహాక్షేత్రమున ముక్తి యెట్టిసాప
కర్మునకునైన నిక్కంబు కడము లేదు, 287

ఉ. కావున సర్వకల్మషవికారనిబర్హణ మైనయివ్వరిన్
జీవము నుజ్జగించిన విశిష్టుఁడు గావున దుష్టుఁడయ్య భూ
దేవుఁ డితఁడు నేన యయి తేజముఁ గాంచెన కాక తక్కినన్
దావకదండఘాతములు దవ్వనె వీనికి భానునందనా! 288

ఉ. నీవు మదాజ్ఞ మూళివయి నిల్చి యథాస్థితి నుండు మంచు న
ద్వైవతసార్వభౌముఁడు ముదంబునఁ గాలుని వీడుకొల్పి భూ
దేవునిఁ గాచి విశ్వము నుతింప నిరంతరభక్తరక్షణ
(శ్రీ) వెలయంగ నుండె నురసిద్ధపరాసురపూజతాంఘ్రియై, 289

సీ. కావున శ్రీకాళిమహాత్మముఁ గొని
యాడ నెంతటివాని కలవియగునె
నీవు నాకాశవాణీమార్గమున విశ్వ
వతి నవిముక్తేశు భక్తవరదు
సేవింపు నీకోర్కి సిద్ధించుఁ దడయక
యంచు దీవించి పొమ్మనిన నృపతి
కౌండిన్యముని పాదకమలంబులకు (నెల)
నాఁగయుఁ దాను వినముఁ డగుచుఁ

గీ. గాంచనస్యందనం బెక్కి కతివయాను
చరులు దనుఁ గొల్వ వేడ్క నక్షణమ గదలి
సరవిఁ బొడకటుననుకూలశకునములకుఁ
గరము హర్షించి విశ్వేశువురికి నరిగె, 290

సీ. ...నరదంబుఁ జేర్చ నొక్కపురంబు
నందు నుండఁగఁజేసి యాక్షణంబు
వరభాగ్యవతి వ్రభావతి ప్రేమఁ దనమేని
పెడకై వడి వెంటఁ గూడి నద్భవఁ

గై వల్యలక్ష్మికింగంఠహరింబై న

విశ్వేశునగరంబు వెనఁ బ్రశస్త

మగు సన్ముహూర్తంబునందుఁ బ్రవేశించి

జహ్నుకన్నియలోన జలకమాడి

గీ, యర్హకృత్యంబు లొనరించి యతులహేమ

దానముల భూనిలింపులఁ దనిసి పూత

చిత్తుఁడై ధరణీకాంతుఁ డుత్తముండు

గుడికి గమనించె నతిభక్తి గొనలుసాఁగ

291

శా. (స్వర్గంగాలహరిపయో, హరమశ్చంచద్యశశ్చంద్రికా

వర్గాలంకృతదిగ్విభూషదన దీప్యతోండవీటీమహా

దుర్గాధీశ్వరగోపభూవరకృపాధూర్లబ్ధసామ్రాజ్య స

న్మార్గాధీపమనస్కు భూభరణహర్మ్యస్తంభదేచా గ్రణీ!

292

క. ఆశ్చర్యధుర్యధైర్య! వి

పశ్చిజ్జనకమలతరుణభాస్కరమూర్తి!

నిశ్చలమానస! సత్యహ

రిశ్చంద్రనరేంద్ర! మతిసరీసృపవర్యా!

293

పంచచామరము, కలాకలావ! కృష్ణమాంబికాకుమార! ధీరతా!

చలాచలాధినాథతుల్య! సత్ప్రతాపనిర్జితా

నలా! బలాహకప్రధానసప్యయావచాతురీ

నలా! హలాయుధేందుసన్నాతాశధిగ్యశోనిధీ!

294

గద్యము

ఇది శ్రీమదేలేశ్వర గురువరేణ్య చరణారవింద వట్టరణసకలకళాభరణ
 రామనాథ్యసుపుత్ర సుకవిజనమిత్ర కుమార భారతి
 బిగుడాభిరామ రామలింగయ నామధేయ వ్రణితం
 బైన శ్రీమ దుద్భటారాధ్య చరిత్రం బను
 మహావ్రబంధంబునందు
 ద్వితీయాశ్వాసము
 (శ్రీ)

శ్రీ

ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము

తృతీయాశ్వాసము

క. శ్రీస్తనపాలీశరధివ

దాస్తాకప్రదరదళితహరిహాయరిపు శం

భుస్తుతివతనధురీణ సు

ధీస్తుత్యా! యన్నమంతిదేచామూత్యా!

1

వ. విన్నవింపుము.

2

గీ. ఇట్లు కృతకృత్యుడై యమృహీశ్వరుండు

వృషభకేతనరుద్ధదృగ్విధి యగుచుఁ

బ్రబలువిశ్వేశ్వరునిమందిరంబు దాసి

యతులవులకాభిరాముడై యతివతోడ.

8

శా. స్నిగ్ధాష్టాపదశుంభదీప్తిరవి నాశ్లేషింప శుభ్రాంబుద

సగ్ధావశ్యముఁ గేలిఁబెట్టుశిఖరప్రాంశుచ్ఛటాశోభలన్

దుగ్ధాంభోనిధి దీటుకొల్పఁగ సుధాంధోనాథకోదండన

మృగ్ధామాశ్రయతోరణద్యుతులు నేత్రానందముం జూపఁగన్. 4

సీ. ఉత్తాలతరవతాకోజ్జృంభణంబుల

జలజాపుహరులమ నులుకఁజేయు

రత్నగవాక్షనిర్యత్ననిర్నన్నతా.

గరుధూపము(లును) మత్సరముఁ బెనువ

15)

RELIGIOUS EDUCATIONAL
LIBRARY
T. DEVASIRAMANS,
KARUPPAMPALLY (LUZU) DISTRICT
Acc No. 913
Date 13/8/21

నిర్దయస్ఫులితోన్నిద్రభేరీభూరి

భాంకారముల మిన్ను బధిరితముగ

సేవాసమాగత సిద్ధసీమంతినీ

తనురోది మెఱుంగులు తళుకు లొదవ

గీ, సకలశాస్త్రక్రమంబులు చర్చసేయు
నాగమజ్ఞులకలం బనువు మిగుల
యోగవిద్యావిలాసప్రయోగవరతఁ
దగువరివాట్టు లుచితవర్తనలు నూప.

5

కా, ఆకుంబచ్చల ముద్రిచ్చిలించుమణికుడ్యమూర్తి దూర్వాదళ
శ్రీకిం జాలి కురంగశాబకమణిప్రీతిం బ్రసాదింపఁగాఁ
బ్రాకట్యాంచితసంచరత్కరిముఖప్రత్యగ్దానాంబుధా
రాకల్లోలితగంధముల్ దళదిశావ్రాతంబు వాసింపఁగాన్.

6

మ, అతఁ డబ్బాక్షుఁ డతండు దా మఱి సురాధ్యక్షుం డతం డంతకుం
డతఁ డంభోనిధిభర్త యాతఁ డతఁ డాయత్నేశ్వరుం డంబికా
శ్రితవామాంగ! మహేశ! విశ్వపతి! వీరిం జూడు మీ విష్ణుడిం
దతిచిత్తేశ హసాద టంచు పనివెంటన్ నంది భాషింపఁగాన్.

7

ఉ, ఎక్కడఁ జూచినం బ్రతుకు లెక్కడఁ జూచిన యోగిమండలం
బెక్కడఁ జూచినన్ ఖచరు లెక్కడఁ జూచిన సిద్ధయావతం
బెక్కడఁ జూచినన్ సుకృతు లెక్కడఁ జూచిన మూర్తితోడఁ బెం
పెక్కినవేదము ల్లిలిగి యెల్లసమృద్ధులఁ దేజస్విలుచున్.

8

క, దీపించు విశ్వపతిగుడి
భూపాలుఁడు చేరి చొచ్చి పొలఁతియుఁ దానుం
జాపులు విలసిల్లఁగఁ ద
ద్దోపతిగమనునకు మొక్కి గురుతరభక్తిన్.

9

ప. లేది పులకితతనుఫలకుండై యలికతలంబున సంజలివుటంబు ఘటి
యించి యిట్లనియె, 10

గీ. జయ మహాకాళ! విశ్వేశ! జయ మఘారి!
జయ మురాంతకసాయక! జయ మహేశ!
జయ విరూపాక్ష! ధూర్జటీ! జయ గణేశ!
జయ చతుర్వ్యూహ! జయ చంద్రశకలజూట! 11

క. అలికాక్షుఁ బార్వతీధవుఁ
గలికాలవికారదూరు గణవరు మల్లీ
కలికావర్ణు ధనేశ్వరు
ఛాలికానిని నిన్నుఁగొల్తు శివ! ఫణివలయా! 12

గీ. నీకు మ్రొక్కు లొనర్చెద నీలకంఠ!
కంఠభాగకరీశ్వరమంతిజనక!
జనకముఖయోగిజనగేయ! సరళభావ!
భావజాంతక! హర! యీశ! వంచపదన! 13

సీ. కామాహిరుండ వయ్యుఁ గరుణతో నెట్లు భ
త్తులపాలిటికిఁ గామదుండ వైతి
పుగ్గిలక్షణరేఖ నొందఁజాలియు సర్వ
మంగళాన్వితమూర్తి మనితి వెట్లు
భవతోగవైద్యవిభ్రమముఁ దాల్చియు నెట్లు
మాననితలయేఱుఁ బూనినాఁడ
వరసిచూడఁగ దిగంబరుండ వయ్యును నిరం
తరవిభూతిస్ఫూర్తిఁ దనరి తెట్లు

గీ. తొడరి యంతంత యనరాని పొడవు నయ్యుఁ
గుదురుకొంటివి యేరితిఁ గొమ్మచంట
నిట్టి నీసొంపు వర్ణింప నెవ్వఁ డోవు!
హరిణలాంఛనజూట! పశ్యల్లాట!

14

చ. అని శివుఁ బ్రస్తుతించి వసుధాధిపచంద్రుఁడు సద్గురూపది
ష్టనియమవద్ధతిం దవిలి చామయుఁ దా నుచితస్థలంబు గై
కొని బుధపూజనాదుల నకుత్సితభక్తి నొనర్చి చేసె నం
దనఫలసిద్ధికై తపము తత్పరతన్ జగదద్భుతస్థితిన్,

15

మ. బహిరుద్భాసితశంభుమూర్తిని మనఃపద్మస్థితం జేసి భూ
మహిళాభర్త జితేంద్రియత్వమును సౌమ్యస్ఫూర్తియుం బూని లో
నహితవ్రాతముదర్శమున్ సడలఁజేయన్ జాలి చేయుం దపం
బు హరిత్పాలురు మానులుం జనులునుద్భూతాద్భుతల్లామదిన్.

గీ. కొన్ని నాళ్లు హవిష్యంబు గుడుచుఁ గొన్ని
నాళ్లు ఫలములు దినుఁ గొన్ని నాళ్లు త్రావు
నారములు గాడ్చు లోకకొన్ని నాళ్లు గ్రోలు
నొల్లఁ డెవ్వయు మఱి యంతనుండి నృపుడు.

17

క. పతి యేక్రియ వర్తించును
సతియును వర్తించు నట్ల సన్మార్గమునన్.
బతియట్ల మెలఁగవలదా
పతి దేవతలైన పుణ్యభామల కెల్లన్.

18

సీ. నిర్మేఘ మగుమింట నిర్గమించిననీరు
ధరణిపరాగంబుఁ బరిహరించుఁ
బరిమళంబును మందభావంబు గలిగిన
గంధవాహము శైత్యగతుల వీచుఁ

బుష్పాపచయవేశఁ బొడవులయ్యును గరాం

బురుహంబునకు నందుఁ దరులు వేగ

సన్మోన్మనైరంబు లడఁచి సత్త్వంబులు

వాత్సల్య మమరఁ బార్శ్వములఁ దిరుగు

గీ. నార్తవం బగు గుణమెల్ల నవనయించి

మేని కింపై నగతిఁ బర్వ భానురశ్మి

యతిమునీశ్వరుడగు పృథాలాగ్రగణ్యుఁ

డతులనిష్ఠఁ దపోలక్ష్మీ నందుకొనుఁడు.

19

ఉ. వాడదు మేను నిట్లు లుపవాసము లుండిన ధైర్య మింతయున్

వీడదు పారెకున్ బొడమువిఘ్నములం గని యింద్రియంబులన్

గూడదు నెమ్మనంబు సమకూరిననిష్ఠఁ గురంగపాణిపై

నూడనిభక్తి గల్గి తప మొప్పఁగఁ జేయుసృపాల హేళికిన్. 20

క. పరిమితదినములలోపలఁ

జరకాలతపఃఫలంబు క్షితివతి గాంచెన్

హరకరుణాసంపన్నుల

కరుదారఁగ నందరానియట్టిది గలదే?

21

సీ, మండువేసవినాఁడు మార్తాండుఁ గనుఁగొంచు

నుండునగ్నులు చుట్టు మెండుకొనఁగ

బలువాసకాలంబు చలన మింతయు లేక

పద్మాసనస్థుడై బయట నిలుచుఁ

దుస్తరంబైన శీతుం గందువను గంఠ

దఘ్ను నీరంబులఁ దవలి యరలు(1)

హరుఁడు శీఘ్రమునఁ బ్రత్యక్షంబు గామిని

శంకింపఁ, డాత్మ నిస్తంద్రుడగుట

గీ. పూర్వభోగంబుఁ దలపోసి పొరయఁ డింత
చాపలము మానివరదృష్టనరణియంద
నడుచుఁ, దక్కినతుచ్చంపునడక యందఁ
డీశ్వరాసక్తుడగు ప్రమధేశ్వరుండు.

22

క. శివరక్షకలిమి ధరణీ

ధవుఁ డుగ్రతపంబు సేయఁ దత్తేజముచే

రవిదీప్తి గుంటువడియెన్

బవనంబులవీచ నడలెఁ బ్రభచెడ నగ్నుల్.

23

ఉ. శంకనిభక్తిచేఁ గొడువసేయక ఘోరతపంబు నల్పురా
జుం గరుణింపఁగాఁ దలఁచె సోముఁడు విశ్వవిభుండు కాశికా
రంగమహానటుండు గుణరాజితుఁ డట్టిద కాదె చూడఁగా
జంగమకల్పభూజము భుజంగమహారుండు కొల్చువారికిన్.

24

సీ. చిటుతవెన్నెలగాయు చిన్నిచుక్కలరాజు

తలవాఁకకును నావపాలుపు నిలువ

మెడకప్పమించు గ్రమ్మిన చేతిపై జింక

దూర్వాదళభ్రాంతిఁ దొంగలింపఁ

బొడవైన తెలిమేనిపూతదావులఁ దావుఁ

దరలి ఫాలాక్షంబు దమకవడఁగఁ

గట్టిసీమ ద్రిండుగా గట్టినచేలకుఁ

గాక యెక్కిన గిబ్బ కడలుదొక్కఁ

గీ. బాఁచసొమ్ములు నలుమోము పాలుకాడ
మూఁడుమోముల పెనుపోటుముట్టుఁ దాల్చి
పూనికయుఁ గల్గి కనువట్టె భూతభర్త
పరమకారుణ్యమున మహిపాలుమోల.

25

క. సురగరుడయక్షవిద్యా

ధరకిన్నరవరులు బలసి తహతహతోడన్

హరుఁ గొలిచి వచ్చి రంభో

ధరరవములు దెగడు నుతివిధాధ్యను లమరన్.

26

ఉ. లోపలఁ దోచుచున్నయతిలోటుఁడు విశ్వవిభుండు ముందటన్
రూపముఁ దాల్చి నిల్చిన సరోరుహవైరికులాబ్ధిచంద్రుఁ డ
బూభవతి దండరూపమున భోరున మ్రొక్కి నముద్ధితాంగుడై
యావురుషత్రయాత్ము మదనాంతకుఁ బ్రస్తుతిసేయు నీక్రియన్, 27

దండకము. శ్రీమన్మహాదేవ! దేవనవంతీవయోధాతనున్నిగ్ధగుగ్ధారి
చంచజ్జటాబృంద! బృందారకేంద్రాది సాంద్రోరుకోటీకోటీ
తటీరత్ననిర్యత్న నిర్యస్తరీచిచ్ఛటాటోపకిమ్మారితాంఘ్రిద్వయా!
అద్వయంబైన నీయొప్పు హృత్పద్మవీధిన్ వితర్కించి దుస్తర్క
బంధంబులం ద్రుంచి ప్రజ్ఞానముల్లాసముల్లాస విజ్ఞానసిద్ధిం బ్రసి
ద్ధాత్ములై యుండఁగా లేక యేకాలమున్ జీకులై త్రవ్వచున్
దుర్వివేకుల్ ఖలాచారసంచారులై చేర లే రెన్నఁడున్ నిన్ను
నున్నిద్రచిదూపరూపాతిగా! నాగకేయూర! మాయూరపింఛచ్ఛ
విన్నూర్తిపాటచ్ఛరోచ్ఛాన నానాదిగంతేఘజంఘాల నీరంధ్ర
ధూమంబులన్ గీలికీలాకరాలోజ్జ్వలల్లోలసారా లఘుజ్వాలలం
బేర్చి కోలాహలాదగ్గమై క్రాలుహంలాహలంబున్ జగదీభితితోఁ
గూడఁ గొంకూడి వే క్రీడయుంబోలెఁ గేల న్వడిం బట్టి
బిట్టేత్తి చిత్తంబు మత్తిల్ల నుత్తుంగహర్షంబునన్ గ్రమ్మి
భక్షించి లోకంబు రక్షించి యక్షీణతేజంబునం బొల్చు
సద్రక్షకున్ నిన్ను నెన్నన్ దరంబా ధరం బావరేణాంత యత్యం
తధీశాలికిన్ శూలపాణి! గణాధ్యక్ష! దక్షుండు మాత్సర్య
దీక్షాత్ముడై కొవ్వి వీక్షాప్రసాదైకమాతావధూతాంతకు

న్నిన్నుఁ గన్నాని రప్పింప కుప్పొంగి దర్పించి క్రించుందనం
 బొందుచున్ మందభాగ్యోదయత్వంబునన్ బన్ని జన్నంబు
 సేయంగ నంగీకృతోద్యోగియై యున్న మిన్నంది కందర్ప
 దుర్వారదోర్ధర్వ సర్వస్వసంహారవిద్యాసముద్యుక్త నేత్రంబుతోఁ
 జత్రచిత్రోన్నతిం బొల్చి పెల్చన్ జగత్కంపవిశ్రేణిమై తూలు
 నుద్యజ్జటాశ్రేణితో నేణభృత్తుండమల్లిప్రసూనోల్లసద్గండ భాగం
 బుతో భోగపట్టాంచలలోదంచదుద్దండ మాణిక్యరేఖామయూ
 ఖావళీకీర్ణ నిర్మిదచక్షుశ్శవోహరపుంజంబుతోఁ గంజగర్భాండ
 గర్భవ్రభేదక్రియాభీనుభూమాది దిక్సామజోద్దామశుండాభచండో
 జ్వలన్మండలాగ్రాది దీప్తాయుధస్తామ సమ్మోహితా రాతిదృగ్స్వా
 హబాహాసహస్రంబుతో దుస్సహంబై మహోత్సాహమై సాహ
 సాధిష్ఠితంబైన శ్రీవీరభద్రాకృతిం చొల్చి సన్మానముం గన్నని
 న్నెంతవాఁడైన నింతంతనంజాలునే కాళకంఠా! నృకంఠీరవో
 ద్రేకవిదావణామర్త్యవిద్విట్చిరఃపద్మపూజావిరాజత్పదాంభోజ !
 యంభోజసంభూతమూర్ధంబు భిక్షాటనప్రికియాపాత్రగా గోత్ర
 భృత్రూకరకంకాళముం దాళమై యెవ్వ చేముట్టుగా దిట్ట
 యాశీవిషాధీశుఁ డంఘ్రిస్థలిక్ గండపెండేరరాజంబుగాఁ దేజ
 ముల్ గ్రమ్మ శార్దులపుందోలు పైఁ జాలఁగాఁ గ్రాల ఫాలాస్థి
 పారంబు తోరంపుగ్రీవన్ మహాహరముఖ్యంబుగా విశ్వచక్షు
 ర్భయాపాదియూ నాశ్మశానంబు ధామంబుగాఁ జేసి యెవ్వారికిం
 దేరిచూడంగరానట్టి దట్టంపు రూపంబుఁ బ్రాపించియున్ ముక్త
 దుస్సంగుడై భక్తియుక్తాంగుడై కొల్చుధీశాలికిన్ సామ్య
 విఘ్నార్తివర్తింతు వార్తార్తిహరీ! పురారీ! విరూపాక్ష!
 వక్షోజచక్రింబులన్ జారునేత్రాసితాబ్జంబులన్ వక్రపద్మంబునం
 గుంతలోత్తాలశై నాలజాలంబునన్ బాహుపల్లెమృణాళంబులన్
 బంధుతోష్ఠాచ్ఛ బంధూకపుష్పచ్ఛటన్ మందహాసామృతస్యంద

డిండిరసారంబునన్ నిమ్ననాభీశుభావర్తగర్తంబునన్ గోమలో
 చెర్వరిచ్చిచ్చేదవీచీనముల్లాన సాభాగ్యయోగంబునన్ నిత్యలక్ష్మీ
 నివాసోన్నతం బస్ఫురత్సైకతాభ్యున్నతిం బాదకూర్మసితిన్ బేర్పి
 మత్తిల్లు నీహార శైలాత్మజాతానకోజాకరంబున్ మహాకేళి
 హంసంబవై లో రిరంసాగతుల్ గ్రాలఁ గ్రిడించుపోడం బ్రనూ
 నేషుకోట్టర్పుదామంద సౌందర్యధుర్యున్నినుం గొల్చువుణ్యుల్
 వివశ్చిద్వరేణ్యుల్ గదా చూడఁ జూడఁచలనూతనీహారధామా!
 సుధాధామ! రామాకుచాభ్యంతరంబెల్లు నీ కున్మివట్టయ్యెనే
 నీకుఁగట్ట న్మదేభేంద్రచర్మంబె? శర్మవ్రదా! నిర్మలాత్మా భవా!
 నీమహత్త్వంబు నిర్ణీతముంజేయ గీర్వాణుడుం జాలునే? నేత్ర
 కణ్ణేశలల్పాశుగా! భక్తకల్పా! సుధావిస్ఫురజ్జల్ప! ఆద్యం
 బచింత్యం బభేద్యం బసాధ్యం బబాధ్యం బనూసం బహీసం
 బసంతంబునై యొప్పు మత్పుణ్యపాశంబునం జేసి యాలోక
 సాధ్యంబుగాఁ దోఁచె వాచంయమిధ్యేయమూర్తి! కృపాధార
 కీర్తి! నమస్తే నమస్తే నమస్తే.

28

చ, అని తనుఁ బ్రస్తుతించుమనుజాధిపు మెచ్చి యుమాశత్రుఁ డి
 ట్లనియె ధరాధినాథ వినుమా యనుమానము మాని నీవు కో
 రినవర మెద్దియైన వివరించి రయంబున నిత్తు సత్తుగా
 నను నలరించుభక్తులు గనం దగరే తమచింతితార్థముల్.

20

మ, అనినం బ్రాంజలియై స్పృహలుఁడు దయాయత్తు న్మహాదేవుఁ బ
 ల్కు నుమానాథ! గిరీశ! చంద్రధర! నాకన్ సద్వరం బిచ్చితే
 ని నిరాఘాటతరవ్రతాపుని హిమానీశుభ్రకీర్తిప్రియుం
 జనతారక్షణదత్తు నిమ్న తనయున్ సత్యాకరున్ శ్రీకరున్.

30

క. అనియనుడు శివుఁడు నీమన

మునఁ గలకోరిక ఫలించు భూవర ! కో నీ

వనితకు నిమ్మని కల్పక

జనితంబగుఫల మొకండు జనవతి కొనుగెన్,

31

చ. ఒసఁగినఁ దత్ఫలంబు మనుజోద్వహుఁ డాదర మొప్ప నంది తె

క్కనమగుభక్తి మ్రొక్కెఁ గఱకంతునకున్ సతితోడ నంత న

య్యసమవిలోచనుండును సురాసురయక్షసమన్వితంబుగా

విసవిస నక్షివద్ధతికి విందగుచందము మానె నయ్యెడన్,

32

మ. హరద త్తంబగు కల్పవృక్షఫల మార్యస్తుత్య ! విశ్వంభరే

శ్వరుకాంతామణి ప్రాణవల్లభ నిజజ్ఞానంగతి నేమ మొ

ప్పరుచి లోఁగొనియె సదాశివు మనఃపద్మంబునం జేర్చి శ్రీ

కరమై యొప్పవినంబునక దనయకాంతాయుక్తి మత్తిలుచున్,

వ. ఇట్లు సఫలమనోరథుండై యమ్మహారథుఁడు నిజనగరొన్ముఖుండై

యొక్కనాఁడు,

34

సీ. భక్తవత్సల ! విశ్వభర్త ! శంకర ! నాదు

కోర్కి యీడేర్చుమీ కొంతులేక

అన్నపూర్ణాదేవి ! యంబ ! సైకతనితం

చిని ! నన్ను రక్షించుమీ ప్రియమున

డుంతివిఘ్నేశ ! యాత్మంత నున్ముఖవృత్తి

నొందుమీ సనుఁ బ్రోచునొరిమ గలిగి

యఖిలలోకసమస్య ! యాకాశగంగ ! ని

ర్మలమూర్తి ! యొగుగుమీ మహిమ నాకు

గీ. రమ్యమతులార! యో పరివ్రాట్టులార!
యొరిమ సంకల్పసిద్ధి చేయుండు మిమ్ముఁ
గొలిచి యిన్నాళ్లు చల్లగా నిలిచినాఁడ
నరుగుచున్నాఁడ మీయాజ్ఞ నాత్మపురికి 35

గీ. అనుచు నాబాలగోపాల మవనిభర్త
యరుగు కాశికలో నున్నయందటికిని
బెద్దపిన్నతరంబునఁ బేరుగ్రుచ్చి
చెప్పి గమనించెఁ దానేలు నీమఁగుటిచి. 36

సీ. నలినాక్షితోఁ గాంచనస్యందనం బెక్కి
పెంపెక్కి భూజంభ భేదనుండు
వారణరథహయవర భటాత్మకమైన
బలము పార్శ్వంబుల బలసి కొలువఁ
గాండిన్యమునిలోకమండలాధిపునకుఁ
దనదువృత్తాంతంబుఁ దగినయట్లు
తేట తెల్లఁగ జెప్పి దీవించి యమ్మహా
మహుండు పొమ్మన సంభ్రమమునఁ గదలి

గీ. చని మనోహరరత్న కాంచనవిచిత్ర
బహువతాకాభిరామంబుఁ బటువినోద
పూరితము నైన తనపురంబునకు వచ్చి
మరల వహించె గహ్వరి గురుభుజమున. 37

ఉ. సాగరసప్తకీవృతరసాసరసీరుహలోచనం గృపా
సాగరుఁ డాసుధాంశుకులచంద్రుండు శ్రమ్మట నేలుచుండ నా
శాగజదంతకాంతముల సాశేకు నాత్మవిశుద్ధకీర్తి నా
నాగతులన్ విలాసవశనాట్యము చూపుచునుండ సంతటన్. 38

క, గిరిజావల్లభకరుణా

పరిణామసమగ్ర యగుచుఁ బతిదేవత భూ

పరురాణి గర్భవైభవ

పరిశీలిత యయ్యె సకలబంధులు నలరన్.

మ, పలుకంబారెఁ గపోలపాలికలు పైపైఁ దోచె జాడ్యంబు చ
న్నులఁ బొంకంబు ఘటిల్లె సోగలకన్నుల్ వెల్ల కాఁ జొచ్చె ను
గ్గులు విచ్చెన్ పలిభంగముల్ సరులపైఁగోర్కుల్ తమింబాసె
గ్గలమై చిట్టము లుట్టగాఁ మోడఁగె రాకాచంద్రబింబాస్యకున్.

మ, కలగాంచుం డమరుత్రిశూలధరుడై కప్పట్టుబాలుండు పా
త్తుల నున్నాడని యాలకించు బయలం దోతెంచు గంధర్వ గీ
తులు కైలాసవసుంధరాస్థలమునందున్ గొల్వ్వ నూర్చుండఁగాఁ
దలఁచుం బాలిక చంద్రశేఖర కళాదర్పస్ఫురద్గభయై.

మ, సరి సంభోదిధివేష్టి తాఖలధరాచక్రాభిరక్షావిధా
చరణుం బుత్త్రకుఁ గానఁగాఁగల గరోజాతాస్యకుం దోచు ని
ర్భరతన్ జిత్రమునందు శత్రువనితాఫాలస్థలీ కుంకుమో
త్కరముద్రాహరణ ప్రవీణఖరఖడ్గప్రాప్తిపైఁ గోరికల్.

చ, పలుచనిసొమ్ములున్ వెలుకఁబారుముఖాబ్జముఁ గ్రమ్మనూర్పులున్
దొలకుల నిండుకుక్షియును దుమ్మెదబోదలతోడి తమ్మి మొ
గ్గల నగునీలచూచుకయాగంబునఁ బొల్పువయోధరంబు ల
త్యలసకటాక్షము ల్లిగి యంగన చూ పలరించు భర్తకున్.

సీ, అమృతాంశుకులవనాయత వసంతాగమం

బరివీరజ యగర్వహరణముద్ర

నిఖిలబంధుసరోజనీరజాప్తమరీచి

శాంభవతేజః ప్రచారవీధి

అహిరాజభారనిగ్రహము క్రికారణం

బాళాధిపతి నిజాళావృతంబు

ప్రియశభవీక్షణోచ్చయనసంపల్లక్ష్మి

వల్లభేస్థితలతావల్లవంబు

గీ. ననఁగఁ జూపట్టి పొదలె నొయ్యన దినంబు
దినమునకు వృద్ధిఁ బొందుచు గోళబు మిగిలి
సాధుసంస్కారసంపత్తి సంస్కృతంబు,
వనితగర్భంబు సౌభాగ్యవర్ధకంబు,

44

ఉ. విదు శుభగ్రహంబు లరుణాంశుని గూడుక యుచ్చగంబులై
ప్రోది వహింప సొంపుగల వుణ్యదినంబున రాజరాణి శా
తోదరి గాంచెఁ బుత్తు సతులొర్జితదీధితిమిత్ర విశ్వర
క్షాదితిజారిమూర్తి ప్రభుశక్తిసమాశ్రితభానుకై వడిన్,

45

వ. అంత,

46

సీ. వినుతపావనజలంబున మజ్జనము చేసి
కమనీయశుద్ధవస్త్రములు గట్టి
మాహూర్తికులచేత మార్తాండముఖశుభ
గ్రహముల యనవద్యగతులు దెలిసి
తరతమభావంబుఁ బరికించి వుడమివే
ల్పులకు సువర్ణంబు భూరివెట్టి
వంజరంబుల నున్నవక్షుల బందీల
హస్తల విడిపించి యర్హభంగి

గీ. వినుతదానంబు లొనరించి యనుఁగుఁజెలుల
యట్లు నట్టింటఁ బగవారి నాదరించి
నగరదైవతముల సంపాదముద్ధి
దనిపె సుతజన్మదినమున ధరణివిభుఁడు,

47

ఉ, సంచితపుణ్యశాలి సృవచంద్రకళాభరణుండు దా విశే
షించియు శేషహరునకుఁ జిత్రమణీకృతతోరణంబులున్
గాంచనదీపపాళికలు గ్రామములున్ బహువస్త్ర పేటికల్
చంచలనేత్రులన్ దనయుజన్మదినంబున నిచ్చె వేడుకన్.

సీ, ఘుమఘుమనురుమ సంకురితమా నూతన
మణి వహించువిదూరమహివిధమునఁ
చిలుతప్రాయముతోడి శీతాంశువుని సొంపు
దళుకొత్తున వరది కట్టి తెఱఁగునఁ
గొదమరాయంచ సమ్మదమున విహరించు
ఁజెలువంబుఁ దలమోచుకొలినికరణి
నవకమ్మె తళుకొత్తు ననకుట్టులంబుచే
వఱులుమోహనకల్పవల్లివగిది

గీ, భాసురోంకారమును గూడి ప్రజ్వరిల్లు
వివులవంచాక్షరీమంత్రవిద్యరీతి
భగ్గళ పూని దీపించుబాలుఁ బొదివి
కూర్చి దనరారె నృపురాణి కువలయాక్షి.

చ, జగతి నరిష్టముల్ దలగఁ జాలి భుజాభుజగాధినాథుపై
నిగుడువఁ గల్గుపుణ్యగుణ నిర్మలమూర్తి కరిష్ట మింతయున్
దగులునె పాయఁగా కనువిధంబున వీడె నరిష్టసంగమం
బగణితభాగ్యలక్షణ విహారికి భూవతిముద్దుపట్టిక.

మ, పురుషుం బుణ్యముఁ దీర్చి శంకరవచాంభోజాతభృంగంబు భూ
వరచూడామణి వల్లకీవతి నభోవాణీవశస్యాంతుడై
సురధాత్రీనురులం భజించి విదవన్ నూనున్ బ్రభాభాను వే
దరపం బొప్పంగ ముంజభోజుఁ డని యుంతం బెట్టె బే రున్నతి

శా. గీర్వాణాహతమర్దలధ్వనులు గల్గెన్ సర్వదీర్ఘిధి గం
 ధర్మగానము తాపమానములతోఁ దారస్థితిం దోఁచె న
 ప్రార్థద్యోతము నిర్మలంబగుచుఁ గాయం జొచ్చు బాధోధియం
 తర్వైశ్వానరతాపమున్ వదలెఁ దన్నామోక్తికాలంబునన్, 52

సీ. ఆపాదమ స్తకం బంగసంధులవెంట
 దుసికిల నూనియ దోఁగ నంటి
 ప్రత్యగ్రబింబికావత్రిచుంబితముగాఁ
 బలుచగా నెమ్మన నలుగువెట్టి
 గాజుఁగొప్పెరలలోఁ గమ్మనీకున నూడు
 తలములపైఁ జేర్చి జలకమార్చి
 శివరక్ష యంచు మచ్చిక జలంబులు గొన్ని
 చుళుకమాత్ర మొగంబుచుట్టుఁ దిప్పి

గీ. యొయ్యనొయ్యనఁ దడియొత్తి యుగ్గుచూపి
 తిరుగఁ దలయంటి చనుబాల దెలివిగొలిపి
 నేత్రముల సంజనము నించి నిద్రోవోవం,
 బాడుఁ బొత్తుల నవరించి బాలు ధాత్రి, 53

శా. నీల స్తంభవిజృంభితోజ్జ్వలహిమానీశుభ్రసాధంబులో
 నాలోలంబగు తొట్టిమంచమున నొయ్యం జేర్చి జోకొట్టి యు
 య్యాలో జొంపల యంచు నూపుదురు శుద్ధాంతాబ్జవత్రాక్షు లా
 బాలుం బాలశశాంశేఖరకృపాసారీణు గారామునన్, 54

చ. తగినవిభుండు గల్గె నని ధారుణి హర్షము నొందెఁ గల్వపూ
 మొగడలవిందువంగడము ముందటికిన్ మొనసాఁగె తేనికిన్
 బెగడుపిత్రాణభావమునఁ బేర్చుట మానె గృహవిలాసవ
 న్నిగమహాయప్రభావగుణనిశ్చితుడై నృపనూతి యొప్పటన్, 55

ఉ. ఉగ్గననిట్లువల్కు విమలోవృత్తుటంబులు విచ్చి సారెకుం
బుగ్గననవ్వు రెప్పకవ పొందఁగఁజేయక చూచు దిక్కులన్
డగ్గటి జోలవాడెడువడంతులపాటలు నాలకించు న
మృగ్గుణశాలి యైనమనుజుగ్రణిపుత్తుఁడు బాల్యసంపదన్. 56

మ. జడలై తూలెడు పుట్టు వెండుకల్ రక్షావాలికాబంధముల్
మెడ శార్దులనఖంబు ముదికలచే మేకొన్నహస్తాంగుళుల్
కడుఁ జూపట్టిన మద్దికాయలును గల్గల్లంచుఁ బాదంబులన్
నడువం బల్కిడుగజ్జెల్లుం గలిగి కన్నట్టున్ గుమారుం డిలన్. 57

సీ. అలికపట్టికమీఁద నతులముక్తాఫల
శ్రీకరంబగు రావిరేక మెఱయఁ
బాలబుగ్గలకాంతి మేలంబులాడుచు
మద్దికాయలతల్కు ముద్దుగురియ
మణిబంధములయందు మట్టసంబగుచేఁతఁ
గనువట్టువాస్త్రకంఠము లమర
సిగ్గెఱుఁగని కటిసీమ నడ్డిగలు గ్రు
చ్చిన గట్టియగు కాంచి జగిదొలంక

గీ. తొక్కుఁబల్కుల నమృతంబు పిక్కటిల్ల
మురివమంతయు లావణ్యగరిమ గాఁగ
నడ్డలకు మద్దులొత్తంగ నల్లనడుచుఁ
బడుచునవకంబు మీఠినసాయమునను. 58

సీ. ఇంతవైభవ మెద్ది హిమశైలనందనా
ప్రమథనాథులు గన్నకొమరుసామి
కిమ్మహాసౌభాగ్య మెద్ది పులోమజా
హరిహయు లన్నజయంతమూర్తి

కీపాటిసిరి యెద్ది యిందిరామధుకైట
భారులు గన్నపుష్పాయధునకు
నీలాగుగారవం బెద్ది కాసల్యాద
శరభేశ్వరులు గన్నఖరవిరోధి

గీ. కిట్టిగోమున నున్నివట్టు దేవ
కియను వసుదేవుడును గన్న శేలిమనుజు
విగ్రహుండగు త్రైలోక్యవిభున కనంగ
బెరుంగులుత్తుండు జనమనఃప్రియ మెలర్ప.

59

గీ. అరటివండన నడుగెత్తు ననఘమూర్తి
చెఱకుంగోలకుఁ జేసాఁచుఁ జన్నితండ్రి
యనుచు శుద్ధాంతకామినీజనులు చెలఁగి
నడవు దిద్దంగ నడుచు భూనాథసుతుఁడు.

60

గీ. నడుచుధర్మంబు పుడమిపై నడువవేని
తొలుకుఁబలుకు విరోధులబలము లొలుకఁ
బ్రోది నేనికకొమ్మున దాదితొమ్ము
నన్నెవివర్ధితఁ బ్రమథేశ్వరునిసుతుఁడు.

61

గీ. జలధరమునకు సురధనుర్విలసనంబు
కుంభిరాజంబునకు మదోజ్జ్వలభణంబు
చంద్రునకు శారదారంభ సౌమ్యవంబుఁ
బోలె జవ్వన మారాజపుత్తుఁ బొదివె.

62

సీ. మాంసలాంసద్వయీమహిమ ముక్కంటినం
దనమూపురమునకు ననుఁ గనంగ
దిగిభశుండాందండ్రిరహస్థంబులు.
భూమిజయ స్థంభములొ యనంగ

శాస్త్రదృష్టికృతార్థాచారలోచనములు
 సీరికిఁ బద్మంపుటోవరులొ యనఁగ
 సాలమానమున నుత్తాలోజ్జ్వలంబైన
 రూపు పౌరుషములతోవనంగ

గీ. శ్చత్రధర్మంబు దాన సాక్షాత్కరించి
 యుజ్జ్వలాకారసంపద నొందె ననఁగ
 సర్వజనతావిలోచనవర్మ మయ్యె
 రాకుమారుండు యావనారంభవేళ.

68

సీ. లబ్ధవర్ణశ్రవోలంకారరేఖయై
 భాసిల్లు నాడినభాషణంబు
 హరిణలాంఛనజూటచరణాంబుజములకు
 రోలంబపాకమై వ్రాలు మనుసు
 హరిదంతకరిదంతపరిఘాతరములకు
 బలు వెడితొడవులై శెలయుఁ గీర్తి
 దర్శితాహిత రాజదావానలమునకు
 ఘనవర్ష ధారయశాఖద్గధార

గీ. ప్రచురయాచకలోచనోత్పలములకును
 విమలచంద్రాతపంబగు వితరణంబు
 గండుమీఱుచు నారాజగంధకరటి
 భాగ్యసౌభాగ్యవైభవోద్భాసి యగుట.

64

చ. చదువక వేదశాస్త్రములు సమ్మద మొప్పఁగఁ జేసి సామునం
 గదియుఁగ హెచ్చి వచ్చె నసికాదుకచర్మముఖాస్త్రకౌశలం
 బొదవె నొకవృషున్ దడవకండినఁ గానకళావిలాసముం
 గొడువ యొకింత లేక ఫణికుండలువంపున రాజనూతికిన్.

65

సీ. ఎట్టి వల్కులనైన నింతశంకరకథా

సౌరభం బుండిన సమ్మతించు

నేచందముననైన గాచి చక్కనజేయు

శిశిశంకుధర్మంబు కుతలపడినఁ

బనుబిడ్డనికినైనఁబట్టి తత్త్వముఁ దెల్పి

మారుఁడై దైవంబని తెరపు ద్రొక్కు

నీశుభక్షుఁడు కోరి యారాని దడిగినఁ

ద్రోయ కిచ్చును దృఢప్రాయముగను

గీ. వారినిధిఁ దోచు బుద్బుదప్రాయమట్లు

తిరిగములు భర్తజేజోబ్బిఁ దేల నెఱుంగు !

గర్భశైవుండు కలిదోషగర్వహరణ

భూరిసత్కీర్తి శ్రీమంజుభోజమూర్తి.

66

శా. మత్తారాతినృపాలకంధరలు దుగ్గింపం బుట్టి క్రొన్నెత్తురున్

మాత్రన్ జిప్పిలు చెమ్మగ్రమ్ము ససిధారాధ్వంబులే మెట్టి యు

ద్వృత్తిన్ వచ్చును జిక్కువారక సమిద్వీధిం జయశ్రీతదా

యత్తత్వంబు వహించి చిత్రఘటనావ్యాపారపారీణ యై.

67

సీ. తడవిండ్లవగ మాని తడవిండ్లవగ పూని

మందోదయుండయ్యె మగధభర్త

పదమంచు నడవంగఁ బదమంచు లవియంగ

గును కథ్యసించు నాకురువిభుండు

అలములెత్తుటడించి యలము లొప్పగఁబొంది

వనవాటుకటునేగ వత్సరాజు

కలను సేయచలంబు కలనులేక బలంబు

నెఱిగిదప్పి దిటదప్పె నిషధనాథుఁ

గీ. డహహ ! ఫాలాక్షశూలధారాగళిత
ముఖమహాఖడ్గవల్లరీసఖభుజాహి
సార్యభౌముండు ధైర్యసువర్వకాద్రీ
రాజకంఠీరవుడు ముంజభోజ కలిమి.

శా. మెట్టం డెన్నడు నుగ్గిధాటి రణకుంభివ్యగ్గిభాగంబులన్
బట్టం డెన్నడుఁ గేలఁ జావలతటిత్పకూర బాణంబుతో
ముట్టం డెన్నడు మండలాగ్గము జయాంభోరాశి భూభర్త ద
నెట్టిం గొట్టము చేయుచుండుదురు నిర్వీర్యాత్ములై శాత్రువుల్.

గీ. స్ఫటికశిలయందుఁ గలయంగఁ బ్రతిఫలించు
దాసనపుఁబూవుకెంజాయతఘటవోలెఁ
దండిగుణసారవిస్ఫూర్తి తనయునందు
నాఁడునాఁటికిఁ బర్వకొనంగవచ్చు.

చ. భసితముఁ బాముబేరుములుఁ బచ్చికరిశ్వరవృత్తి వేడి బ
ల్వీగుముఁ గరోటిపాత్రికయు వృద్ధతరంబగు నుక్షరాజమున్
నొసలివిలోచనంబు విడనూకి శుభోజ్జ్వలలక్షణంబులన్
బర నటియించుశంకరునిభాతి మనోహరనూతి పొల్పుగున్.

సీ. పరమపావనమనఃపంకేరుహమునకు

హరగాథ పరిమళవ్యాప్తి గాఁగఁ
గమనీయసత్కీర్తికల్పవల్లికి సర్ప
విభుఁడు పెన్నూఁకటి పేరుఁగఁగ
మానితనిజభుజామందారశాఖకు

దానోదకము పూవుదేనె గాఁగఁ
బ్రణుతనానానూత్నగుణరత్నముల కీశ
భక్తవర్ణములున్కివట్లుగాఁగ

గీ. మండలాగ్రావలమునకు మత్తనైరి
 గేహిసీ బాష్పధారలాజ్యాహుతులుగ
 వసుమతీశ్వరకోటిరవజ్జికలిక
 రాజనందనుఁ డొప్పు హేరాశముగను,

72

శా. ఆరాజశ్యకులావతంగము భుజాయత్తాసికాలాహీచేఁ
 గ్రూరారాతులసాగ్రవాయు భరముల్ గోలింనుచో నెక్కు త
 న్నారీలోచనవద్మవృత్తములలోనం బల్విషం బిట్టిచి
 త్రారంభం బతడందెకాక మఱి యెందైనం (గనం) బోలునే. 73

గీ. జలజవదనలు మీనలోచనలు చక్క
 వాకవక్షోరుహలు నైనవసుమతీశ
 కన్యకాసింధువులు చేమ గడలుకొనఁగఁ
 జెట్టవట్టిరి లక్షణశ్రేష్ఠ నతని.

74

చ. వినయమునన్ వివేకమున విక్రమసంపద సాధులక్షణం
 బునఁ గొద యింతలేక ఫణిభూవణు సత్కృప గల్గి విశ్వభూ
 జనమతిపాత్రు నింపలర సాగరకాంచికి నాధుఁ జేసెఁ ద
 జ్జనకుఁడులై లదంతి కిటి సర్పవిభుల్ ప్రమదంబు నొందఁగాన్. 75

క. ప్రాయమునఁ గొంచెమయినన్
 న్యాయము భుజితక్తి నరవరార్కుఁడు మిగులన్
 గాయు దవానలకీలా
 ప్రాయప్రబలప్రతాపబహుళాతపముల్.

76

గీ. ముదియువటభూజమందున మూలబలము
 వదిలముగ నూడ లొయ్యవ గదియూరితి
 జరతనృపుఁ బాసి తత్పుత్రుఁ దరుణుఁ బొదవె
 మూకప్రావయి యందంద మట్టి కొలువ,

77

క. తల్లిగల ప్రజలకై వడి
బల్లిదుండగు నతనిబాహుబలమున ధరలో
నెల్లజనులు మోదించిరి
చల్లనయై రామరాజ్యసౌఖ్యముఁ గనుచున్, 78

క. నరవరుఁ డేల "శతాయాః
పురుష" యనెడు వేదవాక్యమునఁ బ్రజ బ్రదుకున్
ధరఁ గొండ్రవేయఁ బండున్
దొరఁగున్ వర్షంబు సావితో నయ్యెడలన్, 79

క. హృత్పృథమేచక యయ్యను
దత్పార్థిపుఖద్దయప్తి ధవళయశశ్రీ
నుత్పాదించున్ బ్రథిత రి
పూర్వలగంధిస్థితంబు నొగిలె ననుక్రియన్, 80

క. హరుఁడు జగంబుల నుండఁగ
హరునందు జగంబు లుండ నాత్మ నెఱిఁగి భా
సురవిజ్ఞానాంబుధి భూ
పురందరుడొ యనఁగ ముంజభోజుఁడు వెలయున్, 81

క. నుతమగుణశాలి యగుతన
నుతునందు ధరిత్రి నిలిపి సొబగొందుట హృ
ద్గతిఁ గనుఁగొని ప్రమథేశ్వరుఁ
దతివయుఁ దాఁ గాళికకును నరిగెడు నెడలన్, 82

క. భవసంభవసౌఖ్యంబుల
చవు లొల్లక కుబుస మూడ్చునర్పము పోలెన్
దవు లూడిచి ప్రమథేశుఁడు
గణినయనుతుఁ బల్కు నిట్టిచందము తోడన్, 83

చ. చదివితి నాల్గువేదములు శాస్త్రము లాఱుఁ దదన్యవిద్యలున్
సదభిమతో క్షదక్షిణల జన్మము లన్నియు నాచరించితిన్
దుది నిను గూర్చి బంధుజన తోయజనూర్వ్యునిఁగంటిఁబుత్తుఁగాఁ
గొడువ యొకింత లేక కనుఁగొంటి నిహంబునఁ గల్గుసౌఖ్యముల్.

గీ. చాలఁ దనిసితి నిందుల సౌఖ్యలబ్ధి
గరిమతోఁ గాలుకే లాడుకాలమున నె
విశ్వవతి నీకుఁ గాశికావిభు భజించి
యుల్లమున నున్న యుడు కాటి యుండవలయు, 85

గీ. శైశవంబునఁ జదువును జవ్వనమున
భోగసక్తియు వార్ధకమున మునీంద్ర
వృత్తి నిలుచుటయును మీఁద విపులయోగ
కలన మై ద్రోచుటయు మనకులమునదక, 86

ఉ. కావున నేను గాశిఁ గఱకంతు భజించి సమస్తపావి
ద్రావణజాహ్నువీసలీలధారలఁ దోఁగెదఁ బుట్టువుం దిగం
ద్రావుటకై మదుద్యమము దప్పదు నికము మామకాజ్ఞ నీ
భూవలయంబు తొంటిన్మవవుంగవులట్టులఁ బ్రోవు నందనా! 87

క. దొరకు నిరంతరపుణ్యము
పరోపకారమునఁ, గరము పాపము వచ్చున్
బరవీడనంబుచే నని
పరువడి పయశాస్త్రవిదులు పలికిరి వత్సా! 88

క. కావున పరోపకారమె
వేవిధములఁ జేయుబుద్ధి విడువకు పాపై
కావాసము పరవీడన
మా వీడుము తత్పరిగక్తి యార్యస్తుత్వా! 89

మ. నయకావ్యున్ మతిగీష్పతిన్ బ్రబలసేనాపోషసేనాని న

వ్యయగాంభీర్యవయోనిధాను శుచితావ్యాసక్తి గాంగేయు న
త్యయమప్రోద్భవు ధైర్యహేమగిరి సంధాజామదగ్నుం దయె
దయరామున్ సచివాగ్రణిన్ బెనుపు తత్కార్యసంసిద్ధికిన్.

గీ. గోపకుం డావునల్లనఁ గుస్తరించి

యొయ్య నొయ్యన డుగ్ధంబు లొడుచుకరణిఁ

బ్రజలచిత్తంబు గందనిపిడి నడచి

ధర్మవర్తనమునఁ గాంచు ధనము లనఘ!

గీ. ఎంతయవరాధ మంతయు నెగ్గునేయు

విధివిధం బెట్టులట్లనె వేల్పు లగ్ని

ఫలము చేకొను సందాఁక బట్టివట్టి

పని విసర్జింపఁ గార్యసంఘావ్యబుద్ధి

వ. అని ప్రమథేశ్వరుం డనేక ప్రకారంబులఁ దనకుమారునికి

విద్యాప్రకారం బెఱింగించి తనయుద్యోగంబునకుఁ బరితపి

నతని నుచితవచనంబుల నూఱడం బలికి ధర్మపత్నితో

ముక్తంబునకు నవిముక్త ప్రయత్నంబునం జనియె నంత.

ఉ. తండ్రి విరక్తుడై మునిమతంబునఁ గాళిఁ జన్నపిమ్మటన్

దండ్రియుఁ దల్లియుం గురుఁడు దాతయు దైవమునై మహిమ

దీండ్రవహింపఁ బ్రోచు నరదేశిభామణి వైరిమండలం

కాండ్రను బిడ్డలన్ విడిచి యద్రుమహాగృహముల్ భజింపగా!

ఉ. ఆదిమకై వలతుణ నమాచతడాత్ముఁడు ముంజభోజిభూ

మీదంబుతుండు వారిధులు మేరగ మధ్యమలోక మేలుచున్

సాదులఁ జేదలన్ విభవసాంద్యులఁ జేయుచు నుండి యొక్క

డా దివిషన్నదీమకుటు నాత్మఁ దలంచుచు బల్కు నీక్రియన్.

క. ఈకాంతలు నీతనయులు
నీకాంచనరాసు తెల్ల నెన్నడు ధ్రువముల్
గాకుండు తెఱిగి బుధులకుఁ
గాకోదర రాజహోరుఁ గని మనవలదే ? 96

క. చదివియు వివేక మెఱుంగక
మదమున హరకథలు చదువ మఱచినమూఢున్
గుదియింప నె యమకింకర
వదభిదురకతోరఘోరపాతములు తుడిన్. 97

క. శ్రీకంధత వదజలజా
లోకనవిముఖాత్మలైన లోకుల మొగ మా
లోకించిన ప్రాజ్ఞుల కా
లోకింపఁగవలదె లోకలోచనమూర్తిన్. 98

క. అని తోపుచున్నయది నా
మనమున నట్లయ్యు మమత మానదు సుతదా
రనికాయంబులమీఁదట
మనుకొని ము న్నెట్టికర్మములు సేసితిన్. 99

క. ఈ విషయానుభవంబులు
పోవిడు మని తెలిపి చెప్పి పుగహరుఁ గొలువన్
ద్రోవ కనుపించుపుణ్యని
దేవుఁగాఁ జూతు నొక్కొ ధీమార్గమునన్ 100

క. సద్గుణనాథ కటాక్షుఁ
ముద్గతకారుణ్య లాభమునఁ గాక తగన్
హృద్గోచర యెట్లగు దివి
షడ్గంగాధరుపదాంబుజద్వయి నాకున్. 101

క. అహికంకణుపాదాంభో

రుహములు గనువాడ నద్గురునికృపకరసన్
వహియింపంగ నోపని దు
స్పహసంస్మృతి యిదియు నొక్కసౌఖ్యము కొఱకే!

10

గీ. అరసి యెంతటి వారికి నందరాని

నీలలోహిత వదమహానిధిఁ గనంగఁ
దత్తవిదుఁడైన దేశికోత్తంసునదయ
మగు కటాక్షించలంబు దివ్యాంజనంబు,

10

గీ. చేవ సంసారభవనుఖిక్షితిజమునకు,

నావ కలుషాంబునిధి తారణంబునకును,
ద్రోవ దుర్లభతరము ముక్తిదుర్గమునకు
శ్రీమదారాధ్యపాదరాజీవజీవ,

10

తీ. కాయము శారదాంబుదని కాయమువోలెఁ దలంప వధ్రువం

బాయువు భిన్నకుంభగత మైనజల గతిన్ వసించు నీ
ప్రాయము సత్త నా దగగు పంచమ (!) వాసరభోగ్య మింక న
కాయజవైరిఁ జేరుటయె కర్జము నాకు గురూక్తివద్ధతిన్

10

క. ముక్కంటిమూర్తి యిదియని

నిక్కంబుగఁ దెలిపి చూపనేర్పుగురుఁడు నా
కెక్కడఁ గలిగెడి దైవమ!
అక్కట నాప్రార్థనంబు నాలింపంగదే!

10

గీ. అనువిచారంబుతోడ నన్యములు నెవ్వి

యును సమీక్షింప నొల్లక మనసుతోనఁ
దగినదేశికు పరయు నద్ధరినాథుఁ
డొక్కరే యిట్లు కలగాంచె నక్కజముగ.

10

గీ. అక్షమాలావిభూషితం డరుణజటుఁడు
సాంద్రీభసితాంగరాగుఁడు శైవుఁ డొకఁడు
తెరువుఁ జూపంగ నరిగి భూవరుఁడు నడిచె
ఖండపరశునినగరంబు వెండికొండ,

108

వ. ఇట్లఖలజగన్మండనంబగు నక్కొండల తేని నధిరోహణంబుచేసి
తదీయంబులగు బహువిశేషంబులకుఁ బ్రత్యేషణంబుఁ బోషింపుచుఁ
దోచి చని యథోచితప్రకారంబున నందికేశ్వరానుగ్రహంబు
నడసి జ్యోతిర్మయంబగు చేతోజదమను దివ్యభవనంబునఁ జొచ్చి
సప్తక్షృంతరంబులు గడచి యగ్రభాగంబున,

109

క. ఖరకరహిమకరవైశ్వా
నరదీప్తుల ధిక్కరించి నానాదిశలన్
బారిఁబారిఁ బొదివెడి యొక భీ
కర తేజము గాంచి ధరణికాంతం డంతన్,

110

గీ. అధికతర సంభ్రమంబున నంగకములఁ
బులకజాలంబు చెమటయు నెలకొనంగఁ
బొగడ దగ్గఱలోఁగి యబ్బూమివరుఁడు
చిత్రరూపంబువోలె నిశ్చేష్టుఁ డమ్యె,

గీ. ఇట్లు నివ్వెఱగందియు నెట్టతేల
కు నరనాథుఁ డచల భక్తిధనుఁడు గాఁగ
సమ్మహోదారతేజంబు నక్షిమార్గ
మునకుఁ గోచరముగఁ జేసి యనుపదంబు,

112

నొక యనుచు శంకరుండు నాపాలం గృహలుం డగునొ
యనుచు సనేకప్రకారంబుల మనోరథవరంపరావరతంత్రుం
యుండె, నక్కాలంబున నొక్కనాఁడు ముక్కంటి యాన
దలమోచి

సీ. పుట్ట నే గురుభర్త భవనాద్భుతముగాఁగ
నాగేంద్రహారుమానరమువలన
నుండె నే యాచార్యమండలేశ్వరుండు భూ
మంతనంబగు ముఖిగొండయుందుఁ
గట్ట నే దేశికాగ్రాణిచేతఁ గంఠం
బలభేచకులదై న్య మవసయింపఁ
గాంచె నే యారాధ్యవంచాననుం డన్య
మతవిభేదక్రియాచతురబుద్ధి

గీ. గరిమ నెలకొల్పె నేమయ్యగారి తేఁడు
తలలకుండుగ ధర కైవధర్మపుత్రి
యట్టి శ్రీయుద్ధటస్వామి యరుగుదెంచె
రాజకుంజరుండగు ముంజభోజఁ గుఱించి.

మ. భసితోద్ధృతిదేహకాంతులు శరత్ప్రాయభానుప్రభం
బరచేయన్ బహుశైవలక్షణములకా భాసిల్లుట స్మృతిశాం
తినముల్లాసము వాఁ దలిర్చి యట ధాత్రీనాథునాసానరం
గసమీపంబున నిల్పె నుద్భటుండు శ్రీకంఠావరాకారుండె.

క. చటలుఁ చా నురక భువిం
బుట్టినక్రియఁ దేజరిల్లుపుణ్యుని గురురా
ట్పట్టాభిషి క్తుఁ గన్నుల
పుట్టుపునకు ఫలముగాఁగ భూపతి గాంచెన్,

గీ. పాయకుండినవాడొ పొగ్గవమునందు
నలపురారాతి తెలిపినదెలిసినాడొ
అట్లు వచ్చిన గురుమూర్తి సతడ యుద్ధ
టావ్వాయుడు గాఁగఁ దలఁచె నయ్యవనినిభుడు. 126

మ. మన మానందరసామృతైకలన మత్తిలఁ గంతీరవా
ననముం బూర్వనగంబుడిగ్గు రవియోజం డిగ్గి పాపాఘ మ
ర్దనముఁ దద్గురుసార్వభౌమునిపదద్వంద్వంబుఁ గోటిరర
త్ననికాయోల్లలదంశుమంజరులచేతన్ గప్పె రా జమ్ములన్. 127

గీ. ప్రాణతుడై యిట్లు మాంపాహి పాహి పాహి
యనుచుఁ బులకాంచితాంగుడై వలుకునృపతి
లేవ నియమించి యా గురులింగమూర్తి
పెట్టె శివరక్షయంచు సంప్రీతి భూతి. 128

క. అహితాంతకుడగు ధరణి
మహిళారమణుడు శంభుమానసపుత్రున్
విహితసవర్యారచనా
ప్రహృష్టుఁ గావించె వినయభాసురుఁ డగుచున్. 129

సీ. శరదందుచంద్రికాచారుప్రభాలబ్ధి
యఖిలదిక్కులు నిండి యమరువాని
నిత్యప్రసాదమానితదేహసంపత్తి
మించి చూవరుల బొంకించు వాని
అతిశాంతనిజకటాక్షాంచలసామగ్రి
తలఁపులోపలి శుద్ధిఁ దెలుపువాని
అమృతధారాద్ద్రవాశ్య శ్రేణిఁ బశువుల
నైనఁ దజ్జలఁ జేయఁ బూనువాని

గీ. సావపుంజంబు విరియింప నోవువానిఁ
బుణ్యములపుట్టిని ల్లనఁ బొల్పువాని
సకలశైవాగమార్థలక్షణధురీణు
నలఘువిజ్ఞాను సుదృఢుఁ బలికె నృపుఁడు. 130

క. వింటి నటమున్న యాము
కృంటిశృవ న్నిన్ను నేడు కాతుక మొదవన్
గంటి భవాంబుధి గుల్ఫము
బంటి సుమీ నాకు నింకఁ బరతత్త్వనిధీ ! 131

శా. జదిబ్రహ్మకపాలభూషణుఁ డిమూర్త్యాత్మున్ శివున్ వహ్నిచం
ద్రాదిత్యానిలభూమరుత్పథివయోయజ్వస్వరూపున్ జదా
మోదున్ శంభు భజించి యోగిజనతాముఖ్యుండవై యున్ననీ
సాదాజ్ఞంబులు గంటిఁ బాశములచేఁ బట్టుడి కై వాగ్రణీ ! 132

క. అజతుల్యహరమహత్త్వము
నిజముగఁ దెలియంగనోవు నేర్పును గనఁడున్
గుజగుజయగు నాచి త్రం
బు జనస్తుత ! బుద్ధి చెప్పి పోవవె నన్నున్. 133

క. అఖలాత్మవేదీ వింద్రియ
సుఖదూరుఁడ వాదిశైవచూడామణి పు
న్ముఖమంత్రీఫలుఁడ వాగమ
సఖబుద్ధివి దేవ ! నీవు సామాన్యుఁడవే ! 134

ఉ. ఏమితవంబు చేసి పరమేశ్వరు నేక్రియఁ గొల్పినాఁడనో
యే మునువంటిపుట్టువున నిట్టిగురూత్తము నిన్నుఁ గంటి మ
త్కామిత మబ్బెఁ బాపములు గ్రొదిలి ముక్తికురంగలోచనా
శోమలద్యగ్విలాసములు గొల్లలు వట్టుదు నింకమీఁదల్గున్. 135

క. శివలింగము ధరియింపని

యవివేకికి నిహముఁ బరము నంద దనుచు వే

దవిదులు చెప్పఁగ విని విని

తవులుదుఁ జింతాభరంబు తత్త్వార్థనిధి !

136

వ. కాపున లింగధారణప్రకారంబును గురుశిష్యవర్తనంబును శివా

ర్చనావిధానంబును సవిశేషంబుగాఁ జెప్పి నన్నుఁ గృతార్థుఁ

జేయవే యనుచుఁ బునఃపునః ప్రణామంబులు గావించు నృప

సార్వభౌమునకు గురుసార్వభౌముం డిట్లనియె,

137

క. క్షితివర ! నీయత్నము మె

చ్చితి మల్ల తలంపు పలయు శ్రీకంధరుపైఁ

గృతవుణ్యుడ వీవు మహా

మతిగణ్యుడ వీశుభక్తి మరగినకతనన్.

138

క. ఈ యంగన లీయాత్మజు

లీ యర్థము లీ దశంబు లిన్నియను దృణ

ప్రాయములు నేసి మదిలో

నాయిందూ త్తంసు నిలిపి తద్భుత మధిసా !

139

ఉ. భూరిసువర్ణపుష్పములఁ బూజ యొనర్చినవాడ వీవు కా

మారి మురారిబాణుఁ ద్రిపురారి మఖారి గజారిఁ బాపనం

హారి ననేకజన్మముల నట్టివిధం బొనగూడకుండినన్

వారిజసూతికై నంగనవచ్చునె శంకరుభక్తి భూవరా !

140

సీ. హరున కర్పింపనియన్నంబుఁ గుడుచుట

కుచ్చితోచ్చిష్టంబుఁ గుడిచినట్లు

భవుని కర్పింపనిసానీయ మానుట

మానక యానవం బానినట్లు

శివున కర్పింపనిపుపుదావి గోలట

కుణవధూవం బోలిఁ గ్రోలినట్లు

శంభుభక్తుఁడు గానిజడబుద్ధి నఱుట

గెంటక చండాలు నంటినట్లు

గీ. పశుపతికిఁ గానిపుణ్యంబు పట్టుటయును

బాపములు సేయుయత్నంబు వట్టిపట్టు

లనుచుఁ బ్రాజ్ఞులు విజ్ఞాన మతిశయిల్ల

నన్ని తెఱఁగులఁ బూజింతు రష్టమూర్తి.

141

క. ఉత్తమకులజుండై గుణ

వత్తముండై వేదశాస్త్రవరశబ్ధార్థా

యత్తమతినిజముగల లో

కోత్తముఁ గురుఁ జేరవలయు నుర్వీనాథా !

142

క. శ్రద్ధాభక్తిసమృద్ధిఁ బ్ర

సిద్ధుండై చెప్పినట్ల చేయుచు నెందున్

గుఁధుండుగాక శాంతియు

సిద్ధాంతము సేయువాఁడు శిష్యులకుఁ దగున్.

143

క. శివదీక్షలేక మోక్షముఁ

దవులఁడు జనుఁ డెంతవాఁడుఁ దనయంతనె య

ట్లవుఁగాన భక్తిగలిగిన

భవదూరుఁడు లింగదీక్ష భజియింపఁ దగున్.

144

సీ ధరణీశ ! విను లింగధారణంబునకును

వివరింతుఁ గాలంబు విశదఫణిశిఁ

గడుయోగ్యములు శరత్కాలవై శాఖముల్

జ్యేష్ఠఫాల్గునమార్గశీర్ష సంజ్ఞ

తంబులు నెలలు మధ్యములు మాఘంబు
 నాపాథమానంబు నగుఁ గనిష్ఠ
 ములు చైత్రమును బుష్యమును భాద్రపదమును
 శ్రావణంబును నవరంబు లయ్యె

నుత్తమంబగు సూర్యచంద్రోపరాగ
 కాలముల నిందిరంబగుకాలమైన
 ధవళపక్షంబు బహుళపక్షవశేమైనఁ
 బంచమియు గ్రాహ్యములు సుమ్ము భవ్రనిఁ బూన,

145

చవితి నవమిని వష్టి నష్టమిని బున్న
 మను జతుర్దశి దీక్షకు ననువు గాదు
 కడమతిథు లుత్తమములు శంకకు భజింప
 నింక నక్షత్రయోగ్యత నేర్పరింతు,

146

మంచిది రోహిణి మఖ శ్రేష్ఠయదియుత్త
 మము పునర్వసువు పుష్య మగుహితంబు
 మృగశీర్షమును గ్రాహ్య మగు హస్త వృశ్చిక
 ప్రథితంబును మృనూరాధ యుత్త
 రోత్తరాశలును లుత్తరాపాదయు
 శాస్త్రోక్తములు సాధుగమృతములు
 రేవతి ముఖ్యంబు భావింప మూలయు
 నర్హంబు హరదీక్ష కవనినాథ !

రానులందునఁ జతమైనరాశి విడిచి
 మానితంబగు నచలితంబై నయదియ
 గురుబుధోదయకాలంబు లురగహార
 ధారణమునకుఁ దగఁ బాపదూరగతుల,

147

చ. ధరణివ! ఇట్లు దోషరహితంబగుకాలమునందు నంబికే
శ్వరు ధరియించువుణ్ణుడు రసాస్థలిఁ జేతెడుబంటి దొల్చి పెం
పరయఁగఁ బూర్వపాంసువున నాసుషిరాశ్యముఁ బూడ్చియందుపై
నిరువుగ నొక్కవేది రచియింపదగున్ నలుమూల లేర్పడన్.

క. ఆయరుఁగుమీఁద వాఁడే

శ్లాఘతముగ నాలు గమర నతిరమ్యముగాఁ
జేయందగు శృంగారా
ధేయంబగు మంటపంబు ధీరవిచారా !

14

క. విలసితగోమయజలముల

నలికిన తన్మంటపమున నైదగువర్ణం
బుల బియ్యముచేసఁడిల
మలవటవఁగవలయు నుజ్జ్వలాలంక్రియతోన్.

15

గీ. మహితపుష్పవచారసామగ్రిచేత

నిగ్గుదేరెడి ముత్యాలముగ్గుచేత
ధూపదీపాక్షతాదిబహుపచార
రచనచే నొప్పునందు సందంభ మెసఁగ.

15

ఆ. కనకకృతములొండెఁ గాక వెండివయ్యెండెఁ

గాక రాగివొండెఁ గాక మృణ్మ
యంబులొండెఁ గల్గినవి పంచకలశంబు
లమరమూర్తి నిలుపనగు నరేంద్ర !

15

చ. అలఘునవాంశుకాపుతములై తగుతత్కలశంబు లన్నిటి

గొలఁకునఁ జెర్వునం గలయకుత్సితతోయములందు వేళకుం
గలయవి మంత్రపూర్వకముగాఁ గొని నిండఁగఁ బోసి వాతిలో
పల మణు లెవ్వియైన నిడిపై నవతంతుగ వాక్షముద్రికల్.

15

క. నవరించి చూతపల్లవ
నవదూర్వాంకురకనత్కనక నాగదళా
ది విశేషభద్రవస్తువు
లవిరళముగ నిలువవలయు నందులలోనన్.

154

వ. ఇట్లు తీర్థాంబువూరితంబుగాఁ దత్సమంచితకలకపంచకంబున “ఓ
మావస్సర్వ” యనువేదమంత్రం బాపహించి సకలమంత్ర సారం
బును మునిజనమనకమలకర్ణికా వృష్పంధముంబు నగువంచాక్షరం
బున్ముఖంబు గావించి యీశానతత్పూషాఘోర వామదేవసద్యో
జాతంబు లనంబరఁగు వామదేవువదనంబులకు సలంకరణంబులై
యైదును నాలుగు నెనిమిదియుఁ బదమూఁడు నెనిమిదియు సనఁ
గలుగుసంఖ్యం బ్రఖ్యాతంబులై విశిష్టంబులగునయ్యష్టాత్రింశ
త్కళాసంస్కరణంబు సేయుచుఁ బూర్వోక్తంబగు తండులస్థండి
లంబున నుత్తరాభిముఖుండై గురూత్తమండు కృతహోమం
డును, స్వస్తివ్రతస్తుండును, విభూతిపట్టానురుండును నగుశిష్యు
నకు సంగన్యాసకరన్యాసంబు లాచరించి త్రివారంబు తత్కలక
వారి సతనియు త్రమాంగంబు ప్రోక్షించి యాక్షణంబు,

155

సీ. ఆపంచకలకంబులందు నొక్కటి శివ

కుంభంబుగాఁ బూని కోరి తీర్థ
సలిలధారలు చల్లి తొలఁచి గంధాక్షతం
బులచేతఁ బూజించి నలుచెఱఁగుల
నాల్గుకుండలు నించి నడిమికుంభంబున
క్షీరంబు పోసి ప్రాచీనీతంబు
దక్షిణసితము నుత్తరసంసితంబును
బల్బిమసితమునై పరగువాని

గీ. తోను బెరుంగును నెయ్యిని దేనియయును
బంచదారయుఁ గ్రమమునఁ బాదుకొల్పి
హేచ్చి యష్టాంగధూపంబు లిచ్చి శంఖ
కాహళాదికముల మ్రోతగడలుకొనఁగ,

156

ఎ. స్వస్తికవిస్త్రుతంబగు కూర్మారసంబు నిర్మించి ప్రాణప్రతిష్ఠాగరిష్ఠం
బులగు మంత్రంబులు తంత్రపూర్వకముగా నుపన్యసించుచు
శంఖముద్రాముద్రితకరాంబుజుండై తచ్చిష్యు నుద్దేశించి “ఆవయో
స్సిద్ధిర” స్త్వనుచుఁ దస్మస్తంబు హస్తంబునం గుస్తరింపుచు
“నయమ్మే హస్తా భగవా” ననువేదమంత్రంబుతోడ నీరంధ్ర
తేజోవిరాజితంబును అశేషపాశత్రుటనాకర్తృణిమూర్తియును,
విజ్ఞానప్రజ్ఞాప్రదర్శనదీపాంకురంబును, గంధపుష్పాద్యుపచారపూజ
తంబును హృద్యనైవేద్య ప్రహృష్టంబునగు జ్యోతిర్లింగంబును
“నకదాచిద్వియోజయే” త్తనుచుఁ బుష్పాంజలిపూర్వకంబుగా
విసయైకధురీణుండగు నతనికి నగ్గురుండు ప్రాణలింగంబు చేయ
వలయు నిది లింగధారణప్రకారంబు.

157

క. అన విని హర్షాశ్రులు కనుఁ
గొనలం దళుకొత్త రాజు గురురాజునకున్
బునరభివాదనములు ధృతి
నొనరిచి యిట్లనియె వినయయుతమానసుడై.

158

చ. తెలిపితి లింగధారణవిధిన్ గురువల్లభ! గుర్వచుజ్ఞకున్
దొలఁగక శిష్యుఁ డెల్లవుడు ధూర్జటిలింగము నెట్టితావులన్
నెలకొనఁ జేయఁగావలయు నీమది న న్గరుణించి యాదరం
జాలయఁగఁజెప్ప వేయనుడు నుద్యుటుండున్ నృపుఁబల్కునీక్రియన్,

పొక్కిలందునైన భుజమధ్యమునైన
 గేలుదమ్మినైన మాళినైన
 గంఠసీమనైన గఱకంఠ ధరియింప
 దగు నృపాల! నాభిదిగువ దక్క,

160

నావుడుఁ దద్గురుమణితో
 భూవిభుఁ డిట్లనియె భోగిభూమణ యన్మృత
 ప్లావిత యగుసీవచన
 శ్రీ వీనులఁబొరసెఁ గంటిఁ జిరసౌఖ్యంబుల్.

161

భక్తులగువారియెడఁ గల్పపాదపంబు
 పొడవుగనియున్న నిన్నొత్తియడుగ వెఱవ
 భసితరుద్రాక్షధారణప్రాప్తమైన
 పుణ్య మెయ్యది వివరించి ప్రోవు మనుడు.

162

సర్వావస్థయందును
 సర్వేశుని లింగమూర్తి సౌభాగ్యకళా
 నిర్వాహకు ధరియించిన
 సర్వజ్ఞుల కిందు నందు సౌఖ్యము దొరకున్.

163

హరకంఠముఖులు సంయములును మనువులు
 నెలకొల్పి రీశాను గళమునందు
 బ్రహ్మవిష్ణుసురేశపావకాదులు చాల్చి
 రుత్తమాంగంబుల సూర్యరేతు
 నక్షపాద-శిలాద-హరద త్తముఖులు
 వహించిరి నుదుళ్ళ వామదేవు
 శక్తులు నందికేశప్రభృత్యాత్మవే
 దులు పూని రురముల నలికనయను

ఆ. కొమరుసామి భృంగి కుంజరాన్యుడు మొద
 లైన భక్తవరులు హరు ధరించి
 రధికభక్తియుక్తి నాత్మీయకరవద్దు
 పుటములందు భూమి భువననాథ!

164

ఉ. అన్నపుత్రతోడ నిట్లనియె నాగమతత్త్వవిదుండు దేశికుం
 డెన్నడు నేర్చినాడవు మహీవర! కైవరహస్యముల్ గనన్
 మొన్నటివాడ వింతియ విమూఢుల కీ సమయంబు దుర్లభం
 బెన్న మహావివేకనిధి వీవు కృతాడుడ నెన్నిరీతులన్.

165

గీ. కపిలయును గృష్ణవర్ణ యుఁ గంబునిభయు
 ధూమయును జాతవల్లవతామరుచియు
 నై సగోవులు గడివెట్ట నందితెచ్చి
 భూతి చేయంగవలయుఁ బ్రభూతవహ్ని.

166

సీ. సంతతైశ్వర్యముల్ సమకూర్పుటకుఁ దానె
 హేతువై యునికి విభూతి యనఁగఁ
 గవిసి చాతకములఁ గదిసి మెసఁగఁ జాలి
 ప్రభ్రాంతి గలుగుట భస్మ మనఁగ
 శరడిందుచంద్రికాసారకాంతులు మీఱి
 భాసనంబొందుట భసిత మనఁగ
 శాశీధాకినీ సర్పాదిభయము చే
 రఁగనీక రక్షింప రక్ష యనఁగ

గీ. నావదనెల్ల క్షరణంబు నందఁజేయఁ
 జాలుమహిమఁ బ్రకాశించి క్షార మనఁగ
 బూది యాహ్వాయవంచకంబునఁ దలిర్పు
 పాలతోచనపాలనేపథ్యకలన.

167

వ. వెండియుఁ గపిలకృష్ణధవళరక్తధూమ్రవర్ణంబులఁ దగు పూర్వోక్త
 ధేనువులు నందయు సుభద్రయు సురభియు సుమనయు సుశీలయు
 ననఁబరగు వీనిగర్భంబుల నావిర్భవించి ప్రఖ్యాతయగుట విభూతి
 భూతనాథుండు సద్యోజాతంబున వహియింపుట విభూతి యని
 యును, నామ దేవంబున ధరియింపుట భసితం బనియును, సభూ
 రంబున భరియింపుట భస్మంబనియును, దత్పురుషంబున నవధరిం
 పుట క్షారంబనియును సీశానంబున వెలకొలుపుట రక్షయనియును
 బ్రేక్షణీయయై వర్తిల్లుచు మోక్షలక్ష్మీదరహాసితమథానిష్ఠుండంబు
 నానందం బగు వినుము.

168

సీ. కైకొనఁదగు సర్వకాలంబుల విభూతి
 నైమిత్తికములఁ బూనంగవలయు
 భసితంబు రక్ష దాల్పఁగ యోగ్య మాయాయి
 యర్హకృత్యంబులయందు భర్త
 మనువగుఁ బూయఁ బ్రాయశ్చిత్తముల మోక్ష
 విధుల సంభావ్యయై నెలయుక్షార
 మిది భూతినిర్ణయం బిఁక విను రుద్రాక్ష
 మహిమ వర్ణింతు నిర్మలగుణాధ్య !

గీ. అలికనయనుండు మున్ను సురారిపురము
 లోరదృష్టికేరాఁ జూచుచుండ నతని
 నయనముల రాలుబాష్పసంతతులు ధరణి
 వ్రాలి రుద్రాక్షములుగాఁగఁ బ్రబలె నధిప !

169

సీ. శిఖ నొక్కటియు మూఁడు శిరమునముప్పది
 యాటు మ స్తమాడుచుట్టవండుఁ గంఠ
 పీఠి ముప్పదిరెండుఁ బృథులవత్సోపేధి
 నేఁబది పదునొండు నేను బాహు

శాఖల వడ్డ్యసంఖ్యలఁ జేతుల

నొండొండు నాతాఱు నొండుచెవుల

నవతియ్యం బదియనునాల్గు రెండులు నువ

వీతనూత్రింబున విధిసముక్త

గీ. మార్గమున రుద్రమణులు ధీమంతులైన
వాళలకుఁ దాల్పవలయు భూవలయునాథ
యెన్ని దాల్చినఁ దత్ఫలం బెన్నఁ దరమె ?
ధాతకైన చక్షుశ్రవోనేతకైన,

170

చ. తలఁచినఁ గన్న విన్నఁ గరతా మఃసంబుల నంటినం దనూ
ఫలకమునందఁ దాల్చిన నభంగుర ముక్తికురంగలోచనా
చలదలన వ్రసాదిత లనద్వలమాన కటాక్షవీక్షణం
బుఁ బరితుష్టఁజేయు దుదీఁ బూరుషు రుద్రమణుల్ నృపాగ్రణి

క. అనవిని చరితార్థుండై జననాథుఁడు
గురుకులాశశి నుద్భటు న
ర్చన దనియించి దీక్షకు ననుకూలుం
డగుచునుండె నక్కాలమునన్,

172

చ. క్షసుమితకాశ మంబుధరగోపనదూరనభస్మకాశ ము
ల్లసితమరాళి సస్యఫలలాభ విజృంభిత పామరాళి శ్రీ
విస్మయరసారసంబు హృతవిభ్రమ సింధుర సారసంబునై
యనదృశలీలఁ బొల్చె శరదాగమ మాగమనార్హ మార్గమై, 173

గీ. కలువపూఁగోల యలదేటి కలికినారి
నెనయు పుండ్రేకుధనువుతో నెక్కుదోచి
దర్పకుండేచి విరహచి త్రములు గలఁచి
గార పెట్టుచునుండుఁ దత్కాలమునను,

174

గీ. తొల్లి కలఁగిన కొలఁకునల్లఁ దేర్చి
తనరు కుంభజనున్నతి ధార్తరాష్ట్ర)
వినుకమై యొప్పెఁ గుంభజలిగనంబు
ధార్తరాష్ట్రులచేఁ బ్రస్తుతంబుగాదె.

176

చ. కలువలకమ్మదావి నొడికంబుగఁగైకొని పద్మకాననం
బులకడ గుంపుగట్టి కనుమోడ్చిన యంచలతెక్క మొత్తముల్
జలితములయ్యెఁ గావునఁ బ్రచారముఁ జూపి పరిభ్రమించి రా
త్తుల శరదాగమంబున మరుచ్చిశువుల్ విధురశ్మిదోగుచున్.

క కురిసెన్ గరిమద మంచులు

మొరసెన్ రాజనము దొండముకు వడియె వే

విరిసెం జలదంబులు దివి నెరసెన్

యామిరులఁ జంద్రనిర్మల రోచుల్.

177

గీ. హెచ్చి వగరలమీఁద దండెత్తు సృవుల
సైన్యహయముల ఖురరజశ్చయము దమకుఁ
బ్రాణవిభుడైన వారాశి సరుఁగఁజేయఁ
గాంచి చిక్కినగతి నదుల్ కార్యమొందె.

178

చ. మెఱుగులు దీటుకొల్పు చనుమిట్టలఁ గమ్మజవాదితావులన్
బిఱిఁదికిఁ ద్రోయువాగనల బేసిసమీల హసించుకన్నులన్
వఱులు కృషీవలాత్మజ లవారణఁ బాడుదు రిందువంశజల్
చెఱుకును రాజనంబుఁగల చేలకడన్ శరదాగమంబునన్.

179

గీ. నకలజనులకు లోచనోత్సవము సేయఁ

జాలుతత్కాలమున రాజచంద్రమూర్తి

ముంజభోజండు శివలింగమును ధరింప

యత్న మొనరించె నుద్భటుననుమతమున.

180

శా. పాటింపందగు నాదువిన్నవము హృత్పద్మంబులం జాహ్నవీ
జాటుం దాల్చెద శుద్ధపంచమ మహీశు లేగ మీ ర్వచ్చి నా
చోటక సత్కృప సేయఁగావలయు నంచున్ విశ్వవిశ్వంభరక
జాటంబంచె నతందు గాలరులచే శైవోత్తమ శ్రేణికిన్. 1

ఉ. ఆ నృపువిన్నవంబు హృదయంబుల మిక్కిలిఁ బూని ప్రాప్తపం
చాననసన్నిభుల్ శమదమాధ్యులు దేశికపుంగవుల్ దృఢ
జ్ఞానులు నేలయినినప్రచారములక జనుడెంచి రాత్మతే
జోనిహతంబులై నొంగి సూర్యమరీచులు విన్నవోవఁగాన్. 18

ఉ. మిక్కిలికన్న చేత నొక మేటిత్రీశూలము పాచసాములుక
జక్కెరవింటిజోడుమయినాననురాచినచందనంబు మే
నిక్కువగాఁగ నుండునొకయింతియుఁ గల్గిన వేల్పు దామమై
యక్కమనీయమూర్తులు ప్రియంబున వల్లకి కేఁగి రయ్యెడక. 18

క. ఈయందమ్ముల వచ్చిన
యాయయ్యలవదనరోరుహములు గడిగి భూ
నాయకుఁడు పూజచేసె ము
దాయ త్తస్వాంతఁ డగుచు నంచితభక్తిన్. 18

గీ. ఇట్లు భయభక్తులమర విధిరితార్చ
నమఁలఁ దము సంతసెలఁ జేయునలిసవైరి
కులశిఖాప్రమథేశునికొడుకు నగల
దేశికులు దీవనలఁ బ్రస్తుతించు రిట్లు 18

సీ. సింధుబల్లహురీతి శ్రీపతిపండితు
మరియోద ధూపదమాచి దేవు
నట్లు మహాకాళువనువున నల్లక
ల్కదబ్రహ్మరేవఁ గక్కయవిధమున

శూలదబ్బిహ్మయ్య చొప్పన చిట్టబా
చనలీల వీరనాచాంకుపోల్కి

కదిరె రెమ్మయగారికై వడిఁ దెలుఁగేశు

మహాణయ్యచందాన మాచిరాజు

గీ. కరణి మాళిగమారయ్యగతిఁ దెలుంగు
జొమ్మనార్యునివడువున సురియచెడు
వగిది బరవేశ్వరునిమాడ్కి భక్తియుక్తి
శంభుఁ బూజించి బ్రదుకు రాజన్యచంద్ర!

186

గీ. అనుచు దీవించి ధూపాలు నాదరించి
మహిమ నిల కేఁగి రగ్గురుమండలేశు
లమ్మహీభర్త తమ కిచ్చు సమితవస్తు
సముదయమునకు మదిఁ బ్రహర్షంబు నిండ,

187

క. అంతట సాగరకాంచీ
కాంతుఁడు శ్రీకంఠుఁ బూనఁ గల్యాణవిధా
కాంతమగుదినము చనుడే
నెంతయు హర్షించి పురి సమిద్ధవిభూతిన్,

188

వ. అలంకరించుటకు ఫణిహారులచేతం జాటంబంచిన,

189

క. కట్టిరి మణితోరణములు
పెట్టిరి మూత్యాలముగ్గు పృథులధ్వజముల్
చుట్టిరి సౌధంబులఁ ద
త్పట్టణమునఁ జారులెల్లఁ దమతమయిండన్.

190

క. ఆ వేళబహుళశృంగా

రావాసములై చెలంగె నద్భుతభూతిం

దేవాలయములు సద్గురు

దేవాలయములును భక్తి దేవాలయమల్.

191

సీ. ఆపుణ్యద్వివసంబునందుఁ బ్రభావతీ

సంభవుం డవితథారంభుం డగుచుఁ

గమనీయతీర్థోదకములఁ దానంబాడి

వెన్నెలనురుగుల విన్నబుచ్చు

రమణీయశుభ్రవస్త్రములు మెచ్చుగఁ గట్టి

భసితాక్షమాలికోద్భాసి యగుచు

నసమాక్షుప్రతివచ్చు నతులమూర్తుల శైవ

లాంఛనధరుల నల్లన భజించి

గీ. శంభులింగఁబులకుఁ బ్రపూజలు ఘటించి

తనగురూర్తంసుచేఁ బ్రసాదంబు వడసి

యరిగె బహుతూర్యరవము లంబరము నొడువ

భక్తదీక్షకుఁ దగుమంటపంబు గుడిచి.

192

వ. అట్లు చనిచని యాఖండలకోదండదండంబునం దొరంగుప్రభా

మండలంబు గండడంచునగణితతోరణంబులవలనను శాతమన్యవ

శిలాశకలకీలితంబులై యకాలత మోజాలంబు విశాలంబుగాఁ గలి

గించు నలఘువలభులవలనను, మధ్యందినమార్తాండ మండలంబుం

గోడగించివిజృంభించు శాతకుంభకుంభంబులవలనను, నాశావకాశం

బులు వాసించు కాలాగరుధూపమాలికలవలనను, వలనుమిగిలి

విశుద్ధకామధ్వజాంచల గంధూపితసుధాంధస్పింధువయోధరం

బును, జతుర్ధ్వారభాసురంబును, జతురశ్రవిస్త్రుతవేదికంబును,

సమస్తప్రళయస్తీర్ణోదక పరిపూరితకలశవంచకంబును, గాంతాకరా
 ర్పితకర్పూరసీరాజనాడివిరాజితంబును, గమామ్రపల్లవప్రముఖ
 నిఖిలభద్రపద్మారసార్థప్రేక్షణీయంబును సగుదీక్షామంటపంబుఁ
 బ్రవేశించి యథాకాలంబును యథాశాస్త్రంబును సగునట్లు విభూతి
 పట్టహోమాదికృత్యంబులు గుర్వనుజ్ఞ సఖర్వభక్తి నొనరించి
 వినిద్రాస్వాంతండ్లై ధరణీకాంతుండు మహితమంత్రధారా
 సారంబుఁ గర్ణపుటీకటుంచిగా నాకాంక్షించు నవసరంబున, 193

క. సాక్షాదలికాక్షుం డగు

నక్షయపుణ్యశ్శుక్లై న యగ్గురునాథుం
 డక్షుద్రమంత్రవిద్యా
 రక్షితుఁ జేయం దలంచి రాజోత్తంసున్,

194

సీ వామాంకవిస్యస్త వామే తరకరాంబు

జయు నవరక్తోత్పలయుతవామ

హస్తయు...నగు తనప్రియకాంత

మెఱుంగారు పాలిండ్లమీఁదిచాయ

డాకేలు తామెడ (!) మైకొల్పి చొక్కుచుఁ

బరశువు మృగమును వరము నితర

శయముల ధరియించి సాంద్రసర్వాకల్ప

భాసమానాంగుడై పరిధవిల్లి

గీ. లలితనూత్కారణాంశులు తొలుకరించు

మేనఁ బుష్పాస్త్రవిలసతోన్మేష మమర

హరిపద్మాసనాసీనుడైన సార్వ

తీశుఁ బ్రాసాదపంచాక్షరీశుఁ బొగడి,

195

- చ. పరశువు ఖడ్గమున్ నిశితబాణము శూలము దక్షిణస్ఫుర
త్కరములపైఁ దనర్ప హితఖండన భేటధనుష్కపాలమున్
బరువడి వామహస్తములపైఁ జెలఁగన్ నలువారు మేను భీ
కరపదనంబుఁ ద్రృక్షములు గాంచనవర్ణ జటల్ తలిర్పఁగాన్.
- చ. కరయుగళంబునన్ భుజయుగంబునఁ గర్ణయుగంబునం బదాం
బురుహాయుగంబునం గటిని బొల్పుగళంబునఁ బార్శ్వసీమలన్
శిరమునఁ గుక్కి నాల్గువడి జిహ్వఁ గరాబ్జములన్ వహించుట్ర
భరితు నఘోరమూర్తి మరుభర్త నఘాంతకుఁ బ్రస్తుతింపుచి
- వ. వెండియుఁ దక్కిన శివమంత్రంబులం గల సారంబుఁ బఠిగ్రహి
గురుండు శిష్యునకు నుపదేశించిన.
- చ. ఒనర నిశావసానసుయోదిత భాస్కరునందు నుండి చ
య్యన దిగి దీప్తి పుల్లజలజాంతరముం దగఁ జొచ్చునట్లు పు
ణ్యానిధి యనంగ నొప్పు గురునాథుమొగంబున నుండి మంత్ర
ద్య నృపుమొగంబుఁ జొచ్చె విమలాకృతి నగ్నికణావధాతమై.
- క. గురుమంత్రవిద్యచే నృపు
కరస్థలాధీనకాలకంధరలింగో
దరముఁ బ్రవేశించె మనో
హరమగు నొకదివ్యతేజ మద్భుతభంగిన్. 21
- వ. ఇట్లు కృతలింగధారణుడై ధరణీరమణుల డజగవబాణాసనపూ
వరాయణుండై. 21
- క. త్రిణయః! భక్తనులభ! న
త్సనిలింపాత్మక! దయావివర్ధన! నాపై
ననురాగం బొదవఁగఁ జ
య్యన నీలింగంబునందు హత్తుము వేడ్కన్. 20

క. అలభరణీ ధరకరవర

నిలయ! మహేశ్వర్యధుర్య! నిటలాక్ష! విని
ర్మల దేహ! పార్వతీప్రియ!
నెలకొను మీ యాననమున నెయ్యమఁ తోడన్.

203

క. గానప్రియ విష్ణుకళ

త్రా! నిరుపమ! నిత్య! రాజరాజసఖ! మారా!
సూనాశుగమర! నైకొను
భానుశశాంకాన్ని నేత్ర! పాద్యము దీనిన్.

204

క. మధుమధన దృగర్పితపద

విధిశీర్ష సరోజభేదవిధిచణమాస్తా!
విధుకాంతవర్ణ! శివ! జగ
దధినాథ! పరిగ్రహింపు మర్మము దీనిన్.

205

క. అణిమాదిగుణాన్విత! భవ!

ఫణివల్లభహార! దివిజభర్తృనమస్యా!
గణనాథ! నీలలోహిత!

ప్రణుతాచమనీయకంఠుఁ బాటెంపు దయన్.

206

క. తుహినగిరి మహితృపాణి

గృహణప్రీతాత్మ! భూతగణవృతరాజి
వహితశతకోటి తేజో

మహిత! మదిం బొదలు విహితమజ్జనలబ్ధిన్.

207

క. అజ్ఞానతిమిర భాస్కర!

విజ్ఞానవిలాసజనక! విశ్వేశ్వర! స
ర్వజ్ఞ! నిజభక్తవత్సల!

ప్రజ్ఞాధిక! కొమ్ము వత్తరాజము దీనిన్.

208

క. వివరీత వికృత ఫణివర!

ఉపనివదర్థస్వరూప! యోగిజనధ్యే

యవద! సువర్ణకృతం బగు

సువవీతముఁ దాల్పు మిదె సముజ్జ్వలమూర్తి!

209

క. జన్మజరామృత్యురహిత !

చిన్మయ! లోకేశ! యాశ! శీతాంశుకళా

భృన్మృతుట! గంధ మిదె ప్రేమ

మ స్మము మన్నించి గొనుము మఘనీధ్వంసీ!

210

క. పవనశిఖితరణి శశిజల

సవనకృదాకాశ భూమిసంభృతమూర్తి

భవభూధరభిదుర! సదా

శివ! యాయత్తలమీదఁ జత్రం చిహ్వే,

211

క. పంచానన! రుచిధిక్రృత

పంచానన! విజిత! దేవవతి సంస్తుత్యా!

పంచాననావతర! హర!

పంచప్రేతేశ! పువ్వు లుంచెదఁ గొనుమీ!

212

క. శ్రీకంఠ! దివ్యవైభవ!

ప్రాకట...మనూత్తరనివేశరతా!

లోకాధీశ్వర! సురసిం

ధ్యాకల్ప! ప్రధూప మిది ప్రియంబునఁ గొనవే!

213

క. పావహర! దేవదేవ! ఏ

రూపాక్ష! కృపాకటాక్ష! రుద్ర! మహేశా!

తావత్రయ సంహారక!

దీపము లర్పింతు దయ మదిం గనుఁగొనుమీ!

214

. దండధరమథన! కుండలి
కుండల! దివిషన్మహీధ్రణోదండ! మధీ
మండల సీరజవనమా
రాండా! నై వేద్య మిది ముదంబునఁ గొనవే. 215

. లంబోదరజనక! బుధా
లంబ! విరూపాక్ష! మోక్షలక్ష్మీప్రద! చ
ర్మాంబర! యంబరకుంఠల!
తాంబూలము మీకు నర్పితంబగు మాచేన్. 216

. అక్షీణపుణ్య! నవనా
ధ్యక్ష! మహాక్షేంద్రవాహ! ధరణీరథ! వ
ర్మాక్షాశుగ! నేఁ జేయువ
దక్షిణములుచి త్రగింపు దయ నిగమహయా! 217

. శ్రీకంధర! మునివల్లభ!
మాకాంతపనీవసంత! మలహర! రమణీ
యాకార! నమోవాక్యము
చేసొను నే నీసొనర్తుఁ జరతరథ క్రిన్. 218

. అని షోడశోపచారము
ల నిటలనేతుని భజించి లాలితపుణ్యం
బునిధి యగుముంజభోజుడు
గనుఁగొనియెన్ దత్క్షణంబు కల్యాణంబుల్. 219

. జితపాశ దేవిరోత్తమ
కృతదీక్షుం డగుట నిట్లు కృతకృత్యుండై
క్షీతివల్లభుండు రెండవ
శిశికంఠుఁడు పోలె నఖలనీతుఁ డయ్యెన్. 220

గీ. ఉక్తదక్షిణ నారాధ్య భక్తిఁ దలంచి
 సకలజంగమగురురాజశైషసముద
 యముల నర్హ సవర్యల నలరఁజేసి
 నిత్యసౌభాగ్యమయమూర్తి నెగఁజె వృప్తుఁడు.

22

ఉ. మానితమూర్తి భూవతి యుమావతి నీగతిఁ బ్రాణలింగముం
 గా నొనరించి పుణ్యములకందువఁ గాంచి దయాద్రిచిత్తుడై
 మానుషలోకముం బెనుచు మంజులకీర్తులు మిన్నముట్ట వి
 ద్వానిధి నుదృఢుం గురుకులాగ్రణి రాజ్యధురీణుఁ జేయుచున్.

క. పులు దుది విధాత యాదిగఁ
 గలవిశ్వమునందుఁ గాలకంఠుఁడు గౌరీ
 లలనామనోహరుని మదిఁ
 దెలిసి యతం డేలు వసుమతీవలయంబున్.

223

సీ. భూరివివేకంబు పుట్టినప్పుడె పుట్టెఁ
 గాకున్న నొరులకుఁ గలదె యిట్లు
 బుధపోషకేలియఁ బుట్టినప్పుడె పుట్టెఁ
 గాకున్న నొరులకుఁ గలదె యిట్లు
 పుణ్యంబుఁ దెలివియఁ బుట్టినప్పుడె పుట్టెఁ
 గాకున్న నొరులకుఁ గలదె యిట్లు
 భూతదయా ప్రియఁ బుట్టినప్పుడె పుట్టెఁ
 గాకున్న నొరులకుఁ గలదె యిట్లు

గీ. బుద్ధియును బుట్టినప్పుడె పుట్టె నెనరుఁ
 న్న నొరులకుఁ గలదె యిట్లు
 బుఁ దనుఁ గొనియాడుచుండ
 శ్రీఁ బ్రభవముఁ దాల్చె.

224

కా. కామకోధములం ద్యజించి మమతన్ ఖండించి శైవాగమ
ప్రామాణ్యంబు పరిగ్రహించి ధరణీ భక్తాశిసంరక్షణన్
సామర్థ్యంబున యోగివర్తనమునన్ సంపూర్ణవిజ్ఞానసం
ధామాస్యసితి మించె భూపతి సమస్తంబున్ మదిన్ మెచ్చగాన్.

మ. అరిసంహారము శైవనిర్ణయకథావ్యాసక్రియున్ సద్గుణ
స్ఫురదత్యద్భుతధర్మసంగతియు నేహృద్దున్ వెలిన్ లోన ని
ర్భరతన్ బెంపువహింప రాజసమున్ భాసిల్లు నావల్లకీ
పుర మింపొందగ ముంజభోజుడు బుధాంభోజాతహంసాకృతిన్.

క. నలినీవల్లియు నంటని
నలికణంబట్ల తగులు చాలించి ధరా
నలి నిట్లు పోచుహిమకర
కులసంభవుడైన రాజగురుఁ డీకరణిన్.

227

క. సుతేత్రింబునఁ బదనున
నిక్షిప్తంబై నవిత్తు నెఱి నీయెడ నా
యక్షిణమంత్రవిద్య ము
హక్షణకరలీలఁ బొదలె నవనీశ్వరుఁడున్.

228

వ. ఇట్టి శిష్యునిం జూచి గురుం డిట్లనియె.

229

చ. సమసుఖమోదియై వినియసంగతుడై శుచితాభిరాముడై
యమరిన నీతెఱంగు సుగుణాధ్యవశం బగు మాద్యశేరితా
ర్హమనువు మీఁదనుం బ్రబలిపట్టితెఱంగును గూర్పు నారికే
ళమునకుఁ బోసిపట్టి సలింబు విధంబున భూపురందరా.

230

నీ. సమపక్షపాతనిశ్చలభక్తియుక్తి ధ

ర్భార్కకామంబుల నాదరించి

దుష్టనిగ్రహమును శిష్టరక్షణమును
 నిత్యకృత్యములుగా నిర్వహించి
 సౌఖ్యందనాదిసారవిదూరభోగంబు
 లొలసి యొల్లమిగాఁగ నొందఁ జాలి
 అప్రమత్తత్వంబు నంది బాహ్యభ్యంత
 రముల శాశ్వతపులగర్వం బడంచి

గీ. జలధివలయితవసుమతీస్థలము నొక్క-
 పురముఁ బ్రోచు తెఱంగునఁ బ్రోవ నేచ్చ
 యొప్పు నినుఁ బోల నేర్చు నే యొక్కరుండు
 భూరిరుచితాజ ! శ్రీమంజుషోజరాజ !

క. నీవంటిశిష్యుకలమున

నావంటిగురుండు నిత్యసవ్యయశశీర్షి
 శ్రీవంటియఘనయోనిధి
 నావంటినకరణిఁ గడుచు నరనాథమణి !

క. శిష్యుఁడు పాపము చేసిన

దూష్యస్థితి గురునిఁ జెందుఁ దోరపువీరన్
 శిష్యుఁడు పుణ్యము సేయ న
 దూష్యస్థితి గురునిఁజెందుఁ దోరపువీరన్.

వ. కావున శిష్యుని పుణ్యపాపంబులు గురునితలయవియ కా
 యు త్తమశిష్యుఁడు గలుగుట గురునిభాగ్యంబ శిష్యుం డను త్తమ
 డగుట గురునిదార్భాగ్యంబ యని వేదవిదులు చెప్పుదు రీ
 సచ్చిష్యుండ వగుటంజేసి మా కవృష్టంబయ్యె నదియునుంగాక,

ఉ. ఏలరె ! మున్న భూవతుల లనేకులు రామయయాతిముఖ్యులీ
 నేలయ నీవు పోచునది నేలయ యిట్టియశంబు నిట్టియు
 త్తాలతరవృభావమును దన్నపు లొందిరె నీక్రియన్ మహి
 పాలలలామ ! నీకయినభాగ్యము వర్ణనసేయ శక్యమే ! 235

కా. నీవున్ జేరమభూనరాదులగతిన్ నేత్రక్రియోద్భాసిలో
 గావాసుం గరిచర్మవాసు భువనైకారాధ్యు నిమ్మేనితో
 నేవావృత్తిఁ బ్రసన్నుఁ జేసి దిశలన్ శ్రీపూర్ణసత్కీర్తి పు
 ణ్యవేశంబున నిల్పగాఁ గలపు తథ్యం బిందువంశాగ్రణి. 236

చ. అనుడుఁ గృతప్రణామఁ డయి యగ్గురు నిట్లని పల్కు ముంజభో
 జనృపతి యిట్లనం దగునె నైవగురూత్తమ ! నీకృపారసం
 బునఁ దగఁ జెట్టుగట్టు ననువొందుట చిత్రమే మంగళంబు లె
 ల్లను సుకృతాధిపుం గొలుచులాభము గల్గినఁ గీర్తిగల్గదే ! 237

ఆ. చెలఁగి పుత్త్రనిర్విశేషంబుగా నన్ను
 బ్రోచు నీ ప్రభావమునన కాదె
 ఇట్టి వైభవంబు నిట్టిసాభాగ్యంబు
 దొరకె నాకు నిఖిలగురువరేణ్య. 238

ఉ. వారక వ్రేలు నాకి యువవాసఫలం బెడలించునట్లు ని
 స్సారములైన యిజ్జగతిసౌఖ్యములన్ మది దూర్యాయమొంది ఏ
 స్తారియఘంబు దూరమని శంకవహించియు మీయనుజ్ఞకుం
 దారక పూనినాడ వసుధాభరమున్ గురుచంద్రశేఖరా ! 239

ఉ. సేవకలోకముం బొదలజేయుటకై చరకల్పభూరుహ
 శ్రీపహించు నీవదముఁ జేరినవాడఁ గృతార్థుఁ జేసి గం
 భావనఁ బ్రోవు నన్ను భవబంధముపైఁ దగు లూడ్చి నావుడున్
 భూవరుఁ గ్రమ్మఱంబలుకు భూనుతుఁ డుద్భుటమూర్తి యీక్రియన్.

గీ. అన్న! విశ్వాస మొనరించు మస్మదీయ
నాశ్యమున సంశయము మాని వసుధఁబెద్ద
కాల మభిరక్షణము చేసి కడు భజింపఁ
గలవు కైలాసనాథు శ్రీకంఠ సభవు

241

వ. అని యుద్భటారాధ్యుండు ప్రియశిష్యుండగు ప్రభావతీ తనయు
వైరాగ్యంబునకుఁ బరిహారంబు గఱపి రాజయోగిలక్షణంబులం
బ్రేక్షణీయుండ వగు మని నియమింపుడు నవ్వడమితోడును “గురో
రాజ్ఞాం నలంఘయే” తను న్యాయంబున సజేయ భుజాభుజగాధి
నాథుమై ధరావరాహోహ విశ్రమింపం జేసి ప్రజావనసమర్థుం
డయ్యె, నిట్లు,

సీ. ఇందు శేఖరముచే నేమూర్తిదీపించు
నామూర్తి దానయై యతిశయిల్లి
ఇభచర్మచటమున నేమూర్తి గొమరారు
నామూర్తి దానయై హరువు చూపి
యిల రథంబుగఁ బన్ని యేమూర్తి జయమొందు
నామూర్తి దానయై యనువు మిగిలి
యిక్షుధనుర్మూర్తి నేమూర్తి పైఁబూయు
నామూర్తి దానయై యయము గల్గి

గీ. యున్న యుద్భటగురునాథునుగ్రకలువ
కరటికంతరవస్వామిచరణ యుగళి
తనకు నిహవరఫలసిద్ధిజనని గాఁగ
భూమిఁ బాలించు శ్రీసుంజభోజమూర్తి.

243

క. వరహృదయకనుల కర్ణిక
గురుచరణద్వయము నిలిపి కువలయరక్షా

చరణమునఁ బొదలుఁ బ్రమథే

శ్వరతనయుఁడు ముంజభోజజనవిభుఁ డెలమిన్.

244

క. చరలింగమూర్తియగు నా

గురుదేవుని సింహాపీఠిఁ గోరిక నిడి త

చ్చరణాంభోరుహములకును

బరిచర్య యొనర్చు నవనిపతి యనుదినమున్.

245

ఉ. అంత మనంబులోనఁ బ్రియమార్కఁ దలంచు మహాత్ముఁ డుద్భటుం

డంతకవైరి తన్నిలిచి యాత్మఁ గఠోరతరోక్తి శ్రవులై

చింతఁ గలంగుభేదరలఁ జేర్చు మదాశ్చతి నంచుఁ దొల్లి య

త్యంతదయార్ద్రచిత్తుఁడయి యాగతి నాడినమాట లీక్రియన్. 245

మ. నిలిచెం ధారుణి శైవధర్మము సమున్నేషంబుతో దుర్మతం

బులు బౌద్ధాగమముఖ్యముల్ నడలె శ్రీపూర్ణాత్ముఁడై శంభువ

జ్జలజాతద్వయభృంగ మీతఁ డన నోజన్ ముంజభోజక్షమా

లలనాధీశుఁడు నామశిష్యుఁ డయి యుల్లాసంబు నొందెంధృతిన్.

క. మఱియుం దక్కిన వసులరమర

యొకింతయును లేక మలిహరు నాజ్ఞన్

నెఱిఫలియించె ధరాస్థలి

నుజక వసింపంగ నాకు నుచితం బగునే !

248

మ. వలదా యింక లలాటనేత్రపటుతీవ్రకూరశాపాసలా

ర్పులచేఁ బ్రేలుచు నానిమిత్తమున దూరూపంబులం బాయఁగాఁ

గల మంచుం గడఁ గాంక్షలన్ బొదలు తద్గంధర్వులన్ బోవ వా

రలు న్నోలిన్ సమయాబ్దముల్ గడపి రోర్వంజాలి నీచత్వమున్.

చ. అని కృతనిశ్చయం డగుచు నగ్గురుకుంజరుఁ దొక్కనాఁడు పా
వనసలిలంబులం దడిసి వచ్చి విశుద్ధతరసలంబునం
దనువమభస్మరుద్రములు లాదిగఁ గల్గిన శైవచిహ్నముల్
మన మలరంగఁ దాల్చి పురమర్దనలింగముఁ బ్రాణలింగమున్ .

శా. హస్తాబ్జంబున సంగ్రహించి వరపద్మాసీనుడై జాతవే
దస్తారాధిపభానుభానుపులకున్ దానైక్యఁడై యుష్మ త
న్ని సంద్రోజ్జ్వలమూర్తిపై విషయముల్ నెక్కుల్పి యోగంబున
మస్తాద్యేదము చేసి జీవితము సంబంధంబుఁ ద్రోచన్ వెనన్ . 25

గీ. అమహాయోగి బ్రహ్మరంధ్రాంతరంబు
వెడలె శతకోటిరవిదీప్తివిలసనంబు
గలుగుతేజం బొకండు తత్కరతలేశ
లింగమును గూడి హరుఁ బొందె లీల నెగసి.

252

క. జితభవబంధనులగు త
త్పుత్రు లధికులు శాస్త్రసరణితోఁ దత్తనువున్
చతురతశైవజ్ఞానా
హుతిగా భావించి రంత యోగ్యప్రాజ్ఞుల్.

253

ఉ. అమృహనీయమూర్తితనువందలిధూమము సర్వదిక్కులన్
గ్రమ్ముచు మీఁద రాలు నమరద్రుమనిర్గతపుష్పవృష్టి గం
ధమ్ములతావి గెల్చి పటధామవిహారుల నప్పిశాచ బృం
దమ్ములఁ గప్పె నీలజలద ప్రతిపక్షమహస్సహాయమై.

254

గీ. సిద్ధరసమున వేధించు చెనఁటిలోహ
దళము లమలనువర్ణత్వకలన వెలుఁగు
నట్లు భేదరు లుద్భటుసంగధూమ
సంగమునఁ జేసి శంభువేషములు గనిరి.

255

సీ. బాలవ్రావాళకుక్పాటచ్చరంబులౌ
 జడల సైంధవశశల్ బెడఁగుకొనఁగ
 బంధురపరిణాధకంధరాంతరములఁ
 బసిమి దేరెడి చేదువిసము లమర
 ఘనకవాటాభవక్షుఃపీఠికలమోఁద
 నెరకొన్న పెనుపాఁవగురులు బెరయ
 శరదభ్రవిభ్రమాశరవిగ్రహంబులఁ
 గంతుభస్మాంగరాగములు గ్రమ్మ

సీ. వటలుడాకాశ్యందు వైవస్వత ప్ర
 తాపసంక్షోభకరవిరుదప్రక్షీర్ణ
 ముద్ర లింపొందఁ దద్రుద్రమూర్తిఁ దాల్చి
 నిలిచె గంధర్వతతి పెండిరుచులు చెలఁగి,

256

సీ. ఆగురుం డిట్లు దేవరయందు నైన
 రాత్రి గంధర్వవతి చిత్రరథుఁడు వచ్చె
 తెలివితోడుత నెందైన దిరుగ నట కి
 తంబు చని వేమటలి పటేంద్రంబు డాయ.

257

సీ. కాయలురాల్చిన మావిడి
 సోయగమున నిట్లు మిత్రశూన్యం బగుచున్
 దూయనితద్భూజముఁ గని
 హోయనుచున్ గుండె పగిలి యతివిహ్వలుండై.

258

మ. పిలుచుం జట్టుల బంటులన్ సుభటులన్ బేర్చుచి యందంద లోఁ
 గలుఁగుం దూరు విభాత నమ్నుఁ గరుణం గావంగ రావే సురా
 చలకోదండ! యటంచు మొక్కుబొరలున్ గర్వంసహన్ గన్నుఁగో
 నల న్నశుల్ జడిచూప బిట్టారలు గంధర్వేశ్వరుం డెంతయున్.

- ఉ. మోచితి నుగ్రశాపభరమున్ తదివ్యసమంబు లన్నియున్
జూచితి నప్తభోగములు చూచినవారలు నవ్వ నుద్భట
శ్రీచరణాంగధూమములు చెందుట గానమి యీనునంతకున్
గాచి వృకాలి కిచ్చిన ప్రకారము దోచె మనీయసిద్ధికిన్. 1
- క. తమతలఁచిన యత్నంబులు
సమకూరుచు నుండు నెవుడు సత్కర్మలకున్
దమతలఁచిన యత్నంబులు
సమకూరవు దుష్టకర్మసంఘన్నులకున్. 2
- క. నమ్మితి శంకరు వాక్యము
నెమ్మనమునఁ బడ్డపాటు నిష్ఫలమయి నా
కుమ్మలికంబు ఘటించెఁ బ్ర
యత్నుగునే నన్ను నేవ నబ్జజ ! నీకుకా. 3
- వ. అని య నేక ప్రకారంబుల వితథమనోరథుండై చిత్రరథుం డాశ్ర
నంబుసేయ నయ్యర్థరాత్రంబునందు గురువియోగవ్యధాదోదూ
మానమానసుండై యుమ్మలింపుచుఁ గ్రమ్మువేదనల నవగ
నిదుండగు ముంజభోజనరేండుం డయ్యాశ్రోశం బాకర్ణిం
సంచలించి యిది యేమివరి దేవనంబాక్కొ ! ఇప్పితృవనభూ
నుండి యుడుగక విడువనివేలంబై యతివేలంబగుచు సముద
ఘోషంబునుం బోలె భీషణంబగుచు వీతెంచుచున్నయది దీ
నతయుదముగాక యని కాలభైరవంబగు కరాళకరవాలంబు కే
గీలించి కైలశృంగంబు డిగ్గుసింగంపుఁగొదమయుం బో
హర్మ్యంబు డిగ్గునటికి పిటికిదనంబు నోడటిమి తత్కృపా
ప్రభావటలంబులం దమస్సముదయంబు విరియింపుచు నొక్క
రుండ యుక్కుదళు కొత్త నిర్ణిద్రవేగంబున రుద్రభూమి డాయ
జని తద్రోదవంబునకు నాదికారణంబగు నిశాచరు నుదారప్రభ

వాతీశయంబునంజేసి కనుంగొనఁజాలి యతని నుద్దేశించి
యిట్లనియె, 263

ఉ. ఎవ్వఁడ వీవు ధైర్యమతి యేడ్చుద విచ్చడ నెద్ది కారణం
బెవ్వఁడు నిన్ను నిష్కృపత నింట్రముచేసెను నేటిదాఁక నే
నెవ్వని నిట్లు దుర్దశల కిక్కఁగఁ గన్గొనఁ జెప్పమన్న వాఁ
డవ్విభుతోడ నిట్లనియె నల్లన గద్గదకంఠనాభుడై, 264

క. ఏమని చెప్పదుఁ జెప్పిన
నేమి యొనర్పంగఁజాలు దీవిధి భువన
స్వామి యగునట్టి యీశ్వరు
చే మును నియమించఁబడియెఁ జరపున్వ్యాధి, 265

క. ఏ పుణ్యసాధ్య కడుపున
నో పురుషవతంస పుట్ట వొందితి నాహ్వా
త్తాపంబు పాపె నీవలు
కాపాదిత నవసుధారసావిష్కృతియై, 266

చ. అనఘవిచార ! నాదు తెఱఁ గంతయుఁ జెప్పెద నీదు పేరు పెం
పును వివరింపు నాకనుడు భూవరుఁ డిట్లను ముంజభోజుఁ డన్
జనవతి నేను విశ్వబుధసంఘనుతంబగు నిష్వరంబు నా
యునికి దగన్ మదీయగురుఁ డుద్భటుఁ డారయ భూతపుంగవా.

వ. ఏను గురువియోగంబునంజేసి గాసిల్లి వినుగుచు నిర్మిద్రదుఃఖంబున
నిద్రలేక యేకతంబ యొక్క హర్మ్యస్థంబున మేను వైచియుండు
నవసరంబున నీ యాక్రందనం బమందం మగుచు వినంబడిన దీని
సరయుదముగాక యని సరయంబుగా వచ్చితిఁ బొచ్చెంబుగాదు
నీ తేటం గెఱింగింపు మనుడు నయ్యంబరచరుండు హర్షాడంబ

రంబులు మనంబునఁ బెనగొనఁ ససంభ్రమంబుగాఁ బఱఁతెంచి
కృతవందనుండై భూపురందరున కిట్లనియె. 268

క. జనవర! మును హరువలనఁ

వినియుండుదు నీవ్రత స్తి వినుటకు ఫలమై

కనుఁగనకుం దోచితి విఠఁ

గనుఁగొంటిని శాపమోక్షకల్యాణంబుగ. 269

సీ. వివయ్య! భూప నావృత్తాంతమెల్ల గం

ధర్వ నాథుండఁ జిత్రరథు డనంగఁ

బరగినవాడ ము స్ఫురమేశ్వరున కొక్క

నెవమున ద్రోహి నై కుపితుడైన

యదైవుకినుకఁ జయ్యనఁ బిశాచాకృతి

జేరితి నాతోడివారు నేను

జేరి తత్కృపకల్పి శ్రీయదృటారాధ్య

గురు తనుధూమంబు వొరఁగఁనాఁడె

గీ. శాపమోక్షంబు గాంచునిశ్చయము పడసి

యావటంబున నుండితి నిన్నినాళ్లు

కర్మమునఁ జేసి యిపుడు వర్గంబువారు

ముక్తు లయిచన నా కిట్లు మోసమయ్యె. 170

ఉ. ఆ గురుసార్వభౌమునకు బ్రాణముపాణమ వైన నిన్ను హృ

ద్రాగముతోడఁ గంటి వసుధావర! నవ్వగలెల్ల బాసె నీ

వేగతిన్నెన నాకయిన యీదురవస్థఁ దొలంగఁజేయు గు

ర్యాగమదర్శితంబయిన యార్తజనావన వైభవంబునగ. 271

మ. మదనధ్యంసి మనంబునం బొడమి సామర్థ్యంబుచే సాధు స

మృదలక్ష్మిం బొదలించి విశ్వజనతామాన్యస్థితి మించిదు

ర్మదవాదిద్వివసంహమైన భవదారాధ్యుండు నాకై న తు
చ్చదశం దీర్ప కుపేక్షఁజేసె నకటా! సర్వజ్ఞఁ డై యుండియున్.

గీ. ఆది నుద్భటమూర్తి కామారిచేత
నేను మొదలైన ఖచరులనెల్ల కావ
ము క్తులుగఁ జేయుదని తల మోచి వచ్చి
నన్ను పేక్షించె నేడిట్లు సరవరేణ్య.

278

చ. ఎఱుంగనివాఁడు గాఁడు నిఖలేంగితవేది భవద్గురుండు తా
మటచెనొ కాక యేను వటమందిరసీమఁ దొలంగి దిక్కులన్
గుఱిచి బుభుక్షుకై చనుట కొంత దలంపక వేగిరించి యే
డైత శివునందు నయ్యె జగతీవర! యేమనవచ్చు నాయెడన్.

చ. కలుషవిదూర! యేనొకటిఁ గంటి మనంబున మత్ప్రచారమున్
దెలియనివాఁడు గాఁడు భవదీయగురుండు మదీయదుర్దశా
కలనఁ దొలంగఁజేయగలకార్యము నీతల మోవ నుండి కీ
ర్తులఁ బొదలించుపొంట ననుఁ బ్రోవక మాన విముక్తిలభిచేన్.

సీ. శరణాగతత్రాణసంరక్షణంబుచే

వచ్చు పుణ్యంబు కై వసము సేయు

దుఃఖాతురత్వంబు దొడికిన నోనాడఁ

డామాటఁజేయు దృఢవ్రతిజ్ఞఁ

డగుటకు నకలభూతాళి వ్రభూత హ

ర్షంబున నచ్చెరువడుచునుండఁ

బ్రచ్చిన పేరబ్బురంబున మజ్జాల!

బలిబలి యనుగడుపారవేగఁ

గీ. గిన్నకులు పన్నగులు సిద్ధభేచకులును
బోల విద్యాధరులు గూడి పొగడువలుకు
లురుతరంబయ్య దిక్కులు నొరసి మించి
చూచుజనులకు నానందశోభ కెంద.

276

ప. ఇట్లు మంథానమహీధర మధ్యమానసుధావయోధిధ్యానంబు
విడంబింప నమ్మహీ మహేంద్రుండు గంధర్వరక్షణార్థంబై ప్రాణ
బంధంబుతోడ నవంధ్యనంధాధురంధరత్వంబు సంబంధింపఁజేసి
గురుచరణస్మరణపారీణుండై కరాళకరచాలంబుఁ గేలఁ గీలించి
శశాంక శేఖరుం గుఱించి.

277

శా. ఓకందర్పవిరోధి! యోపురహరా! యోహస్తిచర్మాంబరా!
యోకాంతాశ్రితజేహ! యోశశిధరా! యోపద్మగర్భార్చితా!
యోకద్రూసుతహర! యోహరిహరా! యోమేరుబాణసనా!
ఆకర్ణింపుము నాదువిన్నవము జేవా! వామజేవా! శివా! 278

నీ. కారణంబులు నీవ కార్యజాలము నీవ
భావజ్ఞుడవు నీవ భావ మీవ
జనకుండవును నీవ జన్యవస్తువు నీవ
ప్రావకుండవు నీవ ప్రాప్య మీవ
ఆధారమును నీవ యాధేయమును నీవ
భోక్తవ్యమును నీవ భోక్త వీవ
రక్షకుండవు నీవ రక్షణీయము నీవ
హార్యంబు నీవ సంహర్త వీవ.

గీ. పూజకుడ వీవ పూజ్యంపుఁబొడవు నీవ
వాచకుడ వీవ తలపోయ వాచ్య మీవ
జ్ఞానమును నీవ చూడంగ జ్ఞాని వీవ
నిటలలోచన! సకలంబు నీవ నీవ.

279

మ, వదనాంభోజము లోచనత్రయభాస్వల్లీలతోఁ గూడఁబ
 ద్భదళాక్షీమణి యోర్తు మేనఁ దిరమై మత్తిలగఁన్ రూప నం
 వద సోపొందియు రూపదూరపరతన్ భాసిల్లుచున్నట్టి నీ
 న్నిదమితంబని న్రస్తుతింప వశమే ! యీశాన ! యెవ్వఁకిన్ 280

నీయంద పొడముచు నీయంద పొదలుచు

నీయంద విలయించు నిఖిలజగము

సకలచరాచరాసక్తుండ వగు దీవు

రత్నంబులొని నూత్రమునుబోలె

రజ్జవునందు సర్పభ్రాంతి పొడకట్టు

కైవడిఁ బ్రకృతి నీనై వసించు

ననవద్య మచ్యుత మాద్య మాద్యంతవి

రహితమై వెలుంగొందు మహిమ వీవ

గీ, విష్ణుఁ డన రుద్రుఁ డనఁగ వాగ్విభుఁ డనంగఁ

దగిన నామాంతరంబులు చాల్చి నీవు

భ్రమము సమకూర్తు వెలుంగనిప్రకృతులకు

నీ మహత్త్వంబు చిత్రింబు నీలకంఠ !

281

చ, పనిపడి మున్ను భేదరూపాలులు మాన్పఁ గుటించి తేవతోఁ

గనుఁగొనినాడ వుద్భటు జగన్నుతమూర్తి యతండు పూనుని

ప్పని గొద యయ్యెనేని పురభంజన యేమియనంగవచ్చు నీ

యనువమసత్ప్రభావ మకటా ! వికటాచరణంబు చూవదే ! 282

మ, అనుచున్ భేదరక్షణార్థ మతిధైర్యనూర్తి చేపట్టి ప

ట్టిన తెంపున్ విడకున్నరాజునకుఁ గంఠేకాలుఁ డిష్టంబు నీ

ననుకూలసితితోడ రాఁ దొడఁగెఁ దారాగంబుపైనుండి గొ

బ్బున నుత్తాధిపవల్లనైకవిచలద్భోగీంద్రహారాళియై,

283

మ, నవరత్న ద్యుతివుంజపించిరినానాదిగ్నితానంబు సి
 ధవధూగానవిశేషగుంభితమ (బోధ్యత్కింజీకారవం
 బు విచిత్రాంశుక కేతనంబు నగుచున్ బొల్పొందునున్నగ్ధపే
 మవిమానంబున వచ్చె నుద్భటుఁడు కామ ద్వేషిసార్వభౌమనన్.

మ, హరు వెంటం జనుడెంచి ర త్తతి విమానారూఢులై సిద్ధి
 న్నరగంధర్వసువర్వచారణమహానాగాధినాథుల్ మనో
 హరచామికరభూషణప్రతితో నాలోలహారాళితో
 నురుకాశ్శీరసాంగహారములతో నుద్దామవార్షంబుతోన్. 285

ప, వెండియు నక్కాండంబునం దక్కినయక్షరక్షుఃకులవరేణ్యులు
 ననూనతవస్సారశరణ్యులగు కుంభనికుంభకుంభోదరనందికేశ్వర
 భృంగిరిటిప్రభృతిసారిషదపుంగవులును నింద్రాగ్రాదిమాతృకలును
 నింద్రాదిదిక్పాలకులును నానుడేవాది తత్త్వజ్ఞులును గరుడా
 ద్యండజనుండలేశ్వరులును బ్రహ్మాది ప్రాణదైవతంబులును
 సద్దేవతా సార్వభౌముపిటుండ నమందానందకందలితహృదయార
 విందులై చనుడేర సరభసకరాస్సాలితఘరిభేరిగభీరభాంకారం
 బులును రంభాదిత్రిదశపురంధ్రీ మంధరకళ్యాణగాన కళాకోలా
 హలంబును నమరతడువరిగలితనుమనస్సముదయ సంభూతసాంద్ర
 మధురసాస్వాదమదాంధపుష్పంధయఘంకారంబులును దుంబురు
 నారద ప్రముఖముఖనిర్గతనిర్గళ జయ జయ శబ్దసౌష్ఠ్యవంబులును
 దిక్కులం చిక్కటిల్ల మహోత్సాహంబునం బ్రత్యక్షంబైన యక్ష
 వాహనకుం బ్రదక్షిణ ప్రాణంబు లక్షణభక్తి నొనర్చి ధరా
 ధ్యక్షుండు కరకమల పుటఘటనాసాటవంబు నిటలంబు నలంకరింప
 నంకురితపులకాంకురుండై యుదారస్వరంబున నిట్లనియె 286

రగడ, శ్రీకంధర ! గంధేభముఖజనక
 శ్రీతాంతుకభాశోభిజటాభర
 కాశోదరవల్లభహారలతా
 కలిత ! సుధీజనవద్మదివాళర !
 నిటలచటులశిఖినేత్ర మహోల్కా
 నిర్ధూతాంతక ! నమదాఖండల
 పటుకమణారసభరితకటాక్షని
 పాతకృతా ర్తీకృతబుధమండల !
 శ్రీమత్కైలాస మహీధరవర
 శిఖరస్థలవిహరణ పారాయణ !
 చామీకరభూమిధర బాణా
 నన ! శిలీముఖనారాయణ !
 త్రిపురపురంధ్రీజన ఫాలాంచల
 తిలకమ్మగ మదహరణశరచ్ఛట !
 కపటద్విపరాద్ధ్వీపికులాధిప
 కర్కశచర్మపటివృతకటితట !
 మౌతభవపాశ మహాముని నేవా
 హేవాకసమంచితవదనీరజ
 కృత ! దురహంకృతిదక్షాధ్వరదళ
 గీర్వాణశ్రీఘటపాటనపటు
 భుజగీకృతయువతి మహాసీ, మంతసరణి
 సురుచిరసీమాధ్వస్యలగద్గుణ !
 చటులహిమాచలజామాతృత్వవ
 శంపనబుద్ధిగమూర్జితసుక్షణ

మిసమిసమను బలువిసము సెకలకును
 మెసవఁగై కొనఁ గుత్తుక ధరియించితి
 నొసల నెనఁగుళిఖయగుమున మసగుమ
 నోభవుమెత్తనిమే నిరియించితి
 బలువగు పరశువు పరుషముఖంబునఁ
 బరశుమహానురవరు విదళించితి
 జలధరపటలము చెలువము గిరికొను
 సామజపతిదర్పం బెడలించెతి
 పార మెఱుంగక కవిసినమృత్యువు
 పాల నలుగుచుఁ గపాలము సిందితి
 వారిమగంటిమి నెదురుజలంధరు
 వాలుఁగొని కడిమి యుడుగక త్పించితి
 వారినిధులు సరి నేకార్ణవమై
 వోడియచూపిన పటమైతివి భళి
 దారువిసినమునిచపలాక్షుల చి
 త్రములు గలంచుట కావట మైతివి
 హరివాణీరమణులు నిన్నరయ న
 హంకారము చూపిన మిన్నందితి
 అరుణజటామండల మధ్యమున ను
 రావగ నెలకొనఁ గడుఁ జెన్నందితి
 బహుకాలము లేవ మొనరించిన ధన
 పతి చెలికారము నుపకృతి చేసితి
 మిహివదమగు సౌజగున గినిసినక్రతు
 మృగమును బలుదెగకొని పడనేసితి
 యోలు మొగంబులఁ గనుపట్టిన విజ

యాధికునిఁ గుమారకుఁగాఁ గాంచితి
 వాఱుదళంబుల మంత్రకుసుమమున
 నలిరాజము క్రియ లలిఁ గ్రీడించితి
 వొడనంబెన్నకుఁగాఁ దత్కాలతప
 యోధరమున నోహోయని పలికితి
 నడుఁబియ్యమున బాణాసుగుమోసలఁ
 గాచుటకును నిరవధిశ్చవ చిలికితి
 బలువిలు గొని నిబ్బరముగ మోఁదిన
 బలమర్దననందనుఁ జేపట్టితి
 దళదళమను ముమ్ములుకుల మెఱుఁగులు
 దట్టవఱుచుశూలము చేపట్టితి
 నవముక్తా ఫలవర్ణంబున గగ
 నము మోచిన నందెన బల్లించితి
 అవితథమై సర్వధూరావంబగు
 నయ్యాశ్వరశబ్దముఁ జెల్లించితి
 నశలచరాచర సృష్టి సిఠిలయ
 సంధానము నీపాలిదమై తను
 నశలంక మమేయ మను తమమగు
 నాపరత త్వ విభూతియు నీదగు
 నిను నింతంతని గురుతింపఁగ నా
 నీరజభవముఖ్యులు నేర రసఁగ
 ఘనభవపాశ నిబద్ధులు మాద్య
 గ్జను లర్హింతురె నీమహిమఁ గనఁగ
 భక్తజనావన పరతంత్రత చే
 వట్టుము నన్ను గుణత్రయ భాస్వర !
 భక్తిముక్తి ఫలదాయక శంకర !
 భూతేశ్వర ! యైశ్వర్య విశ్వర !

క. ఈ చందంబునఁ బొగడు మ

హీచక్రాధీశుమీఁద నీశ్వరుఁడు శృపా

గోచరకటాక్ష పాత

ప్రాచుర్యం బొదవఁ బలుకు బలుమృదుఘటిన్,

288

క. మెచ్చితి నిను ముమ్మాటికి

నిచ్చెద వర మెద్దియైన నీ వడుగుము శ్రీ

మచ్చరిత యనుఁడు భూవరుఁ

డచ్చంద్రకిరీటుఁ బలుకఁ బ్రాంజలి యగుచున్.

289

చ. కరుణ యొకింత చిత్తమునఁ గల్గిన మేటివి నీవు పార్వతీ

శ్వర ! తరుణేందుశేఖర ! దివస్పతిముఖ్యః లింపమాళి ని

ర్జరతరువువ్పనిర్గత వరాగవిరాజిత పాదవద్మ ! ఘే

చరవిభు నీతనిన్ మనువు శాసమునాయ ననుగ్రహింపవే. 290

క. నీయందు మద్యవించిన

యాయుద్భటగురుని పూన్కి యాడేర్చుటకై

శ్రీముతుఁ జేయు మితని వా

లాయమ్ముగఁ దరుణహరిణలాంఛన మకుటా !

291

మ. అనుచు వేదశిఖావతంసమను నయ్యడింద్ర జాజానిప

ద్వనజాతద్వితయంబుపై నృపుఁడు గంధర్వేశ్వరుం బెట్టి భో

దన దండాకృతి దోవ శంభుఁడును గారుణ్యంబుతో లెమ్ము రె

మ్మని తత్తేచరుమాళిఁ జేర్చి వరదానాస్రమున్ హస్తమున్.

ఉ. ఆ నిఖిలాధి నాధుశుభహస్తము మస్తము మోచినంతఁ దే

జోనిధియై మణిమయ విశుద్ధసువర్ణ కిరీటహరియై

మానితహార గుచ్ఛరుచిమండల మండితుండై వియచ్ఛరుం

దానినవేడ్క తోడఁ బ్రమథాకృతిఁ దాల్చె విచిత్రసంపదన్, 293

గీ. రాజగురుభక్తికిని భక్తరాజుపాల
శంకరుడు గోరికంది వశంవదాత్ముఁ
డగుటను సర్వభూతంబు లొర యనుచు
నద్భుతావేశ మొదవంగ నభినుతించె.

294

సీ. అంతట నిఖిలజ్ఞుఁ డగువిరూపాక్షుఁ డ
త్యనువమభక్తి సమగ్రుఁ డైన
క్షీతిపతి గురుభక్తికిని జితశుద్ధికి
నూనృతపాలన స్ఫురణ కార్త
రక్షణశక్తికిఁ బ్రమదితస్వాంతుఁడై
వలుకు నివ్విభు మహీపాలచంద్ర
వినుము నీయనవద్యవృత్తంబునకు మోద
మందితిఁ బటుశక్తి నుర్వి నింకఁ

గీ. గొన్ని సమములు పాలించి కూర్చి నెంచి
దిశల నిర్మలనత్కిర్తి డెలివి నించి
నాడుసాలోక్యలక్ష్మి పొందంగఁగలవు
పొమ్ము మది సంశయము మాని పురమునకును.

295

వ. అనునవసరంబున హస్తోత్కర్షంబుననద్భుతప్రాభవుండగునుదృఢుం
డనుకంపానంపదభిరామస్వాంతుఁడై కృతవందనుండగు సమృహీ
కాంతు సహీనాశీర్వాదంబుల నాదరించె తక్కిన సురకిన్నరగరు
డోరగాదులునాదరంబుననతనింబ్రశంసించిరి చితరథుండునువసుం
ధరాకళత్రు వగ్గింపుచుఁ గుంభనికుంభప్రభృతులగు ప్రమథులం
గూడి నర్తించె, సంతకాంతకుండు సంతర్ధానంబు, సేసె నిట్లు చరి
తార్థుండగు ముంజభోజుండు నిజనగరంబుఁ బ్రవేశించె సంత.

ఉ. నీతియుఁ బెంపు సొంపు సతినిర్మలకీర్తియుఁ దేజమున్ మహా
 భ్యాతియు వృద్ధిబొంద జతురఁ బుధివేష్టిత భూసలంబు నే
 కాతవవారణంబుగఁ బ్రియంబున నేలుచునుండె వై భవో
 పేతుఁడు ముంజభోజుఁడును హేం దుఁడునాకముఁ బ్రోచుకై వడిన్

వ. అనవుడు సమ్మర్లు మార్చును నారోమహర్షణి కిట్లనిరి. 298

ఉ. అంచితవుణ్య! లక్ష్మీ కిరవై తగునుదృటమూర్తి నిత్యని
 ర్వంచితభద్రకీర్తి సమవారణ! వింటిమి ముక్తికామినీ
 చంచలదృగ్విలాసముల సౌఖ్యము గంటిమి పూర్ణ కేముషీ
 కాంచనగర్భ! నీవలన గాఢతరాఘతమంబుఁ ద్రోచుచున్. 299

వ. మున్నుదృటారాధ్యులకు సంతానంబు గలదని తన్నిర్యాణ
 కాలంబునం గొంత వివరించితి. సమ్మహావంశంబు వధిలులెఱు
 గెఱింగించి మమ్ముఁ గృతార్థులం జేయవే యనుడు సతం
 డమ్మహర్షుల కిట్లనియె. 300

మ. వినుఁడీ మామక దేశికోత్తముఁడు సద్విద్యావిమర్శాత్మకుం
 డనఘుం డాధ్యుఁడు సర్వశాస్త్రవిదుఁ డౌవ్యాసుండు నానందముం
 దనరన్ నన్నుఁ గృతార్థుఁ జేయఁగను నిత్యం బీశ్వరధ్యాన పూ
 జనముం పత్సుతభక్తబాంధవకథానదోషి బంధించినన్. 301

మ. వరమానందరసాభిఁ దేలి కరుణాపారీణ నా కిష్టమా
 హరుభక్తావనుసత్కథాకీర్తన మాజ్ఞాపించి జన్మాంబుధిన్
 దరణంబొందఁగఁ జేయవే యనిన నాధన్యుండు నేతత్కథన్
 వరదుండై వినఁ బల్కె మున్నటుల నే వర్ణింతు మీ కిష్టమన్.

శా. ఆ గంధర్వులశాపకారణముచే నార్యాకళత్రుండు త
 త్ర్యాగంబున్ వరమిచ్చి వారికిని నాత్మాజ్ఞోద్భవుం గూర్చి తా
 రాగంబందునఁ బల్కె నుదృట త్రిలోకారాధ్య! నీ విష్ణు డు
 డ్యేగం జొప్పఁగ మర్త్యదేశిగుణావిమండ వౌ డొప్పగున్.

ఉ. భూనుతమైనకాళి యనుపుష్పమహానగరంబునందునన్
నేనుచు విశ్వనాథుఁ డన నిల్చితి మద్భదయాజ్ఞకర్త
మానుషరూపివై విబుధమానవకోటులు విస్తృతాత్ములై
నీనిజదివ్యదీప్తిఁ గని నివ్వెరగందుచు నుందు రందఱున్. 304

వ. అట్లుగావున, 305

శా. మాయంశంబున నుద్భవించి చతురామ్నాయాగమార్థాంతర
స్థాయివ్రస్తుట వీరశైవవిధిసిద్ధాంతంబు నర్దిక్కులన్
న్యాయం బొప్పఁగఁ జేసి మానవహృదానందంబుగా శిష్యులు
ఛ్చాయంబొందఁ గటాక్షదీక్షులను సంరక్షించు భద్రాత్మకా!

శా. నీవంశం బభివృద్ధిఁబొందు జగతి న్నీ రేజనంతాన న
ద్భావం బొప్ప ననేకు లార్యు లతులవ్రభ్యాతకీర్తు ల్మహా
శైవస్థాపిత వేదశాస్త్రవిదులై శాసించు రారాధ్యతన్
తీర్థిన్ లోకములందు నాదుశృవ రెట్టింపంగ వారందఱున్. 307

శా. కావున మదాజ్ఞఁ గైకొని
భావింప నయోనిజననవద్దతి దెలుపన్
గావింపుము గంధర్వులఁ
బ్రోవఁగ కై నాగ్నిధూమమును నైక్యమునన్. 308

శా. అనిన నాఁగొకయని శివునాజ్ఞఁజేసి
నా]కు సాహాయ్యఁడవుకమ్ము నన్నియెడల
ననిన నట్లని వర మీయ నంత విశ్వ
నాథు ఘృకృజలంబున నవతరించె. 309

శా. అంతట వేదవేదు లగువార్యు లురస్థితలింగ పేటికా
భ్యంతర హేమనూత్రేఘటనంచనభీతబ్రహ్మ లేజమున్
కంతుకతాంగ సౌప్తవము గర్భగృహస్థిత దివ్యరూపమున్
వింతగఁ జూచి చూచి మది విస్మయ మొందుచుఁ జెరియవులై.

క, ఈ మహిమ యెట్టిదో మన

కామితముం గూర్చు దలంచి కాశీవతి దా

బ్రేమన్ బ్రత్యక్షంబై

పామరులను బోవ గురుని భావము దాల్చెన్.

311

మ, అనుచున్ మానముతోడ విశ్వపతి నాత్మాజ్ఞంబునం జేర్చి నం

తనఁ గన్మోడ్చు ఘటిల్లె[వారలకు నా ధ్యానంబుమై]తోచ ని

ట్లనియెన్ మామకహంశు నుద్భటు సమాఖ్యా రాధ్యశబ్దంబు చూ
చిన తద్రహ్మముఖోద్భవోత్తమముచే విఖ్యాతిఁజెందెన్ భువిన్.

ఉ, శంక యొకింత లేక ద్విజగుంఘము లెల్లడఁ గూడి పాపముల్

నింక వడక్షరీమనువు సీమముతో నుపదేశ మొంది వ

త్పంకజపూజలన్ దనిపి పావనమై తగుకన్యకాది భ

వ్యంకరదానముల్ ఒనఁగి వర్ధిలుఁ డీగురుమూర్తి దీవన్.

313

క, అని కాశీవిశ్వేశ్వరుఁ

డనుపమమ్మదుమధురఫణితి నాడిన మోదం

బున మేలుకాంచి యుద్భటుఁ

గని తచ్చరణముల వ్రాలి కాంక్ష నుతిందిర్.

314

కా, ఆ వార్తల్ విని రాజమంత్రిసచివవ్యాపారముఖ్యుల్ ప్రభుల్

జైవోద్ధారునిఁ గోటిమన్మథసమశ్రావ్యాంగునిన్ ఉద్భటున్

సేవించిశ్వరమంత్రదీక్షల శుభశ్రీ లొంది గ్రామాలయ

ప్రావీణ్యంబగు దానముల్ ఒనఁగ నారాధ్యవభక్త వర్ధితన్.

ఉ, ఉత్తరశైవదీక్షల గురూత్తముఁ డుద్భటుఁ డిడిద్విజాళియం

దుత్తము లిష్టలింగు లని నూత్తులు చెప్పియు లింగధారణల్

కుత్తుకలందుఁ గొందఱకుఁ గూర్చుగ రాజులు మంత్రవర్గముల్

చిత్తములుం జగుర్చుగఁగు శిష్యులనై గురుపూజ చేయఁగాన్.

చ. గురుచరలింగపూజ లొనగూర్చంగ నుద్భటు కంతఁ గంతు సం
హరుడు ప్రసన్నరూపమున నన్నియుఁ దానయి నిత్యనీమములొ
జరువఁగ వచ్చి తత్త్వము సాంగముగా నొనరింపఁ జేసి యీ
కరణి నద్రుశ్యుడై మెలఁగఁగామహిమాన్వితుడయ్యెనుర్వరన్

గీ. తద్భులులలో నుబుద్ధి యన్ ధరణిసురుడు
సుగుణమణిగుణ సౌభాగ్య సుందరి యను
పేరుగలిగిన కూతురఁ పెండ్లి చేసె
నుద్భటారాధ్యునకు నీశ్వరుండు దెలువ.

318

వ. అట్లు గావున.

319

శా. శ్రీకంఠాపరమూర్తి దుర్మలతాశ్రేణీలవిత్రింబు ను
శ్లోకున్ సంతత తత్త్వదర్శనపరున్ శుద్ధాత్ము నాచార్య చూ
డాకల్పంబు వినమ్రకల్పకము వేదాంతార్థనేతృత్వల
క్ష్మీకంజాగును సాంద్రభక్తిఁ గొలుతున్ శ్రీయద్భటారాధ్యులన్.

మ. జనియించెన్ హరుమానసంబునఁ బిశాచత్వంబు మాన్పించి ది
వ్యనికాయంబుల శంభుమూర్తిఁ గనఁ జేయంజాలెఁ గైలాసశై
లనివాసంబునఁ గట్టఁ బట్టము బుధశ్లాఘార్హత స్మీదటన్
జననప్రాభవపుణ్యము క్తి కతని శృక్వంబె వర్ణింపఁగాన్.

321

సీ. వరశమాకరలబ్ధవర్ణపుంగవులచేఁ
బోలె విజ్ఞానవిస్ఫూర్తిఁ గాంచి
దృఢసత్ప్రభావవత్త్వోదముకలచేఁ
బోలె బావనవృత్తి బొందఁజాలి
శారదారంభవిస్మేరేందురుచులచేఁ
బోలె నాహ్లాదంబు చాలఁ దాల్చి
చాక్ష్మవభాసాందజాతిరత్నములచేఁ
బోలె నలంకీయకీల మెఱసి

గీ, వరలు నిఖిలజగంబు తెవ్వానివిమల
భద్రగుణములచే నట్టిభాగ్యశాలి
వివిధసేవకనంకల్పదివిజనురభి
యద్భటస్వామి యద్భుతోద్యోగి వెలయు,

322

సీ, అధ్వనీనులు చతురామ్నాయవీధికి
కాందిశీకలు పరనింద గుటించి
భారవాహులు వ్రుణ్యపరిపాకలనచే
దూరదర్శులు తత్త్వసారదృష్టి
కర్మకు లఖిలసత్కర్మకల్పన గూర్చి
దానశౌండులు పెట్టఁ దగినయెడల
జాగరూకులు శంభుసంపూజనాకేలి
నైస్థికు లనవద్యనిష్కలిమి

గీ, సకలదేశికరాజస్యమకటనూత్న
రత్నకోరకమై బుధారాధ్యుడైన
యద్భటారాధ్యవంశవయోధిఁ బుట్టి
నట్టి గురుచంద్రు లఖిలధర్మార్థవిదులు.

323

వ, ఇట్లఖిలజగజ్జేయమానంబగు నమ్మహాభాగువంశం బతిశయ
సౌభాగ్యభాగ్యజనకంబై క్రమక్రమంబునఁ బక్షమానర్తయన
సంవత్సరంబు లతిక్రమించి వివేకబుడకు నాకరంబును, విభవంబు
నకుఁ ప్రభవంబును, ధర్మంబునకుఁ గూర్చియు, భద్రంబులకు
ముద్రయు, బుణ్యంబునకు శరణ్యంబు నై పినాకశరాసనుశాసనం
బున నాంగీరసబార్హస్పత్యభారద్వాజగోత్రంబునకుఁ బాత్రం
బయ్యె నందు కల్లోలినిష్ఠులగునందు హల్లకోల్లాసకరుండగు వేల్పు
పాలువున విశాలాక్షివల్లభుండు ..మల్లికార్జునగురుండు దుదయించు
నతండు

324

మ. ప్రణమద్భూపతిరీటకోటిఘటితదాఁగిఘృష్ఠరత్నచ్ఛటా
 పుణికిమ్మారితపాదపద్మండు బుధక్షేమంకరుం డింద్ర వా
 రణదంతాంచలరంగరంగదురుసారస్పారసత్కి-ర్తి ని
 [రణితేశాగ]మత త్వపారగుండు శ్రీరమ్మండు సామ్మ్యం డిలన్.

క. ఆ మల్లికార్జునగురు
 ప్వామికేఁ బోలయగురుండు జనియించి దిశా
 సామజకర్ణపుటితట
 చామరలతికాయమానసాంద్రయశుం డై.

326

సీ. శాంకరీదేవికి వణ్ముఖుండునుబోలె
 నాపోలనాభ్యనర్ధాంగలక్ష్మీ
 యైనశాంకరికి స్వయంభువుగారు జ
 నించు భద్రదాంబికానేత యగుచు
 [నార్తలోక భయావహార్తయై]శ్రీభవా
 నీభర్తయై మహాప్రాభవమున
 గల్లువారలకు శంకరదేశికస్వామి
 యావిర్భవించు నాయలఘుమతికి

గీ. గౌరమాప్రాణనాథుండు కంబుయశుండు
 సోమనాథయ్య యాయనసూనుం డొప్పు
 లింగనారాధ్యుఁ డారాధ్యలేఖవిభుండు
 మల్లికావల్లభుండు కీర్తివల్లవుండు.

327

శా. మానాథప్రవణాత్ముఁ డాత్మవిదుఁ డామ్నాయార్థసారైకపా
 వనజహ్వం చలుఁ డంచితస్మృతికథాన్యాసుండు చార్వాకజై
 ననదీవల్లభకుంభసంభవుండు జన్మంబొందు మన్మయ్యులిం
 గనకున్ ముల్లమకుం గుమారుడయి గంగాంబామనోభర్తయై.

చ. పర్వతరాజధైర్యుఁ డఘపర్వతపర్వతవైరి సత్ప్రభా
పార్వణశర్వరీశ్వరుఁ డపారకృపా పరతంత్రబుద్ధి సా
పర్వణధేనురత్న తరుభంగదదాసగుణాఘ్నుఁ డుర్వరా
పార్వతియైన పార్వతికి భర్త డగుఁ (మలికార్జునుం డిలన్. 329

క. ఆగమవిద్యాత్మిక యగు,
నాగమకు న్నాథుఁ డగుచు నానావిధ స
ద్బోగమ హేంద్రుఁడు పుట్టు ను,
రాగమహాధైర్యుఁ డార్యుఁడై పతి దానున్. 330

క. ఆజంపతులకుఁ గలిగెడు,
భూజనమందారశాఖ పురహరపూజా
భ్రాజిష్టుఁడు పుణ్యఫల
శ్రీజన్మస్థలము చంద్రశేఖరుఁ డెలమిన్. 331

మ. గంగామాళి పదాబ్జభృంగము మరుత్కంఠేక్షణావర్తులో
త్తుంగస్నిగ్ధపయోధరద్వయతటి దోర్మూలవాటిమ చ
ర్చాంగీకార సమర్థకీర్తినిధి శైవారాధ్యముఖ్యుండు వే
దాంగార్ధాత్ముఁడు చంద్రశేఖరుఁడు భవ్యప్రభవుం డుర్వరన్.

సీ. కువలయోల్లాసంబుఁ గూర్పుట శశియయ్యు
దోషాకరత్వంబు దొడుకఁ డెచట
విపుల వాగ్వృత్తి దర్శక శేష్వరుఁ డయ్యు
జిహ్వసంచారంబు నేయఁడెచట
కమలావిపర్ధనోత్కంఠ సూర్యుఁ డయ్యు
రాజదూరసిథిఁ గ్రాలఁ డెచట
దివ్యభోగస్ఫూర్తి దేవతావిభుఁ డయ్యు
గోత్రవిభేదంబు గూర్చుఁ డెచట)

గీ. [సర్వసాధకతన్] సురశాఖ యయున్

గొయ్యదనమున వర్తింపఁగోరఁ జెచట

సఖలమంతరహస్య సిద్ధాంతవేది

చంద్రశేఖర గురురాజచక్రవర్తి.

333

కా. సాధ్యస్త్రీజనగీతకీర్తి పరమైశ్వర్యాద్య విద్యన్ని కా

యధ్యేయోన్నతి చంద్రశేఖర[గురుం డామ్నాయ పారీణులన్

సు ధ్యాస్ఫటిత జాహ్నువీసు(తు)ల గాంచున్ బుతులన్ మన్మథా

రాధ్యారాధ్య సమాఖ్యులన్ దినమణి ప్రాలేయగుడ్డితులన్. 334

క. ఇది యుద్ధట దేశికమణి

సదభినుచార భావినంతతిచందం

బాదవించు నీ కథాగ్రము

మదన విరోధి దయనిఖిల మంగళసిద్ధుల్.

335

క. సారమతులల్ల కుజములు

హరిశివస్తోత్రమునకు హర్షింప రకూ

పారములు (నోలె)నూతులు

కైరవహితురాకఁ బొంగఁగా నేర్పునాళో!

336

వ. కావున మహాశ్రద్ధాధురీణులు] మహేశ్వరాచారపారీణులు గావున

నవకత్రిపురారియగు నుద్భటారాధ్యులచరితంబు వినుటకుఁ కాంక్ష

చేసితిరి. ఏను నానేర్పుచందంబున నుపన్యసించితి. నిందునను

గుణంబు పరిగ్రహించి[యానందించితిరి. “మీకు శుభంబుగాక !

లోకాస్సమస్తాన్సుఖినోభవం”] తని సూతుండు శౌనకాదులకు

మేదురామోదంబు సంపాదితంబుచేసి వారిచేత సంభావితంబై

యథేచ్ఛంబుగం జనియెనని.

337

క. ఈకథఁ జదివివ వ్రాసిన

లోకులు భవబంధములకు లోకక వ్రమభుల్

[జేకొన నీశా]నమహా

లోకంబున నుండఁగలరు లోకులు మెచ్చన్.

338

మ. ఆనహంకార నిరంకుశ ప్రతిభదివ్యస్త్రీల సద్వర్తుల
స్తనకుంభద్వయగంధసారనవముద్రాకల్పనాశల్పశో
భనకీర్తిప్రియ విప్రపూజనపరా భా[స్సద్గిరా యాశ్రితా
వనభా]వా పితృవంశ శంభువదనేవాసావధానాత్మకా!

క. నటదనమనేత్రజూటి

తటతటినిచటుల నినదధరారజయో

ద్భటభేరిభాంకార

స్ఫుటఘటనా యాచకాఘశోకత్రుటనా!

340

మ. [సారవి]శాల సుధీమణిజాల వచస్తుతసాంద్రకృపా
హరిప్రతాపజితాంబుజబాంధవ, హాహిమోరసుధా[నవసీ]
హారమరాళమహారమణీయమ హస్సుటకీర్తిగృహ! కులని
స్తార[వివత్పరితప్త జనావళితా]రక నవ్యసుధానిధీ.

341

గద్యము

ఇది శ్రీమదేలేశ్వర గురువరేణ్య చరణారవింద మట్పరణసకలకళాభరణ

రామనాత్యసుపుత్ర సుకవిజనమిత్ర కుమారభారతి

విగుణాభిరామ రామలింగ నామధేయ ప్రణీతం

బైన శ్రీమ దుద్భటారాధ్య చరిత్రం బను

మహాప్రబంధంబునందు సర్వంబును

దృతీయాశ్వాసము

సంపూర్ణము

(శ్రీ)

తప్పావుల పట్టిక

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
1	7	మాన	మాతన
..	11	దీకా	దీకా
7	20	మూర్తి	మూర్తిః
28	18	గుడు	గుడుః
..	19	గైలా	గైలా
48	8	గాంతు	గాతు
51	2	విభా	విభా
57	2	పుమా	పుమా
..	18	బుద	బుద
68	19	గద	గద
72	18	కాల	కాల
76	25	బొన్న	బొన్న
82	8	కదా	కదా
..	19	పూర	పూరు
90	5	మ,	మత్తకోకిలి
92	19	పది	పది
118	18	యంత్రా	యంత్రా
118	9	శిమ	శిశుమ
..	..	కటు	కట్టు
185	14	లదె	లదె

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఓప్పు
135	15	వోవం	వోవం
138	14	వెడి	వెండి
141	5	లాహా	లాహా
143	13	శావి	శావవి
144	11	తరము	తర
"	14	లగ	లంబుగ
151	23	రాద్ద్ర	రాద్ద్ర
157	10	లిమి	నిమి
175	5	క్రియో	క్రియో
182	8	నంగ	నంగ
192	5	మృద్దు	మృహద్దు
"	15	దోష్టి	దోష్టి
"	25	విష్టు	విష్టు
"	"	టోవ్వు	టోవ్వు
194	8	విన	విన
195	13	కల్ప	కల్ప
197	21	కా. మా	మ, మను

035, INV, 1
F25

